

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΜΟΔΙΩΝ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΔΙΔΑΚΜΑΝ

ΙΟΥΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΑΣ

ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΑΣ

1870

ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΟΣΧΑΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΗΤΟΙ

ΣΥΝΟΨΕΙΣ

ΤΗΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

Α. ΚΟΡΑΗ

ΕΚΔΟΣΙΣ

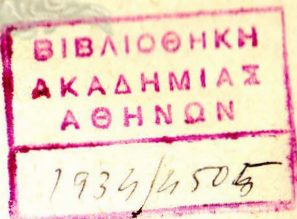
ΙΩΑΝΝΟΥ Ε. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ.

Πρός χρῆσιν τῶν ἀπανταχοῦ Σχολείων καὶ Γυμνασίων.

Κατ' ἑγκρίσιν

ΤΗΣ ΠΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

καὶ τοῦ ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημόσιας Ἐκκαθάρσεως
'Υπουργείου.

ΕΝ ΤΡΙΠΟΛΕΙ!

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ Ε. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ,

Ἐκδόσεις

1870.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟΝ
ΑΝΩΤΑΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟΝ

ΑΘΗΝΑΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟΝ

72.
ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΩ ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΩ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΜΟΣΧΑΣ

ΚΥΡΙΩ ΚΥΡΙΩ.

Μ Α Α Τ Ω Μ Η

ΤΗΝ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΗΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΙΝ.

Πανιερώτατε Δέσποτα!

ΤΟΥ Ἑμετέρου συγγράμματος ἢ μετάφρασις εἰς ἄλλον δὲν ἠδύνατο δικαιότερον νὰ προσφωνηθῇ, πάρεξ εἰς τὴν ἙΜΕΤΕΡΑΝ ΠΑΝΙΕΡΟΤΗΤΑ. Ἄλλος δὲν ἦτον ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ τὸ μεταφράσω, πάρεξ ἡ ὠφέλεια τῶν Ὁμογενῶν μου, ἀπὸ τοῦς ὁποίους εἴλειπε τοιοῦτον βιβλίον γεγραμμένον μὲ μέθοδον, καὶ μὲ τὴν σαφήνειαν ἐκείνην, ἣτις ἀρμοῖζει εἰς τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας τῆς θρησκείας. Εὐτυχὴς ἤθελε νομισθῶ, ἂν ἡ ἙΜΕΤΕΡΑ ΠΑΝΙΕΡΟΤΗΣ, εὐαρεστηθεῖσα εἰς τὸν μικρὸν τοῦτόν μου κόπον, μὲ ἀνταμείψῃ μὲ τὰς πατρικὰς Αὐτῆς εὐλογίας.

Εἶμαι μὲ βαθύτατος σέβας
τῆς

ἙΜΕΤΕΡΑΣ ΠΑΝΙΕΡΟΤΗΤΟΣ
Ἐσπεινότατος δούλος

Δ. ΚΟΡΑΗΣ.

Πρὸς τὸν Πανιερώτατον Σύγγραφέα τῆς βίβλου.

Π ΒΙΒΛΟΣ ΤΕΟΝ ΒΝΝΕΠΕ ΜΟΙ ΠΑΤΕΡ. — ΕΜΜΙ ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΘΕΙΟΥ — ΠΩΣ ΔΕ ΛΟΓΟΥΣ ΟΙΔΕ ΘΕΟΙΟ ΠΛΑΤΩΝ; —
ΟΥ ΤΟΝ ΔΘΗΝΗΣΙΝ ΣΟΦΗΣ ΗΓΗΤΟΡΑ ΣΑΘΡΑΣ
ΦΗΜΙ Γ' ΕΓΩ ΚΕΙΝΟΝ ΚΡΕΣΣΟΝΑ ΠΑΡΠΟΥ ΔΕ,
ΤΗΣ ΘΕΗΣ ΟΣ ΕΩΝ ΙΑΡΙΣ ΣΟΦΗΣ ΙΒΡΑΡΧΗΣ,
ΜΟΣΧΑΣ ΕΥΣΕΒΕΩΝ ΝΥΝ ΑΓΥΡΙΝ ΔΙΕΠΕΙ. —
ΕΓΓ' Ο ΠΛΑΤΩΝ! — ΤΥΠΟΣ ΗΓΕ ΠΕΛΩΝ ΕΣΘΛΟΥ
ΒΙΟΤΙΟ, ΗΓΕΙΤΑΙ ΟΙΜΟΥ ΟΥΡΑΝΙΟΥ ΠΡΟΦΡΟΝΩΣ.
ΕΙ ΔΕ Σ' ΟΠΗΔΕΙΝ ΤΩΔ' ΗΓΗΤΟΡΙ ΘΥΜΟΣ ΑΗΚΕ,
ΣΥΓΓΡΕΧΕΩΣ ΒΟΥΛΟΥ ΣΑΣ Μ' ΑΝΑ ΧΕΙΡΑΣ ΕΧΕΙΝ;

Ο Μεταφραστής

Ω:

ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΩ, ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΩ:

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΜΟΣΧΑΣ

ΚΥΡΙΩ. ΚΥΡΙΩ:

Μ Α Α Τ Ω Η Ι

ΤΗΝ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΗΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΙΣ.

Πανιερώτατε Δέσποτα!

ΤΟΥ Ὑμετέρου ὑγγράμματος ἢ μετάφρασις εἰς ἄλλον δὲν ἠδύνατο δικαιοτέρον νὰ προσφωνηθῆ, πάρεξ εἰς τὴν ὙΜΕΤΕΡΑΝ ΠΑΝΙΕΡΟΤΗΤΑ. Ἄλλος δὲν ἦτον ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ τὸ μεταφράσω, πάρεξ ἡ ὠφέλεια τῶν Ὁμογενῶν μου, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔλειπε τοιοῦτον βιβλίον γεγραμμένον μὲ μέθοδον, καὶ μὲ τὴν σαφηνεῖαν ἐκείνην, ἣτις ἀρμοζει εἰς τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας τῆς θρησκείας. Εὐτυχὴς ἤθελε νομισθῶ, ἂν ἡ ὙΜΕΤΕΡΑ ΠΑΝΙΕΡΟΤΗΣ, εὐαρεστηθεῖσα εἰς τὸν μικρὸν τοῦτόν μου κόπον, μὲ ἀνταμείψῃ μὲ τὰς πατρικὰς Αὐτῆς εὐλογίας.

Εἶμαι μὲ βαθύτατον σέβας
τῆς

ὙΜΕΤΕΡΑΣ ΠΑΝΙΕΡΟΤΗΤΟΣ

Τεπεινότατος δούλος

Δ. ΚΟΡΑΗΣ.

Πρὸς τὸν Πανιερώτατον Σύγγραφέα τῆς βίβλου.

Π ΒΙΒΛΟΣ ΤΕΩΝ ΕΝΝΕΠΕ ΜΟΙ ΠΑΤΕΡ. — ΕΜΜΙ ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΘΕΙΟΥ — ΠΩΣ ΔΕ ΛΟΓΟΥΣ ΟΙΔΕ ΘΕΟΙΟ ΠΛΑΤΩΝ; —
ΟΥ ΤΟΝ ΑΘΗΝΗΣΙΝ ΣΟΦΗΣ ΗΓΗΤΟΡΑ ΣΑΘΡΑΣ
ΦΗΜΙ Γ' ΕΓΩ ΚΒΙΝΟΝ ΚΡΕΣΣΟΝΑ ΠΑΡΠΟΥ ΔΕ,
ΤΗΣ ΘΕΗΣ ΟΣ ΕΩΝ ΔΡΙΣ ΣΟΦΗΣ ΙΕΡΑΡΧΗΣ,
ΜΟΣΧΑΣ ΕΥΣΕΒΕΩΝ ΝΥΝ ΑΓΥΡΙΝ ΔΙΕΠΕΙ. —
ΕΓΓ' Ο ΠΛΑΤΩΝ! — ΤΥΠΟΣ ΠΙΓΕ ΠΕΛΩΝ ΕΣΘΑΟΥ
ΒΙΟΤΟΙΟ, ΗΓΕΙΤΑΙ ΟΙΜΟΥ ΟΥΡΑΝΙΟΥ ΠΡΟΦΡΟΝΩΣ.
ΕΙ ΔΕ Σ' ΟΠΗΔΕΙΝ ΤΩΔ' ΗΓΗΤΟΡΙ ΘΥΜΟΣ ΑΝΗΚΕ,
ΣΥΓΓΡΕΧΕΩΣ ΒΟΥΛΑΟΥ ΣΑΣ Μ' ΑΝΑ ΧΕΙΡΑΣ ΕΧΕΙΝ;

Ο Μεταφραστής

ΠΡΟΛΟΓΟΙ

ΠΕΡΙ

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ.

§. 1. ΠΙΣΤΙΣ (λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος) εἶναι σέξ ἀκ ο ῆ ς, ἢ δέ ἀκ ο ῆ δια ῥ ῆ μα τ ο ς Θε ο ῦ ς (¹). Ἐν δὲν ἀκούσῃ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ καὶ ἐντεύθεν συνάγεται ἡ ἀναγκαιότης τοῦ νὰ διδάσκῃται ὁ χριστιανὸς τὴν ὀρθοκείαν του πρὸ τοῦ νὰ βαπτισθῇ, ἧγουν πρὸ τοῦ νὰ γενῆ μέλος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὴ ἡ διὰ ζώσης φωνῆς διδασκαλία τῆς ὀρθοκείας (²) ὀνομάζεται Κατήχσις (³). (α)

§. 2. Δὲν εἶναι κανένας, ὅσον χυδαῖος καὶ ἄν ᾔδει, ὅστις ἤθελε φαντασθῇ, ὅτι δύναται νὰ μάθῃ μίαν ἐπιστήμην ἢ τέχνην, χωρὶς πρῶτον νὰ τὴν διδαχθῇ μεθοδικῶς· εὐρίσκονται ὅμως πολλοὶ, οἱ ὅποιοι νομίζουσιν, ὅτι διὰ νὰ ᾔδει τις χριστιανὸς, ἧγουν διὰ νὰ μάθῃ τὴν ὑπερτέραν ἀπὸ ὅλας τὰς ἐπιστήμας, τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν, ἀρκεῖ μόνον νὰ βαπτισθῇ, καὶ νὰ ὀνομαζῆται χριστιανός. Πόσον ἡ τοιαύτη δόξα εἶναι ἐναντία εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, εἰς τὴν πράξιν τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ὀρθὸν λόγον· καὶ πόσον εἶναι μέγας ὁ κίνδυνος τῆς σωτηρίας τῶν χριστιανῶν, ὅστις γεννᾶται ἐξ αὐτῆς, θέλει τὸ καταλάβει, ὅστις μὲ προσοχὴν ἐξετάσῃ τὰ ἐπόμενα.

§. 3. Ὁ ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας Χριστὸς, ἀποστέλλων τοὺς ἰδίους του μαθητὰς εἰς τὸ κήρυγμα, εἶπε πρὸς αὐτοὺς, νὰ μαθητεύσωσι πρῶτον τὰ ἔθνη, καὶ ἔπειτα νὰ τὰ βαπτίσωσι (⁴). Ἡ ἁγία του ζωὴ ὅλη ἐπέραςεν εἰς τὸ νὰ κατηχῇ τοὺς ἀνθρώπους, ποτὲ μὲν εἰς τὰς συναγωγὰς, ποτὲ δὲ εἰς τοὺς οἴκους, καὶ ἄλλοτε εἰς τὰς ὁδοὺς αὐτὴν τὴν

1) Ῥωμ. ι', 17.

2) Ἡ ἀληθὴς ὀρθοκεία εἶναι μία ὀρθὴ γνῶσις καὶ ἀκριβὴς φυλακὴ τῶν, ὅσα διδάσκει ἡ Θεολογία. Ἡ δὲ Θεολογία εἶναι διδασκαλία περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ τῶν, ὅσα πρέπει νὰ φυλαξώμεν διὰ νὰ εὐαρεστήσωμεν εἰς αὐτόν· ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται, ὅτι δύο εἶναι τὰ οὐσιώδη μέρη τῆς ὀρθοκείας, ἧγουν « τὰ δόγματα καὶ αἱ ἐντολαί. »

3) Ἡ λέξις «Κατήχσις» παράγεται ἀπὸ τοῦ «κατηχῶ» ῥήματος, τὸ ὅποῖον σημαίνει τὸ νὰ διδάσκῃ τις ἕτερον διὰ ζώσης φωνῆς. Ἴδε Λουκ. α', 4. Πράξ. ιη', 25. Ῥωμ. β', 18. Α. Κορινθ. ιδ', 19. Γαλάτ. ς', 6· τὸ δὲ παθητικὸν σημαίνει πρὸς τοῦτους καὶ τὸ ἀπλῶς ἀκούω παρ' ἄλλων. Ἴδε Πράξ. κβ', 21 24.

4) Ματθ. κη', 19. Μάρκ. 16 ιε', 16. Τὸ ρητὸν τοῦ Ματθαίου ἐξηγῶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει· « Διὰ τοῦτο γούν καὶ ὁ Σωτὴρ οὐχ ἀπλῶς ἐνετείλατο βαπτίζειν· ἀλλὰ πρῶτον, » φησὶ, μαθητεύσατε, εἰθ' οὕτω βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος· ἐν' ἐκ τῆς μαθήσεως ἡ πίστις ὀρθῆ γέννηται, καὶ μετὰ τῆς πίστεως ἡ τῶν ὀνομάτων βαπτίσματος τελειώσις προστεθῆ. » Δόγ. 3 κατὰ Ἀρειανῶν.

νέαν θρησκείαν· τὴν ὅποιαν ἐστάλη ἀπὸ τὸν οὐράνιον αἰθέρος πατέρα διὰ τὴν ἀποκαλύψαι εἰς ὄλον τὸ ἀνθρώπινον γένος (5). Τὸ αὐτὸ ἔπραττε πρὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ Ἡρόδρος τοῦ Χριστοῦ· ἐκατήχει πρῶτον τοὺς ἀνθρώπους περὶ Χριστοῦ, ἔπειτα τοὺς ἐβάπτισεν (6).

§. 4. Οὐδαμοῦ τῆς ἀποστολικῆς ἱστορίας φαίνεται νὰ ἐβάπτισον οἱ Ἄποστολοι πρὶν νὰ κατηχήσωσιν. Αἱ πρῶται τρεπχίλια ψυχαί, αἱ ὅποιαι ἔλαβον τὸν χριστιανισμόν μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ἐβαπτίσθησαν ὕστερον ἀπὸ μίαν μακρὰν τοῦ Πέτρου κατήχυσιν (7). Καὶ ὁ Φίλιππος πρῶτον εὐαγγελίζεται τὸν Χριστὸν, ἔπειτα βαπτίζει (8)· πρῶτον κατηχεῖ τὸν Εὐνοῦχον, ἔπειτα τὸν καταβιβάζει εἰς τὸ ὕδωρ (9). Βίς ὀλίγα λόγια, πανταχοῦ προηγείται ἡ κατήχυσις τοῦ βαπτίσματος, πανταχοῦ διδάσκεται ὁ χριστιανὸς πρῶτον, ἔπειτα βαπτίζεται (10).

§. 5. Ἡ πράξις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας δὲν ἦτον διάφορος ἀπ' ἐκείνην τῶν Ἀποστόλων· καθὼς φαίνεται καὶ ἀπὸ πολλοῦ μὲν τόπους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἐξαιρέτως δὲ ἀπὸ τοῦς ἐπομένους συνοδικοῦς κανόνας· οἶον, τὸν ἕκτον (41) καὶ τὸν δωδέκατον (12) τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου, τὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον (13) τῆς ἐν Καρθαγένῃ, τὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον (14), τεσσαρακοστὸν ἕκτον (15), καὶ τεσσαρακοστὸν ἑβδόμον (16) τῆς ἐν Λαοδικείᾳ· εἰς τοὺς ὁποίους ἀπαιτεῦσιν οἱ πατέρες πρὸ τοῦ βαπτίσματος τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, καὶ τὴν ἰδίαν ἐκάστου προαίρεσιν. Καὶ ἀπ' οὗ δὲ εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡ συνήθεια τοῦ νὰ βαπτίζωνται τὰ νήπια (17)· ἡ κατήχυσις μὲ ὄλον τοῦτο δὲν ἔπαυσε, μῆτε ἔκρινεν ἰκανὸν ἡ Ἐκκλησία τὸ βάπτισμα χωρὶς τῆς κατη-

5) Μάρκ. α', 14 15. 16 21. 29. κτ. — 6) Ματθ. γ', 4—12. Λουκ. γ', 7—18. — 7) Πράξ. β', 44—41. — 8) Αὐτὸθ. η', 42. — 9) Αὐτ. 38—38.

10) Αὐτὸθ. 4. 4. ι. 33—48 ις', 32, 33. ις' 22—34. Ἐνταῦθα καὶ οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ὠνομάζοντο «μαθηταί» (Πράξ. ια', 26), καὶ οἱ πεμμένους « διδασκαλοὶ » Ἀ. Κορινθ. ιβ', 28. Εφεσ. δ, 14. Τῶν διδασκάλων τὸ ὄνομα δίδεται καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἰς τοὺς ἱερεῖς ὑπὸ τῶν λαϊκῶν.

11) « Περὶ κυφοροῦσης, ἔτι δεῖ φωτίζεσθαι ὅσπερ βούλει· οὐδὲν γὰρ ἐν τούτῳ κοινῶν εἰ τίκτουσα τῶν τικτομένων· διὰ τὸ ἐκάστου ἰδίαν τὴν προαίρεσιν τὴν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ δεικνύσθαι. » Νεοκαιοσ. καν. 6. 12.

12) « Ἐάν νοσῶν τις φωτισθῆ, εἰς πρεσβύτερον ἄγειναι οὐ δύναται· οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης » κτ. Αὐτ. καν. 12.

13) « Οὗ δὲ ἀσθενεῖαν ὑπὲρ αὐτοῦ μὴ δυνάμενος ἀποκρίνεσθαι, τότε βαπτίζεσθαι, ὅτε τὴν οἰκείαν εἰς τοῦτο δεῖξει προαίρεσιν. » Καρθαγ. καν. 48. παρὰ τῷ Ἀρμενοπούλ. Τμημ. 5, Ἐπιγραφ. 4.

14) « Ὅτι οὐ δεῖ μετὰ δύο ἑβδομάδας τῆς τεσσαρακοστῆς δεγέσθαι εἰς τὸ φῶτισμα ἡγοῦν, ἔτι δὲν πρέπει νὰ βαπτίζωνται τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ, ἔσοι ἤρξαντο νὰ κατηχῶνται μετὰ δύο ἑβδομάδας τῆς τεσσαρακοστῆς. Λαοδ. καν. 45. Ἰδὲ καὶ Ἀρμεν. αὐτ.

15) « Ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζόμενους τὴν πίστιν ἐκμανθάνειν, καὶ τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος ἀπαγγέλλειν τῷ Ἐπισκόπῳ ἢ τοῖς πρεσβυτέροις. » Αὐτ. καν. 46. Ἐνταῦθα ἐνοεῖ τὴν μεγάλην ἑβδομάδα.

16) « Δεῖ τοὺς ἐν νόσῳ παραλαμβάνοντας τὸ φῶτισμα, καὶ εἴτα ἀναστάντας ἐκμανθάνειν τὴν πίστιν. » κτ. Αὐτ. καν. 47.

17) Ἄπορία εἶναι μεταξὺ τῶν φιλολόγων, ἂν ὁ νηπιοβαπτισμὸς ἦτον ἐν χρήσει καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς ἀποστολικούς χρόνους, ἢ ἂν εἰσῆχθη μετέπειτα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅσοι θέλουσι τὸ πρῶτον θεμελιῶνται εἰς τὰ ῥητὰ Πράξ. ις', 15, 33. Ἀ. Κορινθ. α. 46. τὰ ὅποια ὅμως, ἂν ἐξετασθῶσιν ἀκριβῶς καὶ παραβληθῶσι μετὰ τῷ Ἀ. Κορινθ. ις'.

χρήσεως, ἀλλ' ἐτέλει μετὰ τὸ βάπτισμα εἰς τὸν ἄρμόδιον καιρὸν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ πρὸ τοῦ βαπτίσματος διὰ τὸ νηπιώδες τῆς ηλικίας. Μαρτυρεῖ τὴν πράξιν ταύτην τῆς Ἐκκλησίας ἡ χρῆσις αὐτῆ τῶν ἀναδόχων· διότι τῆς ἡ χρεῖα τῶν ἀναδόχων, ἂν δὲν ἦτον χρεῖα κατηχήσεως. Ὁ ἀνάδοχος δὲν παραλαμβάνεται εἰς τὸ βάπτισμα πᾶρξ' ὡς ἔγγρητης (18) διὰ τὴν τελειώση μετέπειτα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτον ἀδύνατον νὰ γενῆ πρὸ τοῦ βαπτίσματος (19). Ἐπειδὴ περὶ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ὁ λόγος, δὲν ἤθελεν εἶναι ἔξω τοῦ σκοποῦ νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημμένα, παρεμβατικῶς, καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς κατηχήσεως, διὰ νὰ μάθῃ καὶ ἐκ ταύτης ὁ φιλευσθεῖς ἀναγνώστης, πόσῃ πρόνοιᾳ εἶχεν ἡ Ἐκκλησία τοῦ νὰ γίνωνται αἱ κατηχήσεις μεθοδικῶς καὶ εὐτάκτως ἀπὸ ἀνθρώπους λογιωτάτους.

§. 6. Μετὰ τοὺς Ἀποστόλους οἱ πρῶτοι κατηχηταὶ τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν αὐτοὶ οἱ ἐπίσκοποι, ὡς φαίνεται ἐκ τινος ἐπιστολῆς (20) τοῦ ἱεροῦ Ἄμ-

18. δὲν ἀποδεικνύουσι τὸ προκείμενον. Οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ δευτέρου, ἦγον τοῦ εἶναι εἰσέχθη μετέπειτα, ἐπιστηρίζοντι εἰς τὰς ῥήσεις αὐτάτου Χριστοῦ (ἴδε ἀνωτέρω σημείωσιν 4), εἰς τὴν φανερὰν χρῆσιν τῶν Ἀποστόλων (αὐτ. σμ. 7—10), καὶ εἰς τὴν σωτηρῆν τῶν δύο πρώτων ἑκατονταετηρίδων ἀπὸ Χριστοῦ, κατὰ τὰς ὁποίας δὲν φαίνεται πούποτε μνήμη νηπιοβαπτισμοῦ. Αὐτὸς φαίνεται νὰ εἰσέχθη κατὰ τὴν τρίτην ἑκατονταετηρίδα εἰς μόνην τὴν Ἀρχαίαν κατ' ἀρχὰς (ἴδε ἐπιστολ. 59. § 2—4. σελίδ. 164 τοῦ Κυπριανοῦ, ὅστις ἠκμαζεν ἐν ἔτει 260)· εἴπειτα κατὰ μικρὸν, προΐντοντο τοῦ χρόνου, ἐπεκράτησε καὶ εἰς ἄλλους τόπους. Ἡμεῖς, μὴ τολμῶντες νὰ διερίσωμεν τίποτε περὶ τοῦτου, λέγομεν μόνον, ὅτι, καὶ ἂν ἐβαπτίζοντο νήπια κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους, δὲν ἐβαπτίζοντο ἄλλοι μᾶτε πάντοτε μᾶτε πανταχοῦ. Τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὰ παραδείγματα τῶν βαπτιζθέντων εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν κατὰ τὴν τῆσδε ἑκατονταετηρίδα οἷον τοῦ Ἀμβροσίου, τοῦ Ἰερωνύμου, τοῦ Αὐγουστίνου, τοῦ Χρυσόστομου, τοῦ Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου, καὶ πολλῶν Ἀυτοκρατόρων οἷον, τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Οὐαλεντινιανῶ, τοῦ Γρατιανοῦ, τοῦ Θεοδοσίου, καὶ ἄλλων ἀναριθμητῶν ἀπὸ τὰς ἐπιλείας πολλῶν πατέρων τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος «πρὸς τοὺς βραδύνοντας τὸ βάπτισμα,» ἀπὸ τοὺς προεκτεθέντας συνοδικούς κανόνας (ἴδε σμ. 11—16), καὶ ἀπὸ τὴν γνωστὴν εἰς ἔθλους ἱστορίαν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ὅστις, ἔτι παιδίον ὄν, ἐκατήχησε καὶ ἐβάπτισε παῖζων τοὺς σөнηλικιώτας αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι ἔως τότε ἦσαν ἀβάπτιστοι. Πότε δὲ ἔγινε κοινὸς ὁ νηπιοβαπτισμὸς καθ' Ἑλλην τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ διορισθῇ. Τοῦτο μόνον εἶναι γνωστὸν, ὅτι δὲν φαίνεται κανένας συνοδικὸς κανὼν ὑπὲρ τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ ἀρχαιότερος ἀπὸ τὴν ἐν Καραγάγῃ Σύνοδον ἐν ἔτει 448, ἦγον κατὰ τὴν πέμπτην ἑκατονταετηρίδα· καθὼς λέγει ὁ Γρότιος σημειώσ. εἰς τὸ κεφ. 49. 44. τοῦ Ματθ. ὁ ὁποῖος κανὼν μὲ ἔθλον τοῦτου δὲν ἴσχυσε νὰ γενῆ κοινὸς νόμος εἰς Ἑλλην τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἐβάπτισε κοινῶς νήπια καὶ ἀκμαίους καθ' Ἑλλην τὴν ἐσθέρην καὶ ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα. ἴδε καν. 78 τῆς ἐν Τρούλλῃ Συνόδ. καὶ Χριστοφ. Σάνδ. Ἑρμην. Παραδόξ. Ματθ. 16, 14. (6)

19) Sponzor ἐνομάζεται ὁ ἀνάδοχος πρὸ τῶν Δυτικῶν Πατέρων, τὸ ὁποῖον σημαίνει «ἐγγυητὴν» ἴδε Τερτυλλιανὸν περὶ βαπτισμ. κεφ. 18. ἔπου πολλὰ λέγει περὶ τῆς ἀναγκασιότητος τῆς πρὸ τοῦ βαπτίσματος κατηχήσεως. Ἰκμαζε δ' ὁ Πατὴρ οὗτος ἐν ἔτει 200.

20) «Τοῦτο τοῖς θεοῖς ἡμῶν καθηγεμῆσιν εἰς νοῦν ἀληθοῦς ἔδειξεν εἰσδέχσθαι τὰ ὄβρηκα κατὰ τόνδε τὸν ἱερὸν τρόπον, ὥστε τοὺς φυσικούς τοῦ προσαγομένου παιδὸς γενένας παραδίδόναι τὸν παῖδα τινὶ τῶν μεμνημένων ἀγαθῶν τὰ θεία παιδαγωγῶν, καὶ τὰ ὄλοιον ὑπ' αὐτῶ τὸν παῖδα τελεῖν, ὡς ὑπὸ θεῶν πατρὶ καὶ σωτηρίας ἱερᾶς ἀναδόχου.» Διονυσ. Ἀρειοπαγ. Οὐραν. Ἱεραρχ. κεφ. 7. Ἀριθμ. 41.

20) Ἐπιστ. 33. βιβλ. 3. ὅπου λέγει περὶ βαπτισμοῦ, ὅτι ἐδίδασκε τοὺς κατηχομένους τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως Symbolum aliquibus competentibus in baptisteriis tradebantur Basilicae.

ἑρσώτου. Ἄλλοτε δὲ πάλιν ἐκατήχουν οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι· τοιοῦτοι κατηχηταὶ ἦσαν ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν (21), καὶ ὁ Κύριλλος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (22), ὅταν ἦσαν πρεσβύτεροι, καὶ ὁ Θεοφάνης (Deogratias) Διάκονος τῆς ἐν Καρθαγένῃ Ἐκκλησίας (23). Πολλὰκις δὲ καὶ ἐκ τῶν κατωτέρων ταγμάτων τοῦ κλήρου (24) ἐγίνοντο κατηχηταί, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς εἰκοστῆς τετάρτης (25) ἐπιστολῆς τοῦ Κυπριανοῦ ὅπου λέγει αὐτὸς ὁ Πατὴρ, ὅτι προχειρίζεται κατηχητὴν Ὀπίτατον τὸν ἀναγνώστην, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ὀριγένους, ὅστις ἐκατήχει εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀναγνώστης ὑπάρχων (26). Εὐρίσκομεν δὲ καὶ Διακονίσσας κατηχητρίδας, αἱ ὁποῖαι ἐκατήχουν μόνας τὰς γυναῖκας (27).

§. 7. Ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Ὀριγένους, τοῦ Κυρίλλου, καὶ τοῦ Χρυσοστόμου συμπεραίνεται ἡ πρόνοια, τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἡ Ἐκκλησία τοῦ νὰ γίνηται τὸ ἀξιολογὸν ἔργον τοῦτο τῆς κατηχήσεως ἀπὸ ἀνδρῶν σοφώτατους, ὄχι μόνον κατὰ τὴν ἱεράν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἕξω σοφίαν. Τοιοῦτοι ἐστάθησαν εἰς τὴν περίφημον κατηχητικὴν σχολὴν (28) τῆς Ἀλεξανδρείας ὁ Πάνταινος, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ προδρόμητις Ὀριγένης, ὁ Ἡρακλᾶς, ὁ Διονύσιος (29), ὁ Ἀθηνόδορος, ὁ Μαλχίων, ὁ Δίδυμος, ὁ Ἀθανάσιος (30), καὶ αὐτὸς ὁ δυσσεβὴς Ἄρειος πρὸ τοῦ νὰ ἐκβάλῃ τῆς ὀρθοδοξίας τὸ προσωπεῖον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κατηχητῶν (31) ἐπόμενον δὲ εἶναι νὰ εἰπῶμεν ὀλίγα τινα περὶ τῶν κατηχομένων, καὶ πρῶτον περὶ τῆς ἡλικίας αὐτῶν.

21) Ὡς φαίνεται ἐκ τῆς 21 ὀμιλίας αὐτοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἥτις ἐπιγράφεται «Κατήχαις πρὸς τοὺς μέλλοντας φωτισθεῖν».

22) Ὡς φαίνεται ἐκ τῶν 48 Κατηχήσεων αὐτοῦ πρὸς τοὺς φωτιζομένους, καὶ τῶν 5 πρὸς τοὺς νεοφωτιστούς.

23) Ἰδὲ τὸν λόγον Ἀγούστίνου de catechisandis rudibus (τὸν ὅποιον ἔγραψε πρὸς τὸν Θεοφάνην) κεφ. 4. τὸμ. 4. σελ. 295 τῆς ἐν Παρίσι. ἐκδῶς. 1637.

24) Οὐ μόνον δὲ ἐκ τοῦ κλήρου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λαϊκῶν ἐγίνοντο κατηχηταὶ ἴσως, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς 18 κατηχ. ἀριθ. 18. τοῦ Κυρίλλ. Ἱεροσολύμων.

25) Ἄλλ' εἰκοστῆς ἐνάτης.

26) Optatum inter lectores doctorem audientium constituimus. Origenes haud sublimiorem gradum habuisse in Ecclesia videtur: quam catechista Alexandriae constitutus fuit. Ἰδὲ καὶ Εὐσεβ. Βιβλ. 6. κεφ. 9 καὶ Ἱερώνυμ. περὶ συγγραμ. εἰς τὸν βίον Ὀριγένους.

27) Ἰδὲ τὸν Ἀρμενόπουλ. ἐπιστομ. κανόν. τμήμα 2. ἐπιγρ. 4. καὶ Ἀδόλφ. Λάμπ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. βιβλ. 2. κεφ. 2. § 20. καὶ κανόν. 42 τῆς ἐν Καρθαγένῃ τετάρτης Συνόδου.

28) Ἡ ἐπὶ αὐτῆς συνεστάθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ὡς λέγει ὁ Ἱερώνυμος περὶ συγγρ. κεφ. 86. καὶ ἐσώζετο ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους Εὐσεβίου· καθὼς αὐτὸς μαρτυρεῖ ὁ Εὐσεβίος Ἐκκλ. Ἱστορ. βιβλ. 5. κεφ. 40. Τοιαῦται κατηχητικαὶ σχολαὶ ἦσαν καὶ εἰς τὴν Ῥώμην, εἰς τὴν Καισάρειαν, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ πολλοὺς ἄλλους τόπους.

29) Ἐσθητῆς τοῦ Ὀριγένους.

30) Οὗτος ἦτον (ὡν δὲν λανθάνωμαι) ὁ μέγας Ἀθανάσιος.

31) Σημειώσαι, ὅτι εἰ κατηχηταὶ ἀνομιζόντο ναυτολόγοι, ἢ ὁποῖα λέξεις σημαίνουσι καὶ ἴσως οἱ ὅποιοι, στέκοντες εἰς τὴν πρῶτην τοῦ πλείου, εἰδέοντο τοὺς ἐπιβάτας, μὴ τοὺς ὁποίους συνωμίλουν περὶ τοῦ πλοῦ καὶ τοῦ ναύου, ματηνέχθη εἰς τοὺς κατηχητὰς καθόσον οὗτοι εἰδέοντο τοὺς ἐμφαινόντας εἰς τὸ πλοῖον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς ἀδιδασκον περὶ τῆς εἰς οὐρανὸν ἀποδημίας. «Παρεκίσθη ὁ πτωρεὺς ἐπισκόπῳ, οἱ γὰρ οὗτοι πρεσβύτεροι, οἱ τεύχερχοι διάκονοι, οἱ ναυτολόγοι τοῖς κατηχοῦσι.» Κλήμεντ.

§. 8. Καὶ τὰ μὲν τέκνα τῶν πιστῶν, ἀρ' οὐ ἐπακράτησε ἡ σὸνθήθεια τοῦ νὰ βαπτίζονται νήπια, πιθανὸν εἶναι, ὅτι εἰσέβαινον εἰς τῶν κατηχομένων εὐθύς τὴν τάξιν, ὅταν ἔφθανον εἰς ἡλικίαν ἐπιτήδειον εἰς τὸ νὰ καταλαμβάνωσι τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν· περὶ δὲ τῶν ἐθνικῶν παιδίων φαίνεται ἀπὸ μίαν ἀπόκρισιν τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, ὅτι αὐτὰ εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ ἐγγράφωται εἰς τοὺς κατηχομένους καὶ πρὸ τῶν ἑπτὰ ἐτῶν· ἐάν (ἔρωτᾶται ὁ Τιμόθεος) *παιδιον κατηχούμενον ὡς ἐτῶν ἑπτὰ, ἢ ἄνθρωπος τέλειος εὐκαιρήσῃ που προσφορᾶς γενομένης, καὶ ἀγροῶν μεταλάβῃ, τί ὀφείλει γίνεσθαι περὶ αὐτοῦ;* (καὶ ἀποκρίνεται) *φωτισθῆναι ὀφείλει· παρὰ Θεοῦ γὰρ κέκληται.*

§. 9. Ὁ χρόνος, ὅσον ἔπρεπε νὰ κατηχῶνται, διορίσθη διαφόρως κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους. Ἡ Ἱστορία τοῦ Εὐνούχου, τοῦ Κορνηλίου, τῆς Αὐδίας, καὶ τοῦ δεσμοφύλακος (32) δεικνύει, ὅτι εἰς τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους ἡ κατήχσις καὶ τὸ βάπτισμα ἐγίνοντο ἐν ταύτῳ. Ἡ νηπιώδης (διὰ τὸ νὰ εἶπω οὗτος) τῆς Ἐκκλησίας κατάστασις, καὶ τῶν προσερχομένων ὁ θερμότης ζῆλος ἀπῆτει τὴν συντομίαν ταύτην τῆς κατηχίσεως. Εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους ὅμως ἔκρινεν ἡ Ἐκκλησία νὰ μακρύνῃ τὸν χρόνον τῆς δοκιμασίας ταύτης, ἢ διὰ τὸ νὰ μὴ γεμισθῇ ἀπὸ μέλη ἀνάξια (33), ἢ διὰ τὸ νὰ μὴ αυξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστατῶν εἰς τοὺς καιροὺς τῶν διωγμῶν μετὰ τὴν εὐλογον ταύτην καὶ κατεσπευσμένην ὑποδοχὴν εἰς τὸ βάπτισμα. Ἐντεῦθεν ἐλέπεμεν εἰς τὰς Ἀποστολικὰς λεγομένας διαταγὰς (34) νὰ διορίζονται τρία ἔτη τῆς κατηχίσεως, καὶ δύο ὑπὸ τῆς ἐν Ἰλλυθίᾳ Συνόδου (35)· δύο ἔτη διορίζει καὶ Ἰουστινιανὸς ὁ Αὐτοκράτωρ (36) διὰ τοὺς προσερχομένους ἐκ τῶν Σαμαρειτῶν· καὶ μῆνας ὀκτὼ ἢ ἐν Ἀγάθῃ Σύνοδον (37) διὰ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι κατ' ἄλλους τόπους ἡ κατήχσις ἐγένετο τσαυτάς μόνας ἡμέρας, ὅσας εἶχεν ἡ πρὸ τοῦ Πάσχα τεσσαρακοστὴ, συνάγοντες τοῦτο ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἱερωνύμου πρὸς Παμμάχιον, καὶ τῆς πρώτης κατηχίσεως τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων (38), ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως ἴσως ἄλλο δὲν συνάγεται, πᾶρεξ ὅτι τὴν τεσσαρακοστὴν ἀπηρτίζετο τὸ τελευταῖον καὶ ἀκριβέστερον μέρος τῆς κατηχίσεως, διὰ τὸ νὰ ἐγένετο κοινῶς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ βάπτισις κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα (39). Πρέπει πρὸς τούτους νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ὁ χρόνος τῆς κατηχίσεως, ὅσος δῆποτε καὶ ἂν ἦτο, συν-

ἐπιστολ. πρὸς Ἰακώβ. ἀριθ. 44· ἴδε καὶ τὰς διαταγ. τῶν Ἀποστόλ. βιβλ. 2, κεφ. 57 ἀριθ. 40. καὶ τοῦ Κοτελερίου τὰς σημειώσ. εἰς αὐτάς.

32) Πράξ. 4, 35—38. 1, 34—48. 16, 43—45. 27—33.

33) ἴδε τὸν 2. κανόνα τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης Οἰκουμένης Συνόδου.

34) Βιβλ. 8. κεφ. 32. «Ὁ μέλλων κατηχεῖσθαι τρία ἔτη κατηχεῖσθαι κτλ.

35) Κανὸν. 42. Συνεκεροτήθη ἡ Σύνοδος αὕτη μικρὸν πρὸ τῆς Οἰκουμένης πρώτης.

36) Νεαρ. 144. τὴν ὁποίαν τινὲς θέλουσι νὰ ἦναι τοῦ Ἰουστινίου.

37) Καν. 25. Συνεκεροτήθη ἡ ἐν Ἀγάθῃ Σύνοδος ἐν ἔτει 506.

38) ἴδε καὶ τὸν 43 καὶ 46. κανόνα τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδ. ἀνωτ. σημ. 44. 45.

39) Ἦγουν τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ. Κατὰ δὲ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἄλλους τόπους ἐβάπτισον καὶ τῇ Πεντηκοστῇ. Ἰδὲ Τερτυλιαν. περὶ βαπτίσμ. κεφ. 49. καὶ τὴν Πίνουφ. τῶν 279. τοῦ Καρνεῶζ Concil. Gerundens. eam 2. σελ. 297. τὰς ἐν ἔτει 467 ἐκδόσ.

ετέμενετο πολλαίς δι' ἀναγκάς περιστάσεις· οἶον, διὰ σωματικὴν ἀσθένειαν πρὸς θάνατον, ἢ δι' ἐπιστροφὴν ὀλοκλήρου ἔθνους· οὕτως οἱ Βουργουνδιῶνες, ἔθνος τῆς Γαλλίας, ἐπτά μόνας ἡμέρας ἐκατηγήθησαν, καὶ ἐβαπτίσθησαν τῇ ὁγδόῃ⁽⁴⁰⁾· καὶ ἡ ἐν Ἀγάθῃ Σύνοδος⁽⁴¹⁾ συγχωρεῖ τὸ νὰ βαπτίζωνται οἱ κατηχούμενοι εἰς κίνδυνον θανάτου.

§. 10. Ὁ δὲ τρόπος, καθ' ὃν ἐδιδάσκοντο οἱ κατηχούμενοι, φαίνεται ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν διαταγῶν⁽⁴²⁾. α' Ὁ μέλλον κατηχεῖσθαι (λέγουσι) τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, παιδεύεσθω πρὸ τοῦ βαπτίσματος τὴν περὶ τοῦ Ἀγεννήτου γνῶσιν, τὴν περὶ Υἱοῦ μονογενοῦς ἐπίγνωσιν, τὴν περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος πληροφορίαν. Μανθανέτω δημιουργίας διαφόρου τάξιν, προνοίας εἰρὸν, νομοθεσίας διαφόρου δικαιοτήρια. Παιδεύεσθω, διὰ τί κόσμος γέγονε, καὶ, δι' ὃ κοσμοπολίτης ὁ ἄνθρωπος· ἐπίγνωσκέτω τὴν ἐαυτοῦ φύσιν, οἷα τις ὑπάρχει· παιδεύεσθω, ὅπως ὁ Θεὸς τοὺς πονηροὺς ἐκόλασεν ὕδατι καὶ πυρὶ, τοὺς δ' ἁγίους ἐδόξασε καθ' ἑκάστην γενεάν· (Παιδεύεσθω) τὰ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως, τὰ τε περὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ ἀναλήψεως.— Μανθανέτω τὰ περὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ διαβόλου, καὶ τὰ περὶ τῆς συνταγῆς τοῦ Χριστοῦ. » Ἦτον λοιπὸν ἡ κατήχσις μία σύνοψις τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης, περιέχουσα τὰ δόγματα⁽⁴³⁾ καὶ τὰς ἐντολάς⁽⁴⁴⁾ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. Ἀλλαγοῦ δὲ πάλιν ἐξηγεῖτο εἰς τοὺς κατηχουμένους ἡ Κυριακὴ Προσευχή⁽⁴⁵⁾, ἡαί ἀρχαὶ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων⁽⁴⁶⁾.

§. 11. Ὁ τόπος, ὅπου ἔστακον οἱ κατηχούμενοι τὸν καιρὸν τῆς συνάξεως, ἦτον ὁ πρόναος ἡ νάρθηξ καὶ ἐκεῖ εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ ἀκροάζωνται⁽⁴⁷⁾ τοὺς ὕμνους, τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς, τὴν διδασχὴν· ὅχι ὁμοίως τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ μυστηρίου. « Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Νόμου, καὶ τῶν Προφητῶν, τῶν τε ἐπιστολῶν ἡμῶν, καὶ τῶν πράξεων, καὶ τῶν εὐαγγελίων, ἀσπασάσθω ὁ χειροτονηθεὶς τὴν Ἐκκλησίαν—καὶ μετὰ τὴν

40) Σωκράτης Ἐκκλ. Ἱστορ. Βιβλ. 7. κεφ. 30.

41) Κανὸν. 25. Ἰδὲ καὶ Κυρίλλ. Ἀλεξανδ. ἐπιστολ. κανονικ. πρὸς τὸν Ἐπίσκ. Αἰθῆς καὶ Πενταπόλεως· τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπιστολ. πρὸς τὴν σύζυγον Ἀριθναίου· καὶ τὸν Ἐπιφάνιον, αἰρέσι. 28. Κορινθ. ἀριθμ. 6.

42) Βιβλ. 7. κεφ. 40. 41. σελ. 991—993.

43) Τὰ δόγματα περιέχονται συνοπτικῶς εἰς τὸ Συμβολὸν τῆς πίστεως· τὸ ὅποιον ἐξηγεῖτο εἰς τοὺς κατηχουμένους, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς 33 ἐπιστολῆς τοῦ ἱεροῦ Ἀβροσίου (ἴδε ἀνωτέρω σημειώσι. 20), ἐκ τοῦ Θεοδώρου Ἀναγνώστου Βιβλ. 2 σελ. 563· τοῦ 46. κανόν. τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδ. καὶ τῶν κατηχήσεων τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 18· ἴδε καὶ τὴν ἐπομένην Κατήχησιν τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Μόσχας, Μερ. 6'. §. 8—42.

44) Αἱ δέκα Ἐντολαὶ εὐρίσκονται συνοπτικῶς καὶ σποράδην εἰς τὰς κατηχήσεις τῶν παλαιῶν· ἀλλὰ δὲν ἤξεύρω, ἂν τὰς ἐδίδασκον συνεχῶς τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην καθὼς ἐξήγγυον τὰ ἄρθρα τοῦ Ευαγγέλιου. Ἡ ἐπομένη κατήχ. τὰς ἔχει Μερ. γ'. §. 3—14.

45) Ἰδε Φερόνδον Διάκονον ἐπιστ. πρὸς Φυλγέντιον. Ὁ δὲ Κύριλλος Ἱεροσολύμων δὲν ἐδίδασκε τοὺς κατηχουμένους τὴν Κυριακὴν Προσευχὴν, ἀπέξ μετὰ τὸ βάπτισμα· ἴδε κατηχ. μυσταγ. 5. Ἡ ἐπομένη κατήχ. τὴν ἐξηγεῖ Μερ. γ'. § 16.

46) Ἰδε τὸν Βέδαν περὶ σικη. Βιβλ. 2. κεφ. 13.

47) Ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ ἀκροωμένους γενικῶς τοὺς δογματίζουσι οἱ Δυτικοὶ πατέρες·

πρόσρησιν προσλαλήσάτω τῷ λαῷ λόγους παρακλήσεως· καὶ πληρώσαντος αὐτοῦ τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον—ἀναστάντων ἀπάντων, ὁ διάκονος ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἀνελθὼν κηρυττέτω· μή τις τῶν ἀκροωμένων· μή τις τῶν ἀπίστων » (48).

§. 42. Περὶ δὲ τοῦ, πόσαι τάξεις ἦσαν κατηχομένων, εἶναι κατὰ πολ-
λὰ διάφοροι αἰ γινῶμαι τῶν παλαιῶν καὶ νέων, μ' ὅλον ὅτι ἐπιστηρίζονται
ὅλοι εἰς τὸν πέμπτον κανόνα τῆς ἐν Νεοκαισαρεῖα Συνόδου, ὅστις λέγει·
«*Κατηχοόμενος, ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς τὸ κυριακόν, ἐν τῇ τῶν κατη-
χομένων τάξει στήκη, οὗτος δ' ἀμαρτάνων, ἐὰν μὲν γόνυ κλίνων,
ἀκροόσθω μηκέτι ἀμαρτάνων· ἐὰν δ' ἀκροώμενος ἔτι ἀμαρτάνη, ἐξω-
θείσθω* (49)». Τοῦτον ἐξαγούντες οἱ πλαιιοὶ (50) λέγουσιν, ὅτι δύο τά-
ξεις ἦσαν κατηχομένων· ἡ μία τῶν ἀκροωμένων ἢ ἀτελεστέρα, οἱ ὁ-
ποῖοι ἐξήρχοντο εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Γραφῶν, καὶ τῶν εὐαγγε-
λίων ἢ ἄλλη τῶν γόνυ κλινόντων ἢ τελειότερα, εἰς τοὺς ὁποίους συνε-
χωρεῖτο νὰ ἀκροάζωνται γονυκλιτοῦντες καὶ τὴν εὐχὴν τῶν κατηχομέ-
νων (51). Σύμφωναι μὲ τούτους εἶναι καὶ τινες ἐκ τῶν νεωτέρων (52) ἔτε-
ροι δὲ (53) τρεῖς θέλουσι τάξεις κατηχομένων· ἡ γονυ, ἀκροωμένων, συ-
ναιτούντων, καὶ μεταρσοῦντων· ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ μετανοοῦντες (καθὼς
λέγουσιν), ὅσοι, ἀφ' οὗ ἤρξαντο νὰ κατηχῶνται, ἔπιπτον εἰς ἀμαρτίαν
δημόσιον, καὶ διὰ τοῦτο ἐξωθοῦντο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐν μετανοίᾳ (54),
ὅπου ἔπρεπε νὰ μείνωσιν ἔτη τρία (55). Ἄλλοι δὲ προσριθμοῦσι καὶ τε-
τάρτην (56), διῦσχυρίζομενοι νὰ τὴν ἐσύναξαν ἐκ τῶν Δυτικῶν Πατέρων·
καὶ τὰς ὀνομάζουσι τῶν ἀκροωμένων, τῶν γόνυ κλινόντων, τῶν συ-
ναιτούντων καὶ τῶν ἐκλεκτῶν, λέγοντες ὅτι ἐκλεκτοὶ ὀνομάζοντο, ἀφ'
οὗ κατεγράφοντο εἰς τὸν κατάλογον τῶν βαπτισθησομένων. Ἄλλοι (57)

48) Διαταγ. Ἀποστ. Βιβλ. 8. κεφ. 5. Τινὲς θέλουσιν, ὅτι εἰς τὸν νάρθηκα ἕστε-
κεν ἡ πρώτη τάξις τῶν κατηχομένων, οἱ ἀκροώμενοι, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ γόνυ κλινόντες·
ἴδε Μορίνον περὶ μετανοίας βιβλ. 5, κεφ. 4. καὶ περὶ τῆς σημασίας τοῦ νάρθηκος,
αὐτόθι. κεφ. 1.— 49) ἴδε καὶ τὸν 14. κανόνα τῆς πρώτης Οἰκουμένητικῆς Συνόδου.

50) Ο Βαλσαμών, ὁ Ζωναράς, ὁ Ἀριστῆνος καὶ ὁ Βλάσταρις.

51) Ἰδὲ Ἀποστ. διατ. βιβλ. ἡ, κεφ. 6. καὶ κανόν. 19. τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδ. ἐ-
πιτίθετο δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ χειρ, ὡς αἰεὶ ἐλέγετο ἡ εὐχὴ.

52) Γυλλιέλ. Καύης. Ἀρχ. Χριστιαν. βιβλ. Α. κεφ. 8. ὁ Βουηρήγιος ἐν ταῖς σημ.
εἰς τοὺς κανόν. Ὁ Βασνάγιος ἐν ταῖς κριτικ. γυμνάσ. εἰς τὸν Βαρώνιον σελ. 484. καὶ
ἄλλου.— 53) Ὁ Μαλδονάτος περὶ βαπτίσμ. κεφ. 1.

54) Εἰς τρεῖς τάξεις διχρεῖτο τὸ πάλαι ὁ λαὸς τῆς Ἐκκλησίας· ἦγον, τοὺς πιστοὺς,
τοὺς κατηχομένους καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ. Οὗτοι δὲ πάλιν οἱ ἐν μετανοίᾳ ὑποδιχρεῖν-
το εἰς τέσσαρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἐλέγετο τῶν προσκλιόντων, οἱ ὁποῖοι, στέ-
κοντες ἔξω τῆς Ἐκκλησίας, παρεκάλουν τοὺς εἰσερχομένους νὰ εὐχῶνται ὑπὲρ αὐτῶν·
ἡ δευτέρα τῶν ἀκροωμένων (οὔτοι δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται μὲ τὴν πρώτην τάξιν τῶν
κατηχομένων, τοὺς ὀνομάζομεν λεγομένους ἀκροωμένους), οἱ ὁποῖοι ἕστεκον εἰς τὸν
νάρθηκα· ἡ τρίτη τῶν ὑποκλιπόντων, οἱ ὁποῖοι ἕστεκον ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπι-
σθεν τοῦ ἄμβωνος, καὶ ἐξήρχοντο μετὰ τῶν κατηχομένων (νομίζω τῆς δευτέρας τά-
ξεως, ἦγον τῶν γόνυ κλινόντων)· καὶ ἡ τετάρτη τῶν συνεστατών, οἱ ὁποῖοι συνή-
χοντο μὲν μὲ τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ δὲν μετελάμβανον τὰ μυστήρια. Ἐπιτιμ. κανόν. Ἀρ-
μην. τμήμα 5. ἐπιγρ. 3.— 55) ἴδε τὸν 14. κανόν. τῆς πρώτης Οἰκουμένη. Συνόδου.

56) Βίνας ὁ Καρδινάλ. περὶ πραγμ. λειτουργ. βιβλ. Α, κεφ. 46. ἀριθ. 4.

57) Βιγγαμ. Ἐκκλησ. Ἀρχαιοτ. βιβλ. 8. σελ. 17.

σλος πάντων θέλωσι μὲν τέσσαρας τάξεις κατηχομένων⁵⁸ διατείνονται ὁμως, ὅτι οἱ συναιτούντες· καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ τάξις⁵⁹ καὶ προσαριθμοῦσιν ἀντ' αὐτῆς τὴν τάξιν ἐκείνων, ὅσοι ἰδία καὶ ἕξω τῆς Ἐκκλησίας κατηχοῦντο πρὸ τοῦ νὰ λάβωσι τὴν ἀδειαν τῆς εἰσόδου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· τοὺς ὁποίους ἐξωθουμένους⁵⁸ ὀνομάζουσιν ἐκ τοῦ προῤῥηθέντος πέμπτου κανόνος τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου· ὅπου τὸ ἐξωθεῖσθαι σημαίνει κατ' αὐτοὺς ὄχι τελείαν ἕξωσιν καὶ παλινδρομίαν εἰς τοὺς Ἐθνικοὺς, ἀλλ' ἐπανάλευσιν εἰς ἐκείνην τὴν πρώτην στάσιν, εἰς τὴν ὅποιαν ἦσαν, ὅταν λαβόντες τὴν πρώτην ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν ἀνεδείχθησαν κατηχοῦμενοι, καὶ ἐδιδάσκοντο κατ' ἰδίαν ἕξω τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ αὕτη μὲν εἶναι κατ' αὐτοὺς ἡ πρώτη τάξις τῶν κατηχομένων, οἱ ἐξωθούμενοι⁵⁹. τὴν δὲ δευτέραν ὀνομάζουσι τῶν ἀκροαμένων⁶⁰· τὴν τρίτην τῶν γόγγυ κλιόντων⁶¹, καὶ τὴν τετάρτην τῶν βαπτιζομένων⁶², ἡ φωτιζομένων⁶³.

§. 13. Ἡμεῖς ἀφίνοντες τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν φιλομαθῆ ἀναγνώστην νὰ κρίνῃ περὶ τούτων, ὡς βούλεται, καὶ διὰ τὸ νὰ ἦναι ἀδιάφορα τὰ τοιαῦτα, καὶ διότι δὲν εἶναι τοῦ παρόντος καιροῦ μία ἀκριβεστέρα ἐξέτασις, ἐπιστρέφομεν εἰς τὸ προκείμενον. Ὁ σκοπὸς μου ἦτο νὰ δείξω, πῶσον ἦτο περισπούδαστον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν αὐτὸ τὸ νῦν ἡμελημένον ἔργον τῆς κατηχήσεως. Ἡ τοσαύτη τῆς Ἐκκλησίας σπουδὴ δὲν θέλει φανῆ παράδοξος εἰς ἐκείνους, ὅσοι καταλαμβάνουσι τὸν σφιγκτὸν σύνδεσμον μετὰ τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἐντολῶν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας⁶⁴. Ὅλαι αἱ ἐντολαὶ ἐπιστηρίζονται εἰς τὰ δόγματα· καὶ ἀνίσως δὲν καταβάλλῃ τις τὸ καλὸν τοῦτο θεμέλιον, ἡ οἰκοδομὴ του πάν-

58) Προσφύεστερον ἤθελε τοὺς ὀνομάσει τις ἕξω ἰσταμένους. Αὐτοὶ ἴσως εἶναι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους καταχρηστικῶς χριστιανούς καὶ κατηχομένους ὀνομάζει ἡ δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, κανὼν. 7. καὶ οἱ ὅποιοι δὲν εἰσέβαινον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πᾶρες τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν προσέλευσιν αὐτῶν. Τὰ λόγια τῆς Συνόδου εἶναι ταῦτα. «Καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν ποιοῦμεν αὐτοὺς χριστιανούς, τὴν δὲ δευτέραν κατηχομένους, εἴτα τῆ τρίτῃ ἐξορκίζομεν αὐτούς—καὶ οὕτω κατηχοῦμεν αὐτούς, καὶ ποιοῦμεν χρονίζειν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀκροᾶσθαι τῶν Γραφῶν, καὶ τότε αὐτοὺς βαπτίζομεν.» Καὶ ἐν ταῦθα σημειώσαι, ὅτι τὸ ποιεῖν χριστιανούς σημαίνει τὴν πρώτην ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν, τὴν ὅποιαν ἐλάβανον, ὅσοι προσήρχοντο εἰς τὴν πίστιν, πρὸ τοῦ νὰ κατηχηθῶσι· τὸ ὅποιον φαίνεται· καὶ ἐκ τοῦ 39^{ου} κανόνος τῆς ἐν Ἰλλιθέρῃ Συνόδου, ὅπου λέγει περὶ τῶν Ἐθνικῶν, ὅτι νὰ ἐπιτίθεται εἰς αὐτοὺς ἡ χεὶρ, καὶ νὰ γίνονται χριστιανοί, ὅταν τὸ ζήτησωσι εἰς καιρὸν ἀσθενείας.

59) Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ γενικὸν ὄνομα περιλαμβάνονται ὄχι μόνον οἱ κατηχοῦμενοι τῆς πρώτης τάξεως, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἀμαρτάνοντες ἐξωθούντο εἰς ταύτην τὴν κατωτάτην· τοὺς ὁποίους ὁ Μαλδονάτος «κατηχομένους μετανουόντας» proenitentes inter catechumenos ὀνομάζει. (60) Ἴδε ἀνωτέρω. (61) Ἴδε αὐτόθι. (62) Βαπτιζομένους τοὺς ὀνομάζουσιν αἱ Ἀποστολ. Διαταγ. βιβλ. ἡ, κεφ. 8.

63) Φωτιζομένους τοὺς ὀνομάζει ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων εἰς τὰς κατηχήσεις· καὶ συναιτούντας (διὰ τὸ νὰ εἴχουν τὸ βάπτισμα), ἡ ἐκλεκτοὺς οἱ Δυτικοὶ Πατέρες· Ἴδε Χριστοφ. Ἰουστῆλλ. σημ. εἰς τὸν 14. κανὼν. τῆς πρώτης Οἰκουμενικ. Συνόδου.

64) «Ὁ γὰρ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνίστηκε, δογμάτων εὐσεβῶν, καὶ πράξεων ἀγαθῶν· καὶ οὕτε τὰ δόγματα χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν εὐπρόσδεκτα τῷ Θεῷ, οὕτε τὰ μὴ μετ' εὐσεβῶν δογμάτων ἔργα τελούμενα προσδέχεται ὁ Θεός». Κύριλλ. Ἱεροσολύμ. Κατηγ. 4 ἀριθμ. 2 σελίδ. 52. ἐκδ. Παρισ. 1720, ἴδε καὶ τὴν (2) σημείωσιν τῆς περὶ τῆς προδοχῆς προδοχῆς.

τοτε σαθρὰ θέλει κλονεῖται (65): αὐτός, ὁμοίως τοῦ καλάμου, θέλει σαλεύεται ὑπὸ παντός ἀνέμου· καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ του ἀστήρικτος, καθὼς ἐκείνη τῶν Ἑθνικῶν φιλοσόφων, θέλει ἐξελεγχεται εἰς πᾶσαν περίστασιν· καὶ αὐτὴ ἡ πίστις του, διὰ τὸ νὰ μὴν ἔχη ῥίζαν, θέλει τὸν ἀφίνει ἐν καιρῷ πειρασμοῦ (66). Ἀλλὰ τὴν σήμερον τὸ νὰ ἀγνοῇ τις τὴν ἰδίαν ὀρησκείαν δὲν λογίζεται τίποτε. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀγνοία (τίς ἤθελε τὸ πιστεύσει!) δὲν κατέχει μόνους τοὺς ἰδιώτας καὶ ἀγραμμάτους, αὐτὴ ἐκτείνεται καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς χρησίμους καὶ πεπαιδευμένους ἀνθρώπους· Καὶ δὲν εἶναι ἄλλο κοινότερον τὴν σήμερον παρὰ τὸ νὰ βλέπῃ τις τιμίους, λογίους, καὶ πολλάκις διδασκάλους τῶν ἄλλων εἰς μίαν βαθυτάτην ἀγνοίαν, ἢ τοῦλάχιστον εἰς μίαν ἐπιπόλαιον καὶ ἀμέθοδον γνῶσιν τῆς ὀρησκείας. Καὶ τί ἀκολουθεῖ ἐντεῦθεν; μία γενικὴ διαστροφή τῶν ἠθῶν, μυρία προλήψεις καὶ δεισιδαιμονία· φοβούμεθα ἐκεῖ ὅπου δὲν εἶναι φόβος, καὶ τολμῶμεν ἐκεῖ ὅπου πρέπει νὰ φοβώμεθα· δὲν διακρίνομεν τὸ συγχεωρημένον ἀπὸ τὸ κεκωλυμένον· ζητεῖ πᾶς ἕνας τὸ ἑαυτοῦ, καὶ κανένας τὸ τοῦ ἑτέρου. Διὰ τί; διότι ἡ οἰκοδομὴ ἡμῶν δὲν ἐπιστηρίζεται εἰς καλὸν θεμέλιον· διότι δὲν ἐκατηχῆθημεν τὴν ὁδὸν Κυρίου, καθὼς ἐσπεπεν εἰς τὸν καιρὸν τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας, ὅταν καὶ τὰ πάθη δὲν εἶχον ἔτι μεταβληθῶσιν εἰς ἔξαις, καὶ ὁ νοῦς δὲν εἶχε ζοφωθῆ ἀπὸ τὴν ἀγλῶν τῶν ἰδίων συμφερόντων. Ἄς ἐρευνήσῃ πᾶς ἕνας προσεκτικῶς τὴν ἰδίαν συνείδησιν, καὶ αὐτὸς πολλάκις ὁ νομιζόμενος ἅγιος, καὶ θέλει καταλάβει πόσον πλανᾶται. Ἡ εὐλάβεια δὲν εἶναι ποτὲ σταθερὰ, ὅταν δὲν ἐπιστηρίζεται εἰς τὴν πληροφορίαν, τὴν ὁποίαν χρεωστεῖ πᾶς ἕνας νὰ ἔχη τῆς ἰδίας ὀρησκείας· καὶ ἡ πληροφορία δὲν ἀποκτᾶται πάρεξ διὰ τῆς ἐρεύνης, ἧγουν διὰ μιᾶς εὐμεθοῦδος κατηχήσεως (67).

§. 14. Ἀλλ' ἴσως ἤθελέ τις ἀντιλέξει· πρῶτον, ὅτι τὴν σήμερον δὲν κατηχοῦμεθα, διὰ τὸ νὰ βαπτίζώμεθα εἰς ἡλικίαν νηπιώδη· δεύτερον, ὅτι ἀναπληροῦσι τὴν ἑλλειψιν τῆς κατηχήσεως αἱ ὀμιλίαι τῶν Ἰεροκλήκων ἐπ' Ἐκκλησίας· τρίτον, ὅτι μῆτε ἀναγκαῖα εἶναι ἡ κατήχησις, διότι ὁ χριστιανὸς χρεωστεῖ νὰ πιστεύῃ χωρὶς νὰ ἐρευνᾷ.

§. 15. Καὶ πρὸς μὲν τὴν πρῶτην ἀντίθεσιν ἀποκρινόμεθα, ὅτι, καὶ ἂν οὐ ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια τοῦ νηπιόβαπτισμοῦ, ἡ Ἐκκλησία μὲν ὅλον τοῦτο δὲν ἡμέλησε τὸ ἔργον τῆς κατηχήσεως, ἀλλ' ἐδίδασκε τῶν πιστῶν τὰ τέκνα μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀφοῦ ἐφθάνον εἰς ἡλικίαν ἱκανήν, ὥστε νὰ καταλαμβάνωσι τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως. Διὰ νὰ μὴ μακρολογῶμεν, ἴδε ὅσα εἶπομεν ἀνωτέρω περὶ τούτου (68).

65) «Νόμισόν μου οἰκοδομὴν εἶναι τὴν κατήχησιν» εἰν μὴ βαθύνωμεν καὶ θεμέλιον θάμεν, εἰν μὴ κατὰ ἀκολουθίαν δεσμοῖς οἰκοδομῆς ἀμολογῶμεν τὸν ὄμιον, ἵνα μὴ εὐρεθῇ τὸ χεῖρον, καὶ σαθρὰ γένηται ἡ οἰκοδομὴ, οὐδὲν ἕφελος οὐδὲ τοῦ προτέρου κώπου κτ.» Ὁ αὐτὸς προκατῆχ. ἀριθμ. 44. σελ. 8. 9.

66) Λουκ. 4, 43.— 67) Ἰδὲ Παλμ. 2, 2. Παροιμ. 6', 40. 41. Ὡσθ' δ', 6. Ἰωάν. 17', 3. Α. Κορινθ. 13, 34. Β'. Τιμόθ. γ', 45. Β'. Πέτρ. 2, 5. ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται πῶσον ἀναγκαῖα εἶναι ἡ γνῶσις εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐπομένως εἰς τὴν σωτηρίαν.

68) Ἰδὲ ἀνωτέρω § 8.

§. 16. Ἡ δευτέρα ἀντίθεσις πόσον εἶναι ἀνίσχυρος φαίνεται ἐκ τοῦ του μόνον, ὅτι οἱ Ἰεροκλήρυκες λαλοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον περὶ τοῦ ἠθικοῦ μέρους τῆς Ἐρησκείας, καὶ δὲν λαλοῦσι περὶ τοῦ δογματικοῦ, εἰμὴ ἐν παρόδῳ (69), διὰ τὸ νὰ ὑποθέτωσι τὸν ἀκροατὴν προκατηχημένον. Δὲν εἶναι ἴδιον τοῦ Ἰεροκλήρυκο, τὸ νὰ κατηχηῖ (70), ἱκανὸν εἶναι εἰς αὐτὸν τὸ νὰ κάμνη τὴν προσαρμογὴν τῶν προεγνωσμένων ἀληθειῶν τῆς κατηχήσεως. Διὰ τὸ νὰ σαφηνίσωμεν τὸ λεγόμενον, δὲν ἤθελεν εἶναι ἀνάμυστος νὰ φέρωμεν εἰς μέσον κανένα παράδειγμα. Ὁ Ἰεροκλήρυξ λαλεῖ, φέρει πείν, κατὰ τῆς κλοπῆς· καὶ λέγει, ὅτι εἶναι ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ τὸ «οὐ κλέψεις,» δεικνύει μὲ πολλὰς τῆς Γραφῆς μαρτυρίας καὶ τῶν Πατέρων, πόσον μέγα κακὸν εἶναι ἡ κλοπὴ· ἀλλὰ διὰ τὸ νὰ ὠφελῆθῃ ὁ ἀκροατὴς, καὶ νὰ συλλάβῃ τὸν σωτηριώδη φόβον ταύτης τῆς ἀμαρτίας, χρεῖα εἶναι νὰ ἤξεύρῃ, ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ Θεὸς, ὅστις ἀπαγορεύει τὴν κλοπὴν, ποῖαι εἶναι αἱ ἀπειροὶ αὐτοῦ τελειότητες, καὶ αἱ ἀναρίθμητοι πρὸς ἡμᾶς εὐσεργεσίαι του, ἀπὸ τὰς ὁποίας γεννᾶται τὸ χρέος, τὸ ὁποῖον ἔχομεν νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τοῦ Ὑψίστου Νομοθέτου (71). τὰ ὁποῖα εἶναι ὅλα μέρη τῆς κατηχήσεως. Καὶ ἂν τὴν σήμερον προξενώσι τοσοῦτον ὀλίγην ὠφέλειαν αἱ διδασκαλίαι τῶν Ἰεροκλήρυκων, δὲν εἶναι ἄλλο τὸ αἴτιον, πᾶρεξ διότι οἱ ἀκροαταὶ δὲν εἶναι προκατηχημένοι τὰ τῆς Ἐρησκείας. Ἡ παλαιὰ Ἐκκλησία ἐδίδασκε συνεχέστερον ἀπ' ὅ,τι διδάσκει τὴν σήμερον· καθότι ποτὲ δὲν ἐγένετο συναχθεὶς τῶν πιστῶν, ὅπου δὲν ἐκηρύττετο ὁ Θεὸς λόγος ἀπ' αὐτὸν τὸν Ἐπίσκοπον (72). Δὲν ἔκρινε μ' ὅλον τουτο περιττὴν τὴν κατήχησιν· ἀπαγε! ἐξ ἐναντίας τὴν ἐνόμιζεν ἀναγκαιοτάτην, ὡς ἓνα θεμέλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐποικοδόμοι ὕστερον τὰς καθημερινὰς ὁμιλίαις (73).

§. 17. Διὰ τὸ νὰ λύσωμεν τὴν τρίτην ἀντίθεσιν, ἤγουν, ὅτι ὁ χριστιανὸς χρεωστὴν νὰ πιστεύῃ χωρὶς ἐρεύνης, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν ἀπλῶς πᾶσα ἔρευνα εἰς τὰ τῆς Ἐρησκείας ἦναι ἀσυγγώρητος. Ἡ Ἀποκάλυψις εἶναι μία δήλωσις ἀληθειῶν, ἥτις ἔγρειε διὰ θαύματος ὑπὸ τῆς καρτοδυναμίας τοῦ Θεοῦ. Ἐπομένως αὐτὴ περιέχει τινὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ καταλάβῃ ὁ ἄνθρωπος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τοῦ φυσικοῦ λόγου. Αὐτὰ ὅμως τὰ ἀκατάληπτα εἶναι συνδεδεμένα μὲ ἄλλα, τὰ ὁποῖα καταλαμβάνει καὶ χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς ἀπο-

69) Ἰδὲ ἀνωτέρω σημ. (2).

70) Πᾶρεξ ὅταν κάμνη λόγους κατηχητικοὺς, ὅποῖος εἶναι ὁ κατηχητικὸς λόγος τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, τινὲς τοῦ Χρυσόστ. καὶ ἄλλων.

71) «Ὡς ἤθελες (λέγει ὁ Χριστὸς πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα) τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς ἐστὶν ὁ λόγος σοι· δὸς μοι ποτεῖν· σὺ ἂν ἤτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν ἂν σοι ὕδωρ ζῶν.» Ἰωάν. 8', 10. Ὡστε διὰ τὸ νὰ ζητήσωμεν, καὶ νὰ πίωμεν τὸ ζῶν ὕδωρ, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἤξεύρωμεν τίς εἶναι ὁ ποτιζων, καὶ ποῖαι εἶναι αἱ δωρεαὶ του.

72) Ἰδὲ τὴν ῥῆσιν Ἰουστίνου τοῦ Μάρτυρος, τὴν ὁποῖαν ἐσημειώσαμεν εἰς τὸν §. 28. τοῦ Β'. Μέρ. τῆς ἐπομένης κατηχήσεως.

73) «Παραγγεῖλια δὲ σοι καὶ τοῦτο ἔστω· τὰ λεγόμενα μάνθανε, καὶ τήρει εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ νομίσης τὰς συνήθειαις εἶναι ὁμιλίαι· κακεῖναι μὲν γὰρ ἀγαθαί, καὶ πιστεῖως ἔξαι· ἄλλ' εἰάν σήμερον ἀμελήσωμεν, αὔριον μανθάνομεν· τὰ δὲ περὶ τοῦ λουτροῦ τῆς πηλιγενεσίας κατ' ἀκολουθίαν διαδιδόμενα διδάγματα εἰάν σήμερον ἀμελήθῃ, ποτε κζορθώθησεται;» Κύριλλ. Ἱεροσολύμων προκατηχ. ἀριθμ. 41.

καλύψεως· και ἀπὸ τοῦτον τὸν σύνδεσμον γεννῶνται τσαῦτα κριτήρια διὰ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ ἀληθὴς και Θεία ἀποκάλυψις, ἀπὸ τὰς ψευδεῖς και κακοπλάστους. Ἐἴ τι πρᾶγμα ἔχει κριτήρια, εἶναι ὑποκείμενον εἰς ἀπόδειξιν, και ἐπομένως εἰς ἔρευναν· και οὐαὶ εἰς τοὺς χριστιανούς! ἂν ἡ ὀρθοσκεία των, ἥγουν ἡ περι Θεοῦ ἐπιστήμη δὲν εἶχεν ἀπόδειξιν. Μία ὀρθοσκεία, ὅποια εἶναι ἡ ἡμετέρα, τεθεμελιωμένη εἰς τὴν πνευματικὴν πτωχείαν, εἰς τὴν ὑπομονὴν τῶν πειρασμῶν, εἰς τὸν καθημερινὸν πόλεμον τῆς σαρκὸς και τοῦ πνεύματος, μία τόσοσ στενὴ και τεθλιμμένη ὁδος, δὲν ἦτο πιθανὸν νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὰς ἄλλας ὀρθοσκειάς, δὲν λέγω τσαυτάς μυριάδας, ἀλλ' ἓνα μόνον ἄνθρωπον, ἂν δὲν εἶχεν ἀπόδειξιν. Ἡ ὑπερθαύματος ὁμοσ ἀρμονία μεταξὺ τῶν δογμάτων και τῶν ἐντολῶν, αὐτὰ τὰ ὑπὲρ λόγον μυστήρια, αἱ σαφέσταται και ἀψευδεῖς προφητεῖαι (74), ἡ ἀναμφίλεκτος ἀγιότης τῶν Βυαγγελικῶν Συγγραφέων, εἶναι τόσαι ἀποδείξεις, τῶν ὁποίων ἡ ἐνέργεια ἠνάγκασε τσαυτὰ ἀναρίθμητα ἔθνη νὰ ἀφῆσσι τὴν εὐρύχωρον και πλατεῖαν ὁδὸν, τὴν ὅποϊαν περιεπάτησαν οἱ πατέρες των, και νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν τοῦ Κυρίου. Ἡ ἔρευνα λοιπὸν τῶν τοιούτων ἀποδείξεων ὄχι μόνον εἶναι συγκεχωρημένη ἀλλὰ και ἀναγκαῖα· διότι χωρὶς αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γεννηθῇ ἡ πληροφορία εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα· και χωρὶς τὴν πληροφορίαν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀναγεννηθῇ ὁ ἄνθρωπος, ἥγουν νὰ ἐκδυθῇ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, και νὰ ἐκδυθῇ τὸν νέον (75)· εἶναι ἀδύνατον νὰ προκόψῃ ποτὲ εἰς τὴν ἀρετὴν, ἢ νὰ ὑπερμαχήσῃ τῆς πίστεως ἐναντίον εἰς Βασιλεῖς και Τυράννουσ, ἢ νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ ἐναντίον εἰς τοὺς ἑτεροθρήσκους (76). Ὁ Ἄποστόλος Πέτρος, γινώσκων τὴν ἀναγκαῖότητα τῆς πληροφορίας ταύτης, μᾶς διδάσκει λέγων· Ὁτοιμοὶ δὲ αἰεὶ πρὸς ἀπολογίαρ παρτὶ τῶ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περι τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος (77). Αὐτὸς ὁ Χριστὸς προστάσσει τὸ νὰ ἐρευνῶμεν τὰς Γραφὰς (78)· και τὸ νὰ ἐρευνᾷ τις τὰς Γραφὰς, τί ἄλλο εἶναι παρὰ τὸ νὰ ἐρευνᾷ τὴν ὀρθοσκείαν. Αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων λέγουσι διὰ τοὺς εὐγενεῖς ἐκείνοσ Ἰουδαίουσ, ὅτι ἐδέξαντο τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ πάσης προθυμίας, τὸ καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς Γραφὰς, εἰ ἔχοι ταῦτα οὕτως (79). Ἡ ἔρευνα ἐγέννησεν εἰς αὐτοὺς τὴν πληροφορίαν, και ἡ πληροφορία τὴν προθυμίαν. Ἡ λατρεία τῶν χριστιανῶν ὀνομάζεται λογικὴ (80), και τὸ γάλα τῆς πίστεως λογικόν (81), τὸ ὅποϊον σημαίνει ὅτι ἡ ὀρθοσκεία τῶν χριστιανῶν ἔχει λόγον, και ἐπομένως ἔρευναν και ἀπόδειξιν· και ὅτι δὲν εἶναι τεθεμελιωμένη εἰς

74) Ἀνάγνωθι τὴν δεκάτην τρίτην κατήχησιν τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, ἔπου πολ-
λά θαυμαστά και εἰδήσεωσ ἄξια θέλεισ εὐρη περι πληρώσεωσ τῶν προφητειῶν.

75) Ἐφεσ. δ', 22. και Κολασ. γ', 10.

76) «Παράμενε ταῖς κατήχησεσιν—ἔπλα γὰρ λαμβάνεισ κατὰ ἀντικειμένησ ἐνε-
ργείας· ἔπλα λαμβάνεισ κατὰ αἰρέσεωσ, κατὰ Ἰουδαίωσ, και Σαμαρειτῶσ, και Ἐθνικῶσ.
Πολλοὺσ ἐχθροὺσ ἔχεισ, πολλὰ βέλη λάμβανεσ· πρὸσ πολλοὺσ γὰρ ἀκοντίζεισ· και χρεῖα
σοι μαθεῖν πῶσ κατακοντίζεισ τὸν Ἑλληνα, πῶσ ἀγωνίση πρὸσ αἰρετικῶσ, πρὸσ Ἰου-
δαίωσ, και Σαμαρειτῶσ» κτ. Κύριλλ. Ἱεροσολύμ. προκατῆχ. ἀριθμ. 40.

77) Α'. Πέτρ. γ', 18. ἴδσ και Γίτ. β', 8.— 78) Ἰωάνν. ε. 38.— 79) Πράξ. ι',
21.— 80) Ῥωμ. ιβ', 1.— 81) Α'. Πέτρ. β', 2.

μόθος οσοφισμένους⁽⁸²⁾, ἐναντίους εἰς τὸν ὁρθὸν λόγον^ο, καθὼς αὖ
 ψευδοθησκείαι. Καὶ ἐπειδὴ τοιαύτη εἶναι ἡ ἡμετέρα ὀρθοκεία, διὰ τί νὰ
 φοβώμεθα νὰ τὴν ἐρευνήσωμεν, εἰ ἔχοι ταῦτα οὕτως; Τὸ νὰ λέγη τις;
 ὅτι πρέπει νὰ πιστεύωμεν χωρὶς ἐρεύνης εἶναι μία αἵρεσις, καθὼς λέγει ὁ
 μέγας Ἀθανάσιος⁽⁸³⁾, μεγαλειτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας αἵρέσεις. Αὐτὸ
 εἶναι ἴδιον τῶν ψευδοθησκείων, τὸ νὰ φοβῶνται τὴν ἔρευναν· διότι μὲ
 τὴν ἔρευναν ἐλέγχεται ἡ σαθρότης των. Τῶν χριστιανῶν ἡ ὀρθοκεία δὲν
 φοβεῖται τὴν ἔρευναν, δὲν τρέμει τὴν ἐξέτασιν. Μεταχειρισθητι λοιπὸν,
 ὦ χριστιανέ, ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ λογικοῦ φωτός· γενεοῦ κριτῆς αὐ-
 στηρὸς τῆς ὀρθοκείας σου· μὴ φοβηθῆς νὰ τὴν παραστήσης εἰς τὸ κοινή-
 ριον τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ νὰ τὴν παραβάλῃς μὲ τὰς ἄλλας ὀρθοκείας,
 ἐξέτασον τοὺς μάρτυρας αὐτῆς τῆς ὀρθοκείας· ἐρεύνησον ἂν ἦναι σύμφω-
 νοί, ἂν δὲν εἶχον κανένα κρυπτὸν τέλος νὰ ψευσθῶσι· σύγχρινον ἱστορίαν
 μὲ ἱστορίαν, περιστάσεις μὲ περιστάσεις⁽⁸⁴⁾ ὅσον ἀκριβεστέρα εἶναι ἡ
 ἔρευνά σου, τοσοῦτον μεγαλειτέρα, θέλει εἶναι ἡ πληροφορία καὶ ἡ χαρὰ
 σου, ὅτι δὲν ἐπλανήθῃς· Μέχρι τούτου ἡ ἔρευνα εἶναι ὄχι μόνον συγκεχω-
 ρημένη, ἀλλὰ καὶ ἀναγκασιότατη.

§. 18. Ἀρ' οὖ ὅμως πληροφορηθῆς ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, μὴ
 σκανδαλίζεσαι, διότι εὐρίσκεις εἰς τὴν ὀρθοκείαν σου καὶ πράγματα, τὰ
 ὅποια δὲν δύναται νὰ χωρήτῃ ὁ στενὸς ἡμῶν νοῦς. Καθὼς ἔχεις χρέος νὰ

82) Β'. Πέτρο. 4, 16.

83) Πρὸς τοὺς κελεύοντ. ἀπλῶς πιστεύειν τοῖς λέγουσιν (ἰσ. λεγομένοις) κτ. τὸμ.
 β. σελ. 323. ἐκδ.τ. Κολων. 1686. (Καὶ παρακατιῶν ὁ αὐτὸς Πατὴρ λέγει· Δέχεσθε
 φησιν, (ὁ πιστεύων ἀλόγως ἄξιων), ἀπλῶς τὰ λεγόμενα, καὶ μηδεὶς ἐξετάζτω τί πρὸς
 πον ἂν αὐτοῖς ἢ ἀπρεπὲς· καὶ πᾶσιν ἐνομάζει τὴν ἀθασάνιστον ἐπὶ τοῖς ἀστάτοις (ἰσ.
 ἀσυστάτοις) καὶ ἀναποδείκτοις ἐπὶ θλάβῃ συγκατάθεσιν. Ἀλόγως πιστεύσω· καὶ μὴ ἐ-
 ξετάσω τί δυνατὸν, ἢ συμφέρον, ἢ πρέπον, ἢ Θεῷ φίλον, ἢ τῇ φύσει καταλλήλον, ἢ
 τῇ ἀληθείᾳ σύμφωνον, ἢ τῷ σκοπῷ ἀκλύστον, ἢ τῷ μυστηρίῳ ἀρμόδιον, ἢ τῆς εὐσε-
 βείας ἄξιον; Καὶ τί κέρδος ἔξω; ἢ τίς ὄνησις τῇ διανοίᾳ τῇ μηδὲν τούτων λογιζομέ-
 νῃ, ἀλλ' ἀκούη μὲν τῷ ἤχῳ τῶν βημάτων βάλλεσθαι, ψυχὴν δὲ μηδεμίαν τῶν λεγο-
 μένων σῶσειν δέχεσθαι; Τούτο περὶ (ἰσ. παρά) πᾶσι τοῖς ἀλλοτρίοις τῆς πλάνης καὶ
 τῶν κακῶν ἔλων αἴτιον γίνεται· τίς γὰρ τῶν πολεμίων τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας οὐκ
 ἀξιοῖ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις ἀκριτῶς πιστεύειν;—οὐκ παρατιτῆται τὴν ἐξέ-
 τασιν ἵνα εὐγῆ τὸν ἐλεγχον;—Τί οὖν ποιήσωμεν, εἰ τις τῶν ἀπίστων ἡμᾶς ἀπαιτοῖ
 λόγον κατηγορῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς ὡς ἐναντίον λεγούσης; Εἰπώμεν· πιστεύουν πᾶσι,
 καὶ τίς οὐκ ἂν ἀποπηδήσας καταγελάσειεν, εὐδαμῶς οἷός τε ὦν τὰ ἀλλήλοις μαχόμε-
 να, καὶ μηδεμίαν λύσιν λαμβάνοντα ὡς ἀξιοπίστα δέχεσθαι; δύο γὰρ ὄντων ἐναντίων
 λέγων, ἀνάγκη τὸν ἕτερον ψευδῆ διελέγχεσθαι. Τί κρὸς ταῦτα εἰρούμεν; ἢ καὶ ἡμεῖς ἀ-
 παιτούμενοι τὸ πιστεύειν δόγμασιν ἀναποδείκτοις καὶ ἀσυστάτοις αἰρετικῶν ἢ Ἑλλή-
 νων, κατὰ τὴν τοιαύτην πρότασιν συνθησόμεθα; Ἀλλ' ἀπαγε! οὕτε ἀσύστατα τὰ ἡμέ-
 τερα, οὕτε ἀλλήλοισ μαχόμενα.» Καὶ μετ' ὀλίγα «Οὕτω καὶ τὸν ἐχθρὸν ἡ πίσσωμεν,
 καὶ τὴν ἁγίαν Γραφὴν σύμφωνον ἀποδείξομεν, καὶ τοῦ μυστηρίου τὴν διῆξαν ἐνθέσμως
 κηρύξομεν, καὶ τὴν ἀρμύζουσαν πληροφορίαν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ὀψαυρίσομεν, μήτε
 χωρὶς λόγου πιστεύοντες, μήτε χωρὶς πίσεως λέγοντες.» Ἰδὲ καὶ σελ. 294. πρὸς τοὺς
 κελεύοντας μὴ δεῖν ἀπὸ Γραφῶν ζητεῖν ἢ λαλεῖν, ἀρκασιμένους τῇ παρ' αὐτοῖς πίσει.
 84) Οὕτω, παραδ. χάρι. ἀποδεικνύει σαφέτατα τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ὁ Κύριλλ-
 ος Ἱεροσολύμων (κατηχ. 14. ἀριθμ. 14.) καὶ ἐκ τούτου, ὅτι εἰ φύλακες, ἀγνάλα μαρ-
 τυροῦντες, εἰ ἐπυλῆθη ὁ νεκρὸς ἐξ ἀμειλίχας αὐτῶν, δὲν ἐπαιδεύθησαν (Ματθ. κη. 44
 —48), εἰς καιρὸν ὅπου εἰ φύλακες τοῦ Πέτρου κολάζονται, διότι ἔφυγον ἐκ τῆς φυ-
 λακῆς ὁ Πέτρος, Πράξ. ιθ', 49.

τὴν ἔξαρτίαν, ἂν ᾖται ἀπ' οὐρανοῦ (καθὼς τὴν παριστάνουσι οἱ Συγγραφεῖς τῆς)· οὕτω δὲν πρέπει νὰ τὴν ἀπορρίπτῃς διὰ τοῦτο μόνον ὅτι περιέχει μυστήρια. Ἐξ ἐναντίας, ἕνας ἀπὸ τοὺς χαρακτηήρας τῆς Θεϊότητος τῆς ἡμετέρας θρησκείας εἶναι τὸ νὰ περιέχῃ καὶ τινα ἀκατάληπτα εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Ἄν ὅλα ἦσαν καταληπτά, ἡ Θεοθεν ἀποκαλυφθεῖσα θρησκεία ἦτο περιττή, μήτε ἦτο ἀνάγκη νὰ σταυρωθῆ ὁ εἰς τῆς Τριάδος ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' ἱκανὸς ἦτον ὁ φυσικὸς λόγος νὰ ὀδηγήσῃ τὸν καθ' ἕνα εἰς τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν. Ὁ φυσικὸς λόγος ὁμῶς ἐζοφώθη ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ δὲν ἤξευρε, μήτε ἠδύνατο νὰ εὔρῃ τὴν θεραπείαν τῆς κοινῆς διαφθορᾶς τῶν ἀνθρώπων (85), καὶ τὸ μέσον τῆς καταλλαγῆς μετὸν δικαίως ὠργισμένον οὐράνιον ἡμῶν Πατέρα. Ἦτο λοιπὸν χρεῖα νὰ τὸ εὔρῃ ἡ ἄπειρος τοῦ Θεοῦ σοφία, καὶ νὰ τὸ βάλῃ εἰς ἔργον ἢ παντοδυναμία του. Ἡ ἁμαρτία ἦτον ἄπειρος διότι ἐγένευσ ἐν τὸν ἄπειρον Θεόν· ἐπομένως ἔπρεπε νὰ ᾖται ἄπειρος καὶ ὁ μεσίτης, ὅστις ἐμελλε νὰ ἐκνοποιήσῃ τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην. Αὐτὰ τὰ τάγματα τῶν Ἁγίων Ἀγγέλων ἂν ἐσαρκοῦντο ὅλα καὶ ἐσταυροῦντο ὑπὲρ ἡμῶν, ἦτον ἀδύνατον νὰ ἐξαλείψωσι τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον· διὰ τὸ νὰ ᾖται καὶ αὐτοὶ (καθὼς ἡμεῖς) ὄντα πεπερασμένα. Δὲν ἔμεινε λοιπὸν ἄλλος, πᾶρξ ἕνας Θεός· καὶ ἐνταῦθα ἄρχεται τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον· Θεὸς ἐφατερῶθη ἐν σαρκὶ (86), ἐσταυρώθη, ἐτάφη, ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Αὐτὸς εἶπεν ἐπὶ γῆς μαθητάς· καὶ οἱ μαθηταὶ τὸ ἐμαρτύρησαν ἐν ἐνίστόματι μέχρι θανάτου (87). Ἄν ἐπληροφορήθῃς, ὅτι εἰναῖα ἡ θῆς ἡ μαρτυρία τῶν, μὴ περιεργάζεσαι περαιτέρω· μὴ πολυπραγμονῆς τολμηρῶς, πῶς ὁ Θεὸς ἐγέννησεν Υἱόν (88); πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐνοηθῇ ἡ Θεία φύσις μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην, ἢ νὰ γεννήσῃ παρθένος, μὴ καταγίνεσθαι εἰς ταυτάς μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις (89)· ἀλλὰ λέγῃς μετὰ βαθύτατον σέβας· τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις, δυνατὰ ἔστι παρὰ τῷ Θεῷ (90).

§. 19. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἀνεσκευάσθησαν αἱ ἀντιθέσεις τῶν ἐναντιῶν (ὡς νομίζω) ἱκανῶς· ἀφ' οὗ ἀπεδείχθη ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γραφήν, ἀπὸ τὴν πρᾶξιν αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον ἢ ἀναγκαιότητος τοῦ νὰ κατηχηθῆται ὁ χριστιανὸς τὴν ἰδίαν θρησκείαν, ἐπόμενον ἦτο καὶ νὰ δοθῇ μία τοιαύτη Κατήχησις εἰς τοὺς χριστιανούς· τὴν ὁποίαν διδάσκοντες οἱ ποιμένες τὰ πρόβατα, οἱ γονεῖς τὰ τέκνα, οἱ ἀνάδοχοι τὰ ἀνάδοξιμα, καὶ ἀπλῶς οἱ πεπαιδευμένοι τοὺς ἰδιώτας καὶ ἀπαιδεύτους, ἤθελε συνεργήσωσιν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας ταύτης ἐπαινετῆς συνθελίης, εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν, καὶ ἐπομένως εἰς τὴν ψυχι-

85) Γενέσ. ς', 11. 12.— (86) Δ'. Τιμόθ. γ', 16.

87) «Καὶ μάρτυρες αὐτοῦ τῆς ἀναστάσεως μαθηταὶ δώδεκα, οὐ λόγοις κεχαρισμένους μαρτυρήσαντες, ἀλλὰ μέχρι βασάνων καὶ θανάτων περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀναστάσεως ἀγωνισάμενοι. Εἶτα ἐπὶ στόματος μὲν δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθῆσεται πᾶν ἄγμα, κατὰ τὴν Γραφήν· δώδεκα δὲ τῆ ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ μαρτυροῦσι, καὶ ἄρα ἔτι πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἀπιστεῖς.» Κύριλλ. Ἱεροσολύμ. κατηχ. 4. ἀριθμ. 12. 18ᾶ καὶ τὸ 15. κεφ. ὅλον τῆς ε'. πρὸς Κορινθ.

88) «Καὶ ὅτι μὲν ὁ Θεὸς υἱὸν ἔχει τοῦτο πίστεις· τὸ δὲ πῶς, μὴ πολυπραγμονεῖς· ζητῶν γὰρ οὐχ εὐρήσεις. Μὴ ἐξυψώσῃς αὐτόν, ἵνα μὴ πίσης ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ μόνον.» Κύριλλ. Ἱεροσολύμ. κατηχ. 11 ἀριθ. 19.

89) Β'. Τιμόθ. ε', 23.— (90) Ακου. ιη', 27.

κὴν τῶν χριστιανῶν σωτηρίαν. Αὐτὸς ἦτον ὁ σκόπος μου πρὸ πολλοῦ, νὰ δώσω εἰς φῶς κάμμίαν Κατήχησιν ἄλλα δὲν ἐτόλμων, διὰ τὸ νὰ ἔλειπεν ἀπ' ἐμοῦ ἡ ἱκανότης· μέχρις οὗ (κατὰ Θεῖαν εὐδοκίαν) εὑρηκα τὴν παροῦσαν Κατήχησιν. Ἡ ὁποία, συγγραφείσα τὸ πρῶτον εἰς Ῥωσικὴν διάλεκτον παρὰ τοῦ Σωφοτάτου καὶ Πανιερωτάτου τανῦν Μητροπολίτου Μόσχας Κυρίου Πλάτωνος (91), μετεφράσθη ἔπειτα εἰς τὴν Γερμανικὴν (92), τῆς ὁποίας μετρίαν εἰδησιν ἔχων ἐπεμελήθη χωρὶς ἀναβολὴν τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλὴν διάλεκτον, διὰ τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τῶν ὁμογενῶν μου χριστιανῶν. Εἰς αὐτὴν προσέθηκα καὶ σημειώσεις τινὰς ἰθικὰς τε καὶ φιλολογικὰς (δύσας ἐμνημόνευσον ἀπὸ τὰς ἀναγνώσεις μου), καὶ πολλοὺς τόπους τῆς Θείας Γραφῆς· καὶ διὰ περισσοτέραν βεβαίωσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Σεβασμιωτάτου μοι Συγγραφέως, καὶ διὰ νὰ δύναται νὰ τὰ μεταχειρίζονται οἱ πνευματικοὶ πατέρες, καὶ αὐτοὶ πρὸς τοῦτοις οἱ Ἱεροκλήρυκες, ὡσάκις λαλοῦσιν εἰδικῶς κατὰ τινος ἁμαρτίας, ἢ θέλουσι νὰ ἀποδείξωσι κάμμίαν ἀλήθειαν τῆς Ἱεροτάτης ἡμῶν θρησκείας.

§. 20. Πολλὰ ἤθελεν εἰπῶ εἰς ἔπαινον τοῦ παρόντος συγγράμματος, ἂν ἦτο δυνατόν εἰς τὸν μεταφραστὴν τὸ νὰ ἐπαινῆ τὸν Συγγραφέα του χωρὶς κίνδυνον τοῦ νὰ νομασθῆ ἔπαινέτης αὐτὸς ἑαυτοῦ. Ἀφίνω λοιπὸν τὴν κρίσιν εἰς ὑμᾶς τοὺς νουνεχεῖς ἀναγνώστας· τοὺς ὁποίους παρακαλῶ νὰ τὸ δεχθῆτε μετὰ χαρᾶς, ὡς τροφεῖον, τὸ ὁποῖον ἀνταποδίδει εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἢ Ῥωσικὴν διὰ τὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε παρ' αὐτῆς (93)· καὶ νὰ τὸ μελετᾶτε συνεχῶς, ἂν θέλητε νὰ λάβητε τὸν μακαρισμὸν τοῦ μελετῶντος εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου ἡμέρας καὶ νυκτός (94), ἂν θέλητε νὰ προσφέρητε εἰς τὸν Δημιουργὸν ἡμῶν *θυσίαν ζῶσαν*, ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ (95), τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν (96), χωρὶς τῆς ὁποίας εἶναι ἀδύνατον νὰ στηριχθῆτε ποτε εἰς τὴν πίστιν καὶ τὰ καλὰ ἔργα. Σπουδάσατε δὲ νὰ τυπώσητε καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων ὑμῶν τὴν τοιαύτην γνῶσιν, ἐν ὧν εἶναι εἰς νεαρὰν ἡλικίαν (97), ἂν θέλητε νὰ τὰ σοφίσητε τὴν ἀλιθινὴν καὶ ψυχροσώτηριον σοφίαν (98), χωρὶς τῆς ὁποίας πᾶσα ἄλλη σοφία καὶ ἐπιστήμη εἶναι μωρία. «Τῷ δὲ δυναμένῳ φυλάξαι ὑμᾶς ἀπταιστούς, καὶ στῆσαι κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμώμους ἐν ἀγαλλιάσει, μόνῳ Σοφῷ Θεῷ Σωτῆρι ἡμῶν δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος καὶ ἐξουσία, καὶ νῦν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν!» (99).

91) Οὕτως, ἀνατροφεὶς ὑπάρχων τοῦ μεγάλου Δουκὸς τῆς Ῥωσσίας, συνέγραψε ταύτην διὰ τὴν Ἀυτοκρατορικὴν Αὐτοῦ Ἰψηλότητα, ἱερομόναχος ἐτι ὢν, καὶ Ἀρχιμανδρίτης τῆς ἐν Τροϊτίζη Μονῆς.

92) Καὶ ἐτυπώθη ἐν Ρίγῃ τῇ πόλει, ἐν ἔτει 1770— (93) Ἰδὲ τὴν ἐβδόμ. σημ. τοῦ §. 28. τοῦ Β'. Μέρους τῆς ἐπομένης κατηχήσεως.— (94) Βαλμ. 4, 2.— (95) Ῥωμ. ιβ', 4.—(96) Ὁ τοῦδε τοῦ παντὸς Δημιουργοῦ καὶ Πατρὸς οὐ δεῖται αἵματος οὐδὲ κνίσσης, οὐδὲ τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρῶν καὶ θυμακιμάτων εὐωδίας, αὐτὸς δὲ ἡ τελεία εὐωδία, ἀνευδὴς καὶ ἀπροσδεχῆς. Ἀλλὰ θυσία Αὐτῷ μεγίστη, ἂν γινώσκωμεν, τίς ἐξέτεινε καὶ συνεσφαίρωσε τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὴν γῆν κέντρον δίκην ἡδρας· τίς συνέγαγε τὸ ὕδωρ εἰς θαλάσσας, καὶ διέκρινε τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ σκότους· τίς ἐκόσμησεν ἄστρους τὸν αἰθέρα, καὶ ἐποίησε πᾶν σπέρμα τὴν γῆν ἀναβάλλειν· τίς ἐποίησε ζῶα, καὶ ἄνθρωπον ἐπλασεν». Ἀθηναγόρου Περσέ. περὶ χριστιαν. σελ. 48. ἔκδοσ. Ὁξωνίας 1706.

97) Αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐπιβάλλει εἰς τοὺς γονεῖς τὸ ἀπαραίτητον χρέος τοῦ νὰ κατηχῶσι καὶ νὰ διδάσκωσι τὰ ἴδια τέκνα. Ἰδὲ Ἀευτερονόμ. 6, 7, 11, 19, 21, 32, 46.

98) Ἰδὲ Β'. Τιμίθ. γ', 45.— (99) Ἰουδ., ἐπιστολ., στίχ. 24, 25.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΦΥΣΙΚΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΓΝΩΣΕΩΣ

ΗΤΙΣ ΜΑΣ ΟΔΗΓΕΙ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΝ ΠΙΣΤΙΝ.

§. 1. Πόθεν ἄρχεται ἡ ἀνθρώπινος γνῶσις.

ΑΡΧΗ πάσης ἀνθρωπίνης γνῶσεως εἶναι τὸ νὰ γνωρίσῃ τις τὸν ἑαυτὸν του.

Οἱ παλαιοὶ ἐπίστευον κοινῶς, ὅτι, τὸ νὰ γνωρίσῃ τις ἑαυτὸν, εἶναι ὁ πρῶτος βαθμὸς τῆς σοφίας· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος (Α΄ Κορινθ. ΙΑ΄. 31.) λέγει· «*Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινομεθα.*»

§. 2. Ἀπόδειξις, ὅτι ἐστὶ Θεός.

Ἄν ἐξετάσωμεν διὰ ταύτης τῆς γνῶσεως τὴν ἰδίαν ἡμῶν φύσιν, πληροπορούμεθα, ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ κτίσωμεν ἡμεῖς ἑαυτοῦς (α). Ἐκ τούτου συμπεραίνεται ἀναγκαίως, ὅτι εἶναι τι Ὅν ἄκτιστον καὶ παντοδύναμον, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐπλάσθημεν ἡμεῖς καὶ τὰ λοιπὰ κτίσματα (β), καὶ τὸ τοιοῦτον Ὅν εἶναι ὁ Θεός.

(α) Ὅσα βλέπομεν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον εἶναι *ἐνδεχόμενα*, τούτέστιν ἠδύνατο νὰ ᾔῃαι, ἢ νὰ μὴ ᾔῃαι, ἢ νὰ ᾔῃαι κατ' ἄλλον τρόπον. Ὅταν ὅμως παράγῃται τι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐκτίσθῃ παρ' ἄλλου τινός· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Προφήτης Δαυὶδ (Ψαλ. 99, 3.) λέγει· «*Σὺ ἐποίησας ἡμᾶς, καὶ οὐχ' ἡμεῖς*» (1).

(β) Διὰ τοῦτο καὶ ὠνομάσθη μικρὸς κόσμος ὁ ἀνθρώπος, ἡ θεωρία τοῦ ὁποίου μᾶς ὀδηγεῖ πρὸς τὸν Θεόν.

§. 3. Γίνεται φανερά πρὸς τούτοις ἡ ὑπαρξις τοῦ Θεοῦ, πρῶτον, ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ θεωρίαν τοῦ κόσμου τούτου (α), δεύτερον, ἀπὸ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν ὄλων τῶν ἔθνῶν (β), τρίτον, ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν πληροφορίαν τῆς ἰδίας ἡμῶν συνειδήσεως (γ), καὶ τελευταῖον, ἀπὸ τὴν ἔμφυτον ἐπιθυμίαν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, ἧγουν τῆς πληρεστάτης εὐδαιμονίας (δ).

(α) Ὁ κόσμος οὗτος εἶναι ὀσάκτρον, εἰς τὸ ὁποῖον βλέπομεν τὴν Θεοῖαν

1) Τὸ Ἑβραϊκὸν καὶ οἱ Ἑβδομήκοντα· «*Αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ' ἡμεῖς*» Ψαλμ. 99, 3.

δόξαν εἶναι βιβλίον, τὸ ὁποῖον φανερόναι τὸν ἴδιον συγγραφέα· εἶναι ἔσοπτον τῆς Θείας σοφίας. Τοῦτο βεβαίον καὶ ὁ Ἀπόστολος (Ῥωμ. Α΄, 20) λέγων· «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθαροτάται, ἥτε ἀδιδος αὐτοῦ δύναμις καὶ Θεϊότης».

(β) Εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, μεταξὺ προσέτι καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀγροκότατα ἔθνη φαίνονται βωμοὶ πανταχοῦ προσφέρονται θυσίαι. Τόσον εἶναι ἰσχυρὰ εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἡ συναίσθησις τῆς Θείας ὑπάρξεως, ὥστε προσκυνεῖ λίθους, ἢ ἄλλο τι φθαρτὸν πρᾶγμα προτιμότερον, παρὰ νὰ πιστεύσῃ ὅτι δὲν εἶναι Θεός.

(γ) Ἡ συνειδήσις παντὸς ἀνθρώπου διὰ μὲν τὰς καλὰς πράξεις αισθάνεται χαρὰν, διὰ δὲ τὰς κακὰς πλήττεται καὶ ταραττεται. Καὶ τοῦτο προέρχεται ἀπὸ μίαν ἐμφυτον δύναμιν, ἡ ὁποία μᾶς ἀναγκάζει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι εἶναι ἓνας παντέφορος καὶ παντοδύναμος κριτῆς, εὐεργετικὸς, ἀνταποδότης τῆς ἀρετῆς, καὶ τιμωρητῆς ἀδυσώπητος τῆς κακίας Σύμφωνανα τούτοις λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος Ῥωμ. Β΄. 15 (1).

(δ) Ὅσον εὐδαίμων καὶ ἀνῆναι ὁ ἀνθρώπος ἐπὶ τῆς γῆς, ὅσην ἀφομίαν καὶ ἀν ἔχη ὅλων τῶν ἀγαθῶν, δὲν δύναται μ' ὅλον τοῦτο ποτέ νὰ πληρώσῃ τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν τοσούτου, ὥστε νὰ μὴ δυσαρσστηθῇ πολυλάκεις εἰς τὰς προκαίρους ἡδονὰς, καὶ νὰ ὀρεχθῇ ἄλλας περισσοτέρας· Ὁ Σολομών, ἀφ' οὗ ἀπήλαυσε πᾶν εἶδος ἡδονῶν, ἀνέκραξε τέλος πάντων· «Τὰ πάντα ματαιότης!» (2).

Καὶ ἐπειδὴ μία τοιαύτη ἐμφυτος ἐπιθυμία δὲν ἐδόθη ματαιῶς εἰς ἡμᾶς, ἔπεται ὅτι καὶ δύναται νὰ πληρωθῇ ἀπὸ τελειοτέρου τι καὶ μονιμότερου ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ Θεός, καθὼς λέγει ὁ Δαυὶδ· «Χορτάσθησθε ἐν τῷ ὄφθῆναι μοι τὴν δόξαν σου» Ψαλμ. ις'. 15. (3).

Ὅταν μετὰ προσοχῆς στοχασθῇ τις τὴν ἀπόδειξιν ταύτην τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, ἐκπλήττεται διὰ τὴν τυφλότητα τῶν ἀσεβῶν ἀθέων. Διὰ τοῦτο καὶ ἀμφιβάλλουσι τινες δικαίως, ἀν εὐρίσκονται τοιοῦτοι ἀνθρώποι, οἱ ὁποῖοι ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, χωρὶς ἢ συνειδήσεως τῶν νὰ ἦναι πληροφορημένα τὸ ἐναντίον.

§. 4. Τί ἐστὶ Θεός.

Ἀφοῦ ὁμολογήσωμεν, ὅτι εἶναι Θεός, πρέπει νὰ τὸν νοήσωμεν ὡς τὸ Ὑψιστον Ὄν, τὸ ὁποῖον δὲν κρέμαται ἀπὸ ἄλλον τινὰ, ἀλλ' εἶναι αὐθύπαρκτον, καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ ἀνυπαρξία εἶναι ἀδύνατος.

Ἄν τὰ πάντα παρήχθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτίσθαι αὐτὸς ὑπ' ἄλλου τινὸς· εἰδὲ μὴ, ἔπρεπε νὰ ὑποθέσωμεν ἄλλον ὑπέρτερον

1) «Οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτῶν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων.»— 2) Ἐκκλησιαστ. Α΄, 2.— 3) Τὸ ἔβρ. χορτάσθ. ἐν τῷ ἐξεγερθῆναι τῇ εἰκόνι σου, ἢ τῆς εἰκόνος σου. Ψαλμ. 12'. 15. Ὁ Σύμφωναχος χορτ. ἐξυπνισθεὶς τῆς ὁμοιώσεώς σου· ὁ Ἀκύλας ἐν τῷ ἐξυπνισθῆναι ὁμοιώσεώς σου· ἡγοῦν, θέλει χορτασθῆναι ἀπὸ τὴν ὁμοιότητά σου ὅταν ἀνασταθῶ, ἢ θέλει χορτασθῶ, ὅταν ἀνασταθῶ ὁμοίως σου, κατὰ τὸ· Α΄ Κορινθ. 1Ε΄, 49. καὶ Α΄ Ἰωάνν. Γ΄, 2.

καὶ δυνατότερον ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸ ὁποῖον εἶναι παντάπασιν ἐναντίον εἰς τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποῖαν ἔχομεν περὶ Θεοῦ.

§. 5. Ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἐξήρτηται ἡ γνῶσις τῶν Θεῶν ἰδιότητων καθότι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν κρέμαται ἀπὸ ἄλλοντινὰ, καὶ ἡ ἀνυπαρξία του εἶναι ἀδύνατος, συμπεραίνεται, ὅτι εἶναι Εἷς (α), ὅτι δὲν ἔλαβεν ἀρχὴν, μῆτε θέλει λάθῃ τέλος ποτὲ, ἢ γοῦν εἶναι Αἰώνιος (β)· ἐκ δὲ τῆς αἰωνιότητος ἔπεται ὅτι δὲν ἔχει τίποτε ὑλικὸν ἢ σωματικόν, καὶ ὅτι εἶναι Ἄθνητος (γ). Ἄκολουθως εἶναι πνεῦμα καθαρῶτατον (δ)· ὡς καθαρῶτατον δὲ πνεῦμα ἔχει νοῦν (ε), εἶναι Παγγνώστης ζ), Σοφὸς (η), Ἐλεύθερος (θ), Ἄγαθός (ι), Δίκαιος (κ), Ἅγιος λ' καὶ Παντοδύναμος (μ), ἀπὸ τὰ ὁποῖα συμπεραίνεται ἀναγκαίως, ὅτι εἶναι τελειότατον καὶ μακαριώτατον Ὀν (ν), καὶ Παντοκράτωρ Δεσπότης (ξ).

(α) Ἡ πολυθεΐα μάχεται ἐκ διαμέτρου μὲ τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποῖαν ἔχομεν περὶ Θεοῦ, ὅτι εἶναι δηλαδὴ Ὀν, τὸ ὁποῖον ἔχει πάσας τὰς δυνατὰς τελειότητας. Εἶτι λοιπὸν ἀποδίδουσιν ἄλλοι εἰς διαφόρους θεοὺς, ἀποδίδομεν ἡμεῖς εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεόν, ὡς καὶ ὁ Παῦλος (Α' Κορινθ. Η'. 5—6) λέγει· «Καὶ γὰρ, εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ, εἶτε ἐν οὐρανῷ, εἶτε ἐπὶ τῆς γῆς· (ὡσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, καὶ κύριοι πολλοί)· ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· Οὐδεμίαν ἀπολογίαν ἔχουσι λοιπὸν, ὅσαι πιατεύουσι πολλοὺς θεοὺς, καθὼς προσέτι καὶ οἱ εἰδωλολάτραι· καὶ εἶναι πρόφασις ἀνίσχυρος, τὴν ὁποῖαν τινὲς φιλόσοφοι ποροφασίζονται, διὰ τὴν συγκαλύψουσι τὴν αἰσχύνην τῶν Ἑθνικῶν, ὅτι δηλαδὴ προσεκύνουσι τὰς διαφόρους τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ἐνεργείας ὑποκῆντω εἰς διάφορα σχήματα καὶ ὀνόματα. Αὐτοὶ (καθὼς λέγει ὁ Απόστολος Ρωμ. Α', 23.) «*Ἡλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀσφάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκότος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἕρπετων*».

(β) Δὲν ἔχει μῆτε ἀρχὴν, μῆτε τέλος ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀνυπαρξία εἶναι ἀδύνατος. Μία διαμονὴ ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητος ὀνομάζεται *Αἰωνιότης*, τὴν ὁποῖαν σαφέστατα παριστάνει ἡ ἅγια Γραφή λέγουσα· «*Αὐτοὶ (οἱ οὐρανοὶ) (1) ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἀλλάξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλάγησονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι*» (2).

(γ) Τὰ ὑλικά πρᾶγματα λαμβάνουσιν ἀρχὴν, εὐθὺς ὅταν ἐνωθῶσι τὰ μέρη, ἐκ τῶν ὁποῖων συνήσανται· ὅταν τὰ μέρη διαλυθῶσι, τὸ πρᾶγμα λαμβάνει τέλος, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ ζῶα ὀνομάζεται θάνατος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Θεὸς δὲν ἔχει μῆτε ἀρχὴν, μῆτε τέλος (ὡς εἵπομεν ἄνωτέρω), ἐπομένως δὲν εἶναι μῆτε σύνθετος ἐκ διαφόρων μερῶν· ἐπομένως εἶναι ἀσώμα-

1) Τὸ Γερμανικὸν αὐτὰ (τὰ κτίσματα).— 2) Ψαλμ. ρά, 26. καὶ Ἑβρ. Α', 41. 42. Τὸ Ἑβραϊκὸν διαμένεις—ἀλλάξεις—καὶ τὰ ἔτη σου οὐ δαπανηθήσονται.

τος και ἀθάνατος. Οὕτω λέγει περὶ τῆς ἀύλιας τοῦ Θεοῦ ἡ ἀγία Γραφή· «Γένος οὐκ ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν τομιζέειν χρυσοῦ, ἢ ἀργύρου, ἢ λίθου, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ Θεοῦ εἶναι ὅμοιον» (1). Ὅταν ὅμως ἡ Γραφή ὀνομάζῃ ὀφθαλμούς, ὦτα καὶ χεῖρας Θεοῦ, δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωνται κυριολεκτικῶς τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς μεταφοραί, τὰς ὁποίας συγκαταβατικῶς πρὸς τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἡμετέρου νοῦς μετεχειρίσθησαν οἱ Θεόπνευστοι συγγραφεῖς, θέλοντες διὰ τούτων νὰ παραστήσωσι τὴν δύναμιν καὶ τὰς λοιπὰς ιδιότητας τοῦ Θεοῦ· οἶον, διὰ μὲν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ ἐννοεῖται ἡ ἄπειρος αὐτοῦ καὶ παντέφορος γνῶσις, διὰ δὲ τῶν ὠτων, ἡ ἴλεως τῶν ἡμετέρων προσευχῶν ἀκρόασις, καθὼς διὰ τῶν χειρῶν, ἡ Παντοδυναμία του. Οὕτω πρέπει νὰ κρινώμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν.

(δ) Πνεῦμα λέγεται ἓνα Ὅν ἀπλοῦν, τὸ ὁποῖον ἔχει νοῦν καὶ θέλησιν. Τοιοῦτον Ὅν εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὁ Θεός, καθὼς λέγει ὁ Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης (Δ', 24)· «Πνεῦμα ὁ Θεός».

(ε) Νοῦς ὀνομάζεται ἡ τελειότης ἐκείνη τοῦ νὰ παριστάνῃ τις εἰς ἑαυτὸν τὸν πράγματι ἑναργῶς. Εἰς τὸν Θεοῦν νοῦν ἡ ἑναργής τῶν πραγμάτων παρὰστασις δὲν περιορίζεται εἰς μόνα τὰ ἐνεργεῖα ὄντα, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ εἰς αὐτὰ τὰ δυνάμει· διότι καθὼς ὁ Θεός εἶναι ἄπειρον Ὅν, οὕτω πρέπει καὶ αἱ τελειότητες αὐτοῦ νὰ ᾔναι ἄπειροι καὶ ἀπεριόριστοι. Τοῦτο βεβαιοῖ καὶ ἡ Θεία Γραφή (Ἑβρ. Δ', 13) λέγουσα· «Καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ».

(ζ) Ἡ Παγγνώσις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ τελειότης ἐκείνη, διὰ τῆς ὁποίας θεωρεῖ τὴν συνάφειαν καὶ τὸν σύνδεσμον ὄλων τῶν μελλόντων καὶ δυνάτων πραγμάτων. Ὅθεν ἐρρήθη περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐτάζει καρδίας καὶ νεφροῦς (2)· καὶ ὅτι εἶναι κριτῆς τῶν ἐνοιῶν τῆς καρδίας (3). «Κύριε, σὺ ἐγνώως πάντα τὰ ἔσχατα καὶ τὰ ἀρχαῖα» λέγει ὁ Δαυὶδ, Ψαλμ. ρλγ'. 5 (4). Ἡ πρόγνωσις αὕτη τοῦ Θεοῦ, ἀγκαλὰ βεβαία, δὲν ἀναιρεῖ μὲ ὄλον τοῦτο τὴν ἐλευθερίαν τῶν πράξεων. μῆτε περιέχει κάμμιαν ἀναπόδρασον ἀνάγκην τοῦ νὰ πράττωμεν τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν κακίαν. Ἐπειδὴ ὁ Θεός βλέπει τὸ μέλλον ἐπίσης καθὼς καὶ τὸ ἐνεσῶς, ἔπεται, ὅτι προεῖδεν ἐξ ἀϊδίου ὅλας τῶν ἀνθρώπων τὰς πράξεις καθὼς ἐμελλον νὰ συμβῶσι κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἐλευθερίας, ἢ δὲ πρόγνωσις μιᾶς βεβαίας μελουσῆς πράξεως δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἐλευθερίαν τῆς αὐτῆς πράξεως.

(η) Ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκείνη ἡ τελειότης, διὰ τῆς ὁποίας διευθύνει ὅλα τοῦ παρόντος κόσμου τὰ πράγματα πρὸς τὸ προσῆκον ἐκάστω τέλος. Ὅθεν καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας!» Ψαλμ. ργ'.

1) Πράξ. ΙΖ', 29.— 2) Ψαλμὸς ζ', 49.— 3) Αἰνίσταται ἴσως ὁ συγγρ. τὸ Ἑβρ. Δ', 12.— 4) Τὸ Ἑβρ. ἔχει· Κύριε, ἐγνώως πάντα (καὶ ἀντὶ τοῦ τὰ ἔσχατα καὶ τὰ ἀρχαῖα, σὺ ἐπίλασάς με κ. τ. λ. τοῦ ἐπομένου σίχ. κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα) ἔπισθεν καὶ ἔμπροσθεν περιεστοίχισάς με κτλ. Ψαλμ. ρλθ', 4. 5. ὁ ὁποῖος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὑμνεῖ τὴν ἄπειρον γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἐμφατικώτατα,

(θ) Καθ' ὅλα ὅσα ποιεῖ ὁ Θεός, εἶναι ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ πράξῃ τίποτε. Διὰ τοῦτο καὶ Ψαλμ. ριγ', 11. λέγει, «Ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ (1) πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν».

(ι) Ἡ Ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν θέλησιν, τὴν ὁποίαν ἔχει νὰ ποιήσῃ ὅλα τὰ κτίσματα τοσοῦτον τέλεια καὶ εὐδαίμονα, ὅσον εἶναι χωρητικὴ ἡ φύσις αὐτῶν. Λέγω ὅσον εἶναι χωρητικὴ ἡ φύσις αὐτῶν, ἐπειδὴ, διὰ τὸ νὰ ἦναι τὸ πάνσοφον Ὄν, διευθύνει πάντα πρὸς τὸ σοφώτατον τέλος. Οὕτως ἔδωκε, παραδ. χάρ. εἰς τὸν Ἥλιον τὸ φῶς, καὶ τὸν νοῦν εἰς τὸν ἄνθρωπον· δὲν ἔδωκεν ὅμως καὶ τὰ δύο εἰς τοὺς δύο, ἀλλ' εἰς καθ' ἓνα ὅ,τι ἦτο σύμφωνον καὶ ἀνάλογον μὲ τὴν φύσιν του. Ἡ ἀγία Γραφὴ λαλεῖ τόσον ὑψηλὰ περὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, ὥστε δὲν συγχωρεῖ οὐδεμίαν σύγκρισιν μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς ἀγαθότητος τῶν Ἀγγέλων ἢ τῶν ἀνθρώπων. «Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰμὴ εἰς ὁ Θεός» Λουκ. ΙΗ', 19.

(κ) Ἡ Δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἴδια τοῦ ἀγαθότητος συγκεκραμένη καὶ ἡ τοιαύτη σύγκρασις εἶναι διωρισμένη ὑπὸ τῆς Σοφίας αὐτοῦ. Θέλει ὁ Θεός (παρ. χάρ.) διὰ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ νὰ ποιήσῃ μετόχους τῆς αἰωνίου Μακαριότητος ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλ' ἡ Δικαιοσύνη του τὸ ἐμποδίζει, καθότι δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν Σοφίαν του τὸ νὰ μεταχειρίζηται ἐξίσου τοὺς δικαίους καὶ τοὺς πεπωρωμένους ἀμαρτωλοῦς. Ὅταν λοιπὸν ἓνας τοιοῦτος ἀμαρτωλὸς στερῆται τῆς αἰωνίου Μακαριότητος, τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς Θεῆς Δικαιοσύνης. Ὁμοίως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἡ Θεία Γραφὴ λαλεῖ ἐμφατικώτατα περὶ τῆς Δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ· «Δίκαιος Κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν» εὐθύτητας εἶδε (1) τὸ πρόσωπον αὐτοῦ». Ψαλμ. Ι', 7.

(λ) Ὁ Θεός εἶναι Ἅγιος· καθότι δὲν εὐρίσκεται εἰς αὐτὸν καμία ἀμαρτία ἢ μῶμος. Ἡ θέλησίς του σκοπεῖ μόνον τὸ ἀγαθόν, καὶ βδελύσσεται τὴν κακίαν, καὶ διὰ ταύτην τὴν καθαρωτάτην Ἀγιότητα τῆς θελήσεως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν μεμολισμένον ἀμαρτωλόν, ἂν οὗτος πρῶτον δὲν ἐπιστρέψῃ πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς μετανοίας, καὶ πίστεως· Ἡ Γραφὴ ὀνομάζει τὴν Ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ φῶς· «Ὁ Θεὸς φῶς ἐστίν, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία». Ἰωάνν. Α', 5.

(μ) Εἰς τὸν Θεὸν δὲν εἶναι κἀνένα ἀδύνατον· ἡ Παντοδυναμία του εἶναι τόσον μεγάλη, ὥς δύναται διὰ ψιλῆς θελήσεως, χωρὶς τινὸς κόπου, νὰ παράξῃ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι καὶ παράγει. Ὁ Θεός ποιεῖ ὅχι ὅσα δύναται, ἀλλ' ὅσα θέλει· θέλει δὲ ὅσα εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν Σοφίαν αὐτοῦ. Ἡδύνατο (παραδ. χάρ.) νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἄκοντα ἀπὸ τὴν κακίαν· ἀλλ' ἤθελεν ἀφαιρέσῃ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς τοιαύτης βίαιας κωλύσεως, καὶ ἐπομένως· ἤθελε πράξῃ ἐναντίον τῆς ἰδίας αὐτοῦ Σοφίας, ἣτις ἀπαιτεῖ τὸ νὰ ἦναι ὁ ἄνθρωπος αὐτεξούσιος· διότι ἂν ὁ ἄνθρωπος ἐκωλύετο ἀπὸ τὴν κακίαν ὑπὸ ἐξωτερικῆς δυνάμεως, ἤθελε

1) Εἰς τὸ Ἑβρ. λείπει τὸ καὶ ἐν τῇ γῆ. Ψαλμ. ριγ', 3. 2) Τὸ Ἑβραϊκ.—Εὐθύτητα ἔψεται. Ψαλμ. ια', 7.

μ' ὄλον τοῦτο νομίζεται ἀμαρτωλός, καὶ ἀνομος ἐξ(του ὡς νὰ ἡμάρτανε καὶ πραγματικῶς. Πρὸς τούτους ὁ Θεός, ὡς ἀγαθὸν ὄν, ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ἀρκετὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ ἐκκλινώμεν ἀπὸ τὸ κακόν, χωρὶς νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ αὐτεξούσιον ἀφ' ἡμῶν. Οὕτω λαλεῖ ἡ Γραφή περὶ τῆς Παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ· «*Οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι· ἀδυνατεῖ ὁ ὄστος οὐδέν*». Ἰωβ ΜΒ. 2, (4).

(ν) Ὅλαι αἱ μέχρι τοῦδε εἰρημέναι τοῦ Θεοῦ ιδιότητες εἶναι *αὐτελειότητες ἀπειροί, ἐκ τῶν ὁποίων συνίσταται ἡ Μεγαλειότης καὶ ἡ δόξα του*. Αὐταὶ εἶναι ἀπεριόριστοι εἰς τὸν Θεόν· μῆτε τὰς ἀπέκτισεν ἐν χρόνῳ καὶ κατὰ διαδοχὴν μιὰν μετὰ τὴν ἄλλην ἀλλ' ἦσαν ἐξ αἰδίου ἀπὸ τὴν Οὐσίαν αὐτοῦ ἀχώριστοι· Ἀκολουθῶς δὲν εὐρίσκεται εἰς αὐτὸν κανένα ἐλάττωμα, μῆτε δύναται νὰ εὐρεθῇ. Καὶ ἐπειδὴ μιὰ τοιαύτη κατάστασις εἴη και μακαρία, ἔπεται ὅτι ὁ Θεός εἶναι τὸ μόνον Τέλειον καὶ Μακάριον ὄν. Πόσον θέλει λοιπὸν εἶναι Μακάριοι καὶ εὐδαίμονες ὅσοι ἀξιοθῶσι ποτὲ νὰ γενῶσι μέτοχοι τῆς Μακαριότητός του! Οὕτω κρᾶζει ὁ Δαυὶδ πρὸς τὸν Θεόν· «*Παρά σοι πηγὴ ζωῆς ἐν τῷ φωτὶ σου ἐβόηθη φῶς*». Ψαλμ. λέ. 10.

(ξ) Εἰς οὐδένα ἀνήκει εὐλογώτερον ἢ ἐξουσία ἐπάνω εἰς τὰ κτίσματα, παρὰ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις τὰ ἐκτίσῃ καὶ, ὡς Παντοδύναμος, δύναται νὰ τὰ διατηρῇ ἐν ὑπάρξει καὶ πρὸς τούτης, ὡς Σοφώτατος, ἤξεύρει νὰ τὰ διευθύνῃ πρὸς τὸ βέλτιστον τέλος. Ὅθεν καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· «*Ἡ Βασιλεία σου Βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ*». Ψαλ. ρμδ', 18.

§. 6. Ὁ Μέγας οὗτος Θεός ἐκτίσῃ τὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ (α) ἐκ τοῦ μηδενός (β)· ὄχι διότι εἶχε κάμμίαν γρεῖαν ἀπὸ αὐτά, ἀλλ' ἀπλῶς διότι οὕτως ἠθέλησε (γ) νὰ τὰ ποιήσῃ μέτοχα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀγαθότητος. (δ)

(α) Κόσμον ἐννοοῦμεν ὅλα τὰ κτίσματα γενικῶς, καὶ τὴν συνάφειαν τῶν αὐτῶν μετ' ἀλλήλων, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμπεριεχόμεθα καὶ ἡμεῖς. Τὰ κτίσματα διαίρουσιν εἰς ὁρατὰ καὶ ἀόρατα. Καὶ ὁρατὰ μὲν εἶναι ὅσα ὑποπίπτουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις· οἶον, ὁ ἥλιος, οἱ ἄστέρες, ἡ Γῆ, ὁ Ἄηρ κτλ. τὰ ἀόρατα δὲ καταλαμβάνονται μόνον διὰ τοῦ νοῦς, καθὼς ἡ ἡμετέρα ψυχὴ καὶ οἱ Ἄγγελοι, τὰ ὁποῖα διὰ τοῦτο καὶ ἄλλα πνεύματα ὀνομάζονται. Τὴν ὑπάρξιν τῶν πνευμάτων καταλαμβάνομεν καὶ διὰ μόνου τοῦ λογικοῦ· ἡ Θεία Γραφή ὁμῶς μᾶς πληροφορεῖ περὶ ταύτης πληρέστατα, ὅταν λέγει· «*Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα*». Κολασ. Α', 16. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν δύο τινὰ πρῶτον, ὅτι κτίσας ὁ Θεός τὰ πάντα, τὰ συνέδησε μετ' ἀλλήλων μὲ δεσμόν ἀδιάρρηκτον, διὰ νὰ ἦναι χρήσιμον τὸ ἐν πρὸς τὸ ἄλλο, καὶ νὰ ἀποτελῶσιν ὅλα ὁμοῦ τὸν σύμπαντα κόσμον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαίρετως φαίνεται ἡ Θεία

¹⁾ Τὸ Ἑβραϊκ. οἶδα, ὅτι πάντα δύνασαι, καὶ οὐ κωλύεται ἀπὸ σοῦ λογισμοῦ, ἀντὶ τοῦ οὐ κωλῆσθαι ἀπὸ λογισμοῦ, τοῦτέστιν, οὐδεὶς δύναται γὰρ σὲ ἐμποδίσαι ἀπὸ τοῦ νὰ πράξῃς ὅτι συλλογιθῆς.

Σοφία δεύτερον, ὅτι δὲν εὐρίσκεται κἀνενα πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ κακόν, ἢ τοῦ ὁποίου ἢ χρῆσις εἶναι καθ' ἑαυτὴν αἰσχροῦ· διότι λέγει· «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε· καὶ ἰδὼν καλὰ ἦν»· Γενεσ. Α', 31. Συμβαίνει ὅμως πολλάκις νὰ μεταβάλληται εἰς κακὸν τὸ καλόν, ὅταν τὸ μεταχειρίζηται τις ἐπὶ κακοῦ, καθὼς ὅταν μεταχειρίζηται τις τὴν μάχαιραν εἰς τὸ νὰ φονεύσῃ ἕνα ἀθῶον, ἢ τὸν ἴδιον νοῦν εἰς τὸ νὰ ἐξευρίσκη διαφόρους πανουργίας.

(β) Τινὲς ἐνόμισαν ὅτι ὁ Κόσμος ἐκτίσθη ἐξ ὕλης τινός. Ἄν ὁμολογῶσιν, ὅτι ἡ τοιαύτη ὕλη προσεκτίσθη ἐκ τοῦ μηδενός ὑπὸ τῆς Θείας Παντοδυναμίας, ἡ δόξα τῶν δὲν εἶναι τόσον ἐναντία εἰς τὴν ἡμετέραν ἂν ὁμῶς νομίζωσιν, ὅτι δὲν παρήχθη ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ἀκολούθως, ὅτι εἶναι αἰώνιος, ἡ τοιαύτη δόξα εἶναι καὶ ὀλέθριος καὶ ἀσύστατος καθότι κἀνενα πρᾶγμα (πλὴν τοῦ Θεοῦ) δὲν δύναται νὰ ἦναι ἀπεριόριστον καὶ ἀναρχον. Καὶ ἐπειδὴ πρὸς τούτοις κἀνενα πρᾶγμα δὲν δύναται νὰ παράξῃ αὐτὸ ἑαυτὸ, ἀλλὰ πάντα, πρὶν τῆς ἐνεργείας ὑπάρξεως, ἦσαν μηδὲν, ἔπειτα ὅτι πάντα τὰ κτίσματα παρήχθησαν ἐκ τοῦ μηδενός. Ἐκ τούτου φαίνεται σαφέστατα, ὅτι πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου δὲν εὐρίσκετο τίποτε πλὴν τοῦ Θεοῦ.

(γ) Ὁ Θεὸς δὲν κοπιᾷ ὅταν ἐργάζεται· μὲ λόγον ψιλόν, ἦγουν μὲ μόνην τὴν θέλησιν ἐδημιούργησε τὰ πάντα. Ὅταν δὲ λέγῃ ἡ Γραφή (1) ὅτι συνετέλεσε τὴν δημιουργίαν εἰς ἕξ ἡμέρας, μὲ τοῦτο σημαίνει, ὅχι ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ παράξῃ τὰ σύμπαντα εἰς μιαν στιγμὴν, ἀλλ' ὅτι δὲν ἔκτισε τίποτε ἀπὸ χρεῖαν, ἢ ἀπὸ κάμψαν ἄλογον καὶ τυρλὴν κίνησιν· ἀλλ' ἐφανέρωσε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν ὅπου καὶ ὅσον ἔπρεπε. Τί δὲ ἔκτισεν ὁ Θεὸς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, τὸ διηγείται ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν ἀκολουθον τάξιν. Τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἔκτισε τὸν Οὐρανόν, τὴν Γῆν, καὶ τὸ φῶς (2) τῇ δευτέρᾳ, τὸ στερεώμα, ἦγουν ὅλον τὸ διάστημα ὅσον ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τὸν τελευταῖον θόλον τοῦ κόσμου (3) ἔπειτα διεχώρισε τὰ ὕδατα τὰ ἐπάνω τοῦ στερεώματος (διὰ τῶν ὁποίων ἐννοοῦνται ἀναμφιβόλως αἱ νεφέλαι), ἀπὸ τὰ ὕδατα τὰ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, ἦγουν τοὺς ποταμούς, τὰς λίμνας, καὶ τὰς θαλάσσας (4)· τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐχώρησε τὸ ὕδωρ ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τὸ συνίθροισεν εἰς τόπον ἕνα, τὴν ὁποίαν συναγωγὴν τῶν ὑδάτων ὀνομάζομεν Ὀκεανόν (*), καὶ ἡ γῆ ἦνοιξεν εὐθὺς τοὺς κόλπους αὐτῆς, καὶ ἐβλάστησε διαφόρους βοτάνας, καὶ δένδρα· τῇ τετάρτῃ ἔκτισε τοὺς Φωστῆρας ἐν τῷ στερεώματι τοῦ Οὐρανοῦ, δηλονότι τὸν Ἥλιον, τὴν Σελήνην, καὶ τοὺς Ἀστέρας, ἀπὸ τὸ φῶς (νο-

1) Γενεσ. Β' 2, Ἐξιδ. Κ' 11, καὶ ΛΑ' 17.

2) Γενεσ. Α', 4—5. — 3) Γενεσ. Α', 6—8. Ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις, τὴν ὁποίαν σεπέωμα μετέφρασαν οἱ Ἑβδομήκοντα, σημαίνει κυρίως ἐκπέτασμα ἢ ἔκτασιον.

4) Τὸ ἔργον τῆς δευτέρας ἡμέρας, ἦγουν ὁ χωρισμὸς τῶν ὑδάτων, ἐτελειώθη τῇ τρίτῃ· διὰ τοῦτο καὶ διπλὴ ἡ δοκιμασία, μία μετὰ τὸν χωρισμὸν τῶν ὑδάτων ἀπὸ τὴν γῆν (Καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν· σιχ. 10.) καὶ ἄλλη μετὰ τὴν βλάστησιν τῆς γῆς (σιχ. 12). Μετὰ δὲ τὸν χωρισμὸν τῶν ἐπάνω καὶ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος ὑδάτων οὐδεμία δοκιμασία εὐρίσκειται εἰς τὸ Ἑβραϊκόν· ἀγκά οἱ Ἑβδομήκοντα προσέθηκαν τὸ «Καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν.» σιχ. 8. — (*) Γενεσ. αὐτ. 9. 13.

μίζω) τὸ ὅποιον ἔκτισε τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ (*)· τῇ πέμπτῃ ἔκτισε τοὺς ἰχθύας εἰς τὰ ὕδατα, καὶ τὰ πετεινὰ εἰς τὸν ἀέρα (1)· τῇ ἕκτῃ τὰ θηρία, τὰ κτήνη, καὶ ὅλα τὰ ἔρπετά, καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ (2).

(δ) Ὁ Θεὸς ἦτον ἐξ αἰδίου Παντέλειος· καὶ ἐπομένως δὲν εἶχε χρεῖαν ἀπὸ τὰ κτίσματα. Δὲν τὰ ἔκτισε λοιπὸν, παρὰ διὰ νὰ τὰ ποιῆσῃ μέτοχα τῆς ἰδίας αὐτοῦ Μακαριότητος, ἥγουν νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτὰ τελειότητας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἰκὼν τῶν ἰδίων αὐτοῦ τελειοτήτων. Ὅθεν δικαίως ἤθελεν ὀνομασθῆ ἐκτύπωμα τῆς Θείας Ἀγαθότητος ἢ δημιουργία τούτου τοῦ κόσμου.

§. 7. Εἰς τὴν δημιουργίαν ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἐκτίσθη ἄρσεν καὶ θῆλυ κατ' εἰκόνα Θεοῦ (α), καὶ συνίσταται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς ἀθανάτου (β), ἐστάθη μάλιστα κοινῶς τῆς Θείας Ἀγαθότητος.

Τί εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα;

(α) Ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν συμφωνίαν μὲ τὰς τελειότητας τοῦ Θεοῦ· παραδ. χάρ. καθὼς ὁ Θεὸς ἔχει λόγον (3), οὕτως ἐστόλισε καὶ τὸν ἄνθρωπον μὲ λόγον· καθὼς ὁ Θεὸς ἐκλέγει φυσικὰ μόνον τὸ ἀγαθόν, καὶ βδελύσσεται τὸ κακόν, οὕτως ἔβαλε καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον μίαν ἔμφυτον ὀρμὴν εἰς τὸ νὰ ἐπιθυμῇ τὸ ἀγαθόν καὶ νὰ φεύγῃ τὸ κακόν· καθὼς ὁ Θεὸς εἶναι Πανυπέρτατος Ἡγεμὼν καὶ Δεσπότης ὅλων τῶν κτισμάτων, ὡσαύτως κατέστησε καὶ τὸν ἄνθρωπον δεσπότην ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁμοίως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Θεὸς εἶναι ἀσώματος, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω §. 5, ἔπεται ὅτι μὴτε ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐκοινωνήθη εἰς τὸ ἡμέτερον σῶμα, (καθὼς οἱ ἀνθρωπομορφῖται (4) ψευδῶς ἐπίστευον), ἀλλ' εἰς μόνην ἡμῶν τὴν ψυχὴν. Περὶ τούτου μᾶς πείθει μὲν καὶ ὁ λόγος, λαλεῖ δὲ σαφέστερον ἡ ἁγία Γραφή, ὅπου λέγει «Ἐνδύσασθε τὸν καιρὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.» Ἐφεσ. Δ', 24. καὶ ἀλλαχοῦ «Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀκαταιούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν». Κολασ. Γ', 10 (5). Ἡ

(*) Δὺτ. 14—19.— 1) Γενέσ. Α', 20—23.— 2) Δὺτ. 24—31. Περὶ δὲ τοῦ πότου ἐκτίσθησαν οἱ ἄγγελοι, καὶ διὰ τί δὲν τοὺς ἀναφέρει ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, ἴδε Μέρ. Β', §. 14. τοῦ παρόντος βιβλίου.

3) Πρὸς εἶπε, ἀναγνώστα, μὴ νομίσῃς, ὅτι τὸ λ ο γ ο ε εἰς ἐνταῦθα σημαίνει τὸν θεοῦ· σιον καὶ συνάναρχον Ἰῶν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ· λόγον δὲ συγγραφῆς ἐδῶ λέγει τὴν δύναμιν τοῦ νὰ θεωρῶμεν τὴν πλοκὴν καὶ τὸν ἐρισμὸν τῶν γενικῶν ἀληθειῶν, ἐκ τῆς ὁποίας δυνάμειος ὀνομαζόμεθα καὶ λ ο γ ι κ ο ι.

4) Οἱ ὅποιοι καὶ Ἀδριανοὶ κατ' ἀρχὰς ὀνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ αἰρεσιάρχου Ἀδίου, Σύρου τὸ γένος, ὅστις (καθὼς λέγει ὁ Θεοδώρητος Ἐκκλησιαστικ. Ἱστορ.) ἀνθρωπομορφον ἔφησε τὸν Θεόν, καὶ τὰ τοῦ σώματος αὐτῷ περιτίθηκε μέρια, τὰ συγκαταβατικῶς παρὰ τῆς Θείας εἰρημῆς Γραφῆς ἀνοήτως νενοηκώς. Ἡ αἵρεσις αὕτη ἀνεφύη κατὰ τὸ 338 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ· ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα τῶν ἀνθρωπομορφιτῶν ἢ ἀνθρωπομορφιστῶν κατὰ τὸ 370.

5) Πολλὰ καὶ διάφορα εἶναι αἱ γνώμαι τῶν Πατέρων περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα· καθεὶ ἄλλοι τὸ θέτουσιν εἰς τὸ ἀρχικόν, τὸ ὅποιον ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἐπάνω εἰς τὰ λοιπὰ κτίσματα, ἄλλοι εἰς τὴν σοφίαν καὶ γνῶσιν, καὶ ἄλλοι εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ ἀγιότητα

εικών τοῦ Θεοῦ ἀποβλέπει κοινῶς καὶ τὰ δύο γένη, ἤγουν τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα, ὡς φαίνεται σαφῶς, Γενέσ. Α', 27. «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ⁽¹⁾, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς». Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὠνομάζετο Ἀδὰμ ⁽²⁾, καὶ ἡ γυνή ⁽³⁾ αὐτοῦ Εὕα ⁽⁴⁾ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν δύο καταγεται ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, Πράξ. ΙΖ', 26. «Ἐποίησέ τε ἐξ ἐκός αἵματος πᾶν γένος ἀνθρώπων, κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, κτλ.»

Ἡ ψυχὴ ἡμῶν εἶναι ἀθάνατος.

(6) Ὅταν ἐξετάσωμεν προσεκτικῶς ἑαυτούς, αισθανόμεθα ὅτι εὐρίσκειται εἰς ἡμᾶς ἓνα ὄν διάφορον ἀπὸ τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἔχει δύναμιν νὰ γνωρίζῃ αὐτὸ ἑαυτὸ, καὶ ἄλλα πράγματα παρ' ἑαυτοῦ. Τὸ τοιοῦτον ὄν ὠνομάζομεν ψυχὴν, ἣτις ἀναμιφθόλως εἶναι ἀθάνατος καὶ ἀσώματος, ἐπειδὴ τὸ σῶμα, ὅπως καὶ ἂν διαταχθῇ ἢ συνάφεια τῶν μερῶν του, δὲν δύναται νὰ λάβῃ νοῦν καὶ θέλησιν, ὁποῖαν ἡμεῖς αισθανόμεθα εἰς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν. Ἡ ἁγία Γραφή λέγει «Καὶ ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐρεφθόσηεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ προὐν ζωῆς καὶ ἐρένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν.» Γενέσ. Β', 7. ⁽⁵⁾ Τοῦτο τῆς ζωοποιου πνοῆς τὸ φύσημα δὲν πρέπει νὰ νοηταὶ ὕλικῶς, μῆτε νὰ νομιζόμεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ συνίσταται ἀπὸ ἀέρα ἢ ἀτμόν· ἀλλὰ πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἐκτίσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ, καὶ ὅτι εἶναι πλησιεστέρα εἰς τὸν Θεόν, παρὰ τὰ λοιπὰ κτίσματα. Ἐξ ἐναντίας ὁμοῦς πάλιν δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τούτου ὅτι εἶναι μέρος τῆς Θεϊκῆς Οὐσίας ⁽⁶⁾, ἐπειδὴ ἡ Οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμέριστος· καὶ ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει μέρη, ἔπρεπε νὰ ἦναι καὶ αὐτὰ ἄκτιστα, ὡς καὶ αὐτός.

καθὼς δύναται πᾶς ἓνας νὰ ἰδῇ κατὰ πλάτος εἰς τὰ συγγράμματα τῶν. Ὄθεν καὶ ὁ Ἐπιφάνιος Αἰρέσει 70. λέγει, ὅτι «Ἡ Ἐκκλησία ἐμολογεῖ πάντα ἀνθρώπων εἶναι κατ' εἰκόνα Θεοῦ, μὴ ὀρίζειν δὲ ἐν ποίῳ τέτακται τὸ κατ' εἰκόνα» τὸ ὁποῖον λέγει παρακατιῶν· «Ὅτι αὐτῷ μόνῳ ἐγνωσταὶ τῷ Θεῷ». Ἀπὸ τὰ ἐκτεθέντα ὁμοῦς δύο ῥητὰ τοῦ Ἀποστόλου συνάγεται, ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὑρίσταται εἰς τὴν Σοφίαν καὶ Ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ, τῶν ὁποίων κοινῶν κατεστάθη ὁ ἄνθρωπος.

1) Τὸ Ἔβρ. Καὶ ἐπ. ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐν εἰκόνι ἰδίᾳ, ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐπ' αὐτόν.

2) Ἀδὰμ εἰς τὸ Ἔβρ. σημαίνει γῆνιν ἀπὸ τοῦ Ἀδαμὰ τὸ ὅποιον σημαίνει γῆν, ἢ χεῖκόν, καθὼς φαίνεται νὰ τὸ εἰρηγῇ ὁ Ἀπόστολος, Α'. Κορινθ. ΙΒ'. 47. Ἴδε καὶ Γενέσ. Β'. 7. Ἐπου ὁ Ἑβραῖος λέγει· «Καὶ ἐπλασε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ (ἄνθρωπον) χοῦν ἐκ τῆς Ἀδαμὰ (γῆς)». Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ Λατῖνοι homo τὸν ἄνθρωπον ὠνομάζουσιν ἀπὸ τοῦ humus, ἔπερ σημαίνει τὴν γῆν.

3). ὠνομάσθη γυνὴ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Ἀδὰμ, τῆς ὁποίας λέξεως ἢ παραγωγῇ κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα εἶναι ἀσαφεστάτη, διότι τί θέλει νὰ εἰπῇ «Ἀὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς (αὐτῆς) ἐλήφθη». Τὸ Ἔβρ. λέγει — κληθήσεται ἰ σ ο α, ὅτι ἐκ τοῦ ἴσα ἐλήφθη, τὸ ὅποιον προσφεύσεται ὁ Σύμμαχος Α ν δ ρ ι ε ἡρμῆνευσε.

4) Εὕαν τὴν ὠνόμασεν ὁ Ἀδὰμ μετὰ τὴν παράβασιν, τὸ ὁποῖον οἱ Ἑβδομήκοντα ζωὴν μετέφρασαν, Γεν. Γ', 20.

5) Τὸ Ἔβρ. «Καὶ ἐπλ. Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χ. ἀπὸ τῆς γ.» καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὰς ῥίνας αὐτοῦ πν. ζ. κτ.

6) Καθὼς ἐδίδαξαν οἱ Μανιχαῖοι (Ἴδε Φώτιον βιβλιοθ. Κωδ. 479. Σελ. 404), καὶ πρὸ τούτων οἱ Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ὠνόμαζον (Ἴδ. Μάρκ. Ἀντ. βιβλ. Β', καὶ Ε') τὸν νοῦν Θεϊκῆς ἀποκρίσεως μέτοχον, τοῦ τὸν κόσμον διοικούντος ἀπέρροταν, τοῦ Διὸς ἀπόσπασμα καὶ τὰ τοιαῦτα.

§. 8. Ὁ Θεὸς δὲν ἐγκατέλειψε τὸν Κόσμον ἀφ' οὗ τὸν ἔκτισεν, ἀλλὰ προνοεῖ πάντοτε δι' αὐτόν· διατηρεῖ τὰ πάντα εἰς τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν καὶ ἐνεργεῖαν (α), καὶ τὰ κυβερνᾷ πανσόφως, διευθύνων ἕκαστον πρὸς τὸ βέλτιστον τέλος (β).

(α) Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦτον τὸν κόσμον ὑρίσταιται εἰς τὸ νὰ διατηρῇ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐνεργεῖν τῶν κτισμάτων· καθότι ὅλα τὰ κτίσματα ὑπάρχουσι καὶ ἐνεργῶσιν ὄχι ἐξ ἰδίας δυνάμεως, ἀλλ' ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη θέλησις μένει μέχρι τῆς παρουσίας ὥρας, (διότι ποῖος δύναται νὰ εἰπῇ ὅτι τὰ κτίσματα ὑπάρχουσι καὶ ἐνεργοῦσιν ἐναντίον τῆς Θείας θελήσεως) καὶ εἶναι δραστηκὴ, ἔπεται ὅτι ἡ ὑπαρξὶς καὶ δύναμις πάντων τῶν κτισμάτων σώζεται κατὰ Θεοῦ. Ἡ διατήρησις αὕτη ἤθελε προσφωῖς ὀνομασθῆ μίαν συνεχῆ δημιουργίαν τῶν κτισμάτων· ἐπειδὴ, ὅταν ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ παύσῃ, μετατρέπονται ὅλα τὰ κτίσματα εἰς τὸ μὴ ὄν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ. «*Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν*» λέγει ἡ ἁγία Γραφή, Πράξ. ΙΖ'. 28. καὶ «*Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά, ὅχι ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν;*» Ματθ. 27', 26.

(β) Ὅλα τὰ κτίσματα εἶναι μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένα εἰς τρόπον, ὅστε τὸ ἓν εἶναι χρήσιμον πρὸς τὸ ἄλλο, διὰ νὰ φυλάττηται τοιοῦτο τρόπος ἡ διαμονὴ τοῦ σύμπαντος κόσμου. Καὶ ποῖος ἄλλος παρά τὸν Παντοδύναμον καὶ Πάνσοφον Θεὸν δύναται νὰ διευθύνῃ τὰς ἐνεργείας ὄλων αὐτῶν τῶν ἀναριθμητῶν κτισμάτων πρὸς τὸ μόνον αὐτὸ τέλος! Αὐτὸς φανερόναι διὰ τούτου τὴν ἰδίαν μεγαλωσύνην καὶ δόξαν, καθὼς ἐν ταῖς Πράξ. ΙΔ'. 17. λέγει· «*Καίτοι γε οἱ κ' ἡμάρτυρον ἐατὸν ἀπῆκεν ἀγαθοποιῶν, οὐρανόθεν ἡμῖν νετὸς διδοὺς καὶ καιροὺς καρποφόρους, ἐμπικλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν· ὃ τὸ ὅποιον βεβαίως καὶ ὀρθ'· Ψαλμ. ὀλόκληρος (1).*»

Εἰς τὸν κόσμον δὲν εἶναι μήτε τυφλὴ, τύχη, μήτε ψιλὸν αὐτόματον.

Ὅθεν δὲν εἶναι εἰς τὸν κόσμον οὔτε ἀναγκαῖα *εἰμαρμένη*, οὔτε τυφλὴ τύχη, οὐδὲ τίποτε συμβαίνει ἐξ αὐτομάτου, ἢ γινουσι χωρὶς τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ (2)· ἀφθονία καὶ ἔνδεια, πλοῦτος καὶ πένια, εὐτυχία καὶ δυστυχία, ὅλα προέρχονται ἀπὸ τὴν Πατρικὴν βουλήν καὶ σοφὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Ἀνίσως ἤμωσ ἐυρίσκωνται εἰς τὸν κόσμον καὶ τινες πρὸς ἡμᾶς φαινόμενα ἀταξία, τοῦτο συμβαίνει διὰ τὸ νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ καταλάβωμεν τὸν ὅλον σύνδεσμον καὶ τὴν συνάφειαν τῶν πραγμάτων, τὴν ὁ-

1) Οὗ ἡ ἀρχὴ· «*Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον! Κύριε ὁ Θεὸς μου ἐπιμαλόντης σφόδρα κτ.*» Ἀριθμεῖται ΡΔ'. εἰς τὸ Ἐβρ.

2) Καθὼς ἐδίδακτον οἱ Ἐπικουρίαι, περὶ τῶν ὁπίων εὐτω λέγει Γρηγόριος ὁ Νύσσης· «*Τοῖς Ἐπικουρίοις οὐδὲν ὑπερκεῖσθαι δοκεῖ τῆς τῶν ἔντων συστάσεως τε καὶ διοικήσεως, ἀλλ' αὐτομάτως τὰ πάντα φέρεσθαι, μηδεμίαν προνοίαν διὰ τῶν πραγμάτων ἡκούσης,*» Τέμ. Γ', λόγ. περὶ Θεότητος Πίου καὶ ἁγίου Πνεύματος.

ποιάν ἂν ἦτον δυνατόν νὰ καταλάβωμεν, ἤθελε θαυμάζωμεν ἐκπληττόμενοι τὸ ἀνεξιχνίαστον βάθος τῆς Θείας σοφίας εἰς ὅλα τὰ πράγματα (1).

§. 9 Ἐκ ταύτης τῆς γενικῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, ἣτις ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ κτίσματα, ὁ ἄνθρωπος, ὡς εὐγενέστατον ἀπὸ τὰ λοιπὰ, ἀπολαμβάνει μίαν ἐξαιρετον κηδαιμονίαν.

Εἶδη τῆς ἐξαιρέτου τοῦ Θεοῦ προνοίας, διὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ ἐξαιρετος τοῦ Θεοῦ πρόνοια διὰ τοὺς ἀνθρώπους φαίνεται ἐκ δύο τινῶν. Πρῶτον, ὅτι δεικνύει εἰς τοὺς ἀνθρώπους διαφορὰς ὁδοὺς καὶ μέσα πρὸς τὴν ἀρετὴν· τὸν ἕνα ἐμποδίζει ἀπὸ τὴν κακίαν διὰ τοῦ φόβου, τὸν ἕτερον ὁδηγεῖ πρὸς τὸ ἀγαθὸν διὰ τῆς εὐεργεσίας, τοῦτον διορθώνει διὰ τῆς πενίας, ἐκείνον διεγείρει πρὸς τὴν ἀρετὴν διὰ τοῦ πλοῦτου, ἐξ αὐτοῦ προέπει νὰ γνωρίζωμεν καὶ τὴν προπαρασκευὴν ἐκείνην πρὸς τὸ μέλλον ἀγαθὸν ὅποταν δηλαδὴ εὐδοκῆ νὰ γεννηθῶμεν ἀπὸ τιμῶν καὶ ἐναρέτους γονεῖς, νὰ λάβωμεν ἀγαθὴν ἀνατροφὴν, καὶ ὅποταν διδῆ εἰς ἡμᾶς ἀφορμὰς τοῦ νὰ μορφώσωμεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ τῶν καλῶν παραδειγμάτων, καὶ διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἢ ἀκροάσεως τῶν ὠφελίμων βιβλίων, ἐν ταῦθα ἀνήκουσι καὶ αἱ μεγάλαι μεταβολαὶ τῶν κοσμικῶν διοικήσεων, καὶ ἡ μεταβολὴ μιᾶς βασιλείας ἐξ ἑνὸς εἰς ἕτερον ἔθνος, τὰ ὅποια ὅλα συμβαίνουσι μὲ ἀποδεικτικὰ ἐναργεστάτα τῆς Θείας προνοίας διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Φαίνεται δευτέρον ἡ Θεία πρόνοια, ὅταν διευθύνῃ καὶ μετατρέψῃ εἰς τὸ ἀγαθὸν τὰς κακίστας τῶν ἀνθρώπων βουλὰς καὶ ἐπιχειρήσεις, ἐν ταῦθα ἀνήκουσι οἱ διωγμοί, τοὺς ὁποίους ὑπομένουσιν οἱ ἐνάρετοι παρὰ τῶν κακῶν, καὶ διὰ τῶν ὁποίων φανεροῦται μὲν ἡ ἀρετὴ τῶν πρώτων (ἣτις χωρὶς τούτου ἤθελε μείνῃ κεκρυμμένη), κατασχύνονται δὲ οἱ πονηροὶ καὶ ὁδηγοῦνται ἀνεπαιθήτως διὰ τούτου εἰς τὸ νὰ γνωρίσωσι τὴν ἰδίαν κακίαν. Ἡ ὑπερθαύμαστος αὕτη πρόνοια ἐφάνη ἐξαιρέτως εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τοῦ ὁποίου τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν ἐφανέρωσε τῆς Θείας εὐσπλαγχνίας τὴν ἀπειρίαν. «Ὁὐ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία ὑπερπερίσσεισεν ἡ χάρις» λέγει ὁ Παῦλ. Ῥωμ. β'. 20. Ἀρμόζουσιν ἔνδε καὶ ἐκεῖνα τὰ λόγια. «Οἶδαμεν δὲ, ὅτι ταῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα σπενεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν.» Αὐτόθ. Η'. 28.

§. 10. Περὶ τῆς Θείας λατρίας.

Ἐκ τῶν προσηρημένων συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὡς κτίσμα λογικόν (α), χρεωσθεὶ νὰ λατρεύῃ ἐκ βάθους ψυχῆς καὶ ἀνυποκρίτως τὸν Παντοδύναμον Δημιουργὸν καὶ ἀγαθὸν προνοητὴν αὐτοῦ τὸν Θεον (β).

(α) Ὅλα τὰ κτίσματα χρεωστοῦσιν ἀπαραιτήτως νὰ λατρεύωσι τὸν

1) Ἄριστα θεολογεῖ ὁ Δαμασκηνὸς περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ. « Χρὴ πάντα θαυμάζειν, πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξετάτως ἀποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα, κὲν πολλοῖς φαίηται ἕδικα, διὰ τὸ ἄγνωστον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν κτ. » Ὁρθοδ. πίστει, βιβλ. β'. κεφ. 29

αὐ διηγῆ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου· σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν κ. τ. » Ψαλμ. μθ', 16 (1).

(γ). Τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς τὸν Θεὸν σέβας ἔχει σημεῖα ἐξωτερικά· πρῶτον, τὴν προσκύνησιν διὰ τῆς μέχρις ἐδάφους κλίσεως, ἢ διὰ τῆς γονυκλισίας (2), μετὰ τὴν ἐπιείαν φανερούμεν τὴν ἡμετέραν πρὸς Θεὸν ὑποταγὴν. Δεύτερον, τὴν προσευχὴν τὴν γιγνομένην ἀπὸ βιβλίου ἢ ἐκ στήθους, καθόσον ἡ ζέουσα καρδιά χορηγεῖ τὰ λόγια εἰς τὸ στόμα. Ἄν τὸ Εὐαγγέλιον κατακρίνη τὰς μακρὰς προσευχάς, δὲν πρέπει νὰ νομίσωμεν, ὅτι αὐταὶ εἶναι καθ' ἑαυτὰς ἀπόβλητοι· ἄπαγε! αἱ μακρὰι προσευχαὶ τότε μόνον εἶναι βδελυκταὶ εἰς τὸν Θεόν, ὅπταν γίγνωνται καθ' ὑπόκρισιν, καὶ ὅταν ὁ προσευχόμενος νομίζῃ νὰ ἐτέλεσεν ἔργον μέγα πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῶν τοιούτων προσευχῶν, μὴ ὄλον ὅτι ἡ καρδιά του δὲν ἠσθάνθη μήτε τὴν ἐλαχίστην νύξιν, Ματθ. ζ', 7. (3). Τρίτον, τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα, τὰ ὁποῖα προέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζῃ προσεκτικῶς ἑαυτὸν, γνωρίζῃ ὅτι εἶναι ἀσθενής, μεμολυμένος ἀπὸ πολλὰς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τοῦτο ἄξιός τῆς δικαίας ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. Τέταρον, τὴν χαρὰν τοῦ προσώπου, ἣτις προέρχεται ἀπὸ τὴν εὐφροσύνην τῆς καρδίας, ὅταν αὐτὴ αἰσθάνεται τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ· καθὼς ὁ Δαυὶδ, ὅταν ἔφερον εἰς τὴν σκηνὴν τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς ὀρατὸν σημεῖον τῆς ἀοράτου αὐτοῦ παρουσίας, ἐχόρυσσε, καὶ ἔκρουσεν ὄργανα μουσικά, χωρὶς νὰ αἰσχυρῆ δι' αὐτό· ἐπειδὴ τὸ ἔκαμνεν ἐνώπιον Κυρίου καὶ διὰ τὸν Κύριον Β'. Σαμουὴλ, ζ', 21 (4). Πέμπτον, τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἱερῶν ναῶν· διότι, ἀγκαλὰ δυνάμεθα κατ' οἶκον καὶ ἐν παντὶ τόπῳ νὰ ἐπικαλωμέθα τὸν Θεόν, μετὰ περισσοτέραν ὅμως εὐλάβειαν καὶ ὠφελίαν γίνεται ἡ προσευχὴ εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, ὅπου συναθροίζεται ἡ κοινότης, ἱερουργοῦνται τὰ μυστήρια ἐν ὑμνεῖται, καὶ ἐνὶ σχεδὸν στόματι ὁ κοινὸς Δεσπότης. Ὁ-

(1) Τὸ Ἑβρ. τῶ δὲ ἀσεβεί· εἶπεν ὁ Θεός· «Τί σοι εἰς τὸ διηγῆσθαι τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνειν τὴν διαθήκην μου ἐπὶ στόματί σου κ. τ.» Ψαλμ. Ν', 16.

(2) Ἀρχαῖον ἔθος ἦτο τῆς Ἐκκλησίας τὸ νὰ προσεύχωνται γονυκλιτῶς· οἱ χριστιανοὶ ἔθος κεκοσμημένοι ἀπὸ αὐτὸν τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους αὐτοῦ, ὡς φαίνεται Λουκ. ΚΒ', 41. Πράξ. Ζ', 60. 20, 36. 21, 8. καὶ ἐκ τοῦ Εὐσεβίου Ἐκκλησι. Ιστορ. Βιβλ. Ε, κεφ. 5. ὅπου λέγει διὰ τοὺς χριστιανούς στρατιωτικὰς τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὅτι προσήρχοντο ἀγόνῳ θέντες ἐπὶ τὴν γῆν—κατὰ τὸ οἰκεῖον τοῖς χριστιανοῖς τῶν εὐχωνῶντος· εἰς αὐτὸ τὸ ἔθος ἐγένετο ἐπιτετα κάποια ἐξαιρέσεις διὰ τὰς Κυριακάς καὶ τὰς ἡμέρας τῆς Πεντηκ., ἦσαν ἔλον τὸ διάστημα μεταξὺ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς, εἰς τὰς ὁποίας ἦτον κεκολλημένον τὸ γονυκλιτεῖν, ὡς φαίνεται κανόνι τελευταίῳ τῆς ἐν Νικαίᾳ Δ. Οἰκουμ. Συνόδ. καὶ κανον. 90. τῆς ἐν Τροῦλλῳ, (ἀγκαλὰ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ φαίνεται νὰ ἔκλινον γόνῳ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἡμέρας τὰς μεταξὺ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς. Πράξ. Β', 5). Προβαίνοντος τοῦ καιροῦ κατηργήθη τὸ ἐπαίνετον αὐτὸ τῆς γονυκλισίας ἔθος, καὶ τὰ νῦν δὲν ἔμειναν εἰς ἡμᾶς ἄλλο ἴχνος γονυκλισίας παρὰ τὴν γινομένην ἐν τῇ ἐσπέρᾳ τῆς Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ τὰς ἐν ταῖς νηστεύσεσιν κοινῶς γινόμενας καὶ λεγομένας μετανοίας. (Βλέπ. εἰς τὸ τέλος Σημ. α.)

(3) «Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογῆσητε, ὡσπερ οἱ Ἑθνικαί· δοκοῦσι γάρ, διὲν ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται.»

(4) Σημειώσαι, ὅτι τὴν Β'. Βασιλείων ἐναυθα ὁ Συγγραφεὺς Β'. Σαμουὴλ ὀνομάζει συμφώνως μετὰ τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὁποῖοι τὴν Α. καὶ Β', Βασιλείων Α, καὶ Β, Σαμουὴλ ὀνομάζουσι; τὴν δὲ Γ', καὶ Δ', Βασιλ. Α, καὶ Β, Βασιλείων.

Θεν λέγει και ὁ Δαυὶδ· «*Εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον Κυρίου πορευόμεθα*» (1) Ψαλμ. ρκά, 1.

§. 12. Ἡ Θεία λατρεία δὲν μένει ποτὲ χωρὶς ἀμοιβῆς.

Καθὼς ὁ Θεός, διὰ τὸ νὰ ᾖ Δίκαιος καὶ Ἅγιος, ἀποστρέφεται ἐκείνους, ὅσοι ἀμελοῦσι νὰ τὸν λατρεύωσι καὶ ἀντιφέρονται εἰς τὸ Ἅγιόν του θέλημα, οὕτως ἐξεναντίας ἀγαπᾷ καὶ ἀνταμείβει ἐκείνους, ὅσοι τὸν λατρεύουσιν ἀνυποκρίτως, καὶ σπουδάζουσι νὰ ἐνωθῶσι μετ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀρετῆς· εἰδὲ μὴ, ἤθελεν ἦσαν ὅμοιοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὁ δίκαιος καὶ ὁ ἀσεβής· τὸ ἑπὶ αὐτὸν εἶναι νὰ συλλογισθῆ τις καὶ περὶ ἀνθρώπου τινὸς δικαίου, πολλῶ μᾶλλον περὶ Θεοῦ. Ἡ ἀγία Γραφή τὸ σαφηνίζει ἐξαίρετως εἰς ἐκείνην τὴν συνομιλίαν τοῦ Ἀβραάμ μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπου λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ· «*Μὴ συναπολέσης δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής*» (2)· μηδαμῶς σὺ ποιήσης ὡς τὸ ῥῆμα τοῦτο, τοῦ ἀποκτεῖναι δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής μηδαμῶς! «*Ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσεις κρίσει;*» Γενέσ. ιη', 23. 25. Καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· «*Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι ἐστὶ καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδοτίας γίνεται.*» Ἑβρ. ΙΑ', 6.

§. 13. Μετὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν πρέπει νὰ ᾖ μία ἄλλη ἀφθέρτος καὶ αἰώνιος, καθὼς καὶ εἶναι (α), εἰς τὴν ὁποίαν οἱ μὲν δίκαιοι προσμένουσιν ἀμοιβὴν βεβαίαν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀναποδραστον κόλασιν (β).

Τίνι τρόπῳ πληροφορούμεθα ὅτι εἶναι μέλλουσα ζωὴ;

(α) Φανερόν εἶναι, ὅτι οἱ δίκαιοι καὶ εὐσεβεῖς ὄχι μόνον δὲν ἀπολαμβάνουσι πάντοτε εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν τὴν προσέκουςαν ἀμοιβὴν, ἀλλὰ καὶ καταδιώκονται πολλάκις, καὶ μυρίας ὑπομένουσι θλίψεις· βλέπομεν ἐξ ἐναντίας τοὺς ἀσεβεῖς νὰ διάγῃσι πολλάκις ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν με εἰρήνην καὶ ἀπόλαυσιν παντὸς ἀγαθοῦ. Τοῦτο γίνεται κατ' ἐξαιρετον οικονομίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ δὲν μένει ποτὲ χωρὶς ἀμοιβῆς, ἔπεται ἀναγκαιῶς, ὅταν ἡ τοιαύτη ἀμοιβὴ δὲν συμβαίη εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, νὰ ᾖ μία ἄλλη ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀρετὴ ἀπολαμβάνει τὴν προσέκουςαν ἀμοιβήν· διότι ποῖος δύναται νὰ φαντασθῆ, ὅτι ὁ Θεός ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ ὑπομένῃ ἐν ταῦθα μυρίας δυστυχίας καὶ θλίψεις, ἔπειτα τελευταῖον καὶ νὰ ἀπολεσθῆ αἰώνως! Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι Ἑθνικοὶ, ὅσον τυφλοὶ καὶ ἄν ἦσαν εἰς τὰ λοιπὰ, ἐπίστευον, ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν μένει χωρὶς ἀμοιβῆς· ὅθεν ἐπενόησαν τὰ Ἠλύσια πεδία καὶ τὰς νήσους τῶν Μακάρων, τόπους ἡδονῆς, εἰς τοὺς ὁποίους διέτριβον αἱ ψυχαὶ τῶν ἐναρέτων. Ἡ Θεία Γραφή βεβαίως ἠλογοῦ τὴν ἀλήθειαν μιᾶς μελλούσης αἰωνίου ζωῆς· ὁ Σολομών λέγει ἐν τῇ βίβλῳ τῆς σοφίας (3) Γ', 1. «*Δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ οὐ*

1) Τὸ Ἑβρ. ρκβ', 1. — 2) Τὸ πρῶτον, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής. λείπει εἰς τὸ Ἑβραϊκόν. — 3) Μαρτυρίαν εἰς μέσον φέρει ὁ Συγγραφεὺς ἐξ ἀποκρυφῶν βιβλίου τῆς σοφίας τοῦ Σολομώντος, ἵσως διὰ τὸ νὰ ἀναγινώσκηται ἐπ' Ἑκκλησίας.

μη ἀφηται αὐτῶν θάσαρος»· καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησ. Γ΄, 20. «*Ἡμῶν γὰρ τὸ πολιτεῦμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει*» (1). Διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζομεν τὴν παροῦσαν ζωὴν πανδοχεῖον, παροικίαν, ἀποδημίαν, στάδιον καὶ ἄλλα τοιαῦτα· καὶ τοῦτο πρέπει νὰ παρηγορῇ τοὺς ἐναρτέτους εἰς πᾶσαν προσβολὴν, καὶ νὰ τοὺς εὐφραίνῃ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς δυστυχίας, ἐλπίζοντες βεβαίως, ὅτι δὲν θέλει ποτέ λησμονηθῆ ἢ ἀρετῆ των, ἀλλὰ θέλει ἐκλάμψει ὡς ὁ Ἥλιος (2) εἰς τὸν πρέποντα καιρὸν. Τοῦτο συμβάλλει καὶ εἰς τὸ νὰ τοὺς ἐνισχύῃ διὰ νὰ μὴ ἀποκαμῶσιν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀρετῆς, μετὰ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ ἀρετὴ αὐτῶν θέλει ἀνταμειφθῆ ποτε μετὰ τὰ αἰώνια καὶ οὐράνια ἀγαθὰ· «*Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς*» λέγει ὁ Παῦλος Ῥωμ. Η΄, 18.

(5) Ἡ ἀμοιβὴ καὶ ἡ κόλασις προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀμετάβλητον τοῦ Θεοῦ Δικαιοσύνην. Τίνι τρόπῳ δὲ θέλει γενῆ ἡ ἀμοιβὴ τῶν εὐσεβῶν καὶ ἡ κόλασις τῶν ἀσεβῶν, θέλει ὀμιλήσωμεν πλατύτερον εἰς τὸν ἴδιον τόπον, ὅπου καὶ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς θέλει εἶναι ὁ λόγος.

§. 14. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τόσον ἀσθενὴς καὶ διεσθαρμένος, ὥστε ὄχι μόνον ἐν δύναται νὰ λατρεύσῃ τὸν Θεὸν ἐξ οἰκείας δυνάμεως (α), ἀλλ' ἐξ ἐναντίας φαίνεται ἔμπροσθεν τῶν ἀγίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν ἀκάθαρτος καὶ καθημερινὸς παραβάτης τοῦ νόμου του (β).

Ἀποδείξις τῆς διαφορᾶς τῆς ἡμετέρας φύσεως.

(α) Ἡ ἡμετέρα ἀσθένεια καὶ διαφορὰ εἶναι κατὰ τὴν δόξαν προσέτι καὶ αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν βεβαία καὶ ἀναμφίβολος. Βλέπομεν πολλοὺς συγγραφεῖς ἐξ αὐτῶν νὰ ἐλεεινολογῶσι τὴν διαφορὰν τῶν ἀνθρωπίνων ἡθῶν, νὰ κατηγορῶσι τὰ ἀδάμαστα τῶν ἀνθρώπων πάθη, νὰ ἀγανακτῶσι διὰ τὴν ἀκαταστασίαν, τὰς καταδυναστεύσεις καὶ ἀδικίας αὐτῶν καὶ νὰ παριστάνωσιν ἐναργῶς τοὺς σκληροὺς πολέμους, τὰς πανουργίας, τὰς ἀπάτας, τὰς συκοφαντίας, τὰς ἀθεμίτους ἡδονὰς, τὴν γαστριμαργίαν, τὴν πλεονεξίαν, τὴν ὑπερηφάνειαν, τὸν φθόνον, τὸ πρὸς ἀλλήλους ἀσυμπαθὲς καὶ ἀκοινωνήτον, καὶ ἄλλας τοιαύτας κακίας (3). Διὰ τοῦτο ἐπενόησε (γ) καὶ ἡ ἀρχαιότης ἐκείνους τοὺς δύο περιφήμους φιλοσόφους, τὸν Δημόκριτον, λέγω, καὶ τὸν Ἡράκλειτον, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος ἐγέλα ἐφ' ὅλης του τῆς ζωῆς τὴν ἀνθρωπίνην ματαιότητα, ὁ δεῦτερος ἔκλαιε τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα. Βεβαίαι πρὸς τοῦτοις τὴν διαφορὰν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τοῦτο, ὅτι, πρὶν ἔτι νὰ λάμψῃ πανταχοῦ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου, ὅλος σχεδὸν ὁ κόσμος (πλὴν ὀλίγων ἐθνῶν, εἰς τὰ ὅποια ἐφάνη τὸ φῶς τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως) ἐπροσκύνει τὸ φθαρτὸν ζύλον, τὸν ἄργυρον καὶ τὸν χρυσόν, καὶ ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ τοιαῦτα εἶδωλα, εἰς τὰ ὅποια οἱ ποιηταὶ ἀποδίδουσι τὰς αἰσχροτάτας ἀμαρτίας· ἐ-

1) Ἴδε καὶ Α΄ Κορινθ. 1Α. 7. Ἐφεσ. Β΄, 6. Κολασσ. Γ΄, 3. Α, Θεσσαλ. Α΄, 10. Τιτ. Γ΄, 13. Εβρ. 1Β΄, 14. καὶ ἄλλαχοῦ. — 2) Ματθ. 11΄, 43. — 3) Ἴδε Ῥωμ. Α, 26 32.

προσκύνει πολλά τετράποδα και έρπετά ζωα, οἷον κροκοδείλους, βόας και γαλαῖς, έτι δέ σκόροδα και κρόμμυα, εις τὰ ὅποια προσέφερε θυσίας, λατρεύον αὐτὰ ὡς θεούς. Εἶναι δυνατόν νά φθάσῃ περαιτέρω ἡ τυφλότης τῶν λογικῶν ἀνθρώπων; ἢ εὐρίσκεται τάχα ἀπόδειξις ἄλλη σαφεστέρα και λαμπρότερα παρά ταύτην; Μὲ τοιαύτην ἀμυδράν ἔννοιαν, τὴν ὅποιαν εἶχον περὶ Θεοῦ οἱ ἄνθρωποι, σύμφωνα ἦσαν ἐπομένως και τὰ ἦθη τῶν, και ὄλη των ἡ ζωὴ δὲν ἦτον παρά μία ψιλάφῃσις ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτός. Ἐντεῦθεν ἐπροξενίθη ὁ ἀφανισμὸς και ἡ καταστροφή τῶν μεγίστων βασιλειῶν, τῶν εὐτυχესτάτων δημοκρατιῶν, και τῶν περιφανεστάτων δυναστειῶν. Καὶ ἂν οἱ ἄνθρωποι ἔθετον και ἄλλους νόμους περισσοτέρους, και μετεχειρίζοντο ὄλην τὴν προσήκουσαν αὐστηρότητα διὰ τὴν τήρησιν αὐτῶν, ἦτον ὅμως ἀδύνατον εἰς αὐτοὺς τὸ νά κρατήσωσι τὸν ὀρμητικὸν ποταμὸν τῆς κακίας, και προτιμότερον ἤθελεν ἀκυρωθῆσαι οἱ νόμοι ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνθρωπίνης κακίας παρά νά χαλινωθῇ ἡ κακία ὑπὸ τῶν νόμων. Καὶ πόσον μέγας δὲν εἶναι ἔτι και τὴν σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν νόμων, τῶν δικαστηρίων, τῶν ψηφισμάτων, τῶν φυλακῶν και τῶν κολάσεων; μὲ ὄλον τοῦτο δὲν ἐξεφρίζωθη ὀλοτελῶς ἡ κακία* μὲ ὄλον τοῦτο ὑπερβάλλει ἡ δύναμις τῆς βασιλευούσης εἰς τὸν κόσμον κακίας, και ἡ ἀμαρτία παροξύνεται κατὰ πάσης ἀντισταμένης ἐξουσίας. Ἐντεῦθεν δὲ φαίνεται ἀναμφιδόλως ἡ ἄκρα διαφθορὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως, και ἐξαιρέτως, ὅταν παραβάλλωμεν τὰ εἰρημένα μὲ ὅσα λέγει περὶ τούτου ἡ ἁγία Γραφή, ἡ ὅποια εἰς πολλοὺς τόπους κλαίει τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα. Οὕτω λέγει Γενέσ. 5, 11. 12. «*Ἐφθάρη δὲ ἡ γῆ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, και ἐπλήσθη ἡ γῆ ἀδικίας* και εἶδε Κύριος ὁ Θεὸς τὴν γῆν, και ἦν κατεφθαρμένη κτ.*» (1) και Ψαλμ. ιγ', 2. 3. «*Κύριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκλυψεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστι σνριῶν, ἢ ἐκζητῶν τὸν Θεόν. Πάντες ἐξέκλιον, ἅμα ἠχρηιώθησαν* οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός*» (2). Μαρτυρεῖ δὲ μάλιστα τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν και διαφθορὰν ὁ ἐνδοθεν ἡμῶν κινούμενος πόλεμος, ὁ ὁποῖος φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι δὲν πράττομεν ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον θέλομεν και κρίνομεν ὡς ἀγαθόν, ἀλλ' ἐνεργοῦμεν ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον ἡμεῖς οἱ ἴδιοι κρίνομεν ὡς κακόν* διότι βασιλεύει εἰς ἡμᾶς μία τυραννικὴ ἐξουσία, ἡ ὅποια μᾶς βιάζει πρὸς τὴν κακίαν. «*Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, και αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου*». Ῥωμ. Ζ', 23. λέγει ὁ Παῦλος. Καὶ ἐντεῦθεν ἔπεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος θεωρούμενος κατὰ ταύτην τὴν κατάστασιν, εἶναι πολλὰ ταλαίπωρος. «*Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος! τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;*» (Αὐτ. 24). Ὅθεν ὀνομάζει τὸν ἄνθρωπον εἰς πολλοὺς τόπους ἡ Θεία Γραφή ταλαίπωρον, ἐλεεινόν, τυφλόν και γυμνόν (3). και τὸν

1) Εἰς τὸ Ἐβρ. λείπει τὸ Κύριος. Γενέσ. 5', 12 — 2) Τὸ Ἐβρ. — ἅμz προσώζεσαν, οὐκ ἴην ποιῶν ἀγαθόν οὐδὲ εἰς Ψαλμ. ιδ', 2. 3. — 3) Αποκάλυψ. Γ', 17. Ἴδε τὸ βῆτόν ἀλόκληρον εἰς τὸ τέλος τοῦ 17. §.

περιγράφει τοιοῦτον, ὁ ὁποῖος χωρὶς τῆς χάριτος τῆς ἀποκαλύψεως (1) δὲν δύναται νὰ πράξῃ τίποτε καλόν, ἀλλ' ἔχει χρεῖαν πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. Ἐκ τοῦ ὁποῖου φαίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος μόνος καὶ διὰ μόνης οἰκείας δυνάμεως δὲν δύναται νὰ εὐαρεστήσῃ εἰς τὸν Θεόν. Λέγω διὰ μόνης οἰκείας δυνάμεως' ἐπειδὴ, περὶ τοῦ πόσον δύναται ἡ Εὐαγγελικὴ χάρις εἰς τὸν ἄνθρωπον, θέλει λαλήσωμεν μετὰ ταῦτα. Πόθεν δὲ ἔχει τὴν ἀρῆν αὐτὴ ἡ διαφθορά, θέλει τὸ ἐξετάσωμεν, ὅταν ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς πτώσεως τῶν Προπατόρων. Περὶ τῆς διαφθορᾶς ταύτης τοῦ ἀνθρώπου ἐλάλησαμεν πλατύτερον, καθότι ἡ θεωρία ταύτης μᾶς ὀδηγεῖ πρὸς τὴν Εὐαγγελικὴν χάριν.

(6) Διὰ νὰ φανῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ φοβερόν τοῦ Θεοῦ Κριτήριον δίκαιος, ἔπρεπε νὰ ᾖναι ἀναμάρτητος' ποῖος ὅμως ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δύναται νὰ τὸ καυχῆθῃ; πᾶς ἓνας ἀμαρτάνει καθ' ἐκάστην ὥραν ἔργῳ, λόγῳ καὶ διανοίᾳ' καὶ οὐδεὶς ἐφάνη τοσοῦτον ἅγιος, ὥστε νὰ μὴν ἀμαρτήσῃ εἰς ὄλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ὅθεν λέγει καὶ ἡ ἅγια Γραφή' «*Ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ἀμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν*» Α', Ἰωάν. Δ', 8. «*Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας πεσεῖται ὁ Δίκαιος*» (2) καὶ Ἐγεννήθημεν ὡς ἀκάθαρτοι πάντες, ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν.» Ἠσαΐου ΞΔ', 6. (3) καὶ «*Οὐ δικαιοθῆσεται ἐν ὠπιόρ σου πᾶς ζῶν*» Ψαλμ. μβ', 2. (4).

§. 15. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πλέον ἐν τῇ καταστάσει τῆς τελειότητος.

Ἐκ τούτων ἀπάντων βλέπει πᾶς ἓνας, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει πλέον ἐκείνην τὴν τελειότητα, τὴν ὁποῖαν ἔλαβεν, ὅταν ἐκτίσθη, παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ.

Εἴπομεν ἀνωτέρω (§. 7.) ὅτι ὁ Θεὸς εἶχε κτίσῃ τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἰδίαν, τούτεστι σοφόν, ἅγιον, ἀθῶον, ἐπιβρεπῆ πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐστολισμένον μὲ τὰς λοιπὰς τελειότητας. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὴν σήμερον δὲν εὐρίσκονται πλέον αἱ τελειότητες αὗται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἔπεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται σήμερον εἰς χειροτέραν κατάστασιν ἀπ' ἐκείνην, εἰς τὴν ὁποῖαν τὸν ἔκτισεν ὁ Θεός. Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι ὁ σοφὸς καὶ ἀγαθὸς Δημιουργὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον μὲ τοσαύτας ἐλλείψεις καὶ ἀσθενείας, ὅσας βλέπομεν σήμερον εἰς αὐτόν; Πρέπει λοιπὸν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀπώλεσεν ἰδίῳ πταισματοὶ τὰς τελειότητας, ὅσας εἶχε χάριση εἰς αὐτόν ὁ Θεός, καὶ τὰς ὁποίας ἡ ἅγια Γραφή εἰκόνα Θεοῦ ὀνομάζει' «*Πάντες γὰρ ἡμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ*» λέγει ὁ Ἀπόστολος Ῥωμ. Γ', 23.

1) Ἀποκάλυψιν ἐνταῦθα ἔννοεῖ ὁ Συγγραφεὺς τὴν δῆλωσιν τῶν ἀληθειῶν, ἧτις γίνονται διὰ θαύματος ὑπὸ τῆς Παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ φυσικοῦ λόγου. — 2) Ἐλήφθη τὸ βῆτόν ἐκ τῶν Παροιμ. κδ', 46. ἔπου τὸ ἐβραϊκὸν καὶ αἱ Ἐβδομήκοντα συμφώνως λέγουσιν «Ἐπτάκις γὰρ πεσεῖται ὁ δίκαιος» χωρὶς τὸ ἡμέρας.

3) Τὸ ἔβρ. «Καὶ ἔγεν. ὡς ἀκάθαρτοι πάντες ἡμεῖς, ὡς ῥάκος καταμνηθίων πᾶσαι αἱ δικαιοσύναι ἡμῶν» Ἠσ. ΞΔ', 6. — 4) Εἰς τὸ ἔβρ. ἀριθμεῖται μγ'.

§. 16. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πταιστής ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Ἐπέπεσε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος, ὡς προπετής παραβάτης τοῦ Θεοῦ νόμου, ὑποκάτω εἰς ὄλον τὸ βῆρος τῆς Θείας ὀργῆς.

Εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ τελεία λατρεία τοῦ Θεοῦ δὲν μένει χωρὶς ἀμωσίν. Ὡσαύτως ἐδείξαμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, διὰ τὸ νὰ ἦναι διεφθαρμένος, δὲν δύναται νὰ προσφέρῃ τελείαν λατρείαν εἰς τὸν Θεόν. Ἄλλο λοιπὸν δὲν προσμένει παρὰ τὴν Θεῖαν ὀργήν· ἐπειδὴ τί ἄλλο εἶναι προπεδέστερον εἰς τὴν ἀσέβειάν του, παρὰ τὸ νὰ τὸν ἀπεβάλῃ ὁ δικαιοτάτος Θεὸς ἀπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χάριν; Ἔπονται δὲ ἀπὸ τὴν ἀποβολὴν ταύτην μυρία κακά. Καὶ ἀγκυλὰ ἡμεῖς δὲν διίσχυρίζώμεθα, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εὐσπλαγχνίζεται τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα, μήτε οἰκτερεῖ τὸν ἄνθρωπον, δὲν πρέπει ὅμως μήτε νὰ ὑποθέσωμεν ἐξ ἐναντίας, ὅτι εἶναι καθ' ἑαυτὸν ἄξιος ὁ ἄνθρωπος τῆς τοιαύτης εὐσπλαγχνίης· εἶδὲ μὴ, πρέπει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι Θεὸς δίκαιος, ἢ ὅτι ἡ εὐσπλαγχνία του εἶναι μία τυφλὴ εὐσπλαγχνία, καὶ μεταχειρίζεται τὸν δίκαιον ὡς ἀσεβῆ, τὸ ὅποιον αἰσχρὸν εἶναι καὶ μόνον νὰ συλλογισθῆ τίς περὶ Θεοῦ. Τίνι δὲ τρόπον γίνεται ἄξιότης Θείας εὐσπλαγχνίας ὁ ἄνθρωπος, θέλει λαλήσωμεν καθεξῆς. Ἡ ἅγια Γραφή λέγει ῥητῶς· Ἐπικατάρατος πᾶς ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις τοῦ νόμου τούτου» Δευτ. ΚΖ', 26. (1) κ.τ. καὶ Ἐθλίψις καὶ στεροχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν». Ῥωμ. Β', 9.

§. 17. Ὁ ἄνθρωπος χρεωστὲι νὰ ζητήσῃ μέσον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν Θεῖαν χάριν.

Καὶ ἐπειδὴ εἶναι φοβερὸν νὰ πέσῃ τις εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ζῶντος Θεοῦ, χρεωστὲι ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀναζητήσῃ κίνενα μέσον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ πάλιν τὴν Θεῖαν χάριν, καὶ νὰ ἀπεφύγῃ τὴν πρέπουσαν αὐτῷ τιμωρίαν.

Ὁ ἄρρωστος ζητεῖ τὸν ἰατρὸν, ὁ δυστυχὴς τὸν λυτρωτὴν, καὶ ὁ πταιστής τὸν μεσίτην. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος (καθὼς ἐρρέθη ἀνωτέρω) εἶναι πνευματικῶς ἄρρωστος, εἰς ἄκρον ταλαιπώρος καὶ πταιστής ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· ἡ κατάστασίς του ἔπρεπε νὰ ἦναι τόσον κακὴ καὶ ἀπεγνωσμένη, ὥστε δὲν ἔμενε πλέον εἰς αὐτὸν ἐπιθυμία νὰ ζητήσῃ μέσον, ἢ καὶ νὰ τὸ δεχθῆ, ἂν ἄλλος τις ἤθελε τοῦ τὸ προσφέρειν, διὰ νὰ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὴν δυστυχεστάτην ταύτην κατάστασιν. Καὶ τῷ ὄντι, ἐστάθησαν καὶ εἶναι ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δὲν γνωρίζουσι τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, καὶ πεπρωμένοι δὲν πιστεύουσιν, ὅτι ἔχουσι χρεῖαν σωτήρος (τὸ ὅποιον εἶναι μία νέα ἰσχυροτάτη ἀπόδειξις τῆς ἀνθρωπίνης διαστροφῆς)· ἡμεῖς ὅμως πρέπει νὰ ἐδελυττώμεθα τὴν τοιαύτην πάρωσιν, καὶ μὲ τὴν ὁδηγίαν τοῦ υγιαινοντος λόγου, καὶ τὴν βοήθειαν τῶν ἁγίων Γραφῶν, νὰ ἡμεθα πεπληροφρη-

1) Τὸ ἔβρ. Ἐπικατάρατος ὃς ἂν οὐκ ἐμπεδῶσῃ τοὺς λόγους τοῦ νόμου τούτου, τοῦ ποιῆσαι αὐτούς.» Ἴδε καὶ Γαλάτ. γ', 10, ὅπου μεταχειρίζεται τὴν παρούσαν ῥῆσιν ὁ Ἀπίστολος μικρὸν περὶ ἀλλαγμένην ἀπὸ τὸ ἔβρ. καὶ τοῦ ἔβδ.

μένοι, ὅτι «Ὁὐ χρεῖαι ἔχουσιν οἱ ἰσχυρότεροι ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες» (1), καὶ νὰ προσέχωμεν νὰ μὴ προσαρμώσωμεν εἰς ἑαυτοὺς ἐκεῖνα τὰ λόγια τοῦ Ἰωάννου· «Ὅτι λέγεις, ὅτι πλοῦσιός εἰμι, καὶ πεπλούτηκα, καὶ οὐδεὶς χρεῖαι ἔχω· καὶ οὐκ οἶδας, ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος, καὶ ἐλεεινός, καὶ πτωχός, καὶ τυφλός, καὶ γυμνός» Ἀποκ. Γ', 17.

§. 18. Ἀδύνατον εἶναι εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν νὰ εὕρῃ τοῦτο τὸ μέσον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν Θεῖαν χάριν, καὶ νὰ ἀνακαινίσῃ τὴν διεφθαρμένην αὐτοῦ φύσιν.

Ὅσα μέχρι τοῦδε ἐρρέθησαν, εἶναι καταληπτὰ εἰς τὸν ἡμέτερον νοῦν, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ τὰ ἀρνηθῇ· ἀλλ' ὁπόταν ὁ ἡμέτερος νοῦς θελήσῃ νὰ συλλογισθῇ κἀνενα μέσον διαλλαγῆς μετὰ τὸν Θεόν, καὶ τὸν τρόπον διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν δυστυχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεσεν, εὐθὺς ἀμηχανεῖ, καὶ δὲν εὕρισκει τρόπον βοηθείας. Συλλογιζόμενος τὴν ἀνεξάντλητον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, γνωρίζει, ὅτι εὕρισκεται τοιοῦτον μέσον· ἀδυνατεῖ ὅμως νὰ καταλάβῃ ὁποῖον εἶναι αὐτὸ τὸ μέσον.

Τι δύναται ὁ νόμος καὶ ἡ μετάνοια χωρὶς τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἄν νομίσῃ, ὅτι ἡ πληρωσις τοῦ Θείου νόμου καὶ ἡ μετάνοια εἶναι τὸ τοιοῦτον μέσον, λανθάνεται· καθότι αὐτὸ τὸ μέσον εἶναι ἀνίσχυρον, καὶ δὲν ὠφελεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὅταν δὲν ᾔῃαι πεφωτισμένος ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· Ἡ πληρωσις τοῦ Θείου νόμου ἤθελον ᾔῃαι ἰσχυρὸν μέσον, ἂν ἐπεμύνομεν σταθερῶς εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ δὲν παρεδαίνομεν τὸν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ νόμον· ἀλλ' ἐπειδὴ (καθὼς προείπομεν) πᾶς ἕνας ἀμαρτάνει ἐργῶν, λόγῳ καὶ διανοίᾳ, καὶ δὲν εὕρῃη ποτέ τις, μῆτε εὕρισκεται τόσον ἅγιος, ὥστε νὰ μὴν ἡμάρτησεν, ἔπεται, ὅτι εἶναι ἀνίσχυρον τὸ τοιοῦτον μέσον εἰς τὸν φυσικὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν Θεῖαν χάριν, καὶ νὰ δικαιωθῇ ἔμπροσθεν εἰς τὸ κριτήριον τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο ἐνόησε καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν ἔλεγεν, ὅτι «Ὁὐ δικαιούται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου» Γαλ. Β', 16, καὶ ὅτι «Χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται» Ρωμ. Γ', 21, καὶ «Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰσὶν» Γαλ. Γ', 10, καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· «Καὶ μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου, ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν» Ψαλμ. ρμβ', 2. (2). Δὲν πρέπει νὰ συμπράνωμεν ὁμοίως ἐκ τούτου (καθὼς τινες ἐσυμπέραναν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παύλου), ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθόν, καὶ νὰ πληρώσωμεν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· ἄπαγε! τοῦ Ἀποστόλου ὁ σκοπὸς εἶναι ἀπλῶς οὗτος, ὅτι δὲν πρέπει νὰ φανταζώμεθα, ὅτι δυνάμεθα νὰ δικαιωθῶμεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἔργων (ὡς θέλει λαλήσωμεν περὶ τούτου πλατύτερον εἰς τὸν ἴδιον τόπον). Ὅσαύτως ἀνίσχυρος εἶναι καὶ ἡ μετάνοια (τὴν ὁποίαν ἴσως ἤθελέ τις νομίσῃ νὰ ᾔῃαι ἡ μόνη ἐλπίς τοῦ πταιστού, καὶ ἡ παρηγορία τοῦ ἀμαρτωλοῦ)· καθότι ἡ μετάνοια, διὰ τῆς ὁ-

1) Ματθ. θ', 12. — 2) Εἰς τὸ ἔβρ. ἀριθμεῖται ρμγ'.

ποιάς θέλει νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεὸν ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νὰ ᾔναι ἀληθῆς με-
 τάνοια ὁ μετανοῶν πρέπει νὰ ἐκκλίνῃ ὀλοτελῶς ἀπὸ τὸ κακόν, καὶ νὰ κάμῃ
 βεβαίαν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ ποτὲ πλέον εἰς αὐτό. Εἶναι ὁμοῦ δυ-
 νατὸν νὰ εὐρεθῇ τοιαύτη μετάνοια εἰς ἄνθρωπον ἄκρως διεφθαρμένον, καὶ
 πολεμούμενον ὑπὸ τῶν ἰδίων παθῶν, κατ' οὐδένα τρόπον! Τὸ μέτρον τῆς
 κακίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐβλάψῃ τὸν ἄπειρον Θεόν, εἶναι τόσον ὑπερβολικόν,
 ὥστε δὲν ἐξαρκεῖ μόνῃ ἡ ἐπιστροφή ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. Ἀρῖνω νὰ λέγω,
 ὅτι, καὶ ἀφοῦ γνωρίσῃ τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ, πίπτει καὶ πάλιν εἰς αὐτήν,
 καὶ ἂν ᾔθελεν ἐχῆ ὅλην τὴν πρέπουσαν προσοχήν· διότι ἡμεῖς πο-
 τιζόμεθα τὴν ἀμαρτίαν ὡς ὕδωρ (1), καὶ εἴμεθα, καθὼς λέγει ὁ
 Ἀπόστολος (2) α *Πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν* » καὶ τοιαύ-
 τη διεφθαρμένη καὶ φιλαμαρτήμων εἶναι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἐν
 ὄσφ ζῆ. Ἐγὼ δὲν λαλῶ ἐνταῦθα περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς μετανοίας, ἡγουν
 περὶ τῆς μετανοίας ἐνὸς ἀληθοῦς χριστιανοῦ· αὕτη εἶναι παντάπασιν ἄλ-
 λης φύσεως· καὶ μοὶ εἶναι γνωστὸν ὅποια εἶναι ἡ δύναμις τῆς, καθὼς θέλει
 λαλήσω περὶ ταύτης μετέπειτα· ἀλλ' ὁ λόγος εἶναι, ἂν ὁ ἄνθρωπος δύνα-
 ται χωρὶς τῆς χάριτος τοῦ Εὐαγγελίου νὰ δεῖξῃ μετάνοιαν ἀληθῆ. Ἡ πρό-
 ταισις, ὅτι, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ὀδράμιεν ἰκανὴν ἀφ' ἑαυτοῦ εἰς τὸ νὰ
 ἀποκτήσῃ τὴν Θεῖαν χάριν, ἐξ ἐναντίας δὲ καὶ παροξύνει τὸν Θεόν
 εἰς ὀργὴν καθ' ἐκάστην, εἶναι μὲν εἰς τὸν φυσικὸν λόγον καταληπτῆ,
 φαίνεται δὲ ἔτι σαφέστερον ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς· οὕτω λέγει ὁ Παῦλος
 Ῥωμ. Γ', 9. *« Προητιασάμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας πάντας
 ὑφ' ἀμαρτίαν εἶναι, »* τουτέστιν, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐκρημνίσθησαν εἰς τὴν
 ἄβυσσον τῆς ἀμαρτίας· καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐκβῶσιν ἀπ' αὐτὴν ἐξ οἰκειᾶς
 δυνάμεως. Τοῦτο ἔπρεπε νὰ τυπώσῃ πᾶς ἕνας εἰς τὴν καρδίαν του· ἐπειδὴ
 ἐκ τούτου φαίνεται, πόσον εἶναι ἀναγκαιοτάτη εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ Εὐαγ-
 γελικὴ πίστις· καθὼς διδάσκουσι περὶ τούτου σαφέστατα αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ
 Παύλου πρὸς Ῥωμαίους, Γαλάτας καὶ Ἑβραίους. Καὶ τῷ ὄντι, οὐδεὶς ζη-
 τεῖ τὸν ἰατρὸν πρὸ τοῦ νὰ καταλάβῃ, ὅτι εἶναι ἀσθενής. Καὶ πρέπει λοι-
 πὸν νὰ πέσωμεν ἐν ἀπόγνωσιν; ᾔθελεν ἐρωτήσῃ τις· βεβαίότατα! ὅταν θε-
 ωρήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας. Ὅταν ὁμοῦ στοχασθῶμεν τὴν ἄμετρον ἀγαθό-
 τητα καὶ ἄπειρον σοφίαν τοῦ Θεοῦ, εὐθύς ἀφανίζεται ἡ ἀπόγνωσις, καὶ ἀ-
 ναλωόμεθα μὲ τὴν ἐλπίδα. Θυρόουντες εἰς τὴν Θεῖαν ἀγαθότητα, πρέπει
 νὰ ἐκφωνήσωμεν μετὰ τοῦ προφήτου Ἡσαίου· *Καὶ εἰμὶ Κύριος Σαβαώθ
 ἐγκατέλειπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγεννήθημεν, καὶ ὡς Γό-
 μορρα ἂν ὠμοιώθημεν*» Κερ. α', 9. (3). Τοῦτο δὲ τὸ εὐλογημένον
 σπέρμα εἶναι ὁ Χριστὸς, κατὰ τὸ Γαλάτ. γ', 16 (4). Πρέπει πρὸς τού-
 τοις νὰ ἐνθυμώμεθα ἐκεῖνα τοῦ Παύλου τὰ λόγια· *Νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου*

1) Γραφ. φρασ. ἴδε ἰὼβ εἶ, 16. λδ', 7. Ψαλ. ρθ', 18. — 2) Ῥωμ. ζ', 14. Ἴδε καὶ
 ε, (Γ, κατὰ τοὺς Ἑβρ.) Βασιλ. κδ', 20, 25, καὶ Ἠσ. ν', 4. — 3) Τὸ Ἑβρ. ἔχει ὁ-
 πόλιμιμα ἀντὶ τοῦ σπέρμα· ἡ ἔννοια ὁμοῦ εἶναι ἡ αὐτή.

4) «Τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, οὐ λέγει καὶ
 τοῖς σπέρματιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἐνός, καὶ τῷ σπέρματι σου, ὃ εἶσι Χριστός.»

δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν Προφητῶν. Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας· Ῥωμ. γ', 24. 22.

Τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα ἀπεδείχθησαν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ φυσικοῦ λόγου, καὶ διὰ περισσοτέραν αὐτῶν σαφήνειαν ἐλήφθησαν καὶ κατάλληλοι μαρτυρίαὶ ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς. Τὸ ἐπόμενον μέρος θεμελιούται εἰς μόνην τὴν ἁγίαν Γραφήν· ἀγκαλά συντείνει πολλάκις πρὸς σαφήνειαν ταύτης καὶ ὁ φυσικὸς ἡμῶν λόγος.

AKADHMIA

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ.

§. 1. Περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως.

ΠΙΣΤΙΝ ἦτον ἀδύνατον εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν νὰ εὑρῇ κανένα μέσον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ καὶ πάλιν τὴν Θεϊαν χάριν, καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν διεφθαρμένην αὐτοῦ φύσιν, ἀπεκάλυψε τὸ τοιοῦτον μέσον ἡ ἀγία Γραφή.

Ἀπεδείχθη ἀνωτέρω (Μέρ. Α. §. 18.) ὅτι δὲν δύναται ὁ ἄνθρωπος ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ δικαιωθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι εἶναι ἀνίσχυρα ὅλα τὰ μέσα, ὅσα καὶ ἂν ἤθελεν ἐπινοήσῃ ὁ ἡμέτερος νοῦς, διὰ νὰ διαλλαχθῶμεν μετὰ τὸν Θεόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἀρμόζει παντάπασιν εἰς τὴν ἀπειρον εὐσπλαγγίαν αὐτοῦ τὸ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τοιαύτην ἄκραν ἀπόγνωσιν, ἔπεται, ὅτι ἔπρεπε αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ φανερώσῃ εἰς ἡμᾶς τὸ τοιοῦτον μέσον ἢ γούν τινα τρόπον νὰ διαλλαχθῶμεν μετὰ αὐτὸν, καὶ νὰ ἀποκτήσωμεν πάλιν τὴν προτέραν ἡμῶν εὐδαίμονα κατάστασιν, εἰς τὴν ὅποιαν ἐκτίσθημεν. Ὅθεν καὶ πραγματικῶς ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς τοῦτο τὸ μέσον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, τὸ ὅποιον Ἀποκαλύψιν (1) οἱ ὑπὸ Θεοῦ ἠλεημένοι Χριστιανοὶ ὀνομάζουσι.

Τί ἐστὶν Ἀποκάλυψις.

Καθὼτι βλέπων ὁ Θεὸς, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶναι ἀσθενὲς καὶ τυφλὸν καθ' ὅσα ἀποβλέπουσι τὴν σωτηρίαν του, ἔκλεξεν αὐτὸς ὄργανα ἐπιπέδητα, τὰ ὅποια Προφῆτας καὶ Ἀποστόλους ὀνομάζει ἡ Γραφή· ἐφώτισεν αὐτῶν τὸν νοῦν μετὰ ὑπερφυσικὸν φῶς, καὶ ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς τὰ κρυπόμενα μυστήρια, τὰ ὅποια ἔγραψαν αὐτοὶ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, διὰ νὰ μὴ λησμονηθῶσιν εἰς τοὺς ἐσχάτους αἰῶνας· καὶ τούτων τὰ συγγράμματα ὀνομάζομεν ἁγίαν Γραφήν. Αὕτη λέγει ῥητῶς, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν «Κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου, χρόνοις αἰωνίοις σεισηγμένου, φανερωθέντος δὲ νῦν διὰ τῆς Γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ» Ῥωμ. ιε', 25. 26. Ὅθεν καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, ὅτι ἡ Βαβυλωνία εἶναι ἐπωκοδορημένη «Ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν» Ἐφ. ε', 20.

1) Ἴδε τὸν ὀρισμὸν τῆς Ἀποκαλύψεως Μέρ. Α' § 14. Σημειώσεις (α) εἰς τὰς ἐπισημειώσεις.

§. 2. Περί τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Ἡ ἅγια Γραφή (α) εἶναι ὁ ἀληθὴς λόγος τοῦ Θεοῦ (β),

Τί ἐστὶ παλαιὰ καὶ νέα Διαθήκη.

(α) Ἡ ἅγια Γραφή διαιρεῖται εἰς παλαιὰν καὶ νέαν Διαθήκην. Ἡ παλαιὰ (1) περιέχει τὸν νόμον (ὁ ὁποῖος προστομαζέει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τελείαν ἀποδοχὴν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως), τὰς προφητείας καὶ τοὺς τύπους τῆς Εὐαγγελικῆς χάριτος. Ἡ νέα (2) φανερόναι τὴν πλήρωσιν τῶν προφητειῶν καὶ τῶν τύπων, καὶ κηρύττει τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίαν, τῆς ὁποίας ἤξιώθημεν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τί ἐστὶ Νόμος καὶ Εὐαγγέλιον.

Διαιρεῖται πρὸς τοῦτοις ἡ Γραφή εἰς *Νόμον* καὶ *Εὐαγγέλιον*· εἰς τὸν Νόμον ἀνήκουσιν ὅλοι ἐκεῖνοι τῆς Θείας Γραφῆς οἱ τόποι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ τὴν ἀκριβῆ πλήρωσιν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, καὶ ἀπειλεῖ νὰ κολάσῃ αὐστηρῶς τὴν παράβασιν τούτων. Διὰ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου ἐνοοῦνται ὅσα ἀποβλέπουσι τὰς ἐπαγγελίας τῆς Θείας χάριτος, καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς ὁ οὐράνιος Πατὴρ διὰ τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῦ Υἱόν· παραδ. χάρ. ἐκεῖνα τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα εἶπε πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὁ Θεός· «Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς» Γενέσ. κβ', 18. εἶναι λόγια Εὐαγγελίου. Ὁ εἰσηγητὴς καὶ διδάσκαλος τῆς ἁγίας Γραφῆς εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. διότι «Τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰμὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ» Α'. Κορινθ. β', 11. Ὅργανα δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐστάθησαν οἱ Προφῆται καὶ Ἀπόστολοι, καθὼς λέγει ὁ Πέτρος Β'. ε', 21. «Οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠρέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι».

(β) Ὅτι ἡ ἅγια Γραφή εἶναι ἀληθῶς λόγος τοῦ Θεοῦ· ἕνας ἀληθὴς χριστιανὸς φθάνει μόνον νὰ ἀναγνώσῃ, ἢ νὰ ἀκούσῃ τὰς ἐμπεριεχομένας εἰς αὐτὴν ὑψηλάς ἀληθείας, διὰ νὰ τὴν πληροπορήσῃ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς συναίσθησως. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη ἐσωτερικὴ συναίσθησις καὶ πληροφροῖα δὲν ἔχει τὴν ἴσην δύναμιν καὶ δι' ἐκείνους, οὗτοι δὲν ἀνεγεννήθη-

1) Τὰ κανονικὰ τῆς παλ. Διαθήκης βιβλία εἶναι ταῦτα· Γένεσις, Ἔξοδος, Λευϊτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον (τὰ ὁποῖα καὶ Πεντάτευχος ὀνομάζονται), Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, Κριταί, Ρούθ, τέσσαρα βιβλία τῶν Βασιλειῶν (τῶν ὁποίων τὰ δύο πρῶτα Σαμουὴλ ὀνομάζονται οἱ Ἑβραῖοι), δύο τῶν προαλειπομένων, Ἰσθρας, Νεεμίας, Ἑσθῆρ, Ἰωβ, Ψαλτήριον, Παροιμίαι Σολομῶντος, Ἐκκλησιαστὴς τοῦ αὐτοῦ, Ἄσμα τοῦ αὐτοῦ, Ἰσαίας, Ἰερεμίας (συμπεριεχομένων τῶν Θρήνων), Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ, οἱ λοιποὶ δώδεκα Προφῆται ἄνω ἀπὸ τοῦ Ὡσηὲ μέχρι τοῦ Μαλαχίου, οἱ ὁποῖοι καὶ δωδεκαπρόφητον ὀνομάζονται. Ὅσα δὲ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τούτων, ἀγαλλὰ περιέχουσι πολλὰ ἠθικὰ ἀξίεπαντα, δὲν ἐδέχθησαν ἡμᾶς ποτὲ ὡς κανονικὰ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας· ἴδε Γρηγόρ. Θεολόγ. ἐν τοῖς σ'χ. περὶ τῶν Κανονικ. βιβλ. παλ. καὶ νέας καὶ Μητροφάνην τὸν Κριτόπουλον ἐν τῇ Ὁμολογ. τῆς Ανατολ. Ἐκκλησ. κεφ. ζ'. Βλέπ. εἰς τὸ τέλος Ἐφη. ε'. 2) Τῆς δὲ νέας τὰ κανονικὰ εἶναι ταῦτα· τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων, Πιύλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες, Ἰακώβου μία, Πέτρου δύο, Ἰωάννου τρεῖς, Ἰούδα μία, καὶ ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου.

σαν, εὐρίσκονται παρὰ ταύτην καὶ ἄλλαι ἰκαναὶ ἀποδείξεις εἰς βεβαίωσιν τούτου.

Ἀποδείξεις τῆς Θεϊότητος τῶν Γραφῶν.

Καὶ πρῶτον, αἱ σαφίσταται καὶ πασιδῆλοι τῶν προφητειῶν ἐκπληρώσεις.

Εἰς αὐτὰς ἀναφέρονται ἡ προφητεία τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ διὰ τὴν μέλλουσαν ἐπίγειον βασιλείαν, καὶ τὴν διαμονὴν ταύτης μέχρι τῆς ἐλευσεως τοῦ Μεσσίου Γενέσ. ΜΘ', 10 (1) αἱ προφητεῖαι τοῦ Δανιὴλ διὰ τὴν μέλλουσαν μεταβολὴν τῶν μοναρχιῶν μετὰ τὴν προκήρυξιν τῶν μερικῶν περυστάσεων. Δαν. Β', 31. Η', 8. καθὼς ἔτι καὶ διὰ τὴν ἔλευσιν καὶ τὸ πάθος (2) τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν κατάργησιν τῆς νομικῆς θυσίας, Αὐτ. Θ', 24. Πρὸς τούτοις αἱ προφητεῖαι τοῦ Ἡσαΐου Β', 2. καὶ Μαλαχίου Α, 10. 11. περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ἔθνῶν πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεόν καὶ ἐπὶ πᾶσιν αἱ προφητεῖαι τοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἰερουσαλὴμ καὶ διασπορᾶς τῶν Ἰουδαίων. Ματθ. ΚΔ', 2. καὶ ΚΓ', 35. Σιωπῶ ἄλλας πολλὰς προφητείας, τῶν ὁποίων ἡ πληρώσις εἶναι τόσον φανερά, ὥστε δύναται νὰ τὸ μαρτυρήσῃ ἀναμφιβόλως ὁ σύμπας κόσμος. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὐδεὶς, πλην τοῦ Θεοῦ, δύναται νὰ προῖδῃ ἢ νὰ προειπῇ ὅσα μέλλουσι νὰ συμβῶσι, δὲν λέγω μετὰ χρόνου; ἑκατὸν ἢ περισσοτέρους, ἀλλὰ μῆτε τὴν αὔριον ἡμέραν, ἐπόμενον εἶναι, ὅτι ἓνα βιβλίον, τὸ ὅποιον περιέχει τσαυτὰς προρρήσεις, εἶναι Θεῖον (3). Δεύτερον, ἡ ἀγιότης τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἐντολῶν. Πόσον ἐξαιρετικῶς καὶ ὑψηλῶς δὲν λαλεῖ ἡ ἀγία Γραφή περὶ τῆς Θείας μεγαλωσύνης, καὶ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως! Αὕτη δὲν ζητεῖ παρ' ἡμῶν ἄλλο παρὰ μίαν εὐχρηστον εἰς τὸν Θεὸν λατρείαν καὶ πρέπουσαν εἰς λογικὰ κτίσματα. Αὕτη θέλει νὰ προσκυνῶμεν τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ καὶ λέγει, ὅτι θυσία εὐάρεστος εἰς τὸν Θεὸν εἶναι ἡ συντετριμμένη καὶ τεταπεινωμένη

1) Οὕτως ἔχει τὸ ῥητὸν εἰς τὸ Ἑβρ. «Οὐκ ἀποστήσεται σκῆπτρον ἐξ Ἰουδας καὶ γομφίους ἐκ μέσου τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Σιλῶ» καὶ αὐτῶ προσκόλλησις τῶν ἔθνῶν.» Τὸ Σιλῶ οἱ Ἑβραῖοι μετέφρασαν «φ' ἀπικεῖται» ἢ τὰ ἀποκείμενα. Σημαίνει δὲ, ὡς μὲν τινες θέλουσιν, ὁ ἀπεσταλμένος ὃς δὲ κρῖνουσιν ἄλλοι πιθανώτερον, ὁ εἰρηνοποιὸς, ὁποῖος ἦτον ὁ Μεσσίας, ὅστις μᾶς διήλλαξε μετὰ τοῦ Θεοῦ.

2) Σημείωσαι, ὅτι σαφέστερον ἀπὸ ἕλους τῆς προφῆτας προκηρύττει τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ ὁ Δανιὴλ. Οὕτω λέγει εἰς τὸ Ἑβρ. Δαν. Ὑ', 26. «Καὶ μετὰ τὰς ἐδομάδας τὰς ἐξήκοντα δύο ἐκκοπήσεται ὁ Μεσσίας (ἔγουν ὁ Χριστὸς), ἀλλ' οὐχ ἑαυτῶ», τούτεστιν ὅτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Τοιαύτην σαφῆ προφητείαν περὶ Χριστοῦ διὰ τὴν ἀρανίσθη, ὅσον τὸ κατ' αὐτόν, ὁ Θεοδοτίων, μετέφρασεν «Ἐξολοθρευθήσεται χρίσμα, καὶ κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ.» Σημείωσαι πρὸς τοῦτο, ὅτι τὸν Δανιὴλ ἀναγινώσκει ἡ Ἐκκλησία ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Θεοδοτίωνος, διὰ τὸ νὰ εὕρηκε κατὰ πολλὰ συγκεχυμένην ἐκείνην τῶν Ἑβραίων εἰς τὸν αὐτὸν Προφῆτην, ἡ ὁποία μῆτε σῴζεται. Ἴδε ἱερώνυμον προοίμ. εἰς τὸν Προφ. Δανιὴλ. Βλέπ. εἰς τὸ τέλος Σημ. γ'.

3) Τούτων τὸν πρῶτον χαρακτῆρα τῆς Θεϊότητος τῶν Γραφῶν μεταγερρίζεται καὶ ὁ Ὁριγῆνης βιβλ. 5. κατὰ Κέλσου. «Τὸ χαρακτῆρίζον (λέγει) τὴν Θεϊότητα ἡ περὶ μελλόντων ἐστὶν ἐπαγγελία, οὐ κατ' ἀνθρωπίνην φύσιν λεγόμενον καὶ ταῖς ἐχθάσει κρινόμενον» εἰ Θεῖον πνεῦμα ἦν τὸ ταῦτα ἀπαγγέλλον.» Ἴδε καὶ τὴν Φιλοκαλ. τοῦ αὐτοῦ, κεφ. 4.

καρδία (1). Ὅσαύτως ἅγιοι εἶναι καὶ αἱ ἐντολαί, καθότι δεικνύουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀρίστην ὁδὸν, διὰ τὴν φθάσει εἰς τὴν τελειότητα. Αὐταὶ προστάττουσι τὸν Θεὸν εἰς ὅλην ἡμῶν τῆς καρδίας καὶ τῆς ψυχῆς, τὸν δὲ πλησίον ὄχι μόνον τὸν μὴ βλάπτωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν βοηθῶμεν καὶ τὸν ὠφελῶμεν εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς χρείας· καὶ τοῦτο τὸ πράττωμεν ὄχι μόνον πρὸς τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς· καὶ ὄχι μόνον τὸν μὴ προσενήσωμεν κακὸν εἰς οὐδένα, ἀλλὰ μήτε κατὰ νοῦν τὸ μελετήσωμεν. Ὅλαι αἱ χριστιανικαὶ ἐντολαὶ γενικῶς εἶναι συμφωνοὶ μετὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· καὶ δὲν εὐρίσκεται εἰς κανένα βιβλίον μία ἠθικὴ διδασκαλία τὸσον ὀρθὴ καὶ ἀκίβδηλος (2). Τὸ τὸν εὐρίσκονται δὲ εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ διδασκαλίαι, αἱ ὁποῖαι ὑπερβαίνουν τὸν ἡμέτερον νοῦν, δὲν πρέπει τὸν μᾶς ἐκπλήττει· ἐπειδὴ «*Ἀρεζερύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Τίς γὰρ ἔγνω τοῦν Κύριον; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;*» (3). Τρίτον ἡ ὑπερβαύμαστος δύναμις τοῦ *Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος*. Ἀπόστολοι ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, ἀδύνατοι, πτωχοὶ, ἀσθενεῖς καὶ ἐνδεδεῖς, χωρὶς ὄπλα καὶ χωρὶς δύναμιν εὐγλωττίας, μετὰ μόνον τὸν ἀκίβδηλον καὶ καθαρὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ ἔθνη ἀναριθμητά. Ἐναντίον εἰς αὐτοὺς παρετάχθησαν τὰ βασιλικὰ τῶν Αὐτοκρατόρων ψήφισματα, ἀπειλαί, μαρτύρια, ὅλα τῶν φιλοσόφων ἐκείνου τοῦ καιροῦ τὰ σοφίσματα καὶ αἱ ἀπατηλαὶ δόξαι, διὰ τὸν ἐμποδίσωσι τὸ κήρυγμα· ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν τίποτε κατ' αὐτῶν ἀποδείξεις φανερά, ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐνήργει δι' αὐτῶν. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων περιέχεται εἰς τὰς ἁγίας Γραφάς, καὶ συμφωνεῖ κατὰ πάντα μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν λοιπῶν ἱερῶν συγγραφέων, ἀναμφίβολον εἶναι, ὅτι ἀπεκαλύφθη παρὰ Θεοῦ. Πρὸς τοῦτους, ἂν ἡ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων δὲν ἦτον ἐκ Θεοῦ, τίς τοὺς παρεκίνησε τὴν κηρύξωσιν ὡς ὁσίαν, καὶ τὴν πλάνησιν τοῦ ἀνθρώπου; Τὸ κέρδος ἴσως· αὐτοὶ ἔδωκαν καὶ τὰ ἰδιὰ τῶν ὑπάρχοντα μετὰ χαρᾶς καὶ ἐδίδαξαν καὶ τοὺς ἄλλους τὸ μὴ ἐπιθυμῶσι τὸν πλοῦτον. Ἡ ἐλπίς ἴσως τοῦ τὸν ἀποκτήσωσι τιμὴν καὶ δόξαν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον; ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἔπρεπε τελειῶς τὸ προσμέ-

1) Ψαλμ. ν. 19. τὸ ἔβρ. κατεαγουῖαν καὶ συντετριμμένην κτ.

2) Ἀξιοσημείωτα εἶναι τὰ λόγια τοῦ φιλορθόκου Βοννετίου περὶ τῆς ἠθικῆς τῶν Ἑθνικῶν «Ὅσα (λέγει) μελετῶ τὰ συγγράμματα τῶν Ἑθνικῶν, τοσούτω μᾶλλον καταλαμβάνω, ὅτι δὲν ἐφθάσαν εἰς ἐκείνην τὴν τελειότητα τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποῖαν εὐρίσκω εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἁγίων καὶ τοῦ σκηνοποιοῦ. Ἡ διδασκαλία τῶν ἠθικῶν δὲν εἶναι διόλου ἁμοειδής, δὲν εἶναι διόλου τῆς αὐτῆς τιμῆς, καὶ πολλὰκις εὐρίσκω τὸν μαργαρίτην ἐπὶ τῆς κοπρίας. Λέγουσι (ναί!) θαυμάσια πράγματα, καὶ τὰ ὅποια φαίνονται θεόπνευστα· ἀλλὰ (δὲν ἤξεύρω!) αὐτὰ δὲν εἰσέρχονται τὸσον εἰς τὴν καρδίαν μου, καθὼς ὅσα ἀναγινώσκω εἰς τὰ συγγράμματα ἐκείνων, τοὺς ὁποῖους δὲν ἐφώτισεν ἡ ἀνθρωπίνη φιλοσοφία. ————— Ἠδυνήθησαν αὐτοὶ (οἱ Ἑθνικοὶ φιλόσοφοι) τὸν ἀπαρτίσωσι τοῦ κοινῆς λαοῦ κάμμιαν ἀπὸ τῶν προλήψεων του; Ἠδυνήθησαν τὸν καθαιρέσωσι κανένα εἶδωλον; Ὁ Σωκράτης, ὁ ἀρχηγὸς τῆς φυσικῆς ἠθικῆς καὶ πρωτομαρτυρὸς τοῦ λόγου, ὁ θαυμαστός Σωκράτης ἠδυνήθη τὸν ἀλλάξῃ τὴν ἠθικὴν τῶν Ἀθηναίων, ἢ τὸν μεταβάλλῃ τὴν ἦθον τῆς πατρίδος του;» Bonnet, Recherch. philosophid. Sur le Christianism, Chap. 34, 35. — 3) Ρωμ. ι. 33. 34. καὶ Δ, Κορινθ. β'. 46,

νασιν' επειδή ὁ διδάσκαλος αὐτῶν εἶχε προειπῆ εἰς αὐτοὺς δυστοχίας καὶ θάνατον, καὶ τοὺς εἶχε στείλῃ ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Ἡ ἀπλότης, ἴσως ἤθελεν εἰπῆ τις, καὶ ἡ ἀμάθειά των τοὺς ἡπάτους' τοιαύτην δὲ μάθειαν δὲν εὐρίσκομεν εἰς τὰ ὑψηλά καὶ σοφὰ των συγγράμματα (1). Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐνωθῶσι, δὲν λέγω ὀλίγοι τινές, ἀλλὰ τοσούτον πλῆθος ἀνθρώπων εἰς τοσούτους αἰῶνας, ἢ μάλλον εἰπεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, διὰ νὰ δεχθῶσιν ὁμογνώμως αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν, ἂν ἦτον ἐπίπλαστος καὶ ψευδής; Πρέπει λοιπὸν νὰ πιστεύσωμεν ἀδιστακτως ἀληθινὴν τὴν πρότασιν ταύτην ὅτι ἡ ἅγια Γραφή εἶναι ὁ ἀληθὴς λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἐβλαήσαμεν περὶ τούτου πλατύτερον, διὰ τὸ νὰ συναποδεικνύονται ἐνταύτῳ, ὅτι καὶ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ ἀληθινὴ θρησκεία (2).

§. 3 Περὶ τῆς καθ' αὐτὸ ὕλης τῆς ἁγίας Γραφῆς.

Ἡ καθ' αὐτὸ ὕλη καὶ ὑπόθεσις τῆς ἁγίας Γραφῆς εἶναι ὁ λυπρωτῆς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς (α), ὅστις διωρίσθη πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰς δόξαν ἡμῶν (β), ἐπηγγέθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου (γ), προεκηρύχθη ὑπὸ τῶν Προφητῶν (δ), προεικονίσθη διὰ θυσιῶν καὶ τύπων (ε), προητοιμάσθη διὰ τοῦ νόμου (ζ), καὶ ἐκηρύχθη διὰ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον. (η).

(α) Ἡ ἅγια Γραφή περιέχει διάφορα πράγματα, ἤγουν, ἐντολὰς καὶ νόμους; διαταγὰς διὰ τὰ ἔθνη, προφητείας, διηγήσεις Θεῶν ὀπτασιῶν καὶ θαυμάτων; ἐπαγγελίας καὶ πράξεις ἀνθρωπίνους (3). Ὁ σκοπὸς ὧν αὐ-

1) Ἐξ ἐναντίας εὐρίσκομεν μεγάλην σοφίαν εἰς τὰ Ἀποστολικὰ συγγράμματα' διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω κατὰ μέρος παραδείγματα ἀπὸ ὧν τοὺς συγγραφείς, ἱκανὸν εἶναι νὰ στείλω τὸν φιλαναγνώστην εἰς τὰς σοφωτάτας διαλέξεις τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δημοσθένους, τοῦ Παύλου, ἐκείνην, λέγω, τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου μὲ τοὺς φιλοσόφους τῶν Ἀθηνῶν, Πράξ. ιζ', 22, καὶ τὴν ἄλλην μετὰ τοῦ Βασιλείου Ἀγρίππα Ἀβ. ιη. 2—32. — 2) Τὸν τρίτον τοῦτον χαρακτῆρα τῆς Θεϊότητος τῶν Γραφῶν μετεχειρίσθη καὶ ὁ Ὠριγένης' ἂν στοχασθῶμεν (λέγει) τίνι τρόπῳ εἰς ὀλίγους χρόνους τῶν ὁμολογούντων τὸν χριστιανισμόν ἐπιβουλευομένων, καὶ τινῶν διὰ τοῦτο ἀνατρομενῶν, ἑτέρων δὲ ἀπολλύοντων τὰς κτήσεις, δαδύνηται ὁ λόγος, καίτοι γε οὐδὲ τῶν διδασκάλων πλεονάζοντων, πανταχῶς κηρυχθῆναι τῆς οἰκουμένης, ὥστε Ἕλληνας καὶ βαρβάρους, σοφοὺς τε καὶ ἀνοήτους προσθεσθαι τῇ διὰ Ἰησοῦ θεοσεβείᾳ μείζον ἢ κατὰ ἄνθρωπον τὸ πρᾶγμα εἶναι λέγειν οὐ διατάξομεν, μετὰ πάσης ἐξουσίας καὶ πειθοῦς τῆς (ἴσ. περιεττόν τὸ, τῆς) περὶ τοῦ κρατυθησέμεν τὸν λόγον τοῦ Ἰησοῦ διδάζαντος κτλ. Ἴδε Ὠριγ. κατὰ Κέλσου καὶ ἐν τῇ Φιλοκαλ.

3) Δύναται τις καὶ κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ἀνάξῃ τὰ περιεχόμενα τῆς Θείας Γραφῆς εἰς σέσσερα κεφάλαια. Πρῶτον τὰ πιστευτέα' ἤγουν, ὅσα δόγματα χρωστοῦμεν νὰ πιστεύσωμεν, τὰ ὅποια συνοπτικῶς περιέχονται εἰς τὸ Σὺμβολον. Δεύτερον τὰ πρακτικά' ἤγουν, ὅσα πρέπει νὰ πράττωμεν διὰ νὰ σωθῶμεν, ὅποια εἶναι αἱ ἐντολαὶ καὶ ὅλαι αἱ νομοθεσίαι, ὅσαι εὐρίσκονται εἰς τὴν Γραφήν. Τρίτον τὰς ἐπαγγελίας καὶ ἀπειλάς, αἱ ὅποια ἐπιμυροῦσι τὰ πρακτέα, μὲ τὸ νὰ ὑπόσχονται εἰς μὲν τοὺς τηρητὰς τῶν ἐντολῶν ζωὴν αἰώνιον, εἰς δὲ τοὺς παραβάτας κόλασιν ἀτελεύτητον. Τέταρτον τὰ παραδείγματα' ἤγουν, ὅσα διηγείται διὰ τὴν διάφορον διαγωγὴν τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κακῶν, καὶ διὰ τὸν διάφορον τέλος αὐτῶν, διὰ νὰ μᾶς παρακινήσῃ εἰς τὴν ἀρετὴν μὲ τὸ παραδειγμα τῶν πρώτων, καὶ νὰ μᾶς ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν κακίαν μὲ τὸ παραδειγμα τῶν δευτέρων.

τῶν εἶναι νὰ φανερώσωσι τὴν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ βουλὴν περὶ τῆς ἀπολυ-
 τρώσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τοιοῦτο-
 τρόπως μᾶς διδάσκει ὁ νόμος, ὅτι εἰμεθα πταίσται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ
 μᾶς προστάσσει νὰ ζητήσωμεν λυτρωτὴν, τὸν ὁποῖον προεκήρυξαν οἱ Προ-
 φῆται, καὶ προεικόνισεν ἡ νομικὴ θυσία. Αἱ διάφοροι θεοφανεῖαι καὶ θεοση-
 μεῖαι συνήργησαν εἰς τὸ νὰ προετοιμάσωσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὑποδοχὴν
 τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ἣ καὶ νὰ φανερώσωσι τὰς πράξεις τοῦ Χρι-
 στοῦ. Αἱ Θεῖαι ἐπαγγελίαι βεβαιοῦσι τὴν χάριν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς εἰς
 ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἡμετέρου Μεσίτου. Πλήρης ἀπὸ μαρτυρίας
 ταύτης τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ ἅγια Γραφή, ἐκ τῶν ὁποίων θέλει φέρωμεν
 ὀλίγας εἰς μέσον. Οὕτω λέγει Ἰωάν. Α΄, 46. «Ὁν ἔγραψε Μωσῆς ἐν τῷ
 νόμῳ καὶ οἱ Προφῆται εὐρήκαμεν Ἰησοῦν» καὶ Β΄. Κορινθ. α΄. 20. «Ὁ-
 σαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ (τῷ Χριστῷ) τὸ και, καὶ ἐν αὐτῷ
 τὸ ἀμήν» ἤγουν, ὅλαι τῆς Θεῖας χάριτος αἱ ἐπαγγελίαι θεμελιούνται
 καὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν Χριστόν.

(6) Ὅλαι αἱ βουλαὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπ’ αἰῶνος· ἐξαίρετος δὲ ἀναμεταξὺ
 εἰς αὐτάς εἶναι ἡ βουλὴ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ ὅτιν
 καθαρισμὸν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Υἱοῦ.
 α’ Ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην,
 ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰῶνων εἰς δόξαν ἡμῶν» λέγει ὁ
 Παῦλος Α΄, Κορινθ. 6. 7 (1). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν ὀνομάζεται
 εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν ἁ’ Ἄρχιον ἐσφαγμένον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου» (2).

Ἡ Βυαγγελικὴ πίστις ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου

(γ) Ἀνήγγειλεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τὸν Ἀδὰμ, τὴν χάριν αὐτοῦ
 καὶ τὴν εὐσπλαγγίαν πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, μετὰ τ-
 α τὰ Εὐαγγελικὰ λόγια· «Καὶ ἔχθραν θῆσω ἀρὰ μέσον σου (τοῦ ὄψεως),
 καὶ ἀρὰ μέσον τῆς γυναικὸς καὶ ἀρὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτὸς
 σου τηρήσει καρὰν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν» Γενέσ. Γ΄, 15 (3), ἡ
 ἐξήγησις τῶν ὁποίων εἶναι αὕτη· ὁ ὄφις εἶναι ὁ διάβολος, σπέρμα τοῦ δια-
 βόλου εἶναι ὅλοι οἱ ἄσεβοι καὶ διώκται τῆς ἀληθείας, καθὼς σπέρμα τῆς
 γυναικὸς εἶναι ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ Γαλάτ. Δ΄, 4 (4), Χριστοῦ δὲ σπέρμα
 εἶναι ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς καὶ φιλάρετοι. Ὁ Χριστὸς καταπατεῖ τὴν κεφαλὴν
 τοῦ ὄψεως, ὅπότεν καταλύη τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀφανίζῃ τοὺς ἄσεβοις· ὁ
 ὄφις ἐξ ἐναντίας ἐκέντησε τὸν Χριστὸν εἰς τὴν πτέρναν, ὅπότεν διὰ τῶν
 ὀπαδῶν αὐτοῦ τὸν ἐθανάτωσε σωματικῶς, καὶ ὁσάκις καταδιώκει τοὺς πι-

1) Ἴδε καὶ Ἑβρ. α΄, 3. — 2) Ἀποκαλύψ. ιγ΄, 8. — 3) Τὸ ῥητόν εἰς μὲν τὸ Γερμανικὸν
 πρωτότυπον ἔχει οὕτω· «Καὶ ἔχθ. θῆσ. ἀναμέσ. σου, καὶ ἀναμέσ. τῆς γυναικ. καὶ ἀναμέ-
 σον τοῦ σπέρματός σου, καὶ ἀναμέσ. τοῦ σπέρμ. αὐτῆς· αὐτὸς σου καταπατήσῃ κεφα-
 λὴν, καὶ σὺ κεντήσῃς αὐτοῦ πτέρναν». Εἰς δὲ τὸ Ἑβρ. «——— Αὐτὸς σου συντρί-
 ψει (ἡ καὶ καταπατήσῃ, καθὼς μεταφράζει ὁ Σχμῆδιος) κεφαλὴν, καὶ σὺ συντρίψῃς» κ. τ. τ.
 (4) Ἑβδ. ἠρμήνευσαν τηρήσει καὶ τηρήσεις, τὸ ὁποῖον ὑπολαμβάνει ὁ Βόσιος νὰ ἦναι
 γραφικὸν σφάλμα ἀντὶ τοῦ τηρήσει, τηρήσεις.

4) «Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς κ. τ. τ.»

στεύοντας εἰς αὐτόν· τὸ ὅποιον μὲ ὄλον τοῦτο συμβαίνει χωρὶς βλάβην τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας. Ταύτην τὴν ἀξιόλογον ἐπαγγελίαν ἐδέχθη ὁ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδάμ (καθὼς ἔπρεπε) μετὰ χαρᾶς· καὶ ἐνταῦθα βλέπομεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμετέρας πίστεως κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου. Τοῦτο τὸ παράδειγμα ἠκολούθησαν οἱ εὐσεβεῖς ἀπόγονοι τοῦ Ἀδάμ, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Παῦλος ῥητικῶς εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. ιά, 2. «*Ἐν ταύτῃ (τῇ πίστει) γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι.*» Αὕτη τῆς πίστεως ἡ ἐπαγγελία ἀνεκαινίσθη μετὰ ταῦτα πολλάκις πρὸς τὸν Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ, μετὰ ταῦτα τὰ λόγια· «*Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματι σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς*» (1). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὀνομάζει (Ῥωμ. κεφ. Δ΄.) τὸν Ἀβραάμ ὄχι μόνον πιστὸν καὶ δικαιοθένητα διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἀλλὰ καὶ πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων· διὰ τοῦ ὁποῦο θέλει νὰ εἰπῇ, ὅτι ὅλοι οἱ χριστιανοί, ὅσοι θέλουσι νὰ δικαιοθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ λάβωσιν εἰς ὑπόδειγμα τὸν Ἀβραάμ. Ἐντεῦθεν βλέπει πᾶς ἕνας, ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

(δ) Διὰ νὰ φανῇ ἡ ἀλήθεια τῆς Βυαγγελίου ἢ σαφεστέρα ἢ πλεόν ἀναμφίβητος, ὑπόδεικται ὁ Θεὸς νὰ προκηρυχθῇ πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ὑπὸ διαφόρων Προφητῶν καὶ κατὰ διάφορον τρόπον. Ὅλοι αὐτοὶ ἐκήρυξαν τὴν χάριν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμοφώνως μετὰ λόγου ὑψηλοῦ καὶ τρανωτάτους. Μὴ δυνάμενος νὰ φέρω εἰς μέσον κατὰ πλάτος τὰς προφητείας αὐτὰς διὰ τὸ πλῆθος, ἀρκούμαι μόνον εἰς τὸ νὰ σημειώσω τοὺς τόπους ἐκείνους τῆς Θείας Γραφῆς, ὅπου εὐρίσκονται, οἷον· Γενέσ. κθ', 10. (2) Ψαλμ. οά, 6. (3). Ἡσαίου Κεφ. 6', Κεφ. ιά, Κεφ. γγ', Κεφ. ξ', Ἰερεμ. κγ', 6. καὶ λδ', 31. Ἰεζεκιήλ, λδ' 23. Δανιήλ θ', 24. Ὡσιέ 6', 18. Ἰωήλ β', 28. Ἀμώς 9', 18. Ὀβεδιὺ στίχ. 17. Ἰωνᾶ 4, 17. Μιχ. 6, 2. Ναοὺμ 1, 15. Ἀβακούμ γ', 2, Σοφον. γ', 14. Ἀγαίου β', 8. Ζαχαρ. 6', 10 καὶ ιδ', 8. Μαλαχ. γ', 1. (4).

(ε) Οἱ ἔθνηκοι σφάζοντες διάφορα ζῶα, τὰ προσέφερον θυσίαν εἰς τὰ εἰδῶλα· τινὲς δὲ προσέφερον καὶ τὰ ἴδια τέκνα, καὶ τὰ ἔκκιον· τὸ ὅποιον φαίνεται νὰ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τούτου, ὅτι ἐγνώρισαν ἔνδον τῆς συνειδήσεως αὐτῶν νὰ ἦναι πταισται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπληροπορήθησαν, ὅτι εἶναι ἄξιοι τῆς δικαίας αὐτοῦ ὀργῆς, τὴν ὁποίαν ἐσπούδαζον νὰ ἐξιλεώσωσι μετὰ τὰς θυσίας, καὶ μετὰ τὴν ἐκχυσιν τοῦ αἵματος τῶν ζῶων. Μετὰ ὄλον ὅπου ἦτον ἀδύνατον νὰ ἀφαιρεθῶσιν αἱ ἁμαρτίαι μετὰ αἵμα ταύρων καὶ τράγων (κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἑβρ. ι, 4), διέταξεν ὁ Θεὸς διαφόρους θυσίας εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ τοιαῦται θυσίαι εἶναι ἄχρηστοι εἰς τὸ νὰ καθαρῶσιν ἁμαρτίας, κατὰ τὰ εἰρημένα λόγια

1) Γενέσ. κβ', 18. — 2) Ἰσ. Γενέσ. κβ', 40. ὅπου περὶ τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ εἶναι ὁ λόγος, ἡ ὅποια προεικόνιζε τὴν θυσίαν τοῦ Χριστοῦ. — 3) Εἰς τὸ Ἑβρ. ἀριμεῖται 6'. 4) Ὁ Μαλαχίας εἶναι ὁ τελευταῖος συγγραφεὺς τῆς Παλ. Διαθ. καὶ ἀπὸ τὴν προφητείαν αὐτοῦ περὶ τοῦ Ἡεροδρόμου «Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου κ.τ.» ἄρχεται ἡ ἱστορία τοῦ Εὐαγγελίου (Μάρκ. 1. 2.) ἐκ τοῦ ὁποῦο φαίνεται ἡ ἐνότης τῆς Παλ. καὶ νέας Διαθήκης.

τοῦ Ἀποστόλου καὶ κατὰ τὸ Ἐβρ. 1, 14. ὅπου λέγει· «Καὶ πᾶς μὲν ἄρχιερεὺς ἔσθηκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλαίαι προσφέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύναται περιελθεῖν ἁμαρτίας» (τὰ ὁποία λόγια ἀποβλέπουσιν ἰδίως τὴν Ἰουδαϊκὴν θυσίαν) ἔπρεπεν ἀναγκαιῶς νὰ ᾖναι ἄλλα αἰτία, διὰ τὰ ὅποια διέταξεν ὁ Θεὸς τὰς θυσίας.

Αἰτίαι τῆς διαταγῆς τῶν θυσιῶν.

Δύο αἰτία τούτου εὐρίσκουμεν εἰς τὴν Γραφήν. Τὸ πρῶτον αἴτιον καὶ θεμελίον τῆς διαταγῆς τῶν θυσιῶν ἦτον, διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι εἶναι ἁμαρτωλὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἄξιος θανάτου, καθ' ὃν τρόπον ἐθανατοῦτο καὶ τὸ προσφερόμενον εἰς θυσίαν ζῶων· διὰ τὸ ὅποσον καὶ εἶχε προστάξῃ αὐτὸς ὁ Θεός· «Καὶ ἐπιθήσουσιν οἱ Πρεσβύτεροι τῆς Συναγωγῆς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ μύσχου» Λευϊτ. δ', 15. (1). Αὕτη δὲ ἡ γνώσις τῆς ἁμαρτίας ἔπρεπε νὰ φέρῃ τὸν ἄνθρωπον ἀνεπαισθητῶς εἰς τὸ νὰ ζητήσῃ λυτρωτὴν καὶ μεσίτην. Δεύτερον, ἐπειδὴ ἦσαν αἱ νομικαὶ θυσίαι ἡμῶν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Ὁ τύπος οὗτος ὑφίσταται εἰς τοῦτο· καθὼς τὸ ἐκχυθὲν αἷμα κινεῖ πρὸς συμπάθειαν, οὕτω, καὶ πολλῶ περισσώτερον τὸ ἄχραντον αἷμα τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ κινεῖ πρὸς οἰκτον καὶ εὐσπλαγχνίαν τὸν ὀργισμένον διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα. Ἄν τὸ αἷμα τῶν ζῶων δύναται νὰ καθαρίξῃ ἀπὸ σωματικῆς ἀκαθαρσίας, πολλῶ μᾶλλον δύναται τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ μᾶς πλύνῃ καὶ νὰ μᾶς καθαρῖσῃ ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας τῆς ἁμαρτίας. Οὕτω συμπεραίνει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος Ἐβρ. 9. καὶ 10. ὅπου πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει, ὅτι «Ὁ Νόμος εἶχε σκιά τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων» (2). Αἱ θυσίαι τῶν Ἐθνικῶν ἦσαν ὠφέλιμοι καὶ αὐταί, καθόσον ἐστάθησαν εἰς αὐτοὺς εἰσπαγωγὴ εἰς τὸ νὰ γνωρίσωσιν ὅτι εἶναι ἄξιοι τιμωρίας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ θαδίσωσι τὴν εὐθείαν ὁδὸν, διὰ νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν δικαίωσιν. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐξωτερικὰ ἔθιμα καὶ αἱ Ἱεροτελεστία τῶν Ἰουδαίων προεικόνιζον ὁρατῶς τὰς ἀοράτους ἐνεργείας τῆς Εὐαγγελικῆς χάριτος. Οὕτως ἡ περιτομὴ τῆς σαρκὸς ἐσήμαινε τὴν πνευματικὴν περιτομὴν, ἤγουν τὴν ἀποβολὴν τῶν σαρ-

(1) Ἴδὲ καὶ Ἐξέδ. χθ', 10 19. Ἐσήμαινον δὲ μὲ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην τῶν χειρῶν ὅτι ἦσαν αὐτοὶ σφαγῆς ἄξιοι διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· τὰς ὁποίας ἐδέχτο ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὁ θυόμενος ὑπὲρ αὐτῶν μύσχος. Ὁμοίαν σχεδὸν τελευτὴν μετεχειρίζοντο καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος βιβλ. 2. «Καταρέννται δὲ τὰδε λέγοντες τῆσι κεφαλῆσι» εἶτι μέλλοι ἢ σφίσι τοῖσι θύουσι, ἢ Αἰγύπτῳ τῇ συναπάσῃ κακὸν γενέσθαι, εἰς κεφαλὴν ταύτην (τοῦ ζώου) τραπέσθαι».

(2) Τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῆς διαταγῆς τῶν θυσιῶν λέγει καὶ ὁ Χρισόστομος Ὁμιλ. 166. Τόμ. 5. «Αἱ μὲν θυσίαι οὐκ ἦσαν ἀρεσταὶ τῷ Θεῷ οὐδὲ κατὰ γνώμην γινόμεναι, ἀλλὰ κατὰ συγχώρησιν καὶ γενομένης ἐπέθηκε τύπον κατ' εἰκόνα τῆς μελλούσης εἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ, ἵνα, κἄν μὴ δι' ἑαυτὰς ὡς δεκταί, κἄν γούν διὰ τὴν εἰκόνα ὡς ἐμπρόσδεκτοι· καὶ τίθησι διὰ πάντων εἰκόνα Χριστοῦ, καὶ σκιογραφεῖ τὰ μελλόντα· κἄν πρόβατον ἦν θυόμενον, εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος, κἄν βοῦς εἰκὼν τοῦ Κυρίου, κἄν μύσχος, κἄν δάμαλις, κἄν ἄλλο τι τῶν προσφερομένων, κἄν περιστέρη καὶ τρυγῶν, πάντα εἰς τὸν Σωτῆρα τὴν ἀναφορὰν εἶχον».

κικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς ἁμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἁμῶν τοῦ Πάσχα ἦτο τύπος τοῦ ἀσπίλου ἁμνοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἀπολαύσωμεν διὰ τῆς πίστεως. Ὁ χαλκοῦς ὄφρι ἐν τῇ ἐρήμῳ εἰκόνιζε τὸν ἐν Σταυρῷ ἀναρτηθέντα Λυτρωτὴν, ὅστις δύναται νὰ ἰατρῶσῃ τὰ δῆγματα τῆς συνειδήσεως ἐκείνων, ὅσοι βλέπουσιν εἰς αὐτὸν μετὰ πίστεως; (1). Καὶ τοιοῦτοτρόπως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἐντεῦθεν δὲ φαίνεται, ὅτι αἱ θυσίαι καὶ τὰ λοιπὰ τῶν Ἰουδαίων ἔθιμα ἔπρεπε νὰ ἔχωσι χώραν μέχρι τῆς ἐλεύσεως μόνον τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἔλαβον τὴν πλήρωσιν αὐτῶν καθὼς σαφέστατα λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅτι αὐτὰ ἦσαν *ἄχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα* Ἐβρ. 9. 10.

Πόθεν δαίκνυται, ὅτι οὐδεὶς δικαιούται διὰ τοῦ Νόμου.

(ζ) Ὁ νόμος: ἐδόθη βέβαια διὰ νὰ δικαιωθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὅστις ἤθελε τὸν πληρώσει ἐντελῶς, καθὼς λέγει Λευιτ. ΙΗ', 5. *Ἄ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς* (2). Ἄλλ' ἐπειδὴ *ἅπαντες ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ* Ῥωμ. Γ', 23. ἔγινε λοιπὸν ἀνωφελὲς αὐτὸ τὸ τέλος τοῦ νόμου, καὶ ἐπομένως ἀπέλωσεν ὁ νόμος, διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν τὴν δύναμιν τοῦ νὰ μᾶς δικαιώσῃ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Γαλάτ. γ', 11. *Ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιούται παρὰ τῷ Θεῷ, δηλον*.

Εἰς τί χρῆσιμος ὁ Νόμος.

Ὁ Πάνσοφος ὁμοῦ Θεὸς ἐπενόησεν ἄλλο μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου γίνεται χρῆσιμος εἰς ἡμᾶς ὁ νόμος· μετεχειρίσθη δηλονότι τὸν νόμον, διὰ νὰ μᾶς προετοιμάσῃ εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ἐπίσταται δὲ ἡ προπαρασκευὴ αὕτη εἰς τοῦτο, ὅτι ὁπόταν ὁ νόμος δεικνύῃ εἰς ἡμᾶς, ὅτι εἴμεθα παράβαται καὶ τῆς Θείας ὀργῆς ἔνοχοι, μᾶς χειραγωγεῖ τρόπον τινὰ πρὸς τὸν Μεσίτην ἡμῶν, τὸν Χριστόν. Εὐρίσκονται περὶ τούτου ἐναργεῖς ἀποδείξεις εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν· οὕτω λέγει Γαλάτ. Γ', 24. *Ὅστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς (3) ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν* καὶ Ἐβρ. ζ', 19. *οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος ἐπεισαγωγὴν δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ*. Ἐντεῦθεν ὁμοῦ δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι δὲν εἴμεθα χρεῶσται νὰ πληρώσωμεν τὸν νόμον· ἄπαγε! Περὶ τοῦ, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα ἡ πληρωσις τοῦ νόμου, θέλει λαλήσωμεν καθεξῆς πλετύτερον.

(1) Ἰωάν. 3. 14. 15. καὶ Ἀριθμ. 21. 8. 9. «Προτυποῦται τὸ σωτήριον πάθος ἐν τῷ ὄφρι τῷ χαλκῷ. Ὡςπερ γὰρ ὁ χαλκοῦς ὄφρις ἰνδαλμα μὲν τῶν ὄψεων ἦν, οὐκ εἶχε δὲ τῶν ὄψεων τὸν ἴον· οὕτως ὁ μονογενὴς Υἱὸς σώμα μὲν εἶχαν ἀνθρώπινον, κηλίδα δὲ ἁμαρτημάτων οὐκ εἶχε. Καὶ καθάπερ οἱ ὑπὸ τῶν ὄψεων δακνόμενοι τὸν χαλκοῦν ἀποβλέποντες ὄφρι σωτηρίας ἀπήλαυον, οὕτως οἱ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας πληττόμενοι, τῷ πάθει τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνευδοκίᾳσται πιστεύοντες, κρείττους ἀποφαίνονται τοῦ θανάτου, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπολαύουσι». Θεοδώρητ. Ερωτήσ. 38. εἰς τοὺς Ἀριθμ.

(2) Ἰδὲ καὶ Γαλάτ. 3. 12.— (3) Ἰδὲ Θεοδώρητον, Θεοφύλακτον καὶ Οἰκουμένιον εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ παρόντος βήτου.

(η) Ὃταν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους Ἀποστόλους, ἐπρόσταξεν εἰς αὐτοὺς νὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει, Μάρκ. ις', 15. (1), ἤγουν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καθότι οἱ ἄνθρωποι εἶχον χρεῖαν νὰ σωθῶσι διὰ τοῦ οὐρανίου τούτου Μεσίτου. Ταύτην τὴν προσταγὴν ἐπλήρωσαν ἀκριβέστατα οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου· αὐτοὶ περιῆλθον ὅλην τὴν γῆν, καὶ ἀφῆκαν πανταχοῦ ἀνεξάλειπτα ἔχνη τῆς σωτηρίου πίστεως· ὥστε δικαίως καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶπε μετὰ τοῦ Δαυὶδ· «*Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν*» Ῥωμ. ι, 18. (2).

§. 4. Τί ἐστὶν Ἐκκλησία;

Ἡ συνέλευσις τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν εἶναι καὶ λέγεται Ἐκκλησία.

Ἀγκαλιὰ Ἐκκλησίαι κοινῶς ὀνομάζονται οἱ ναοὶ καὶ οἱ εὐκτήριοι οἴκοι, διὰ τὸ νὰ συναθροίζονται εἰς αὐτοὺς οἱ πιστοὶ εἰς τελείωσιν τῆς Θείας λατρείας· συνίσταται ὅμως κυρίως ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν συνάθροισιν ἐκείνων μόνον, ὅσοι ἔχουσιν ἀληθῆ καὶ ζῶσαν πίστιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν (3)· καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Β', Κορινθ. ε', 16. «*Ἡμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντες*». Περὶ ταύτης τῆς Ἐκκλησίας θέλει λαλήσωμεν πλατύτερον κατωτέρω εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

§. 5. Περὶ τῶν διαφόρων τῆς Ἐκκλησίας καταστάσεων.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐκυβερνᾶτο κατ' ἀρχὴς μὲ τὰς διὰ στόματος παραδόσεις τῶν Θεῶν ἀποκαλύψεων (α), ἐπειτα μὲ τὸν γραπτὸν νόμον καὶ τὰς διδασκαλίας τῶν Προφητῶν (β), καὶ τελευταῖον μὲ τὸ Εὐαγγέλιον (γ).

(α) Εἴπομεν ἀνωτέρω (§. 3. Σημ. γ'), ὅτι ἡ Χριστιανικὴ πίστις, (4) ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν τοῦ κόσμου. Δὲν εἶνα λοιπὸν εἰς τὸν κόσμον, ἀρχαιότερον ἄλλο παρὰ τὴν πίστιν, ἥτις ἐκηρύχθη πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἣτις κατέχει τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεως (5). Αὕτη ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μία μόνη καὶ ἡ αὐτὴ καὶ θέλει διικμενῆ μὲχρι τέλους τοῦ κόσμου ἡ αὐτὴ, καθὼς καὶ ἡ πίστις,

1) Ἴδὲ καὶ Ματθ. 28. 19. Λουκ. 24. 47. Κολοσ. 1. 23.— 2) Ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ψαλμ. 19. 5. Τὸ Ἑβραϊκὸν ἔχει γραμμὴ ἀντὶ τοῦ φθόγγου. Ὁ Ἀκύλας κανὼν.

3) Σημαίνει κυρίως ἡ Ἐκκλησία (καθὼς καὶ ὁ Συγγραφεὺς ὀρθῶς ἔννοει) τὸ συνάθροισμα τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, καθόσον οὗτοι θεωροῦνται ἡνωμένοι μὲ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν, τὸν Χριστόν. Ἡ μετὰ Χριστοῦ ἑνωσις εἶναι οὐσιώδης ἴδιον τῆς Ἐκκλησίας. Ὄθεν ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται ποιμὴν, ἔταν αὐτὴ θεωρεῖται ὡς ποιμνὴ ἀκρογωνιαίος λίθος, ἔταν αὐτὴ περιμοιάζεται μὲ μίαν οἰκοδομὴν, καὶ κεφαλὴ, ἔταν αὐτὴ λέγεται σῶμα. Ἴδὲ καὶ Κλήμεντ. Ἀλέξ. Στρωματ. ζ'. Ἰγνάτ. πρὸς Τραλλιαν. Σειδωρ. Πηλουσιώτ. ἐπιστολ. 246. καὶ Μητροφ. Κριτόπ. Ομολ. Ανατ. Ἐκκλ. κεφ. ζ'.

4) Τὸ Γερμανικὸν πρωτότυπον ἔχει Ἐκκλησία ἀντὶ τοῦ πίστεις, τὸ ὅποιον νομίζω νὰ ἦναι σφάλμα τοπογραφικόν, ἢ παράγραμμα τοῦ Γερμανικοῦ μεταφραστοῦ.

5) Ὁμοίως καὶ ἐνταυθα ἔγραφα πίστεως ἀντὶ Ἐκκλησίας διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας.

τὴν ὁποίαν κατέχει, εἶναι πάντοτε ἡ αὐτή· «*Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας*» Ἐβρ. ιγ', 8.

Αἱ τρεῖς διάφοροι καταστάσεις τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς κατάστασιν, ἔλαβε τρεῖς διαφοροὺς περιόδους. Ἡ πρώτη περίοδος εἶναι ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως, ἡ δευτέρα ἀπὸ Μωσέως μέχρι Χριστοῦ, καὶ ἡ τρίτη θέλει εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Εἰς τὴν πρώτην περίοδον ἐκυβέρνηα ὁ Θεὸς τὴν ἐκκλησίαν μὲ τὰς διὰ ζώσης φωνῆς ἀποκαλύψεις, τὰς ὁποίας ὁ Ἀδὰμ παρὰ Θεοῦ, παρέδωκεν εἰς τοὺς ἰδίους ἀπογόνους, μέχρι τοῦ Νῶε, τὸ ὅποιον ἦτον εὐκολον εἰς αὐτὸν διὰ τὴν μακροβιότητά του· ὡσαύτως πάλιν ὁ Νῶε τὰς παρέδωκεν εἰς τοὺς ἰδίους ἀπογόνους. «*Ἐν ταύτῃ γὰρ (τῇ πίστει) ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι*» Ἐβρ. ια', 2. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ Θεῖαι αὗται ἀποκαλύψεις ἐλησμονήθησαν καὶ ἡμελήθησαν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, διὰ τὴν ἀσέβειαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰτήχθη ἀντ' αὐτῶν ἡ ἀσχιιστος εἰδωλολατρεία (Ἰησ. Ναυῆ κδ', 2), ὑπόσκησε πάλιν ὁ Θεὸς τὴν ἀνακνώσῃ (ὡς τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων) πρὸς τὸν Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν μέχρι Μωσέως. Ἦτον δὲ ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀποκαλύψεων τούτων Βυαγγελικὴ ἦγουν, ἢ εἰς Χριστὸν πίστις ὡς διαλλακτὴν καὶ Μεσίτην μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεόσοφος Παῦλος, ὁμιλῶν περὶ τῶν Παλαιῶν καὶ τῆς πίστεως αὐτῶν, συμπεραίνει λέγων, ὅτι ὅλοι αὐτοὶ ἀπέδωλον «*Εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν*» Ἐβρ. ιβ', 2.

Διατί ἐδόθη ὁ γραπτὸς Νόμος;

(6) Αἱ μεγάλαι τῶν ἀνθρώπων ἀταξίαι οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκκλίνωσι παντάπασιν ἀπὸ τὴν ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν (ἀγκυλὰ καὶ τετυπωμένους εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου), ἐκίνησαν τὸν εὐσπλαγγχον Θεὸν εἰς τὸ νὰ βοηθήσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἔτοιμον εἰς πτώσιν. Αὕτη ἡ βοήθεια ἦτον ὁ γραπτὸς νόμος, ὅστις περιέχει διαταγὰς καὶ κανόνας, κατὰ τοὺς ὁποίους χρεωστοῦσιν οἱ ἄνθρωποι νὰ ζῶσι, καὶ ἦτον εἰκὼν ἐναργῆς τοῦ ὁμαυρωθέντος διὰ τῆς κακίας ἐσωτερικοῦ τῆς καρδίας νόμου. Ἐξελέξατο ὁ Θεὸς τὸν ζηλωτικώτατον Μωϋσῆν, εἰς τὸν ὅποιον ἔδωκε τὸν Νόμον, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου τὸν ἐκοινώθησεν ἀμέσως μὲν εἰς ὅλον τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος, ἐμμέσως δὲ εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἀλλ' ἐπειδὴ μήτε ὁ νόμος οὗτος δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ χαλινώσῃ τῶν ἀνθρώπων τὴν εἰς τὸ κακὸν κλίσιν ἔστειλεν ὁ Θεὸς τοὺς Προφῆτας, οἱ ὅποιοι μὲ ἀπειλάς τῆς Θεῖας ὀργῆς καὶ με μεγάλας ἐπαγγελίας ἐζήτησαν νὰ διορθώσωσι τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ αὕτη ἐστάθη ἡ δευτέρα τῆς Ἐκκλησίας περίοδος ἀπὸ Μωσέως ἕως Χριστοῦ, ὁπότεν ἐκυβερνήατο μὲ τὸν γραπτὸν νόμον καὶ μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν Προφητῶν.

Ποῖος ἦτον ὁ θεμέλιος τοῦ Νόμου;

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ὁ θεμέλιος τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου

καὶ τῶν Προφητῶν, καθὼς καὶ πάντων, ὅσοι ἔζησαν ὑπὸ τὸν νόμον, ἦτον ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἡ μόνη τῶν ἀνθρώπων ἐλπίς διὰ τὰ φθάρσασιν εἰς τὴν σωτηρίαν· διότι λέγει ὁ Παῦλος Α΄ Κορινθ. ι, 3. 4. α Καὶ πάντες (οἱ πατέρες ἡμῶν) τὸ αὐτὸ βρώμην πνευματικῶν ἔφαγον· καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικῶν ἔπιον· ἔπιον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσας πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός » (1).

(γ) Ἡ τρίτη τῆς Ἐκκλησίας περίοδος, ἡ μεγαλοπρεπεστάτη καὶ τελειοτάτη, ἔλαβε τὴν ἀρχὴν μὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὁπόταν ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου, τοῦ ὁποίου ἀρχὴ καὶ θεμέλιος ἦτον αὐτὸς ὁ Χριστός, ἐκηρύχθη διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐσφραγίσθη μὲ τὸ αἷμα ἀναριθμητοῦ πλήθους μαρτύρων. Θεμελιούται ἡ Ἐκκλησία, κατὰ ταύτην αὐτῆς τὴν περίοδον, εἰς τὸν ἀγιώτατον λόγον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ὑποστηρίζεται μὲ τὰ μυστήρια τῆς χάριτος. «Ὁ δὲ γὰρ ἐστὲ ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριτι» λέγει ὁ Παῦλος Ρωμ. 5, 14. καὶ δὲν βλέπομεν πλέον διὰ κεκαλυμμένων προφητειῶν καὶ σκοτεινῶν τύπων, ἀλλὰ κατοπτρίζομεθα ἅ Ἀρακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τῆν δόξαν Κυρίου» Β΄ Κορινθ. γ', 18. Ἡ τελευταία περίοδος αὕτη θέλει διαμείνῃ μέχρι τῆς συντελείας, «Ὅταν (ὁ Χριστός) παραδῶ τὴν Βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν» Α΄ Κορινθ. 15. 24.

§. 6. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐδιώχθη πάντοτε, καὶ θέλει διωχθῆ ἔτι μέχρι τῆς συντελείας (α), ἀλλὰ δὲν θέλει ἐξαλειφθῆ ποτέ (β)!

(α) Ὡς ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ κατέχουσα τὴν ἀληθῆσαν τῆς πίστεως Ἐκκλησία, εὐθὺς ἐδιώχθη καθότι μεταξὺ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀπιστίας, μεταξὺ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀσεβείας, μεταξὺ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ἐστάθη πάντοτε μία αἰώνιος καὶ ἄσπονδος ἔχθρα. Πρῶτος διώκτης ἐστάθη ὁ Κάϊν, φονεύσας τὸν ἀθῶον αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἄβελ, Γενέσ. Δ', καὶ «τῇ ὁδῷ τοῦ Κάϊν ἐπορεύθησαν (Ἰούδ. στίχ. 11.) ὅλοι οἱ διώκται». Ἀπὸ τὸν Κάϊν κατήγετο τὸ γένος τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἀπὸ τὸν Σὴθ οἱ εὐσεβεῖς, τοὺς ὁποίους υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὀνομάζει ἡ Γραφή, Γενέσ. 4, 4. Οἱ πρῶτοι ἐστάθησαν ἐχθροὶ ἀδιάλλακτοι τῶν δευτέρων (Αὐτ. στίχ. 11), καὶ ἐπνίγησαν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ κατακλισμοῦ· ἡ Ἐκκλησία ὁμοῦ ἐσώθη εἰς τὴν κιβωτὸν ἀπὸ τὸν κατακλισμὸν. Μετὰ τὸν κατακλισμὸν, καθὼς ἐπληθύνθησαν πάλιν οἱ ἄνθρωποι, ἐπερίσσευσεν ὁ ἀριθμὸς τῶν κακῶν τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἐστάθη τὸ γένος τοῦ ἀσεβοῦς Χάμ (Αὐτ. 5, 11). Ὁ Ἀβράμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ὑπέμειναν σταθερῶς πολλοὺς πειρασμοὺς καὶ διωγμούς. Τὰ αὐτὰ ἔπαθε καὶ ὁ Δῶτ ἀπὸ τοῦ Σοδομίτας, ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ἰδίους ἀδελφοῦ, οἱ

(1) Ἄμα μυστικῶς τις καὶ ἀπέρρητος οὗτος ὁ λόγος, σφόδρα πιθανὸς, ἐμοὶ γούν καὶ πᾶσι τοῖς φιλοθέοις, μηδένα τῶν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας τελειωθέντων, διχα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τούτου τυχεῖν· ὁ γὰρ λόγος ἐπαρρησιάζηται μὲν ὕστερον καιροῖς ἰδίους, ἰγνωρίσθη δὲ καὶ πρότερον τοῖς καθαρῶς τὴν διάνοιαν Γρηγ. Θεολ. λόγ. κβ'. Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ Χρυσόστομ. ὁμιλ. ριζ. τόμ. 1. καὶ ὁμιλ. η. εἰς τὸν Ἰωάν. καὶ ὁμιλ. 1. εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους.

Ἰσραηλίται ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους, ὁ Μωϋσῆς ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλίτας, καὶ ὁ Δαυὶδ ἀπὸ τὸν Σαούλ. Ὅλοι οἱ Προφῆται εὗρκαν πανταχοῦ ἀντιλογίας καὶ διωγμούς· καὶ πάντες οἱ ἰσχυροὶ ⁽¹⁾ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ προσέτι οἱ ἀγιώτατοι ἄνδρες ἔτρωγον τότε τὸν ἄρτον αὐτῶν μετὰ δακρῶν, καὶ ἔπινον τὸ ποτήριον τῆς θλίψεως. Ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ δίκαιον αἷμα ἤρξατο νὰ χύνεται ἀπὸ τοῦ Ἄβελ (Ματθ. κγ', 35), καὶ ἐτελεύτησε μετὰ τὴν αἱματοχυσίαν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ Προδρόμου τῆς χάριτος ⁽²⁾. Ὅλα ταῦτα συνέβησαν εἰς τὸν καιρὸν τῆς Παλαιᾶς διαθήκης· εἰς δὲ τὸν καιρὸν τῆς Νέας ἀποκαλυφθείσης χάριτος, ἀνέλαβε πρῶτος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τὸν ἅγιον τοῦτον πόλεμον, καὶ εὐλόγησε δι' ἡμᾶς τὰ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς συντείνοντα σταυρικὰ πάθη. Ἡ ζωὴ του ἔλαβεν ἀρχὴν μετὰ τοὺς διωγμούς, ἐπέρασε μετὰ μεγάλην αἰσχύνην πενίαν καὶ καταφρόνησιν, καὶ ἐτελεύτησεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, Ἐβρ. ιβ', 2. ⁽³⁾ Οἱ Ἀπόστολοι του τὸν ἐμιμήθησαν ὡς διδάσκαλον, παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐστάθησαν ἅ ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων ⁽⁴⁾ εἰς ὅλον τὸν κόσμον· καὶ ἦσαν, καθὼς λέγουσιν αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν Α', Κορινθ. δ', 9. 18. «Ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου—θεάτρον τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώποις». Ὅσοι ἀνεφύησαν ἔπειτα ἐκ τοῦ αἵματος τῶν Ἀποστόλων, πλήθος ἀναρίθμητον χριστιανῶν, ἔλαβον τὴν αὐτὴν τύχην. Οἱ αὐτοκράτορες τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὅλοι οἱ μεγάλοι τοῦ κόσμου τοῦτου ἐξωπλίσθησαν μετὰ πάσης δυνάμεως, διὰ νὰ τοὺς ἐξάλειψωσι, καὶ τοὺς ἐσφάζον ὡς πρόβατα. Δέκα μεγάλους διωγμούς ἀπαριθμεῖ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία· πρῶτον ἐπὶ Νέρωνος ⁽⁵⁾, δευτέρον ἐπὶ Δομιτιανοῦ ⁽⁶⁾, τρίτον ἐπὶ Τραϊανοῦ ⁽⁷⁾, τέταρτον ἐπὶ Ἀδριανοῦ ⁽⁸⁾, πέμπτον ἐπὶ τῶν Ἀντωνίων ⁽⁹⁾, ἕκτον ἐπὶ Σευήρου ⁽¹⁰⁾, ἕβδομον ἐπὶ Μαξιμίνου ⁽¹¹⁾, ὄγδοον ἐπὶ Δεκίου ⁽¹²⁾, ἔννατον ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ ⁽¹³⁾, δέκατον ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ⁽¹⁴⁾. Σπαράττεται ἡ καρδία του, ὅστις συλλογισθεῖ τὰ σκληρὰ μαρτύρια, ὅσα εἰς αὐτοὺς ἔγιναν. Τὰ ἐλαφρότερα ἦσαν, ἡ στέρησις τῆς τιμῆς καὶ τῶν ὑπαρχόντων, τὸ νὰ τοὺς πέμπωσιν εἰς τὰ μεταλλεῖα διὰ νὰ σκάπτωσι τὴν γῆν, ἡ μαστίγωσις, ἡ τομὴ τῆς γλώσσης, ἡ ἐκκοπή τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, ἀροῦ πρῶτον ἐξεσπῶντο οἱ ὀδόντες, καὶ ἐξωρῦττοντο οἱ ὀφθαλμοί. Τοὺς ἔβραπτον εἰς δέρματα ζῶων, καὶ τοὺς ἔβριπτον εἰς τὰ θηρία διὰ νὰ τοὺς σπαράξωσι· συνέτριβον ὅλα τῶν τὰ μέλη, καὶ τοὺς ἐκρέμων ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· τοὺς ἔβραπτον εἰς ψιθύους, καὶ τοὺς ἔπινον εἰς τὰ ὕδατα· τοὺς ἔκαιον εἰς τὸ πῦρ, τοὺς ἔθλαπτον ζῶντας εἰς τὴν γῆν, ἢ τοὺς

¹⁾ Αἰνίττεται ἴσως ὁ Εὐγγραφὸς τὸ τοῦ Δανιὴλ ἡ, 24. ἢ Βασιλ. δ', (κατὰ τοὺς Ἑβραίους). κδ', 15.— ²⁾ Ἀρχαλὰ τὸ ῥητὸν Ματθ. κγ', 29. ἀναφέρει τὸν Ζαχαρίαν, υἱὸν τοῦ Βαραχίου, ὁ Συγγραφὸς συμπεριλαμβάνει καὶ τὸν Πρόδρομον, διὰ τὸ νὰ ἐφρονεῖται τελευταῖος αὐτὸς κατὰ τὴν δευτέραν τῆς Ἐκκλησίας περίοδον.— ³⁾ Ὁς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε Σταυρὸν αἰσχύνης, καταφρόνησεως κτλ.

⁴⁾ Ματθ. ι, 16.— ⁵⁾ Ο διωγμὸς οὗτος συνέβη κατὰ τὸ 64 ἔτος ἀπὸ Χρ. καὶ ἦτον τόσο σκληρὸς, ὥστε πολλοὶ νομίζουσι νὰ αἰνίττεται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸν Νέρωνα μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντιχριστοῦ.— ⁶⁾ Ἐτ. 95.— ⁷⁾ Ἐτ. 114.— ⁸⁾ Ἐτ. 126.

⁹⁾ Ἦγουν Ἀντωνίων τοῦ Εὐσεβοῦς λεγομένου, καὶ Ἀντωνίων τοῦ Φιλοσόφου ἔτ. 162.

¹⁰⁾ Ἐτ. 202.— ¹¹⁾ Ἐτ. 235.— ¹²⁾ Ἐτ. 250.— ¹³⁾ Ἐτ. 253.— ¹⁴⁾ Ἐτ. 302.

ἐλιθεόλουον· τοὺς ἐνέκλειον εἰς χαλκοὺς ἐκπεπυρωμένους βράς· συνέτριβον ἕως καὶ αὐτὰ τὰ ὀστέων, καὶ ἐσπάραττον τὰ ἐντόσθια τῶν· τοὺς ἐφόνεον ἐπιχέοντες εἰς τὸ στόμα τῶν βραστῶν μόλυβδον ἢ πύσσαν· τοὺς κατεκρημνίζον ἀπὸ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων ἢ τοὺς κατέκοπτον μεληθόν· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἔδειξαν εἰς αὐτοὺς πᾶν εἶδος σκληρότητος καὶ ἀπανθρωπίας, ὅτι δύνανται τις νὰ ἐπινοήτῃ. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὡς ἐν παρόδῳ, ὅτι οἱ μάρτυρες ὄχι μόνον ἔδειξαν εἰς αὐτὰ τὰ μαρτύρια ἀκαμπτον σταθερότητα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπέμειναν μεθ' ἑαυτῶν θαυμάσιον μεγαλοψυχίαν, χωρὶς νὰ παραχθῶσιν ἢ νὰ ὀργισθῶσιν ἐναντίον εἰς τοὺς διώκτας αὐτῶν· τὸ ὅποιον εἶναι ἀπόδειξις ἰσχυρὰ τῆς ἀληθοῦς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς πίστεως (1). Οὗτοι οἱ φανεροὶ διωγμοὶ διέμειναν μέχρι τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου· καὶ ἀγαθὰ οὗτος ὁ τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ προσήλυτος αυτοκράτωρ κατήργησε τὸ περὶ τῶν διωγμῶν ψήφισμα, δὲν ἔπαυσαν μὲ ὅλον τοῦτο οἱ κρύφιοι διωγμοὶ τοὺς ὁποίους ὑπέμειναν ἐν παντὶ καιρῷ οἱ εὐσεβεῖς ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς. Χωρὶς νὰ ἀναφέρω ὄσους διωγμοὺς καὶ φόνους ὑπέμειναν οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τὰ ἄπειρα ἔθνη καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην, ἀνήθη πάλιν ἐξυπαρχῆς πρὸ ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων τὸ πῦρ τοῦ διωγμοῦ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὁπότεν, εἰς τὰς ἐμφυλίους διχονοίας τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Μωάμεθ δουλώσας τὴν Ἀνατολικὴν, ἐπολέμησε τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἡ Δύσις ἔκυψε τὸν αὐχένα εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ Πάπα. Ἀνεφύσκει πρὸς τοῦτοις παρὰ τοὺς προειρημένους διώκτας (τοὺς ὁποίους καὶ ἐξωτερικοὺς δύνανται τις νὰ ὀνομάσῃ) ἄλλοι διώκται οἰκετοὶ, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτω, καὶ ἐσωτερικοὶ, περὶ τῶν ὁποίων λέγει ὁ Ἰωάννης, Α', Ἐπιστ. 6', 19. «*Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν*» ὅποιοι εἶναι οἱ αἰρετικοὶ, ὅσοι, μὲ πρόφασιν τοῦ νὰ ὑπερασπιζῶσι τὴν ἀλήθειαν, καταθλίβουσι τὴν ἀλήθειαν μὲ τὰς ἀλλοκότους καὶ ὀλεθρίους αὐτῶν δόξας. Εἶναι πλήρεις ὅλοι οἱ αἰῶνες ἀπὸ τοιαῦτα τέρατα, τὰ ὅποια ἐσπάραζαν μάλιστα τὰ σπλάγγνα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος ἀνεφύσκειν αἱ ἐξῆς κεφαλαιώδεις αἰρέσεις· οἷον, τῶν Συμωνια-

1) Σημειῶσαι, ὅτι, εἰς τὸν καιρὸν τῶν διωγμῶν, ὅσοι ἐπέμεινον σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν, ὀνομάζοντο γενικῶς ἐστηκότες, οἱ ὅποιοι διηροῦντο εἰς δύο κλάσεις· οἱ πρῶτοι ὀνομάζοντο ὀμολογηταί, καὶ οὗτοι ἦσαν ὅσοι ἔπαυον ὑπὲρ Χριστοῦ διαφόρους βασάνους· πλὴν τοῦ θανάτου· οἱ δεῦτεροι ἐλέγοντο μάρτυρες, τοὺς ὁποίους ἡ καταλαμβάνων ὁ θάνατος εἰς τὴν φυλακὴν ἔβητας, ἢ ἐφόνεον οἱ διώκται ὑπὲρ Χριστοῦ· ὅσοι ἐξ ἐναντίας δὲν ἐπέμεινον εἰς τὴν ὀμολογίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐλέγοντο παραπεπτωκότες, ἢ ἐπταικότες πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἐστηκόντων. Ἦσαν δὲ καὶ τῶν παραπεπτωκόντων κλάσεις τέσσαρες· ἢ πρῶτη τῶν θυσάντων, οἱ ὅποιοι ἠθυσίασαν εἰς τὰ εἰδωλα, ἢ ἔφαγον ἀπὸ τὰ εἰδωλόθута· ἢ δευτέρα τῶν θυμιασάντων, ὅσοι θυμιάσαν μόνον λίθانون εἰς τὰ εἰδωλα· ἢ τρίτη τῶν λιβελλατικῶν, ὅσοι ἠλευθεροῦντο ἀπὸ τὸν διωγμὸν, δίδοντες λίθελον, ἢ γρον ἔγραπον ὀμολογίαν, ἢτι δὲν εἶναι χριστιανοί, ἢ ἀγοράζοντες λίθελον παρὰ τοῦ Ἐπαρχοῦ περιέχοντα μαρτυρίαν, ἢτι ἔθυσαν εἰς τὰ εἰδωλα· ἢ τετάρτη τῶν προδοτῶν, οἱ ὅποιοι, φοβούμενοι τὰς ἀπειλὰς τῶν Ἑθνικῶν, ἐπρόδιδον τὰς ἱερὰς βίβλους εἰς τὸ νὰ καθυβώσιν. Ἴδε Ἄδελφον Λάμπιον ἱστορ. Ἐκκλ. Βιβλ. 2. Κεφ. 3. Ἀριθμ. 39. 40. καὶ Κουπριαν. περὶ παραπεσόντων. σελ. 344. καὶ Ἐπιστολ. 31. καὶ ἑτέρα (πρὸς Ἀντωνιανόν) 82.

των ⁽¹⁾, των Βυζαντιανών ⁽²⁾, των Μοντανιστών ⁽³⁾, των Μανιχαίων ⁽⁴⁾, των Ἀρειανῶν ⁽⁵⁾, των Πελαγιανῶν ⁽⁶⁾, των Νεστοριανῶν ⁽⁷⁾, των Εὐτυχιανῶν ⁽⁸⁾, καὶ ἄλλων πολλῶν, τὰς ὁποίας περιττόν εἶναι νὰ ἀναφέρω κατὰ μίαν ἐκάστην· ἐπειδὴ οἱ ἐσωτερικοὶ, καθὼς καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ διωγμοὶ θέλει μείνωσι μέχρι τῆς συντελείας, ἤγουν ἕως οὗ νὰ ἀποστείλῃ ὁ Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς Βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς ποιῶντας τὴν ἀνομίαν, καὶ βλοῦσαι αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός. » Ματθ. ιγ', 41. 42.

Οἱ διώκται τῆς Ἐκκλησίας εἶναι Ἀντιχριστοί.

Ἡ ἅγια Γραφὴ ὀνομάζει τοὺς διώκτας τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιχρίστους. Εἶναι δὲ οὗτοι ὅσοι ἀντιφέρονται εἰς τὸν Χριστὸν, Ἰωάν. Α', 2. 18 ⁽⁹⁾, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ κακία θέλει περισσεύει, ὅσον ἐγγίζει ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως. Ἡ Σοφὴ τοῦ Θεοῦ Πρόνοια συγχωρεῖ τοὺς διωγμοὺς, διὰ νὰ φανερωθῶσιν οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ· καθότι ἡ αὐστηρότης τῶν διωγμῶν φανεροῦναι τὴν σταθερότητα τῆς πίστεως, παρακινεῖ τοὺς λοιποὺς εἰς μίμησιν, καὶ

1) Ἀπὸ Σίμωνος τοῦ αἰρεσιάρχου· ὀνομάσθησαν δὲ καὶ Γνωστικοί. Τὰ ἄλλοκοτα δόγματα τούτων καὶ αἱ φρικώδεις ἀβειμιουργίαι ἔδωκαν χώραν εἰς τὰς κατὰ τῶν Χριστιανῶν συκοφαντίας καὶ τοὺς διωγμοὺς. Σύγχρονοι τούτων εἶναι οἱ Ἐβωνίται καὶ Νικολαῖται, οἱ Καρποκρατιανοί, οἱ ὁποῖοι καὶ Βορβερίται διὰ τὰς αἰσχουρίας αὐτῶν ὀνομάσθησαν, καὶ ἄλλοι πολλοί· ἴδε Ἀδελφον Λάμπιον Ἱστορ. Ἐκκλ. Βιβ. 2. κεφ. 2. Ἀριθμ. 32. 33. καὶ κεφ. 3 Ἀριθμ. 24.

2) Ἀπὸ Βαλεντίνου· οὗτος ἤμαζεν ἔτ. 124 ἀπὸ Χριστοῦ, καὶ ἔλεγεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔφερε τὸ ἴδιον σῶμα ἐξ Οὐρανοῦ, καὶ τὸ διήγαγε διὰ τῆς Μαρίας ὡς διὰ σωτήρος. Σύγχρονος τούτου ἦτον ὁ Κέρδων διδάσκαλος τοῦ Μαρκίωνος. Καὶ οὗτοι ἅπαντες ἐκ τῆς σχολῆς τῶν Γνωστικῶν, καθὼς καὶ οἱ Ἀντιπάκται, οἱ Δοκῆται καὶ ἄλλοι πολλοί· ἴδε Αὐτ. Ἀριθμ. 22—24.

3) Ἀπὸ Μοντανοῦ τοῦ Φρυγός, ὅστις ἔλεγεν ἐαυτὸν παράκλητον, ἡθέλει τὸν γάμον, καὶ ἄλλα πολλὰ ἔβλασφημεῖ. Ἐκ τούτου καὶ μετὰ τούτον ἀνεφύθησαν οἱ Πεπουζιανοί, οἱ Φρύγες, οἱ Καταφρύγες, καὶ μετὰ τούτους οἱ Πραξιανοί, οἱ Νοητιανοί, οἱ Ἄλογοι καὶ ἄλλοι πολλοί. Αὐτ. Ἀριθμ. 25. 26. Μετὰ τούτους ὁ Εὐαθέλιος, μίαν ὑπόστασιν διδάσκων ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος· καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ψιλὸν ἄνθρωπον λέγων τὸν Χριστὸν Αὐτ. κεφ. 8. Ἀριθμ. 44. 45.

4) Ἀρχηγὸς τῆς αἵρέσεως ταύτης ἐστάθη ὁ Μάνης, ὅστις ἐδογματίζει δύο ἀρχὰς τῶν ὄντων ἐναντίας καὶ συναιδέουσιν, τὸν Θεὸν καὶ τὴν ὕλην, κ. τ. Περὶ τούτων αὐτῶν χρόνους ἦσαν οἱ Ἰερακῆται, καὶ μετ' αὐτοῦς οἱ Δονατισταὶ καὶ ἄλλοι. Αὐτ. ιε'. κεφ. 5. Ἀριθ. 26.

5) Ἀπὸ Ἀρείου, πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας, κατὰ τὸν ὅποιον συνεκροτήθη ἡ πρώτη Οἰκουμένηκὴ Σύνοδος. Ἐκ τούτων ἄλλοι ὀνομάσθησαν Ἀνίμοιοι, ὁποῖοι ἦσαν οἱ Ἀετιανοί, Εὐνομιανοί, καὶ Εὐδοξίανοί, καὶ ἄλλοι Ἡμιαιρετιανοί. Μετὰ τούτους ἦσαν οἱ Μακεδονιανοί, οἱ Ἀπολλιναρισταὶ, καὶ ἄλλοι πολλοί. Αὐτ. κγ', 33.

6) Ἀπὸ Πελαγίου· οὗτος ἠρνεῖτο τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα κ. τ. Ἐκ τούτου καὶ οἱ Ἡμιπελαγιανοί. Αὐτ. κεφ. 6. Ἀρ. 22. 23.— 7) Ἀπὸ Νεστορίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Οὗτος ἔλεγε τὴν Παρθένον Χριστοτόκον καὶ οὐχὶ Θεοτόκον Αὐτ. 2.

8) Ἀπὸ Εὐτυχοῦς Ἀρχιμανδρίτου Κωνσταντινουπόλεως· ὅστις ἔλεγεν, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μὲν ἐκ δύο φύσεων, ἔχει ἕμωσ ἐν δυοῖς φύσεσιν, ἤγουν ὅτι ἦσαν δύο φύσεις πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἐνωσιν μετεβλήθη ἡ σὰρξ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου. Ἐκ τῆς αἵρέσεως ταύτης ἐφύθησαν οἱ Ἀκέφαλοι, οἱ Μονοφυσῖται, οἱ Θεοσπασχίται, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Ἰακωβῖται, οἱ Μαζωνῖται, οἱ Μονοβελῆται. Μετὰ τούτους ἐγεννήθησαν ἄλλοι πολλοὶ καὶ διάφοροι, τοὺς ὁποίους, ὅστις θέλει, δύναται νὰ ἰδῇ παρὰ τῷ εἰρημένῳ Ἀδελφῷ Λαμπίῳ Ἐκκλ. Ἱστορ. Βιβλ. 2. καὶ παρὰ Θεοδωρήτῳ, ἐπιφανίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς Ἐκκληστ. Συγγραφεῦσι.

9) « Παιδιά, ἐσχάτη ὥρα ἐστὶ, καὶ καθὼς ἠκούσατε, ὅτι ὁ Ἀντιχριστὸς ἔρχεται, νῦν Ἀντιχριστοὶ πολλοὶ γεγόναν· ὅθεν γινώσκωμεν, ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν. »

διπλασιάζει τὸν μισθὸν αὐτῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· αἱ Αἱρέσεις δὲ πάλιν καὶ τὰ σχίσματα φανεροῦσι μᾶλλον ἐκείνους, ὅσοι ἐπιμένουσιν ἑσθραῖοι καὶ ἀμετακίνητοι εἰς τὴν ἀλήθειαν, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, Α', Κορινθ. ιβ', 19. «Δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δοκιμοὶ φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν.» Ἀλλ' οὐαὶ εἰς ἐκείνον, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται! καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ παρακαλῶμεν ἀδιαλείπτως τὸν οὐράνιον Πατέρα, νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς πειρασμὸν, καὶ νὰ ἐκρίζωσῃ κατὰ μικρὸν ὅλα τὰ σκάνδαλα καὶ τὰς Αἱρέσεις, διὰ νὰ μὴ φαρμακευθῶμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ αὐτάς, καὶ μάλιστα εἰς τούτους τοὺς ἐπικινδυνωτάτους καιροὺς, ὅπου βλέπομεν, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι μεμερισμένος εἰς διαφόρους Αἱρέσεις.

(6) Ὁ μόνος σκοπὸς τῶν διωκτῶν ἦτο τὸ νὰ ἐξολοθρευθῶσι τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι θελημαμένη εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον, ὡς εἰς πέτραν, κατὰ τῆς ὁποίας «Πύλα ἄδου οὐ κατατισχύσουσι» Ματθ. ς'. 18, διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθησαν, μήτε θέλει δυναθῶσι νὰ τὸν ἐπιτύχωσι.

§. 7. Οἱ ἅγιοι Πατέρες συνέθηκον ἐν συνόψει ὅλας τὰς σωτηριώδεις ἀληθείας, ὅσαι περιέχονται εἰς τὰ Θεῖα βιβλία, καὶ πιστεύονται ὡς ἀληθεῖς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ ᾗται εὐληπτότερα εἰς καθ' ἓνα, καὶ διὰ νὰ διακρίνωται οἱ ὀρθόδοξοι ἀπὸ τοὺς κακοδοξοῦς,

Τὰ Θεῖα βιβλία, ὅσα περιέχουσι τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, δὲν εἶναι ὀλίγα, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀποκεκαλυμμένα μυστήρια δὲν εἶναι εὐληπτα εἰς καθ' ἓνα. Ἄν θεωρήσωμεν πρὸς τοῦτους τῶν ἀνθρώπων τὴν διάφορον φύσιν καὶ κατάληψιν, καθόσον δὲν εἶναι πᾶς ἕνας ἀρκετὸς νὰ καταγίνεται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἁγίας Γραφῆς (τὸ ὁποῖον εἶθε νὰ ᾗτο δυνατόν), ἢ ἀφέλεια τῶν ἀπλουστέρων χριστιανῶν ἐξ ἀνάγκης ἀπῆτει μίαν εὐσύνοπτον ἐπιτομὴν τῆς ἀναγκαιοτάτης διδασκαλίας, διὰ νὰ βλέπῃ πᾶς ἕνας, καὶ νὰ μνημονεῦῃ εὐκόλως, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν.

§. 8. Ποῖον εἶναι τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως;

Αὕτη ἡ ἐπιτομὴ ὀνομάζεται « Σύμβολον τῆς πίστεως » καὶ εἶναι ἡ ἑξῆς·

1. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

2. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

3. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

4. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα.

3. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς.

6. Καὶ ἀνεληθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

7. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δοξῆς κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

8. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ Ζωόποιον, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.

9. Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

10. Ὁμολογῶ ἐν Βίπτισμα εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν.

11. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

12. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· Ἀμήν! (1)

Τὸ Σύμβολον τοῦτο τῆς πίστεως συνετέθη εἰς τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν ἐν Νικαίᾳ συγκλητηθεῖσαν κατὰ Ἀρείου Σύνοδον, ὑπὸ τριακοσίων δέκα ὀκτώ ἁγίων Πατέρων· ἔπειτα ἀνεπληρώθη ἀπὸ τοῦ ὀγδόου ἄρθρου μέχρι τέλους, ὑπὸ τῆς δευτέρας οἰκουμῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου· καὶ μετὰ ταῦτα ἐκυρώθη κατὰ πάντα ὑπὸ τῶν καθεστῆς οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ περὶ δόξῃ εἰς ὅλους τοὺς χριστιανοὺς, ὡς πολύτιμος τῆς πίστεως θησαυρὸς (2). Τοῦτο πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ τοσοῦτῳ πλατύτερον, καὶ νὰ πιστεύεται ὑπὸ πάντων ἀδιστακτικῶς, καθόσον περιέχει τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐλπίδος· καὶ δὲν ἔχει ἐλπίδα σωτηρίας, ὅστις ἐν μόνον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου ἰσχυρογνωμόνως ἀπορρίψῃ.

§. 9. Τί ἐστὶ πίστις;

Ἄρχεται δὲ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἀπὸ τὴν πίστιν αὐτὴν (α), ἥτις ὑφίσταται εἰς τὴν ἐγκάρδιον ἀποδοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου (β).

1) Τινὲς διαιροῦσι τὸ δεύτερον ἄρθρον εἰς δύο, ποιῶντες τρίτον ἄρθρον ἀπὸ τοῦ φῶς ἐκ φωτός μέχρι τοῦ δι· οὐ τὰ πάντα ἐγένετο· ἀντὶ δὲ τούτου ἐνοῦσι τὸ ἕνδεκατον καὶ δωδέκατον ἄρθρον, καὶ οὕτως ἀναπληροῦσι πάλιν τὸν ἀριθμὸν τῶν δωδέκα ἄρθρων.

2) Ὀνομάσθη Σύμβολον (καθὼς τινες θέλουσιν) ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν στρατιωτικῶν συμβόλων ἢ συνθημάτων, τὰ ὅποια μεταχειρίζονται εἰς καιρὸν πολέμου, διὰ νὰ διακρίνῃσι τοὺς εἰκείους ἀπὸ τῶν πολεμίων· ἐπειδὴ, καθὼς οἱ στρατεύμενοι διακρίνουσι τοὺς συσρατιώτας ἀπὸ τῶν ὑπεναντίους διὰ τοῦ συμβόλου, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ οἱ ἀληθεῖς διακρίνονται ἀπὸ τῶν ἑχθρῶν τοῦ Χριστοῦ ἢ καὶ ἀπὸ τῶν ὑποκριτῶν καὶ ψευδοδιδασκῶν, διὰ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἐλέγετο εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν «Κατὰ μόνην τὴν ἁγίαν παρασκευὴν τοῦ Θεοῦ πάθους εἰς τὸν καιρὸν τῶν γινομένων κατηχίσεων ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου», καθὼς λέγει Θεόδωρος ὁ Ἀναγνώστ. Ἐκκλησιαστ. Ἱστορ. βιβλ. 2. Ἐπειτα διωρίσθη νὰ λέγεται κατὰ πᾶσαν σύναξιν ὑπὸ Τιμοθέου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταν. (ιδ. αὐτ.), ὅστις ἤκουαζεν ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Ἀυτοκράτορος, ἐν ἔτει 515. Καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι «Ἡ ἁγία παρασκευὴ τοῦ Θεοῦ πάθους» δὲν σημαίνει (ἐν δὲν λαμβάνομαι) τὴν ἰδίως λεγομένην μεγάλην παρασκευὴν, ἀλλὰ τὴν μεγάλην πέμπτην· ἥτις δύναται νὰ ὀνομασθῇ παρασκευὴ τοῦ πάθους, ὡς προπαρασκευὴ θῆκεν καὶ παρασκευὴ τοῦ πάθους. Τοῦτο δὲ συνάγεται καὶ ἀπὸ τὰ ἐπιγεγραμμένα λέγια τοῦ ἱερατοῦ «τῷ καιρῷ τῶν γινομένων ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου κατηχίσεων», αἱ ὅποια κατηχίσεις ἐγίνοντο τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ κατὰ τὸν 46 κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου.

(α) Ἀρχεται τὸ Σύμβολον εὐλόγως ἀπὸ τὴν πίστιν· διότι μόνῃ ἢ πιστις διδάσκει τὸν ἄνθρωπον, τίνι τρόπῳ δύναται νὰ διαλλαγῇ μετὸν Θεόν, καὶ καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος, Ἐβρ. ιά, 6. «Χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι (τῷ Θεῷ).»

(β) Διὰ τῆς λέξεως Εὐαγγέλιον ἐννοεῖται, καθὼς εἶπομεν ἀνωτέρω, ἡ εὐφρόσυτος διδασκαλία τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ μετῆτος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πιστεύει, ὅστις δέχεται ταύτην τὴν διδασκαλίαν μετὰ καρδίαν μετανοοῦσαν· συγκαταριθμεῖται δὲ μετὰ τοὺς ἀπίστους, ὅστις τὴν ἀποβάλλει. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς ὑψηλῆς ταύτης διδασκαλίας ὀνομάζεται πίστις· ἐπειδὴ δὲν καταλαμβάνομεν αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν μετὰ τὴν δύναμιν τοῦ φυσικοῦ λόγου (ὡς ἐδείχθη εἰς τὴν ἀρχὴν τούτου τοῦ μέρους), ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὴ ἀπεκαλύφθη εἰς ἡμᾶς ἀμέσως παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν. Ὄταν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν λέγῃ πρὸς τοὺς ἰδίους μαθητάς· «Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει· ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται» Μάρκ. ις', 15. 16. φανεροῖν μετὰ τοῦτο, ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ἡ πίστις, καθὼς ἡ ἀποβολὴ τούτου εἶναι ἡ ἀπιστία.

Τί εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν;

Ἀπαιτοῦνται δὲ ἀναγκαίως εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου, ἧγουν εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν, δύο. Πρῶτον, τὸ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι εἶναι ταλαίπωρος καὶ πτωχὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὑπόκειται εἰς τὴν δικαίαν αὐτοῦ ὀργήν, καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ δικαιωθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπὶ τῆς δικαίας αὐτοῦ κρίσεως· διὰ τοῦτο ὁ Πρόδρομος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν (Ματθ. γ', 2.), καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ (Αὐτ. γ', 17.), καὶ ὁ Ἀπόστολος αὐτοῦ Πέτρος (Πράξ. 6', 28), ἀρχοῦνται τοῦ κηρύγματος μετὰ ταῦτα τὰ λόγια «*Μετανοεῖτε*». Δεύτερον, τὸ νὰ δεχθῇ ἀδιστακτικῶς τὴν διδασκαλίαν τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Ἀποστόλων, καὶ νὰ πιστεύῃ βεβαίως, ὅτι ὁ κηρυχθεὶς ὑπ' αὐτῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ Λυτρωτὴς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Καὶ εἰς τοῦτο ὀφίσταται ἐξαιρέτως ἡ οὐσία τῆς Εὐαγγελικῆς πίστεως· καθὼς περὶ τούτου πληρέστατα μαρτυροῦσιν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου· οὕτω λέγει Ῥωμ. γ'. 22. «Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας»· τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ εἰς ὅλον τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον, καὶ Γαλάτ. 6', 16. «Ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεῦσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου».

Περὶ δικαιοσύνης πίστεως.

Αὕτη ἡ πίστις ὀνομάζεται ἡ δικαιοῦσα πίστις· καθότι δι' αὐτῆς δικαιούται ὁ ἄνθρωπος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ χωρὶς ἔργων νόμου, καθὼς διδάσκει ὁ Παῦλος, Ῥωμ. ιά, 6. Ἐπειδὴ τίνι τρόπῳ δύναται τὰ ἀνθρώπινα ἔργα νὰ δικαιώσωσι τὸν ἄνθρωπον, ὁπόταν οὗτος δὲν δύναται νὰ δικαιωθῇ, πᾶρε' ἄφ' οὗ πρῶτον ὁμολογήσῃ, ὅτι εἶναι πταιστέης καὶ

τῆς Θείας ὀργῆς· ἄξιος· Εὐθύς ὅμως, ἀπ' οὗ δικαιωθῆ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς πίστεως, χρεωστὲι νὰ δεῖξῃ τὴν ἰδίαν πίστιν διὰ τῶν ἔργων, καὶ νὰ φυλάξῃ τὴν ἀποκτηθεῖσαν δικαιοσιν διὰ τῆς τηρήσεως τῶν Θεῶν ἐντολῶν· διότι ἡ πίστις πρέπει νὰ ἦναι «δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» κατὰ τὸν Ἀπόστολον Γαλάτ. ε', 6 (1).

Τί ἐστὶ ζῶσα πίστις ;

Μία τοιαύτη πίστις ὀνομάζεται ζῶσα πίστις· ἐπειδὴ ὁ σπινθὴρ τῆς ἀνυποκρίτου πίστεως ἀναζωπυροῦται μὲ τὴν συνεχῆ προκοπὴν εἰς τὴν ἀρετὴν. Ὅταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν ὁμολογήσῃ τὴν ἰδίαν ἀθλιότητα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, μήτε θέσῃ ὄλην τὴν ἐλπίδα καὶ πεποίθησιν τῆς σωτηρίας αὐτοῦ εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, ἢ δὲν διάγῃ ζῶν ἡριστιανικὴν, τοῦ τοιούτου ἡ πίστις εἶναι νεκρά, καθ' ὑπόκρισιν, καὶ ματαία.

Ποία εἶναι νεκρά πίστις ;

Ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι ἡ πίστις κυριεύει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ αἰχμαλωτίζει «Πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ» Β', Κορινθ. α', 5. καὶ ὅστις πιστεύει, καθὼς ὁ Παῦλος, δύναται νὰ λέγῃ, ὡσπερ ἐκεῖνος· « Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῆ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ » Γαλάτ. 6', 20.

Ἡ πίστις ἔχει χῶραν εἰς μόνην τὴν παρούσαν ζῶν.

Ἡ πίστις μένει μόνον εἰς τὴν παρούσαν ζῶν, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Παύλου, καὶ δὲν ἔχει χῶραν εἰς τὴν μέλλουσαν· ἐπειδὴ τότε θέλει ἰδῶμεν τὸν

1) Ἡ δικαιοῦσα πίστις εἶναι πληροφεία, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἀναγκαῖος, δύναται, καὶ θέλει· νὰ μᾶς σώσῃ, ἔταν ἡμεῖς τὸν ζητήσωμεν μὲ πεποίθησιν καὶ ἐλπίδα· καθίσουν αὐτὴ ἡ πληροφεία μᾶς ἰδῆναι εἰς τὸ νὰ τὸν ζητήσωμεν αὐτὸν μόνον καὶ ὄλον. Ἡ τοιαύτη πίστις ὀνομάζεται πρὸς τούτοις πίστις ζῶσα καὶ πίστις σώζουσα, καὶ κυριεύει (καθὼς λέγει ὁ ἡμέτερος Συγγραφεὺς) τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν. Ἴδε Πράξ. 4', 37. Ρωμ. 1', 40. καὶ ἰδ'. 5. Ἐθρίσκονται παρὰ ταύτην τὴν πίστιν καὶ ἄλλαι τρεῖς πίσεις εἰς τὴν Γραφὴν. Ἡ πρώτη λέγεται Ἱστορικὴ πίστις ἢ καὶ νεκρά· αὐτὴ εἶναι ἡ γνώσις τῆς ἀληθείας τῶν περιεχομένων εἰς τὴν Θεῖαν Γραφὴν, χωρὶς νὰ ἔχη κίμμιαν ἐπιρροὴν σωτήριον εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου· τοιαύτη ἦτον ἡ πίστις ἐκείνων τῶν ἀρχόντων, οἱ ὁποῖοι, ἀρχαλὰ ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστὸν, δὲν τὸν ὠμολόγησαν ὅμως διὰ τοῦ Φαρισαίου, « Ἴνα μὴ ἀπουναῶγοι γένωνται κτλ. » Ἰωάν. 16', 42. 43. Ἡ δευτέρα λέγεται πίστις πρόσκαιρος, ἢ πίστις τῶν καιρῶν, καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ θεολόγος Γρηγόριος, καὶ αὐτὴ εἶναι μία γνώσις τῶν Εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν, ἡ ὁποία φαίνεται ζῶσα χωρὶς νὰ ἦναι τῆ ἀληθείας· τοιαύτη εἶναι ἡ πίστις ἐκείνων, ὅσοι « Μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον, καὶ οὗτοι ἔρξαν οὐκ ἔχουσιν, οἱ πρὸς καιρὸν πιστεύουσι καὶ ἐν καιρῷ περασμοῦ ἀφίστανται » Λουκ. 4', 43. Ἡ τρίτη λέγεται πίστις τῶν σημείων, καὶ αὐτὴ εἶναι μία γνώσις, ὅτι ὁ Θεὸς δύναται νὰ ποιῆσθαι θαύματα, καὶ ποιεῖ ἔταν θέλη, ἢ ἰδιαιτέρον, ἐνὶ θέλει νὰ μᾶς μεταχειρισθῆ ὄργανα τῆς θαυματουργίας, ἢ καὶ ὅτι τὸ θάυμα θέλει εἶναι πρὸς ἡμετέραν ὠφέλειαν· τοιαύτην πίστιν ζητοῦσιν οἱ Ἀπίστολοι παρὰ τοῦ Χριστοῦ, « Πρὸς τὴν ἡμῶν πίστιν » Λουκ. 12', 5. 6. καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς τοῦς ὀνειδίζει ὁ Χριστὸς Ματθ. 12', 20. τοιαύτη ἦτον καὶ ἡ πίστις τοῦ Ἐκατοντάρχου Ματθ. 8', 8. καὶ τῶν προσενεγκάντων τὸν παραλυτικόν, Αὐτ. 9', 2. Μήτε ἡ πίστις αὕτη δὲν εἶναι πάντοτε ἠνωμένη μὲ τὴν δικαιοῦσαν πίστιν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς Ἱστορίας τῶν δεκά λεπτῶν, ἀπὸ τοῦς ὁποῖοις ὁ ἐνός, ἀρχαλὰ εἶχον τὴν πίστιν τῶν σημείων, δὲν ὑπέσχεσαν ὅμως « Δεῦναί δεξάν τῷ Θεῷ, Λουκ. 12', 18. Ἴδε καὶ Α'. Κορινθ. 13', 2.

Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ θέλει μᾶς καταφωτίτη βλῆ τῆς δόξης αὐτοῦ ἢ λαμπρότης Α', Κορινθ. ιγ'. 12. 13. Πρέπει νὰ σημειώσῃ πᾶς ἕνας, καὶ νὰ ἐνθυμῆται καλῶς ὅσα εἶπομεν ἐνταῦθα περὶ πίστεως· διότι εἰς τὴν πίστιν θεμελιούται ὅλος ὁ Χριστιανισμός.

§. 10. Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Τριάδος·

Ἡ ἔνδοξος Εὐαγγελικὴ πίστις μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἰς κατ' οὐσίαν (α) ἐν τρισὶ προσώποις· καὶ ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι ἀγέννητος, ὁ δὲ Υἱὸς ἐγεννήθη πρὸ τῶν αἰώνων ἀρρήτως ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται παρ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς· καὶ ὅτι πρέπει νὰ λατρεύονται, καὶ νὰ προσκυνῶνται μετὰ τὴν αὐτὴν ἀμέριστον προσκύνησιν καὶ λατρείαν (β).

(α) Ἀγκαλιὰ μόνος ὁ φυσικὸς λόγος καταλαμβάνει ὅτι εἶναι εἰς καὶ μόνος Θεός, καθὼς ὁμοίως γνωρίζει καὶ τὰς λοιπὰς αὐτοῦ ιδιότητας, μᾶς τὸ διδάσκει ὁμοίως καὶ ἡ πίστις· ἐπειδὴ ἡ πίστις δὲν εἶναι ποτὲ ἐναντία εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Ἡ φυσικὴ γνῶσις περὶ Θεοῦ διαφέρει ἀπὸ τὴν διὰ πίστεως γνῶσιν· καθότι ἡ μὲν πρώτη ἐπιστηρίζεται εἰς τὴν ἀποδείξιν, τὴν ὁποίαν ἡ κρίσις ἡμῶν εὕρσκει εἰς τὴν συνάφειαν τῶν πραγμάτων, ἡ δὲ δευτέρα θεμελιούται εἰς τὸν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ λόγον. Ἡ διὰ πίστεως γνῶσις εἶναι ἡ τελειοτάτη, καὶ δὲν ὑπόκειται εἰς οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν· καὶ εὐκολώτερον ἤθελε μᾶς ἀπατήσωσιν οἱ σαφέστατοι καὶ ἰσχυρότατοι τῶν ἀνθρώπων συλλογισμοί, παρὰ νὰ ψευδοθῆ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἐνταῦθα ἔπρεπε νὰ ἀποδείξω τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ λαλήσω πλατύτερον περὶ τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ· ἂν δὲν εἶχεν ἂμιλήσω ἀρκετὰ περὶ τούτων εἰς τὸ πρῶτον μέρος, ἀπὸ §. 2. μέχρι §. 5.

(β) Ἡ ἁγία πίστις ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς τὸ ὑψηλὸν τῆς ἀγιωτάτης Τριάδος μυστήριον· ἤθουν, ὅτι ὁ Θεὸς κατ' οὐσίαν εἶναι εἰς καὶ μόνος ἐν τρισὶ προσώποις· Θεὸς ὁ Πατὴρ, Θεὸς ὁ Υἱὸς, Θεὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὁμοίως τρεῖς Θεοί, ἀλλ' εἰς Θεός, διότι καὶ μία μόνη οὐσία. Κύριος ὁ Πατὴρ, Κύριος ὁ Υἱὸς, Κύριος καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὁμοίως τρεῖς Κύριοι, ἀλλ' εἰς Κύριος. Παντοδύναμος ὁ Πατὴρ, Παντοδύναμος ὁ Υἱὸς, Παντοδύναμος τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὁμοίως τρεῖς Παντοδύναμοι, ἀλλ' εἰς Θεὸς Παντοδύναμος. Πιστεύω εἰς Θεὸν τὸν Πατέρα, πιστεύω εἰς Θεὸν τὸν Υἱόν, πιστεύω εἰς Θεὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὁμοίως τρεῖς πίστεις, ἀλλὰ μία μόνη πίστις. Λατρεύω Θεὸν τὸν Πατέρα, λατρεύω Θεὸν τὸν Υἱόν, λατρεύω Θεὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὁμοίως τρεῖς λατρεῖαι, ἀλλὰ μία μόνη λατρεία, μία τιμὴ, μία προσκύνησις, μία δόξα τῆς ἁγίας Τριάδος. Ὁ Πατὴρ δὲν ἐκτίσθη, μήτε ἐγεννήθη· ὁ Υἱὸς δὲν ἐκτίσθη, ἀλλ' ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μήτε ἐκτίσθη, μήτε ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐκπορεύεται παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐξ αἰδίου, καθὼς καὶ ἡ ἐκπόρευσις τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἐξ αἰδίου. Ὁ ἡμέτερος νοῦς δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἀδυνατεῖ νὰ καταλάβῃ τὴν ἐκπόρευ-

σιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὅθεν πιστεύω ἀπλῶς καὶ χωρὶς ἐρεύνης, καὶ ἀκολουθῶ μὲ βαθύτατον σέβας τὴν ἀλήθειαν τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως. Τοῦτο εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον κεκρυμμένα μυστήρια· ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μᾶς καταπέθει περὶ τούτου μὲ ἰσχυρὰς ἀποδείξεις· ἐπειδὴ βαπτίζομεθα «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος» Ματθ. κη', 19. "Ὅταν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐβαπτίζετο, ἐμαρτύρησεν ὁ οὐράνιος Πατὴρ περὶ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ (ὅστις ἐπλήρωσε τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐπὶ τῆς γῆς), καὶ κατέβη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἶδει περιστέρου, καὶ τὸν ἐπεσκίασε. Ματθ. γ', 16. 17. Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἰωάνν. Εὐαγγελίῳ κεφ. ιε', 26. λέγει ὁ Σωτὴρ· «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμφω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· Πρόσθε, ὅτι καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους τῆς Παλκίας καὶ Νέας Γραφῆς τόπους, ἀποδίδονται εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὄνομα, ἡ τιμὴ, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, καὶ ὅσα ἄλλα ἰδιότητες προσήκουσιν εἰς μόνον τὸν Θεόν. Δὲν πρέπει πρὸς τούτοις νὰ θαυμάζωμεν ἀνίστως τὸ ὑψηλὸν τοῦτο μυστήριον δὲν ἦναι καταληπτὸν εἰς ἡμᾶς· ἐπειδὴ ἡ ἐπιστήμη καὶ γνῶσις ἡμῶν εἶναι περικλεισμένη εἰς ὅρια τόσον στενά, ὥστε πρέπει νὰ ἠμολογήσωμεν μὲ τὸν Σολομῶντα τὸ «Καὶ μόλις εἰκάζομεν τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ τὰ ἐν χερσὶν εὐρίσκουμεν μετὰ πόνου· τὰ δὲ ἐν οὐρανοῖς τίς ἐξιχνιάσει; βουλὴν δὲ σου τίς ἔγνω; εἰμὴ σὺ ἔδωκας σοφίαν, καὶ ἐπεμφας τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα ἀπὸ ὑψίστων;» Σοφ. θ', 16. 17. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅμως διὰ παρηγορίαν καὶ ἡσυχίαν ἡμῶν ὑπόσχεται νὰ φωτίσῃ τὸν ἡμέτερον νοῦν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν διὰ μιᾶς τελείας καὶ ζωστικῆς γνώσεως. Εἴτι βλέπομεν νῦν ἀμυδρῶς καὶ ὡς ἐν αἰνίγματι θέλει τὸ ἰδῶμεν τότε σαφῶς καὶ ἀνακαλυμμένως, καὶ θέλει εὐφρανθῶμεν, λαμβάνοντες τὴν ἔντιμον ἀμοιβὴν διὰ τὴν ὑπομονὴν τῆς ἡμετέρας πίστεως· «Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη» Α'. Κορινθ. ιγ'. 12. «Οἶδαμεν δὲ ὅτι, ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα· ὅτι ὁψόμεθα αὐτὸν, καθὼς ἐστὶ» Α', Ἰωάν. γ', 2.

§. 11. Ὁ ἐν τρισὶ προσώποις προσκυνούμενος Θεὸς ἔκτισε τὸν παρόντα κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ὄρατὰ καὶ ἀόρατα.

Περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τῶν ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν δημιουργίαν ἐλαλήσαμεν ἀνωτέρω (Μέρ. α. §. 6.) Ἔμεινε λοιπὸν ἐνταῦθα νὰ λαλήσωμεν περὶ τῶν ἀοράτων, ἧγουν τῶν Ἀγγέλων (1).

1) Ὁ Μωϋσῆς σιωπᾷ τὴν δημιουργίαν τῶν Ἀγγέλων, ἢ τὴν ἀναφέρει (καθὼς θέλουσι τινὲς) συνεπτυγμένως καὶ ἐν παρῶν Γενέσ. Β'. 1 (ἔπου τὸ Ἔθρ. ἔχει δύναμις ἢ κρατίς ἀντὶ τοῦ κόσμου τῶν Ἐβδομήκοντα)· διότι ὁ σκοπὸς του ἦτον νὰ διηγηθῇ τὴν δημιουργίαν τῶν ὀρατῶν καὶ φαινομένων κτισμάτων· ἴδε Χρυσόσμ. εἰς Ψαλ. η'. 4. καὶ Ἰεθὼν Μοναχὸν παρὰ τῷ Φωτίῳ βιβλιοθ. κωδ. 222. σελ. 597. ἢ (καθὼς βέλουσιν ἄλλοι) διὰ νὰ μὴ δώσῃ ἀφορμὴν εἰδωλολατρίας εἰς τοὺς Ἰουδαίους, «Γινώσκων (λέγει ὁ Ἱερὸς Ἀθανάσιος Ερωτ. 4. πρὸς Ἀντισχ.) ὁ Θεὸς τὸ φιλεῖδωλον καὶ πολυθεον τῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλις τῶν Ἰουδαίων, τούτου χάριν ἀπέκρυψεν ἐν τῇ Γενέσει τὸν περὶ τῶν Ἀγγέλων λόγον, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὺς θεοποιήσωσιν ὡς θεοὺς»· ἴδε καὶ Θεοδωρῆτον ἐρωτήσ.

Ἄγγελοι ἀγαθοὶ καὶ πονηροί.

Εἶναι δὲ δύο εἶδη Ἀγγέλων, τούτέστιν ἀγαθοὶ καὶ πονηροί. Οἱ ἀγαθοὶ Ἄγγελοι ἀπολαύουσι διηνεκῶς τὸ λαμπρὸν πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, τοῦ καθαρωτάτου Πνεύματος: «Διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς—τοῦ ἐν οὐρανοῖς» Μαθθ. ιη', 10. Αὐτοὶ ποιοῦσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (Ψαλμ. ρβ', 21.), καὶ στέλλονται εἰς διακονίαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων: «Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;» Ἐβρ. α', 14. Οἱ πονηροὶ Ἄγγελοι ἐκτίσθησαν μὲν καὶ αὐτοὶ ἀγαθοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀπώλεσαν δὲ διὰ τῆς προαιρετικῆς αὐτῶν πτώσεως τὴν ἀγιότητα, τὴν ὁποίαν εἶχε μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός, ὅταν τοὺς ἔκτισε, καὶ μετέβησαν ἀπὸ τῆς εὐδαιμονεστάτης εἰς τὴν ἀθλιεστάτην κατάστασιν: Ἄγγελοι; τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κοίτην μεγάλῃς ἡμέρας, δεσμοῖς αἰθίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν Ἐπιστ. Ἰουδ. στίχ. 6. Οὗτοι οἱ ἄθλιοι, διὰ τὸ νὰ στερηθῶσι πάσης ἐλπίδος, σπουδάζουσι νὰ ἐλαφρώσωσι τὴν δυστυχίαν αὐτῶν μὲ τὸ νὰ πλανῶσι τοὺς ἀνθρώπους, ἀγωνιζόμενοι νὰ τοὺς σύρωσι διὰ τῶν πειρασμῶν εἰς τὴν αὐτὴν διαστροφήν, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐκατήνησαν, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Πέτρος (Ἐπιστ. α', 5. 8.) ὁ Ἄντιδικος ἡμῶν διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος, περιστατεῖ ζῆτων τίνα καταπίη;» ὁ δὲ Χριστὸς λέγει: Ἐτοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ» Μαθθ. ιζ', 21.

§. 12. Ὁ Θεὸς προνοεῖ διὰ τὸν παρ' αὐτοῦ κτισθέντα κόσμον, καὶ κυβερνεῖ τὰ πάντα πανσόφως.

Περὶ τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ ἐλαλήσαμεν ὡσαύτως εἰς τὸ Α΄ Μέρος: ἐπαναλαμβάνομεν ὁμῶς ἐνταῦθα τὰ εἰρημένα, διὰ νὰ μάθωμεν, ὅτι καὶ ἡ πίστις, ὡς θεμέλιος τοῦ Σμβόλου, μᾶς διδάσκει ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μὲ τὴν ἐσθήθειαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου δυνάμεθα νὰ καταλάβωμεν. Εἰς θεσπίωσιν τούτου πρέπει νὰ σημειώσωμεν ἐκεῖνα τοῦ Κθαγγέλου τὰ λόγια, ὅπου λέγει: «Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται;

2. εἰς τὴν Γένεσ. καὶ Χρυσόστομ. ὁμιλ. 4. εἰς τὴν Γένεσ. Περὶ δὲ τοῦ πότε ἐκτίσθησαν οἱ Ἄγγελοι εἶναι διάφοροι αἱ γνώμαι τῶν θεολόγων. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς λέγει νὰ ἐκτίσθησαν πρὸ τῶν οὐρανῶν καὶ ὀρατῶν τούτων κτισμάτων (λόγ. 38). Σύμφωνα μὲ τούτων εἶναι ὁ Βασίλειος, ὁ Χρυσόστομος, ὁ Δαμασκηνός, καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν Αὐτικῶν πατέρων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τινὲς τὰ συνάγουσιν ἐκ τοῦ Ἰωβ Κεφ. λη'. 7. Ἀρνεῖται τοῦτο ὁ Θεοδώρητος (ἐρωτήσ. 4. εἰς τὴν Γένεσ.), ἠγουν ὅτι συνάγεται ἀπὸ τὸ ῥητὸν τοῦ Ἰωβ, καὶ θελεῖ, ὅτι ἐκτίσθησαν οὐν οὐρανῶν καὶ γῆ, τούτεστι τὴν πρώτην ἡμέραν. Τὸ αὐτὸ δοξάζει καὶ ὁ Ἐπιφάνιος Δίρεσ. 65. σελ. 264. ὁ ὁποῖος μὲ ἔλεν τοῦτο σπουδάζει καὶ αὐτὸς νὰ τὸ συστήσῃ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ῥητοῦ. Ἄν ἦναι συγκεχωρημένον νὰ εἰπῶμεν καὶ τρίτην γνώμην, πρέπει νὰ σημειώσωμεν πρῶτον ὅτι ἀπὸ τὸ ῥητὸν τοῦ Ἰωβ (καθὼς λέγει ὁ Θεοδώρητος) δὲν συνάγεται τίποτε περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐκτίσθησαν οἱ Ἄγγελοι, ἐκτὸς εἰμὴ, ὅτι τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἦσαν Ἄγγελοι δεύτεροί, ὅτι εἶναι ἀσφαλέςτερον τὸ νὰ ἀπέχη τις εἰς ὅσα δὲν ἐφανέρωσε ῥητικῶς ἡ Θεία Γραφή, ἢ καὶ νὰ δέχεται τὸ πιθανώτερον, καθὼςον τοῦτο πορίζεται ἐκ τῆς Γραφῆς αὐτῆς. Εἶναι δὲ τοῦτο, ὅτι οἱ Ἄγγελοι ἐκτίσθησαν τὴν δευτέραν ἢ τὴν τρίτην ἡμέραν: διότι ὁ Προφήτης Δαυὶδ Ψαλμ. ρβ'. ἀφ' οὗ ἀπηριθμήσε τὰ ἔργα τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἡμέρας (στίχ. 2. 3.) λαλεῖ περὶ Ἀγγέλων (στίχ. 4.) ἔπειτα διηγείται τὸ ἔργον τῆς τρίτης ἡμέρας (στίχ. 5. κτλ.).

καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν· ὁμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσὶν Ματθ. 1, 29 30.

§. 13. Ἠξιάθη ὁ ἄνθρωπος κτιζόμενος μὲν τῆς ἐξαιρέτου τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος (α), ἀφοῦ δὲ ἐκτίσθη, τῆς ἐξαιρέτου τούτου προνοίας (β).

(α) Ἡ ἀγαθότης τῆς ὁποίας κοινῶς ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἐκτίζετο, ὑφίσταται εἰς τὸ «Κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» Γενέσ. 1, 26: (1) καθότι δὲν δύναται ἓνα κτίσμα νὰ λάβῃ μεγαλῆτερον προτέρημα, παρὰ τὸ νὰ ἀξιοθῆ νὰ βαστάξῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Ὑψίστου καὶ ἀφθάρτου Θεοῦ. Μὲ τὴν εἰκόνα ταύτην ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ λαμπρότατον φῶς τοῦ νοός, ἡ ἀκηλίδωτος ἀγιότης τῆς θελήσεως, ἡ τελειοτάτη συμφωνία μεταξὺ τῶν κλίσεων τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, μία ἀτάραχος ἡσυχία, ἡ ἀθανασία, ἡ δεσποτεία ἐπάνω εἰς τὰ ζῶα, καὶ αἱ λοιπαὶ τελειότητες, ὅσαι συγκροτοῦσι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα (2), εἰς αὐτὴν τὴν πανευδαίμονα κατάστασιν ἐν ὅσῳ εὕρισκετο ὁ ἄνθρωπος, ἔχαιρεν εἰς τὴν ἐναργεστάτην θεωρίαν τοῦ τελειοτάτου Θεοῦ, καὶ ἦτον ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ πλεονάγαπητόν ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα. Αὕτη ἡ πρώτη εὐδαίμων τοῦ ἀνθρώπου κατάστασις φαίνεται νὰ ἦτο γνωστὴ καὶ εἰς τοὺς ἐθνικούς, οἱ ὁποῖοι *χρυσῶν αἰῶνα* τὴν ὠνόμασαν. Ἡ ἅγια Γραφή λαλεῖ περὶ ταύτης εἰς πολλὰ μέρη, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὸν Ψαλμ. 4, ὅπου λέγει ὅτι ὁ Θεὸς ἔδειξε μάλιστα τὴν μεγαλωσύνην καὶ ἀγαθότητά του εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὅποιον ἠλάττωσε *βραχύτι παρ' Ἀγγέλους*, καὶ τὸν ἐστεφάνωσε *δόξῃ καὶ τιμῇ*.

(β) Ὅποια εἶναι ἡ ἐξαιρετος τοῦ Θεοῦ πρόνοια, τῆς ὁποίας ἠξίωσε τὸν ἄνθρωπον, ἀφοῦ τὸν ἔκτισε, θέλει δειχθῆ ἐκ τῶν ἐπομένων §.

§. 14. Ὁ πρὸς τὴν εὐδαίμονίαν τοῦ ἀνθρώπου ὄφορῶν σκοπὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἔργον τῆς ἐξαιρέτου προνοίας τοῦ Θεοῦ ἦτον, ἀφοῦ ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον εἰς μίαν εὐδαίμονα κατάστασιν, τὸ νὰ εὐδοκῆσῃ προσέτι διὰ νὰ ἐπιμείνῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν (α). Ὅθεν ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐντολήν, ἡ ὁποία περιεῖχε τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἠδύνατο νὰ φυλάξῃ πάντοτε σώαν τὴν εὐδαίμονα ἐκείνην κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη.

(α) Δὲν εἶναι καμία ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Θεὸς ἀφοῦ ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον εὐδαίμονα, ἠθέλησεν, ὅτι καὶ νὰ ἐπιμείνῃ αἰωνίως ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν εὐδαίμονα ταύτην κατάστασιν. Τοῦτο βεβαιούται καὶ ἀπὸ αὐτὴν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὴν ἀθανασίαν, ἧτις ἀπήτει, ὅτι καὶ ἡ εὐδαιμονία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη ὁ ἄνθρωπος, ἔπρεπε κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ νὰ ἦναι αἰώνιος· φαίνεται δὲ καὶ ἀπ' ἐκεῖνα τοῦ Θεοῦ τὰ λόγια (Γενέσ. 6, 17), ὅπου ἀπειλεῖ, ὅτι ἀπὸ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς ἔμελλον ν' ἀκλου-

1) Τὸ Ἑβρ. «Ἐν εἰκόνι ἡμετέρα, καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν». — 2) Συνεξίτησον καὶ τὰ περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα βχθίντα, Μέρ. 1. §. 7. (α).

ἴθισσιν ὄλαι αἱ δυστυχίαι, καὶ τὸ χειρότερον, ὁ θάνατος. Συμπεραίνεται λοιπόν, ὅτι ἤθελε μείνη αἰωνίως αὐτὴ ἡ εὐδαιμονία, ἀνίσως δὲν ἐμποδίζετο ἀπὸ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς. Καὶ ἐββαία, πῶς ἦτον πρέπον εἰς τὴν ἀπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, νὰ κτίσῃ τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ ἦναι εὐδαιμῶν εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ, ἔπειτα νὰ τὰ ἀπολέσῃ ὄλα, καὶ νὰ ἀφανισθῇ τελευταῖον αὐτὸς ὁ ἴδιος διὰ τοῦ θανάτου; Τὰ εἰσα βιβλία λαλοῦσι σαφῶς περὶ τούτου· «Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσία» Σοφ. 6', 23. Ἐπειτα δὲ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν δὲν ἤθελε διαρρήξῃ τὸν δεσμόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἦτον προσκολλημένος μὲ τὸν Θεόν, ἤθελε διάγει ζῶν εὐδαιμονεστάτην ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τελευταῖον ἤθελε κατὰ Θεῖαν οἰκονομίαν μετακομισθῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς διὰ νὰ ἦναι αἰωνίως μὲ τὸν Θεόν, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἐνώχ, Γεν. 5. 24 (1).

(6) Ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστον ἔχει κλίσεις ἰδίας. Ἡ ψυχὴ, ὡς πνεῦμα καθαρὸν, κλίνει εἰς ὅσα προστάσσει ὁ λόγος, καὶ εὐαρεστεῖται εἰς τὸ νὰ ἦναι μὲ τὸν Θεόν ἠνωμένη διὰ τῆς ἀρετῆς.

Πότε δὲν εἶναι ἁμαρτωλαὶ αἱ κλίσεις τῶν αἰσθήσεων.

Αἱ κλίσεις ὅμως τῶν αἰσθήσεων καταγίνονται εἰς ὅσα εἶναι ἀρεστὰ εἰς τὰς αἰσθήσεις· καὶ δὲν εἶναι μήτε αὐταὶ ἁμαρτωλαὶ ἢ ὀλέθριοι, ὅπου κυβερνῶνται ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ δὲν ἐμποδίζωσι τὴν ἀρετὴν. Εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν κλίσεων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὑφίσταται ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία, καὶ διὰ ταύτης ἀποκτᾶται. Ἡ εὐδαιμονία σώζεται, ἐν ὅσῳ μένει ἡ συμφωνία· ἀλλ' εὐθύς, ἀφοῦ αἱ κλίσεις τῶν αἰσθήσεων ὑπερισχύσωσι τὸν λόγον, ὁ ἄνθρωπος ἐκβαίνει ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδόν, καὶ κρημνίζεται εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς κακοδαιμονίας.

Ποῖα εἶναι τὰ πάθη, αἱ κακίαι καὶ αἱ ἁμαρτίαι.

Αἱ κλίσεις, ἀφοῦ νικῆσωσι τὸν λόγον, ὀνομάζονται πάθη· καθόσον διαστρέφουσι τὴν ψυχὴν ἡμῶν, ὀνομάζονται κακίαι· καὶ καθόσον διὰ τούτων παραβαίνεται ὁ Θεῖος νόμος, ὀνομάζονται ἁμαρτίαι. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος εὕρισκετο εἰς τὴν μακαρίαν ἐκείνην κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη, εἶχεν ἐξαίρετως καὶ τοῦτο ἤγουν, εὕρισκετο τότε εἰς αὐτὸν μικρὴν ἐντελεστάτην συμφωνίαν ἀναμεταξὺ εἰς τὰς κλίσεις τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, τὰς ὁποίας ἐκυβέρνα καὶ τὰς δύο ὁ λόγος. Ἐντεῦθεν βλέπει πᾶς ἕνας, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὡς κτίσμα λογικὸν καὶ προικισμένον μὲ θέλησιν ἐλευθέραν, διὰ νὰ μὴν ἀπολέσῃ τὴν εὐδαιμονίαν, ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ ὄλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς τὸ νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ ὑπερισχύσωσι τὸν λόγον αἱ κλίσεις τοῦ σώματος· ἐπειδὴ ὁ κίνδυνος ἦτον φανερός, ὅτι ἔμελλε διὰ τούτου νὰ πέσῃ εἰς τὴν μεγίστην κακοδαιμονίαν. Διὰ τοῦτο ἔδωκε καὶ ὁ Πανάγαθος Θεὸς εἰς αὐτὸν τὴν σωτήριον ἐκείνην παραγγελίαν, τὴν ὁποίαν εὕρισκομεν εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, Γεν. 5. 6', 16. 17.

1) Ὅπου τὸ Ἔβρ. «Καὶ περιεπάτησεν Ἐνώχ μετὰ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἦν, ἔτι ἀνέλαβεν αὐτὸν ὁ Θεός».

Αὐτὸς ἐδιώρισεν εἰς τὸν πλασθέντα ἄνθρωπον ἓνα τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκειτο ἡ ἀφθονία παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἡ πολυτέλεια, καθὼς ἔπρεπεν εἰς τὸ ἐξαιρετὸν πλάσμα τῶν Θεῶν αὐτοῦ χειρῶν. Ἡ ἀγία Γραφή ὀνομάζει τὸν τόπον τοῦτον, διὰ τὴν ἀφθονίαν, τερπνότητα, ωραιότητα τῶν δένδρων, καὶ τὸν ἠδύπνουν καὶ καθαρῶτατον ἀέρα, *Παράδεισος*, Γενέσ. Ἔ', 8. (1). Καὶ ἀγκαλιὰ ἡ ωραιότης καὶ τερπνότης τοῦ Παραδείσου ἦσαν ἐναργεῖς ἀπόδειξις τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, ἠδύνατο ὅμως (ἐναντίον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ) καὶ νὰ γενῶσιν ἀφορμὴ πλάνης εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὥστε νὰ προτιμήσῃ τὴν ὀρατὴν ταύτην καὶ ἐπίγειον ωραιότητα ἀπὸ ἐκείνῃν, τὴν ὁποῖαν εὐρίσκειν ὁ λόγος, ἐνόσω ἦτον ἔτι ἀδιάφθορος εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς τὸν Θεόν. Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ λοιπὸν τὰ ὀλέθρια ταῦτα ἐπακολουθήματα, παρήγγειλεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον κατ' ἐξαιρετὸν πρόνοιαν, καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν φανερά, ὅτι ἡ Θεία του θέλησις ἦτον νὰ μὴ καταγίνεται κατ' οὐδένα τρόπον ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα μετ' ἐλάττωσιν τοῦ λόγου, ἀλλὰ νὰ προτιμᾷ πάντοτε, ὅσα τῶν βοηθούσιν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀπόλαυσιν τοῦ Θεοῦ.

Περὶ τῆς δοθείσης ἐντολῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ Παραδείσῳ.

Ὁ ἄνθρωπος, ἂν ᾔθελε νὰ ᾔναι εὐδαιμών, δὲν ἔπρεπε νὰ ἀθετήσῃ τὴν δηλοποιηθεῖσαν εἰς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ θέλησιν, ἧγουν τὴν ἐντολήν, ἡ ὁποία περιέχεται εἰς τὰ ἐπόμενα τῆς ἀγίας Γραφῆς λόγια· «Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ θρώσει φαγῆ· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ». Γενέσ. Ἔ', 16. 17. (2). Καὶ διὰ νὰ τυπωθῇ περισσώτερον ἡ ἐντολή εἰς τοὺς προπάτορας, εἶπε πρὸς αὐτούς· ὅτι, εὐθύς ὅταν τὴν ἀθετήσωσι, θέλει ἀπωλέσωσι τὴν ἀποκτηθεῖσαν εὐδαιμονίαν, καὶ θέλει πέτωσιν εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν, γινόμενοι δούλοι τῶν ἰδίων παθῶν, καὶ ὑποκείμενοι εἰς διαφόρους θλίψεις καὶ πειρασμούς· τὸ σῶμά των, ἀφ' οὗ ὑπομείνῃ πολλοὺς πόνους καὶ ἀσθενείας, θέλει τελευταίον χωρισθῆ ἀπὸ τὴν ψυχὴν, καὶ θέλει διαφραρῆ· ἡ δὲ ψυχὴ θέλει ἀποβληθῆ ἀπὸ τὸν Θεὸν αἰωνίως· «Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανείσθε» Αὐτ. 17. (3). Καὶ μετὰ ταύτην τὴν παραγγελίαν εἰδείξεν ὁ Θεὸς φανερά, πόσῃ πρόνοιαν εἶχε διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ πόσον ᾔθελε τὴν εὐδαιμονίαν του.

§. 15. Περὶ παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος παρέβη τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποῖαν ἔδωκενεῖς αὐτὸν ὁ Θεὸς πρὸς ὠφέλειάν του (α') καὶ ἀπώλεσε διὰ τῆς παρξιδάσεως τὴν

1) Ἡ λέξις Παράδεισος εἶναι Περσικὴ (ἴδ. Πολυδεῦκ. ὀνομαστ. καὶ Ξενοφ. Βιβλ. 5. Ἀπομ.) καὶ σημαίνει κήπον κατάφυτον μετὰ διάφορα δένδρα, ἧγουν τὸ κοινῶς λεγόμενον περιβόλιον.— 2) Τὸ Ἑβρ. «————— τρώγων φαγῆ· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τῆς γινώσεως τοῦ καλοῦ καὶ πονηροῦ, οὐ φαγῆ ἀπ' αὐτοῦ».— 3) Τὸ Ἑβρ. «Ἡ γὰρ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, ἀποθνήσκειν ἀποθανῆ» εἰς ἐνικὸν ἀριθμὸν, διὰ τὸ νὰ ἐβῆθησαν πρὸς μίνον τὸν Ἀδὰμ, πρὸ τοῦ νὰ πλασθῆ ἡ Εὕα, ἡ ὁποῖα μετ' ἔλθον τοῦτο ἐχρεώσεται νὰ φυλάξῃ τὴν ἐντολήν ἐπίσης, καθὼς καὶ ὁ Ἀδὰμ.

εὐδαιμονίαν τῆς Θείας εἰκόνος, τὴν ὅποیان εἶχε λάβῃ ὅταν ἐκτίσθη (β).

(α) Ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν ἄνθρωπον παρὰ τοῦ εὐσπλάγγου Θεοῦ πρὸς ὠφέλειαν ἐντολὴ δὲν ἔλαβε τὸ ποθοῦμενον τέλος. Αἱ σαρκικαὶ κλίσεις, καὶ αἱ ἡδοναὶ τῶν αἰσθήσεων ὑπερσχυσαν τὸν λόγον, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπροτίμησε τὰς ἐπιγείους ὠραιότητας καὶ ἡδονὰς ἀπὸ τὰς Θείας. Καὶ αὕτη ἐστάθη ἡ ἀρχὴ τῆς διαφθορᾶς ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθὼς μᾶς διδάσκει ἡ ἅγια Γραφή, Γενέσ. β. Ὁ παράδεισος εἰς τὸν ὅποιον εὐρίσκοντο ὅλα ὅσα δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ τερπνά, περιεῖχεν ὡσαύτως καὶ ὅσα δύνανται νὰ ἐρεθίσωσι τὰς αἰσθήσεις. Ἡπάτησε δὲ μάλιστα τὸν ἄνθρωπον ἡ ὠραιότης τοῦ ξύλου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπόλαυσις, καθὼς ἦτον ἀπηγορευμένη παρὰ Θεοῦ, οὕτω δὲν ἦτον συγκεχωρημένη μήτε ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον· ἐπειδὴ (καθὼς εἶπομεν ἀνωτέρω) διὰ τῆς ἀπολαύσεως ταύτης ἐπροτιμήθη ἡ αἰσθητικὴ ἡδονὴ ἀπὸ τῆν πνευματικῆν, ἦγουν ἀπὸ τῆν σωτηριώδη τήρησιν τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. Ἡ Βύξ, ὡς ἀσθενεστέρα, ἠπάτηθη πρώτη, καὶ ἐτόλμησε πρώτη τὴν ἀσεβῆ ταύτην ἐγχείρησιν, ἀφ' οὗ ἐπειράζων (τὸν ὅποιον ἡ Θεία Γραφή *φρόνιμον ὄντι* ὀνομάζει, Γενέσ. δ'. 1.) τῆς ἕκαμε τὴν ἐξήγησιν μὲ δόλιον τρόπον, ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἤθελε βλαφθῶσιν ἐκ τούτου, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἤθελε φθάσωσιν εἰς τελειοτέραν κατάστασιν· α' *Ἔσθε ὡς θεοί*, Γενέσ. γ', β. Αὕτη τῆς γυναικὸς ἡ παράβασις ἐστάθη εἰς τὸν Ἀδὰμ ἕνα ὀλέθριον παράδειγμα· ὁ ὁποῖος, ἀγκαλιὰ προικισμένος μὲ τόσα ἐξαιρετὰ χαρίσματα, ἠπατήθη ὁμοίως ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις. Ἐβρόθη ὀλίγον ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία δὲν ἠδύνατο νὰ τηρηθῆ σῶα, ἂν ὁ λόγος δὲν ἐκυρίευε πάντοτε· διὰ ταύτης ὁμῶς τῆς πτώσεως ἔπεσαν ἀπὸ τὸν θρόνον του καὶ ὁ κυβερνήτης τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ὁ λόγος· καὶ ὑπετάχθη εἰς τὰς σαρκικὰς ἡδονὰς, αἱ ὁποῖαι ἐσφετέρισαν τὴν δεσποτείαν του. Τοιαύτη ἐδελυρὰ παράβασις ἐπρεπεν ἐπομένως νὰ ἦναι θανάσιμος.

Τί συνέβη μετὰ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς;

(β) Ἀφ' οὗ ὁ ἄνθρωπος, μὴν ἀκούσας τὴν φωνὴν τοῦ λόγου, παρέβη τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἔπεσαν ἀπὸ τὴν εὐδαιμονία εἰς μίαν ἐλεεινὴν κατάστασιν. Αἱ δυνάμεις τοῦ νοῦς ἠσθένησαν, καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἐσκοτίσθη· ἡ ἀγιότης τῆς θελήσεως ἐμολύνθη· ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς ἐταράχθη, καὶ ἀνεώχθη (διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως) ἡ θύρα εἰς τὰ πάθη, τὰ ὅποια πάντοτε ἐπολέμουν μὲ τὸν λόγον, καὶ κατεστάθη ὁ ἄνθρωπος τραγικὸν θέατρον τοῦ ἐσωτερικοῦ τούτου πολέμου. Αὐτὰ τὰ πάθη ἔφερον τοὺς ἀνθρώπους εἰς πολλὰς κακίας, καὶ αἱ κακίαι ἐπροξένησαν διαφόρους νόσους, εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκειται ὁ ἄνθρωπος, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐξασθενίζουσι τὸ σῶμα, καθὼς αἱ δυστυχίαι καὶ μέριμναι τὸ καταβάλλουσι.

Πόθεν γεννᾶται ὁ σωματικὸς θάνατος;

Καὶ ἐντεῦθεν γεννᾶται ὁ σωματικὸς θάνατος, τὸν ὅποιον ἠπέλιπεν ὁ Θεὸς διὰ τὴν παράβασιν. Μὲ τοῦτον τὸν σωματικὸν θάνατον ἦτον ἠνωμένος ὁ φρικωδέστατος πνευματικὸς θάνατος, ὅστις εἶναι τὸ νὰ χωρισθῆ

ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ ὁ δεσμός, διὰ τοῦ ὁποίου ἦτον ἠνωμένος ὁ ἄνθρωπος μετὸν Θεόν (ἦγουν τὸ καθαρὸν φῶς τοῦ νοῦ, καὶ ἡ ἀσπιλος ἀγιότης τῆς θελήσεως) διεβρόχθη ὑπὸ τῆς παραβάσεως. Τὴν κατάστασιν ταύτην ὀνομάζει ἡ ἅγια Γραφή εἰς πολλοὺς τόπους· κατάστασιν τῆς πτώσεως, τῆς ἁμαρτίας, τῆς σαρκός, τῆς δυστυχίας, τοῦ σκότους, τῆς ἀγνοίας, τῆς δουλείας καὶ τοῦ θανάτου. Διὰ τὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου κατηράθη καὶ αὐτὴ ἡ γῆ παρὰ τοῦ Θεοῦ, Γενέσ. γ', 17. ⁽¹⁾, ἦγουν ὑπέπεσε καὶ αὐτὴ εἰς τὴν δυστυχίαν, ἡ ὁποία εἶναι τὸ νὰ μὴ δύναται πλέον ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ, διὰ τὴν ὀκνηρίαν καὶ ῥαθυμίαν τῶν ἀνθρώπων, νὰ στολισθῆ μετὰ τὴν πολυτέλειαν ἐκείνην καὶ καλλονὴν, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὸν καιρὸν τῆς κοσμογονίας, καὶ τὸ νὰ μεταχειρίζονται οἱ ἄνθρωποι (ἀπὸ κακίαν ἢ ἄγνοιαν) ἐπὶ κακοῦ, ὅσα εἶναι κατ' ἐκὺτὰ ἀγαθὰ.

§. 16. Περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος.

Διὰ τῆς παραβάσεως ταύτης ἡ ἁμαρτία κατεστάθη κοινὴ εἰς τὸν κόσμον (α), ἐμόλυνεν ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ τὸ ἐβρίψεν εἰς μεγίστην ἀθλιότητα (β).

(α) Εἴπομεν ἀνωτέρω (Μέρ. α, §. 14.) εἰς ποίαν φθορὰν κατήνησε τὸ ἀνθρώπινον γένος διὰ τῆς ἁμαρτίας· δὲν ἐθεωρήσαμεν ὁμῶς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πηγὴν ταύτης τῆς δυστυχίας, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἐπειδὴ, ὅταν ἡ ἅγια Γραφή λαλῆ περὶ τῆς εὐδαιμονίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, διηγεῖται προσέτι καὶ τίνι τρόπῳ ἀπώλεσε ταύτην τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ πῶς ἐστάθη αἰτία θανάτου εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος ἢ τοιαύτη ἀπώλεια. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸ λέγει· σαφέστατα, Ῥωμ. ε', 12. «Δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον». Καὶ αὐτοὶ οἱ ἔθνη, ὅσα τυφλοὶ καὶ ἄν ᾤσαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι εἶναι διεφθαρμένον ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Τοῦτο δὲ εἶναι τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ ἐξαιρετικὸν προτέρημα, ὅτι δεικνύει τὴν πηγὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐβρέυσεν ὁ ποταμὸς τῆς ἀνομίας, καὶ κατέκλυσε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ ἁμαρτία νύξῃθη ἔτι μᾶλλον, προϊόντος τοῦ χρόνου.

(β) Ἀγκαλιὰ πρῶτος ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἥμαρτεν, ἡ δύναμις μετὰ ὅλον τοῦτο τῆς ἁμαρτίας κατεδυνάστευσε ὅχι τὸσον αὐτόν, ὅσον τοὺς ἀπογόνους του. Εἰς αὐτόν ἔμεινε ἔτι κάποιος σπινθὴρ ἐκείνου τοῦ πρώτου φωτός, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν εἰς τὴν πλάσιν, καὶ ἡ εἰς τὸ ἀγαθὸν κλίσις δὲν ἤφανίσθη ὀλοκλήρως ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκείνην πληγὴν· προϊόντος ὁμῶς τοῦ χρόνου, κατ' ὅσον ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων, τοσοῦτον ἐπερίσσευε καὶ ἡ ἁμαρτία, καὶ νύξανε καὶ ἡ ἀδικία. Εὐθύς μετὰ τὴν πτώσιν ἐμόλυνεν ὁ Κάϊν τὰς χεῖρας μετὰ τὸ αἷμα τοῦ ἀθώου αὐτοῦ ἀδελφοῦ Ἀβελ

¹⁾ «Ἐπικατάρατος ἡ γῆ διὰ σέ· ἐν λύπῃ φαγῆ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου». Οἱ ἐβδομήχοντα ἀγὶοὶ τοῦ διὰ σέ μετέφερασαν, ἐν ταῖς ἔργοις σου.

(Γενέσ. δ', 8.), και μετὰ τὴν παρέλευσιν ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων ἐπερίσσευσεν ἡ κακία τῶν ἀνθρώπων (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς) τοσοῦτον, ὥστε «Ἐπλήθη ἡ γῆ ἀδικίας—καὶ ἦν κατεφθαρμένη, ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς» Γενέσ. ς'. 11. 12. Σύμφωνας εἶναι μὲ ταῦτα ὁ πεφωτισμένος Παῦλος, ὁπότεν (Ῥωμ. α', 21-32) παριστάνη τὴν βδελυρὰν κακίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβυθίσθησαν οἱ ἄνθρωποι. Ἐν ἐνὶ λόγῳ δὲν ἔμεινεν ἕλκος τῆς Θείας εἰκόνας εἰς τοῦτο τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθὲν κτίσμα· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι, ἀκολουθοῦντες μόνον τὰ αἰσχρὰ αὐτῶν πάθη, ἐπλανήθησαν εἰς τὸ φρικῶδες σκότος μιᾶς ὁδοῦ, ἡ ὁποία τοὺς κατεκρήμινεν εἰς τὴν ἄβυσσον. Πόσον ἀξιοθρήνητος εἶναι μία τοιαύτη κατάστασις, δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ τὸ παραστήσω ἐνταῦθα· ἐπειδὴ τὸ νὰ ἐλαττωθῇ τὸ φῶς τοῦ ἀνθρωπίνου νοός, καὶ νὰ μακρυνθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἀρετὴν καὶ ἐπομένως ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸ ἄκρον ἀγαθόν, εἶναι μία δυστυχία χωρὶς παράδειγμα.

§. 17. Θεωρούμενος ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν κατάστασιν ταύτην εἶναι ὑποκείμενος εἰς τὴν ἄκραν αὐστηρότητα τῆς Θείας ὀργῆς.

Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Θεὸς δύναται νὰ ἀγαπήσῃ τὸν δίκαιον ὡς τὸν ἀσεβῆ. Τοῦτο εἶναι παντάπασιν ἀσύμφωνον μὲ τὴν τελειοτάτην αὐτοῦ δικαιοσύνην καὶ ἀγιότητα. Ἡ δικαιοσύνη του ἀπαιτεῖ τὸ νὰ ἀποστρέφεται τοὺς ἰσχυρογνώμονας καταφρονητὰς τοῦ ἁγίου αὐτοῦ θελήματος. Αὕτη δὲ ἡ ἀποστροφή τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον εἶναι καθ' αὐτὴν μίαν φρικωδεστάτην δυστυχίαν, καθότι συνεπιτύρει ὅλας τὰς ἄλλας δυστυχίας ἐξ ἁπάντος. Περί τούτου λέγει ἡ ἁγία Γραφή, Ῥωμ. 6, 9. «Θυμὸς καὶ ὀργή, ὕλιψις καὶ σιανοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακίον».

§. 18. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε δύναμιν νὰ βοηθήσῃ ἑαυτόν.

Ἦτον ἀδύνατον εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ ταύτην τὴν ἄκραν ἀθλιότητα ἐξ οἰκείας αὐτῶν δυνάμεως.

Ὁ νεκρὸς δὲν δύναται νὰ ἀναστήσῃ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ὅστις κηρυγνῆσθαι εἰς τὴν ἄβυσσον, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν ἄβυσσον χωρὶς νὰ βοηθηθῇ ὑπ' ἄλλου τινός· ὁ δὲ ἄνθρωπος (καθὼς λέγει ὁ Παῦλος Ἐφεσ. 6, 5.) ἦτον «Νεκρὸς τοῖς παραπτώμασι» καὶ «Πεπτωκὸς εἰς βύθονον» κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ Χριστοῦ (Ματθ. ε'. 11.). ὅθεν ἦτον ἀδύνατον εἰς αὐτὸν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν διαφθορὰν ταύτην ἐξ οἰκείας δυνάμεως. Ἐπιπομεν ἀνωτέρω (Μέρ. α. §. 18.), ὅτι δύο μόνον μέσα δύναται τις νὰ ἐπινοήσῃ διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Θείας χάριτος, ἦγουν τὰ καλὰ ἔργα καὶ τὴν μετάνοιαν. Ἀγκαλιὰ αὐτὰ τὰ μέσα φαίνονται ἰκανῶς δυνατὰ, εἶναι μὲ ὅλον τοῦτο (ὅταν τὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς, καὶ ἀναγνώσωμεν τὴν Θείαν Γραφὴν μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς) ἀσθενῆ καὶ ἀνίσχυρα· διότι ἂν θεωρήσωμεν τὰ καλὰ ἔργα, ἔπρεπεν ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ μὲ αὐτὰ τὸν Θεόν, νὰ πληρώσῃ τὸν Θεῖον νόμον κατὰ πάντα καὶ νὰ μὴν ἀμαρτήσῃ ποτέ. Ἀλλὰ ποῖος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς διε-

φθαρμένης ταύτης φύσεως (τὴν ὁποίαν εἶδομεν ἀνωτέρω) δύναται νὰ καυχήθῃ τοιαύτην ἀγιότητα; Ἐγὼ δὲν λαλῶ ἐνταῦθα διὰ τοὺς εἰς Χριστὸν ἐπιστρέψαντας, ἀλλὰ διὰ τοὺς μὴ ἀναγεννηθέντας ἀνθρώπους. Ἄς ἐξετάσωμεν τὴν *μετάνοιαν* ἀδύνατον εἶναι νὰ εὐρεθῇ ἀληθῆς μετάνοια εἰς ἀνθρώπους ἀπίστους καὶ διεφθαρμένους, καθότι τὰ μέχρι τέλους ζωῆς διαμένοντα κακὰ ἔργα καθιστάνουσι ἀσθενῆ καὶ ἀνίσχυρον τὴν μετάνοιαν, καὶ ἡ προηγουμένη μετάνοια ἐξαλείφεται εὐθὺς ἀπὸ τὰς ἐπακολουθοῦσας παραβάσεις. Ὡσαύτως ὁ λόγος μου δὲν εἶναι τανῦν περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς, ἤγουν Χριστιανικῆς μετάνοιας· αὐτὴ εἶναι παντάπασιν ἄλλης φύσεως· καὶ θέλει θεωρησώμεν μετ' ὀλίγον ὁποίας δυνάμεις εἶναι. Ἄλλ' ἵσως ἤθελέ τις συλλογισθῆ· ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔχει ἀνεξάντλητον εὐσπλαγγνίαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, εἶναι ἡ αὐτοεσπλαγγνία, ἡ δύνατο διὰ μόνην αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα, χωρὶς νὰ στοχασθῇ τὸ πταῖσμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν κακίαν, νὰ συγχωρήσῃ τὸν ἀνθρώπον, καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ μέτοχον τῆς αἰωνίου μακαριότητος. Εἶναι ὁμως χαμηρεπτεῖς καὶ κακοὶ οἱ τοιοῦτοι λογισμοί· καθότι στοχάζονται τὴν εὐσπλαγγνίαν τοῦ Θεοῦ μίαν τυφλὴν εὐσπλαγγνίαν, καὶ δὲν συλλογίζονται πρὸς τοῦτοις τὴν ἀπειρον καὶ ἀδέκαστον αὐτοῦ δικαιοσύνην, ἀλλ' ὑποθέτουσιν ὅτι ἐπίσης θεωρεῖ ὁ Θεὸς τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἀσεβῆ, τὸ ὁποῖον εἶναι φρικῶδες καὶ μόνον νὰ τὸ συλλογισθῶμεν. Διὰ ποίου λοιπὸν μέσου (ἤθελεν ἐρωτήσῃ τις) δύναται νὰ ἐλευθερωθῇ ὁ ἀνθρώπος ἀπὸ τὸν αἰώνιον θάνατον; Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ᾖναι τοιοῦτον μέσον κατὰ τὴν γνῶσιν τῆς Θείας σοφίας, τὸ ὁποῖον, εἰς τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, νὰ συμφωνήσῃ τὴν εὐσπλαγγνίαν τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν τελείαν ἱκανοποίησιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Ἡ ἀγία Γραφή ἀνακαλύπτει τοῦτο τὸ μέσον ἐν τοῖς ἐξῆς.

§. 19. Ὁ Θεὸς ἡδύνατο κατὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ νὰ καταδικάσῃ τὸν πταίστην ἀνθρώπον εἰς αἰώνιον κόλασιν (α') ἔστειλεν ὁμως εἰς αὐτὸν λυτρωτὴν τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, κατὰ τὴν ἀνεκδήγητον εὐσπλαγγνίαν καὶ κατὰ τὴν βουλήν τῆς ἀπειρου αὐτοῦ σοφίας (β').

(α) Τὸ πταῖσμα συνεφέλκει πάντοτε τὴν τιμωρίαν. Ὅθεν ἀπαιτεῖ ἐξάπαντος ἡ Θεία δικαιοσύνη τὸ νὰ ἀπεβληθῇ αἰώνιως ὁ ἀνθρώπος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐκούσιος παραβάτης καὶ καταφρονητῆς τοῦ νόμου, τὸ ὁποῖον ἢ ἤθελεν ἀκολουθήσῃ, ἢ ἡ σοφία του δὲν εἶχεν ἐπινοήσῃ κἀνένα μέσον διὰ νὰ καταστήσῃ μέτοχον τῆς εὐσπλαγγνίας αὐτοῦ τὸ ταλαίπωρον τοῦτο πλάσμα, χωρὶς νὰ βλάψῃ καθόλου τὴν δικαιοσύνην. Περὶ ταύτης τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ εὐρίσκομεν πολλὰς μαρτυρίας εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν· οὕτω λέγει Ψαλμ. 93. α', (1)· «Θεὸς ἐκδικήσεων Κύριος, ὁ Θεὸς ἐκδικήσεων ἐπαρρησιάσατο» καὶ Ῥωμ. 1β'. 19. α' Ἐμοὶ ἐκδικησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος» (2).

(1) Ψαλμ. 94. 1. τὸ Ἐβρ. «Θεὸς ἐκδικήσεων, Κύριος, Θεὸς ἐκδικήσεων ἐμφάνθη.

(2) Ἐλαβε τὸ ῥητὸν ὁ Ἀπόστολος ἐκ τοῦ Δευτερονομ. 32. 35. ὅπου τὸ Ἐβρ. λέγει· «Ἐμοὶ ἐκδικησις καὶ ἀντιπῶδες κ.τ.» οἱ Ἐβδουμήοντα· «Ἐν ἡμέρᾳ ἐκδικήσεως ἀνταποδώσω κ.τ.»

(6) Εἶναι γνωστά ἐκεῖνα τὰ λόγια τὰ ὁποῖα εἶπεν ὁ Θεός διὰ τοῦ Ἡσαίου μθ'. 15. «Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔγκονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἐπιλάθοιτο γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου, εἶπε Κύριος» (1). Ἡ ἀγάπη καὶ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅλα τὰ κτίσματα, καὶ ἐξαιρέτως πρὸς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε δὲν δύναται νὰ τὴν χωρήσῃ ὁ ἡμέτερος νοῦς. Πῶς ἦτο λοιπὸν δυνατόν μία τοιαύτη ὑπὲρ νοῦν ἀγαθότης νὰ ἀφήσῃ τὸν ἄνθρωπον, τὸ ἐξαιρετὸν καὶ εὐγενέστατον κτίσμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ ἐκτίσθη διὰ τὴν αἰώνιον μακαριότητα, νὰ τὸν ἀφήσῃ (λέγω) νὰ ἀπολεσθῇ! Ἐπρεπεν ὅμως ἐκ τοῦ ἐναντίου νὰ ικανοποιηθῇ ἢ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἥτις εἶναι εἰς αὐτὸν ἐπίσης ἰσχυρὰ ὡς καὶ ἡ εὐσπλαγχνία καὶ ἐνταῦθα ἀρμύζει ἡ Εὐαγγελικὴ ῥῆσις «Τὰ ἀδύνατα, παρὰ ἀνθρώποις δυνατὰ ἐστί παρὰ τῷ Θεῷ», Λουκ. ιη', 27. Διότι: «πῶς ἤθελε λείψωμι μέσα εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὰ τὰ κρυπτότατα εἶναι σαφῆ καὶ ἀνακεκαλυμμένα; Αὐτὴ εἶδεν, ὅτι ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων δὲν ἦτον κἀνὲν μέσον πρόχειρον διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν ταύτην» καθότι αὐτοὶ πάντες εἶχον χρεῖαν βοηθείας καὶ λυτρώσεως. Ἄγγελος δὲν ἦτον ἰκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ τοιοῦτον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀπῆται ἀπειρον δύναμιν δὲν ἔμεινε λοιπὸν ἄλλος, πᾶρεξ αὐτοῦ ὁ Θεός. Ὅθεν ἀπεφασίσθη εἰς τὴν ἀγιωτάτην καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἀγγέλους ἀκατάληπτον βουλὴν τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ νὰ ἀναδεχθῇ αὐτὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὸ ἐνδοξὸν ἔργον τοῦτο τῆς ἀπολύτρωσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ κόσμος δὲν δύναται ποτε νὰ ἐλπίσῃ ἄλλο Θεῖον ἔργον ἐνδοξότερον, ἀξιοθαυμαστότερον καὶ εὐσπλαγχνιωτέρον ἀπὸ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὁ περρωτισμένος Παῦλος εὕρισκει εἰς αὐτὸ μίαν ἀνεκδιήγητον σοφίαν, καὶ ἐκφωνεῖ ταῦτα τὰ λόγια: «Ἦ εἶδος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ!» Ῥωμ. ια', 33 καὶ ὁ Θεολόγος Ἰωάννης, θυμιάζων τὴν ἀκατάληπτον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, λέγει (Γ', 15) «Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεός τὸν κόσμον ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε». Τίνι δὲ τρόπῳ ὁ Θεὸς οὗτος Μεσίτης ικανοποίησε τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπροξένησεν εἰς ἡμᾶς τὴν Θεῖαν εὐσπλαγχνίαν, θέλει τὸ μάθωμεν ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γραφήν.

§. 20. Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνἄνθρωπῆσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦλθεν ἐξ Οὐρανοῦ, ἐσαρκώθη ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου (α), καὶ ὑπάρχων ἀτληθῆς καὶ τέλειος Θεός, γέγονεν ἀληθῆς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ὁ Θεᾶνθρωπος Κύριος Ἰησοῦς Χριστός (β).

Τί εἶναι ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

(α) Ὁ Θεός, διὰ τὸ νὰ ἦναι πανταχοῦ παρὼν, δὲν κινεῖται ἀπὸ τόπου

(1) Τὸ Ἐβρ. «————— ὥστε μὴ ἐλεῆσαι τὸν υἱὸν τῆς κοιλίας αὐτῆς; εἰ δὲ καὶ αὕτη ἐπιλάθοιτο, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου» λείπει δὲ τὸ εἶπε Κύριος.

εις τόπον, ἐπομένως ἡ ἐξ Οὐρανοῦ κατάβασις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μεταβολὴ τόπου, ἀλλ' ὑφίσταται μόνον εἰς τὴν θέλησιν τοῦ νὰ προσλάβῃ τὴν ἀνθρωπότητα· εἰς τὴν ὁποίαν αὐτός, ἀόρατος κατὰ τὴν Θεότητα, «Ἐπὶ τῆς γῆς ὄρθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφῃ» Βαρούχ, 3. 38. Ὅποτεν ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔλαβε σάρκα ἐν τῇ γαστρὶ τῆς εὐλογημένης Παρθένου Μαρίας, τῆς ὁποίας τὴν παρθενίαν ἐφύλαξε σώαν. Ἡ μυστηριώδης αὕτη καὶ ἀκατάληπτος ἐνανθρώπησις ἐγένεε διὰ τῆς παντοδυνάμου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείας, εἰς τὸ ὅποιον μόνον καὶ εἶναι γνωστὸς ὁ τρόπος αὐτῆς. Ἡμεῖς ὅμως εἴμεθα περὶ ταύτης πεπληροφορημένοι ἀπὸ τὸν πιστότατον τοῦ Θεοῦ λόγον, τὸν ὅποιον εἶπε πρὸς τὴν Μαρίαν ὁ Ἄγγελος· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι» Λουκ. 1. 35. Διὰ ταύτης τῆς συλλήψεως εἰς τὴν παρθενικὴν κοιλίαν ἐπληρώθη ἐκεῖνη ἡ προφητεία· «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.» Ἡ σύλληψις αὕτη τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐγένεεν ὑπὲρ φύσιν, καὶ ἦτον ἄχραντος· ἐπεὶ δὴ καὶ αὕτῃ ἡ δικαιοσύνη ἀπῆτει τὸ νὰ ἦναι «Κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν», ὅστις ἦλθε νὰ καθαρῶσιν τὸν κόσμον ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας (Ἐβρ. ζ', 35. 36).

Αἰτίαι διὰ τὰς ὁποίας ἐπρεπε νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἦτο δὲ χρεῖα νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ ἐξῆς. Πρῶτον, διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ οὐράνιος Πατὴρ νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸν τὸν ἡμέτερον μεσίτην καὶ ἐγγυητὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως, ὡς ἂν ἦτον αὐτός ὁ ἴδιος ὁ ἁμαρτήσας ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὴν φύσιν προσέλαβε· τοῦτο δὲ ἦτον ἀδύνατον, ἂν αὐτός δὲν ἐγένετο ἀληθῶς ἄνθρωπος· «Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ», Β', Κοριν. 5, 21. Δεύτερον, διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ Σωτὴρ αὐτός μετὰ τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ παρουσίαν νὰ σύρῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς ἀνθρώπους, νὰ φανερώσῃ πρὸς αὐτοὺς ἐκ στόματος τὴν θέλησιν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς, καὶ νὰ δείξῃ τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν μακαριότητα· «Οὐκέτι ἡμεῖς λέγω δούλους, ὅτι ὁ δούλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος· ἡμεῖς δὲ εἶρηκα φίλους· ὅτι πάντα, ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐγνώρισα ὑμῖν», λέγει ὁ Χριστός, Ἰωάν. 15. Τρίτον, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ πληρῶσῃ ἐντελῶς τὸν νόμον, καὶ διὰ ταύτης τῆς πληρώσεως ὄχι μόνον νὰ ἀναπληρώσῃ, ὅσον ἔλειψεν ἐξ ἡμῶν εἰς τὴν πληρώσιν τοῦ νόμου, ἀλλὰ νὰ ἀρῆσῃ προσέτι εἰς ἡμᾶς παράδειγμα καὶ κανόνα δι' ὅλας ἡμῶν τὰς πράξεις τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ διαγωγὴν, τὴν ὁποίαν χρεωστοῦμεν νὰ μιμώμεθα, ἂν θέλωμεν νὰ σωθῶμεν. Δὲν ἔδύνατο δὲ νὰ πράξῃ μήτε τοῦτο χωρὶς νὰ προσλάβῃ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν· «Ἐξάπεστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ», λέγει ἡ ἁγία Γραφή, Γαλάτ. δ', 5. Τέταρτον, διὰ νὰ ἀποθά-νη, καὶ, ἀφ' οὗ ἱκανοποιήσῃ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου, νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν πρέπουσαν τιμωρίαν, καὶ νὰ μᾶς ἀξιῶσῃ τῆς αἰωνίου ζωῆς· «Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκε σαρκὸς καὶ αἵ-

ματος, και αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος, ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτέστι τὸν διάβολον, ἢ ἀπαλλάξῃ τοὺς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἐνοχοὶ ἦσαν δουλείας», Ἐβρ. β', 14. 15. Αὐτὰ εἶναι τὰ κυριώτερα αἷτια, διὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Συνέβη δὲ ἡ ἐνανθρώπησις αὕτη μετὰ τὴν παρέλευσιν τινῶν ἑκατονταετηρίδων μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου· καθότι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν Μεσίτης δὲν ἠθέλησε νὰ φανῇ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν σαρκὶ εὐθὺς μετὰ τὴν πτώσιν, ἀλλὰ προητοίμασε τὴν ὁδὸν αὐτοῦ διὰ τοῦ φυσικοῦ καὶ γραπτοῦ νόμου, διὰ τῶν Προφητῶν, διὰ πολλῶν κολάσεων τῶν ἀσεβῶν, καὶ συνεχῶν ἀμοιβῶν καὶ ἐπαγγελιῶν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι, καταφρονήσαντες ὅλα αὐτὰ, ὤρμησαν πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν φθορὰν καὶ ἀπώλειαν, ἔγεινεν ἡ ἀμαρτία κοινὴ, καὶ δὲν ἐφάνετο κάμμία ἐλπίς σωτηρίας πρὸ χειρὸς, ἐξ ἐναντίας δὲ ἐπέκειτο ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους· τέλος πάντων, ἀφ' οὗ ἐπληρώθη ὁ διωρισμένος εἰς τὴν ἀπόκρυφον βουλήν τοῦ Θεοῦ καιρὸς, «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς καλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς Προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ». Ἐβρ. δ', 1. 2. Αὕτη ἡ μετὰ τινος ἑκατονταετηρίδας ἔλευσις τοῦ Σωτῆρος ἐν σαρκὶ δὲν ἐβλάψε καθόλου τὴν σωτηρίαν τῶν ἐκλεκτῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν, ὅσοι ἐζῆσαν πρὸ τῆς ἐλεύσεως· διότι, καθὼς ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς τὸν ἐλθόντα· οὕτως αὐτοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν ἐλευσόμενον Λυτρωτὴν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πίστις αὐτῶν δὲν ἦτο διάφορος κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας· «Ἐν ταύτῃ (τῇ πίστει) γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι». Ἐβρ. ια', 2, καὶ «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας». Αὐτ. ια', 8. Ὅθεν καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος ὄχι μόνον ὀνομάζει πιστὸν τὸν Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ τὸν προσβάλλει παράδειγμα εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσοι θέλουσι νὰ δικαιοθῶσιν ἐκ πίστεως, Ῥωμ. δ', 16.(1).

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἐν πρόσωπον εἰς δύο φύσεις.

(6) Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἠνώθη ἡ ἀνθρωπίνη φύσις μετὰ τὴν Θεϊαν εἰς τρόπον ἀκατάληπτον καὶ μυστηριώδη· ἐκ δὲ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο τούτων φύσεων ἐγεινεν ἐν Θεῷ πρόσωπον, ὁ Θεῶνθρωπος Χριστὸς. Αὐτὸς δὲν εἶναι δύο, ἀλλ' εἷς Χριστὸς, ὁ αὐτὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱὸς τῆς Μαρίας· γενόμενος ἀνὴρ ὡς δὲν ἐπαυσε ἀπὸ τοῦ νὰ ἦναι Θεός, ἀλλ' ἔμεινεν ἀληθὴς Θεὸς καὶ ἀληθὴς ἄνθρωπος. Αἱ δύο φύσεις αὐτῆς, ἀγκαλιὰ ἠνώθησαν εἰς ἓνα Χριστόν, δὲν συνεχύθησαν ὅμως διὰ τοῦτο, καὶ τῶν δύο φύσεων αἱ θελήσεις, αἱ ἐπιθυμίαι καὶ πράξεις ἔμειναν ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμέναι καὶ ἀσύγχυτοι. Ὅταν λοιπὸν ἀναγινώσκωμεν εἰς τὴν Θεϊαν Γραφὴν, ὅτι ὁ Χριστὸς (καθὼς αὐτὸς λέγει περὶ ἑαυτοῦ Μάρκ. ιγ', 32,) δὲν γινώσκει τὴν τελευταίαν ἐκείνην ἡμέραν καὶ ὥραν, καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ αὐτοῦ εἶναι μείζων αὐτοῦ (Ἰωάν. ιδ', 28), καὶ ὅτι ἐδεήθη ἐκείνου, ὅστις ἠδύνατο νὰ τὸν λυτρώσῃ ἐκ τοῦ θανάτου (Ἐβρ. ε', 7), πρέπει

(1) Ἴδε καὶ §. 5. (6), τὴν ἐπισημείωσιν.

νά ἐνοώμεν τὰς τοιαύτας ῥήσεις διὰ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ ὄχι διὰ τὴν Θεϊαν αὐτοῦ φύσιν. Ἰ' Ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἀληθὴς ἄνθρωπος, φαίνεται σαφῶς ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου (Κερ. β', 14.), ὅπου λέγει. «Ἐπει οὖν τὰ παῖδιά κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν». Περὶ δὲ τῆς Θεότητος αὐτοῦ μαρτυρεῖ πρὸς τοὺς ἄλλοις ὁ αὐτὸς Παῦλος, ὅταν λέγη. ἀ' Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς Βύλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν! » Ῥώμ. θ', 5. καὶ α' Μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον Ἐθεὸς ἐφανερῶθη ἐν σαρκί» Α', Τιμόθ. γ', 16.

Διατί ὠνομάσθη Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;

Εὐθὺς ὅταν ἐνηθρώπησεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔλαβε τὸ ἐνδοξον ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἢ Μεσσοῦ, τὰ ὁποῖα καὶ τὰ δύο σημαίνουσιν *ἡλειμμένον ἤγουρ κεχρισμένον* εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην ἐχρίοντο οἱ βασιλεῖς, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ Προφῆται (1). Αὕτη ἡ χρίσις ἐστήμαινε πρῶτον, ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεύτερον, ἐλάμβανον διὰ τῆς χρίσεως, ὡς δι' ὄρατοῦ σημείου, πνευματικὴν δύναμιν οἱ χρισμένοι εἰς τὸ νὰ οἰκονομῶσιν ἀξίως τὴν διακονίαν αὐτῶν.

Αἱ τρεῖς ἀξίαι τοῦ Χριστοῦ εἶναι, ἡ βασιλεία, ἡ ἱερωσύνη καὶ ἡ προφητεία. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσας, ἀνέλαβεν αὐτὰς τὰς τρεῖς ἀξίας. Αὐτὸς εἶναι ἡμέτερος βασιλεὺς, ὅστις κυβερνᾷ τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς Παντοδυναμίου αὐτοῦ ἰσχύος, καὶ τὴν ὑπερασπίζει ἐναντίον εἰς τοὺς ἐχθρούς τῆς, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκ. α', 32. 33. «Δώτει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν Ἐθρόνον Δαυὶδ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος». Ὡς ἱερεὺς διήλλαξεν ἡμᾶς μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς θυσίας, ἤγουρ τοῦ ἰδίου θανάτου «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ» Ἑβρ. ε', 6. καὶ τελευταῖον, ὡς Προφήτης, ἐφάνέρωσεν εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα, καθὼς λέγει Πράξ. γ', 22. «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ' αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα, ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς» (2). Εἰς αὐτὰς τὰς τρεῖς ἀξίας ἐχρίσθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὄχι ὅμως μετὰ σωματικὸν ἔλαιον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει Λουκ. δ'. 18. «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἔνεκεν ἔχρισέ με» (3).

Πόθεν ὠνομαζόμεθα χριστιανοί;

Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ αἴτιον, διὰ τὸ ὅποιον ὠνομάσθη Χριστὸς ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ ὅσοι πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, χριστιανοί (4) ἀκούουσιν. Ἐλαβε

1) Ἰδε Α', Σαμουὴλ Γ'. 1. 13. Ἐξοδ. δ', 40. 16. α', Βασιλ. ιθ', 16.— 2) Ἐλήφθη τὸ ῥητόν ἐκ τοῦ Δευτερονομ. ιγ', 15. ὅπου τὸ Ἑβρ. «Προφήτην ἐκ μέσου σου, ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου, ὡς ἐμέ ἀναστήσει σοι Κύριος ὁ Θεός σου· αὐτοῦ ἀκούσεσθε». Ἰδε καὶ Πράξ. γ', 38.— 3) Ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ἠσαίου ξα', 1. τὸ Ἑβραϊκὸν «Γούτου ἔνεκεν» ἀντὶ τοῦ «Οὗ ἔνεκεν».— 4) ὠνομάσθησαν οὕτως οἱ χριστιανοὶ πρῶτον εἰς τὴν Ἀντιόχεια ἐγένετο δὲ —χρηματίσαι—πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς Μαθητὰς χριστιανούς, Πράξ. ια', 26.

προσέτι μετὰ τὴν γέννησιν καὶ περιτομὴν ὁ Σωτὴρ τὸ ὄνομα Ἰησοῦς τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Ἀγγέλου (Ματθ. α, 21.) σημαίνει Σωτῆρα (1).

§. 21. Περὶ τῶν Πράξεων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπέρασε τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς ἐντελεστάτην πληρῶσιν τοῦ Νόμου· ἀπέδειξε μὲ λαμπρὰ θαύματα τὴν ἰδίαν Θεότητα, καὶ ἐφανέρωσε κατὰ πλάτος τὴν θέλησιν τοῦ οὐρανοῦ Πατρός.

Τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ ζωὴ ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ. Αὐτὸς ἀνετράφη ὑπὸ τῆς εὐλογημένης αὐτοῦ μητρὸς· ἀἠϋζανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι πληρούμενος σοφίας, καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτῷ Λουκ. β', 40. Εἰς ἡλικίαν ἐτῶν δώδεκα κατήσχυσε μὲ τὰς σοφὰς ἐρωτήσεις αὐτοῦ τοὺς ἐπιφανεστάτους διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων τοσοῦτον, ὥστε ἐξίσταντο διὰ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ (Λουκ. β', 46.) ὅσοι τὴν ἤκουον. Εἰς τὸν τριακαστὸν χρόνον ἔλαβε τὸ βάπτισμα ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἰωάννου, τοῦ μεγίστου πάντων τῶν Προφητῶν, ὃχι διότι εἶχε χρεῖαν βαπτίσματος ὁ ἀναμάρτητος, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀγιάσῃ μὲ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τὸ Θεῖον τοῦτο λουτρὸν, τὸ ὁποῖον εἶχε προσδιορίσει εἰς καθαρισμόν τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν, καὶ διὰ νὰ δεῖξῃ εἰς ἡμᾶς μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα, πόσον εἶναι ἀναγκαῖον εἰς ἡμᾶς τὸ βάπτισμα.

Σύνοψις τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας.

Μετὰ τοῦτο τὸ ἀξιόλογον ἔργον ἠνέωξε (διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως) ὅλην τὴν πηγὴν τῆς Θείας αὐτοῦ σοφίας· ἐφανέρωσε τὴν οὐράνιον αὐτοῦ φιλοσοφίαν, καὶ διέδωκε τὴν καθαρωτάτην διδασκαλίαν τοιαύτην, ὁποῖαν δὲν ἠδυνήθη ποτὲ νὰ ἀκούσῃ ἀπὸ κανένα τὸ ἀνθρώπινον γένος. Αὐτὸς ἔδειξε, ποῖα εἶναι ἡ ἀληθὴς τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονία, τὴν ὁποῖαν ἔθηκεν εἰς τὴν πνευματικὴν πτωχείαν, εἰς τὴν ὑπομονὴν τῶν θλίψεων, εἰς τὴν ταπεινώσιν ἑαυτοῦ, εἰς τὴν πραότητα καὶ συμπάθειαν, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ διωγμοῦ καὶ τῆς συκοφαντίας διὰ τὸ θέλημά του. Αὐτὸς διώρισε τὴν ἀληθῆ ἢ κυρίαν ἔνοιαν τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ ἔδειξεν, ὅτι τὸ ἀληθὲς καὶ τῶν δύο δὲν πρέπει νὰ ζητῆται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλ' εἰς τοὺς σκοποὺς καὶ λογισμοὺς τῆς καρδίας. Αὐτὸς ἐφανέρωσε, πόσον εἶναι μεγάλη ἡ διαφορά μετὰξὺ Θεοῦ καὶ κόσμου, ἀληθείας καὶ ψεύδους, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Αὐτὸς ἐσηλίτευσε τὴν αἰσχρὰν δευτερονομίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Αὐτὸς ἐπανήγαγε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην, ἀπιστίαν καὶ τὰς ἄλλας φρικώδεις πλάνας, καὶ ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς τὸ μέσον διὰ νὰ ἀποκτήσωσι τὴν Θεῖαν χάριν. Αὐτὸς τοὺς ἐβεβαίωσε διὰ τὰ ἀνεκλάλητα τῆς ἄλλης ζωῆς ἀγαθὰ, καὶ ἐκήρυξεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἀπεσταλμένος Σωτὴρ τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ὅλην αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν (ἣτις εἶναι ἢ καθ' ἑαυτὴν πάσης ἀποδοχῆς ἀξία) ἐστερέωσε διὰ λαμπρῶν θαυμάτων ὁποῖα ἦσαν, τὸ νὰ ἰατροῦσῃ ἀσθενεῖς καταλελειμμένους ἀπὸ πᾶσαν ἀνθρωπίνην

(1) Ἴδε καὶ Λουκ. β', 21.

βοήθειαν, νὰ ὀμματώσῃ τυφλοὺς, νὰ ἐκβάλῃ δαιμόνια καὶ νὰ ἀναστήσῃ νεκρούς· διὰ τῶν ὁποίων ἀπέδειξε σαφῶς τὴν ἰδίαν Θεότητα, ὥστε νὰ λέγῃθαί θαυμάζοντες, ὅσοι τὸν ἠκολούθουν· «Οὐδέποτε ἐράνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραὴλ» Ματθ. θ', 33. Ὅλαι αὐταὶ αἱ διδασκαλαὶ τοῦ Μεσίου ἐστάθησαν τοσοῦτον ἰσχυρότεραι καὶ δραστήριαι, ὅσον ὄλαι του αἱ πράξεις καὶ ὅλαι του ἡ ζωὴ ἐμαρτύρησαν τὴν ἀρετὴν του· ἐπειδὴ αὐτὸς «Ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ» Α', Πέτρ. β', 22. καὶ διὰ τούτων ἐπλήρωσεν ἐντελῶς τὴν προφητικὴν αὐτοῦ διακονίαν. Αἱ σωτηριώδεις τοῦ Χριστοῦ διδασκαλαὶ περιέχονται ὄλαι εἰς τὸ Βύχγγελιον, τὸ ὁποῖον χρεωστούμεν νὰ πιστεῦωμεν ὡς ἐντελέστατον κανόνα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς.

§. 22. Περὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Σωτὴρ ἐτελεύτησε τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ ζωὴν μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον.

Περὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Μεσίτου γράφει ὁ ἠγαπημένος αὐτοῦ μαθητὴς Ἰωάννης (Κεφ. α', 11.) «Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον». Μάλιστα αὐτὸς ὁ Θεὸς Μεσίτης δίδει τὴν φοβερὰν ταύτην ἀπόφασιν διὰ τὴν τυφλότητα τῶν ἀνθρώπων· «Ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα» Ἰωάν. γ', 19. Οἱ Ἰουδαῖοι (πρὸς τοὺς προγόνους τῶν ὁποίων ὑπεσχέθη πολλὰκις ὁ Θεὸς τὸν Μεσίαν, ὡς λυτρωτὴν τοῦ κόσμου) ἦσαν διὰ τῶν σαφεστάτων προφητειῶν τόσοι πεπληροφρημένοι περὶ τῆς μελλούσης ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ ἀμφιβάλλωσι περὶ ταύτης· ἐπειδὴ αὐτοὶ τὸν προσμένουσιν ἔτι (ἀγκαλὰ ματαίως) μέχρι τῆς σήμερον. Αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι συνεχῶς τὸν προεικόνιζον εἰς τὰς θυσίας καὶ τὸν προσετύπων εἰς ὄλας αὐτῶν τὰς ἱεροτελεστίας, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε πρὸς τούτοις προκηρύξωσιν οἱ Προφῆται τὰ σαφέστατα σημεῖα τῆς σωτηριώδους αὐτοῦ ἐλεύσεως ἐπὶ τῆς γῆς. Αὐτοὶ (λέγω) οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ ἠξεύρωσι καὶ τὸν καιρὸν αὐτὸν τῆς ἐλεύσεως, ὅποταν ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, πρὸς πᾶσαν ἐλπίδα, καὶ ἐναντίον εἰς τὴν πρὸς αὐτοῦ χάριν τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ μίαν ἀνήκουστον πῶρωσιν καὶ τυφλότητα, μῆτε τὸν ἐγνώρισαν, μῆτε τὸν ἐδέχθησαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸν ἀπέβαλον ὡς ψεύστην, καὶ τὸν κατεδίωξαν μέχρι θανάτου· θανάτου, ὁ ὁποῖος ἔσωσεν ὅλον τὸν κόσμον. Τὸ αἴτιον τοιαύτης ἀπροσδοκίτου καὶ φρικώδους πράξεώς του εἰς τινὰς μὲν μία ἀναπολόγητος τυφλότης, εἰς ἄλλους δὲ μία ἐθελούσιος ἰσχυρογνωμοσύνη καὶ πῶρωσις. Ἀποφασίζαντες ὁμοῦ τὸν θάνατόν του, ἐπλήρωσαν (χωρὶς νὰ τὸ ἠξεύρωσιν ἢ νὰ τὸ θέλωσι) τὴν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ βουλήν, ἡ ὁποία ἦτο τὸ νὰ ἀποθάνῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ νὰ προξενήσῃ διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου θησαυρὸν ἀτίμητον εἰς τὸν κόσμον. Κατέπεισαν τέλος πάντων μὲ δεήσεις, ἀπειλὰς καὶ συκοφαντίας τὸν Ῥωμαϊκὸν ἡγεμόνα τοῦ τότε καιροῦ, Πόντιον Πιλάτον, νὰ καταδικάσῃ τὸν ἀθῶον Ἰησοῦν εἰς τὸν ἐπονείδιστον σταυρικὸν θά-

νατον, τὸ ὁποῖον καὶ συνέβη τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Ὁ Μελίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀφ' οὗ προσηύξατο θερμῶς πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα, εἰς τοῦ ὁποῖου τὰς χεῖρας παρέδωκεν ὅλους τοὺς πιστούς· ἀφ' οὗ ὑπέμεινε πολλὰς καὶ διαφόρους αἰτίαι, καὶ ἐξέχεε τὸ ἴδιον αἷμα (1), ὑψώθη εἰς τὸν Σταυρὸν καὶ προσηλώθη εἰς αὐτόν. Καὶ ὅμως δὲν ἠρκέσθη ἕως ἐνταῦθα ἡ σκληρότης τῶν Ἰουδαίων! ἤνοιξαν τὴν πλευρὰν τοῦ ἤδη ἀποθανόντος Ἰησοῦ μετ' λόγχην, καὶ ἰδοὺ! ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἀγίας ταύτης πληγῆς αἷμα καὶ ὕδωρ, εἰς τύπον τῶν δύο μυστηρίων (τὰ ἴδια αὐτὸς εἶχε διορίσει) τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας. Ἀφ' οὗ ἐξέφωτισεν ὁ Σωτὴρ, συνέβη μία φοικώδης καὶ παράδοξος ἀλλοίωσις εἰς τὴν φύσιν· ὁ ἥλιος ἔη Σελήνη (2) ἐσκοτίσθησαν, ἡ γῆ ἐσεισθη, πολλοὶ νεκροὶ ἀνεστήθησαν ἀπὸ τὰ μνημεία, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο· διὰ τοῦ ὁποῖου προεικονίζετο σαφῶς ἡ καταστροφή τοῦ ναοῦ καὶ τὸ τέλος τῆς νομικῆς λατρείας. Ἐτι κρεμάμενος ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὁ Χριστὸς ἐξέφωτισε τοῦτον τὸν μυστηριώδη λόγον· «Τετέλεσται» Ἰωάν. ιθ', 30, μετ' τὸν ὁποῖον ἐφανέρωσεν ὅτι ἐκείνην τὴν ὥραν ἔλαβον τέλος ὅλοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης αἱ θυσίαι, τὰ μυστήρια, αἱ ἱεροτελεστῖαι, αἱ προφητεῖαι καὶ αὐτὸς ὁ νόμος· «Τέλος γὰρ νόμου Χριστός» Ῥωμ. ι, 4. Εἰς τὸ νὰ ἀποθάνῃ ὁ Σωτὴρ μετ' σταυρικὸν θάνατον εὐρίσκει ὁ ἅγιος Παῦλος ἕνα μέγα μυστήριον· ὁ νόμος εἶχεν ἐπικατάρατον τὸν κρεμάμενον ἐπὶ ξύλου (Δευτερονομ. κβ', 23.), ἡμεῖθα δὲ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ κατάραν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶπε πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ὅτι θέλει εὐλογηθῶσιν εἰς αὐτὸν ὅλοι οἱ πιστεύοντες, ἀνέλαθεν εἰς ἑαυτόν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὴν κατάραν, κρεμασθεὶς ἐπὶ ξύλου, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς καταράς τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· γέγραπται γάρ· ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου· ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραάμ γεννηταὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» Γαλάτ. γ', 13-14.

§. 23. Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη θυσία.

Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀληθὴς θυσία, διὰ τῆς ὁποίας κατηλλάγημεν μετ' τὸν Θεὸν (α') καὶ ὅσοι πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν Μεσσίτην δικαιούνται καὶ σώζονται (β').

(α) Εἴπομεν ἀνωτέρω πολλάκις, ὅτι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἀποστρέφεται τὸν ἀμαρτωλὸν, ἔπρεπε νὰ ἱκανοποιηθῇ· ἔστι ἡ ἴδιον ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς νὰ ἀποφύγωμεν δι' ἰδίας ἡμῶν ἱκανοποιήτως τὴν

1) Ἀγαθὰ δὲν ἀναφέρει ταύτην τὴν ἔκχυσιν τοῦ αἵματος τὴν πρὸ τοῦ Σταυροῦ εἰς Εὐαγγελιστῆν, πιθανὸν ὅμως εἶναι, ὅτι ἡ φραγγέλωσις, καὶ ὁ ἀνάγνινος στέφανος ὠθούμενος εἰς τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τὰς πληγὰς τοῦ καλάμου (Ματθ. κζ', 26—30), ἡμῶν-σαν τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Λυτρωτοῦ.

2) Ὡσαύτως δὲν ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς (23. 45.) τὸν σκοτισμὸν τῆς Σελήνης· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὴ φωτίζεται ἐκ τοῦ ἡλίου, ἐπιμένον εἶναι νὰ συσκοτίζεται μετ' αὐτὸν ἴδε Ματθ. κδ', 29. Ἐτι σημειῶσαι, ὅτι οἱ Εὐαγγελιστῆν ἀναφέρουσι τὸν σκοτισμὸν τοῦ ἡλίου πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, τὴν δὲ διάρρηξιν τοῦ καταπέτασματος ὁ μὲν Λουκᾶς πρὸ τοῦ θανάτου, ὁ δὲ Ματθαῖος καὶ Μάρκος μετὰ τὸν θάνατον.

αυστηρότητα τῆς δικαιοσύνης του. Ὡσαύτως εἶναι δῆλον, ὅτι ἡ θυσία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (ἣτις ὑψίστατο εἰς προσφοράς ζώων) δὲν ἦτο κατ' οὐδένα τρόπον ἰκανὴ νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμετέρος Μεσίτης ἀνέλαθεν ὅλα ταῦτα εἰς ἑαυτὸν· τὰ πάθη του, ἡ ἔκχυσις τοῦ αἵματός του, καὶ ὁ ὀδυνηρὸς αὐτοῦ θάνατος ἐφάνησαν εἰς τὸν Πατέρα του ὡσάν ἂν τὰ ἐπασχεν αὐτὸς ὁ ἁμαρτωλὸς· καὶ ἡ τιμωρία τοῦ ἀθώου Σωτῆρος, κατὰ τὴν ἀνεξιχνίαστον Θεῖαν βουλὴν, ἐλογίσθη εἰς ἡμᾶς ἀντὶ τῆς ποιότητος, ἡ ὁποία ἐπρεπεν εἰς ἡμᾶς. Οὕτω κρίνει περὶ τούτου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὁπόταν (Β'. Κορινθ. ε', 14.) λέγῃ· «Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς κρίναντας τοῦτο· ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον» καὶ στίχ. 21. «Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν (ἤγουν τὸν παρέδωκεν εἰς θάνατον ὡς ἁμαρτωλὸν), ἵνα ἡμεῖς γενόμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ· καὶ Ἡσαΐου νγ', 5. «Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· παιδεῖα εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν» (1). Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι θυσία· καθότι αὐτὸς προσέφερεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θυσίαν, καὶ ἐσφάγη ὡς ἄνθρωπος ἄκακος, διὰ τὴν ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν. Αὐτὸς ἐκαίετο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ λυτρώσῃ τὸν ἀνθρώπινον γένος, καὶ ἔγεινε πρὸς τὸν Θεὸν τὸν Πατέρα του καταθύμιον ὀλοκαύτωμα καὶ θεάτρον τῆς ἀγάπης. Ἡ θυσία τοῦ Χριστοῦ ἦτον ἀληθὴς θυσία· ἐπειδὴ ὅλαι αἱ προλαβοῦσαι θυσίαι ἦσαν σκιαὶ μόνον καὶ προεικονίσματα ταύτης. Αὕτη μόνη ἡδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ γενῇ ἀξία τῆς εὐσπλαγγίας του· νὰ καθάρσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, καὶ νὰ προσενήσῃ πάλιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπωλεσθεῖσαν πρώτην εὐδαιμονίαν, καθὼς μαρτυρεῖ ἡ ἁγία Γραφή, ὅπου λέγει· «Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μεζιζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τοῦτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐρόμενος· εἰ γὰρ τὸ αἶμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους, ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσω μᾶλλον τὸ αἶμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ Θεῷ, καθαρῆν τὴν συνειδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι;» Ἑβρ. θ', 11—14. Μετὰ ταύτην τὴν θυσίαν ἔλαβε τέλος καὶ ἡ θυσία τοῦ Ἀαρῶν, ἤγουν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· καὶ ὁ Χριστὸς ἐστάθη ὁ μόνος καὶ αἰώνιος ἀρχιερεὺς· διότι πλὴν αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄλλη θυσία, καὶ διότι (κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἑβρ. ζ', 24.) «διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην· ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προ-

1) Τὸ Ἑβρ. «Αὐτὸς δὲ διεπάρη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, συντριβὴν διὰ τὰς ἀδικίας ἡμῶν κτ.» ἔπου τὸ διεπάρη σημαίνει τὴν διὰ τῆς λόγους νύξιν (Ἰωάν. ιθ', 14.), τὸ δὲ συντριβὴν τὴν μεγάλην λύπην καὶ συντριβὴν τῆς καρδίας, τὴν πρὸ τοῦ Σταυροῦ Ματθ. κς'. 37. 38. Ἑβρ. ε', 7. κατὰ τὸ (Ψαλμ. νά, 19.) καρδίαν συντριμμένην.

σερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν. Οὗτος ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς ἠνομάσθη ἀπὸ τὸν Θεὸν αὐτὸν *Ιερεὺς*, ὄχι ὅμως κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν *Μελχισεδεκ* (Ἐβρ. ἐ, 10), ὅστις θέλει νὰ καταλάβῃ τὴν μυστηριώδη ἔννοιαν τῶν λογίων τούτων, ἃς ἀναγνώστῃ τοῦς ἐπόμενους ἐξαίρετους στοχασμοὺς περὶ *Μελχισεδεκ* εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος βιβλίου (1). Εἰς τοῦτο τὸ μέγα τῆς ἀπολυτρώσεως ἔργον φανεροῦνται αἱ ἐξῆς ἀπειροὶ τοῦ Θεοῦ ιδιότητες, ἥγουν, ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ σοφία του. Ἡ *Εὐσπλαγχνία* τοῦ Θεοῦ ἐστάθη τόσον μεγάλη, ὥστε παρέδωκεν εἰς θάνατον τὸν μονογενῆ καὶ ὁμοούσιον αὐτοῦ Υἱὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἐχθροὺς του. Ἡ *Δικαιοσύνη* του ἔμεινε τόσον ἀλώβητος, ὥστε δὲν ἐσυγχωρήθη τὸ ἡμέτερον πταίσμα, πᾶρεξ διὰ τῆς τελειοτάτης ἱκανοποιήσεως. Ἡ *Σοφία* του ἐφάνη κατὰ τοῦτο, ὅτι εὗρηκεν ἓνα τόσον ὑπερθύμαστον μέσον διὰ νὰ ἐκχύσῃ (νὰ εἰπῶ οὕτως) εἰς ἡμᾶς τὸν ποταμὸν ὄλον τῆς ἀγαθότητός του, χωρὶς νὰ ἐλάβῃ τὴν δικαιοσύνην του. «Ὡ θάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ!» Ῥωμ. ιά, 33. Τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον εἶναι εἰς μὲν τοὺς *Ἰουδαίους σκάνδαλον* εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας *μωρία*, εἰς ἡμᾶς δὲ τοὺς *σαζομένους* «Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία» (Α', Κορινθ. α, 23. 24.) καὶ δὲν καυχώμεθα μετὰ τὸν Παῦλον εἰς ἄλλο «Εἰ μὴ ἐν τῷ Σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Γαλάτ. 5', 14.) μετὰ τοῦ ὀπίου τὸν θάνατον ἐλπίζομεν πᾶν ἀγαθὸν ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ· διότι «Ὁς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐκ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται;» Ῥωμ. ή, 32. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ὑποχρεώνει τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα εἰς τὸ νὰ ἀξιώσῃ τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ὄλους ἐκείνους, ὅσοι πιστεύουσιν εἰς τὸν Υἱὸν του, καθὼς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὑποχρεώνει τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸ νὰ ᾔναι πάντοτε εὐγνώμονες πρὸς τὸν Θεόν, καὶ νὰ πληρῶσι τὸ θέλημά του.

Τί εἶναι ἡ Νέα Διαθήκη;

Ἐπομένως ὑφίσταται ἡ *Νέα Διαθήκη* εἰς τοῦτον τὸν ἀμοιβαῖον δεσμὸν καὶ θεμελιούται εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καθὼς αὐτὸς λέγει «Τούτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς διαθήκης» Ματθ. κς', 28.

(6) Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Χριστὸς Ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων» (Β', Κορινθ. ἐ, 15.), καὶ δὲν εἶναι κανένας, ὅσον ἀμαρτωλὸς καὶ ἂν ᾔναι, ὅστις δὲν

1) Μετὰ τὴν παρούσαν κατήχησιν εὐρίσκεται εἰς τὸ Γερμανικὸν μία μελέτη περὶ τοῦ *Μελχισεδεκ*, τὴν ὅποιαν συνέγραψεν ὁ ἡμέτερος Συγγραφεὺς ἐν ἔτει 1764, αἰτηθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Δουκὸς, καὶ ἡμεῖς δὲν μεταφράσαμεν διὰ τὸ σενὸν τοῦ καιροῦ (*).

(*) Ἐπιτυχῶν πρὸ ἔνδεκα ἡδὴ ἐτῶν τὴν περὶ τοῦ *Μελχισεδεκ* μελέτην ταύτην, ἐνόμισα ὅτι θέλω εὐχαριστήσῃ τοὺς ὁμογενεῖς μου, δημοσιεύσας αὐτὴν τότε εἰς τὸ τέλος τῆς τρίτης ἐκδόσεως. Ἢδη δὲ προσέβη καὶ τὴν εἰς αὐτὴν ἀπάντησιν τοῦ Μεγάλου Δουκὸς μεταφρασμένην ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ κατὰ τὸ τότε (1783) συνειλισμένον ὕψος τῆς γλώσσης μας. Ὁ δὲ Μέγας Δοῦξ οὗτος, χάριν τοῦ ὀποιοῦ συνετάχθη παρὰ τοῦ ἀοιδίμου Πλάτωνος ἡ Κατήχησις καὶ προσεφώνηθη καὶ ἡ περὶ *Μελχισεδεκ* αὕτη μελέτη, εἶναι ἃ Παῦλος Πέτροβιτσο, Δυτοκρατορικὸς τότε διάδοχος. Ὁ Ἐκδότης. Δ. Κ.

δύναται νὰ σωθῆ, διὰ ταύτης τῆς χάριτος. Διὰ νὰ γενῆ ὁμως δραστήριος εἰς ἡμᾶς ἡ χάρις αὕτη, εἶναι ἀναγκαῖα ἡ πίστις, ἡγουν πρέπει νὰ ὁμολογῶμεν ἐν εὐθύτῃ καρδίᾳ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἡμέτερον λυτρωτὴν, καὶ νὰ πιστεύσωμεν ἀδιστακτικῶς, ὅτι μόνον δι' αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ γενώμεν κοινωνοὶ τῆς Θείας χάριτος· εἰ δὲ μὴ, δὲν ἔχει εἰς ἡμᾶς οὐδεμίαν ἐνέργειαν ἢ δραστηκωσάτη τοῦ Χριστοῦ ἀξιομισθία, μῆτε δυνάμεθα νὰ σωθῶμεν, καθὼς σαφέστατα τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἅγια Γραφή εἰς πολλοὺς τόπους· «Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν (λέγει) ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον» Ἰωάν. γ', 16. καὶ «Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἦδη κέκριται» αὐτ. στίχ. 18. Ὅταν λέγω, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ἡ πίστις, ὁ λόγος μου, εἶναι περὶ τῆς ἀνυποκρίτου, ὀρθῆς καὶ ζωσῆς πίστεως, ἡγουν τοιαύτης πίστεως ἡ ὁποία νὰ ἦναι «δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» Γαλάτ. ε', 6.

§. 24. Περὶ τῆς Ἀναστάσεως καὶ Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ ἀποθανὼν Σωτὴρ ἐτάφη· ἀνέστη ὁμως τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελήφθη ἔπειτα εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Ἡ ταφή τοῦ Χριστοῦ φανερόναι, ὅτι ἀπέθανεν ἀληθῶς· δὲν ἠδυνήθη ὁμως νὰ τὸν κρατήσῃ ὁ τάφος, καθὼς λέγει ὁ Πέτρος· «Ὅν ὁ Θεὸς ἀνέστησε λύσας τὰς ὠδύνας τοῦ θανάτου (1), καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ» Πράξ. β', 24. Ἀλλ' ἂψ οὐ ἐτάφη τῇ παρασκευῇ, ἔμεινε εἰς τὸν τάφον τῷ σαββάτῳ, καὶ ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καθὼς αὐτὸς πολλάκις εἶχε τὸ προειπῆ, καὶ ἡ ἅγια Γραφή εἶχε τὸ προκηρύξῃ. Οἱ Προφῆται προῖδόντες ταύτην τὴν κατὰ τοῦ θανάτου καὶ κατὰ τοῦ ἄδου νίκην τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἔφαλαν οὕτω· «Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; πῶ σου ἄδη τὸ νίκος;» Ὡσπ' ἰγ', 14 (2). Ὁ Χριστὸς διὰ τῆς ἀναστάσεως μᾶς ἐβεβαίωσε πληρέστατα, ὅτι ἐνίκησε τὸν θάνατον, ὅτι εἶναι ὁ ἀληθὴς Σωτὴρ, ἀπεσταλμένος ἐκ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὅτι ἡ εἰς αὐτὸν ἐλπίς δὲν εἶναι ματαία, ἀλλὰ βεβαία καὶ ἀναμφίβολος. Οὕτω λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Ἀπόστολος· «Ὁς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαιοσύνην ἡμῶν» Ῥωμ. δ', 25. Εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος θεμελιούται καὶ ἡ ἐλπίς τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως· «Εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ» Ἀ', Θεσσαλονικ. δ', 14. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐφάνη μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς, καὶ τοὺς ἐπληροφόρησε διὰ πολλῶν βεβαίων σημείων, ὅτι ἀνέστη ἀληθῶς· τοὺς ἐδίδαξεν ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τὸ μέγα τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν ἀξίωμα· εἶπεν, ὅτι ἔμελλε νὰ ἀνοιχθῆ ταχέως εἰς αὐτοὺς ἡ ὁδὸς τοῦ νὰ κηρύξωσι

1) Εἰς ἄλλα ἀντίγραφα τῆς Νέας Διαθήκης εὐρηται ἄδου ἀντὶ θανάτου.

2) Τὸ ἔβρ. «Ἔσομαι λοιμὸς σου (ὁ Σύμμαχος· ἔσομαι πληγὴ σου) θάνατε· ἔσομαι ἄληθρὸς σου ἄδη». Οἱ ἔβρ. «Ποῦ ἡ δική σου θάνατε, πῶ τὸ κέντρον σου ἄδη;» ὁ Ἀπόστολος (Α', Κορινθ. ιε', 55.) «Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; πῶ σου ἄδη τὸ νίκος;»

τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη ὑπεσχέθη εἰς αὐ-
τούς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς πᾶσαν τὴν
ἀλήθειαν· ἀνελήφθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀ-
νάστασιν, εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ ἰδίου Πατρός.

Τί τὸ καθίσει ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ;

Αὕτη ἡ ἐν δεξιᾷ καθίσις σημαίνει, ὅτι ἔλαβε τὴν Θεῖαν δύναμιν καὶ
δόξαν, ἡ ὁποία ἦτον μὲν πάντοτε καὶ ἀπ' αἰῶνος ἰδίᾳ εἰς αὐτόν, ἐκρύπτε-
το δὲ ἐπὶ τῆς γῆς ὑποκάτω εἰς τὸ κάλυμμα τῆς ἀνθρωπότητος, Ἰωάν.
17, 4—8.

§. 25. Περὶ τῆς δευτέρας ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.

Αὐτὸς θέλει πάλιν ἔλθῃ, διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ
ἡ βασιλεία του δὲν θέλει λάβῃ ποτὲ τέλος.

Ἡ πρώτη ἔλευσις τοῦ Μεσσοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἐστάθη ταπεινὴ, ἡ δευτέ-
ρα θέλει εἶναι μετὰ δόξης· ἡ πρώτη ἦτον εὐσπλαχνικὴ, ἡ δευτέρα θέλει
ἦναι φοικῶδης· ἐπειδὴ εἰς τὴν πρώτην ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου διὰ
νὰ λυτρώσῃ τὸν κόσμον· εἰς τὴν δευτέραν θέλει ἔλθῃ διὰ νὰ τὸν κρίνῃ,
καθὼς αὕτη ἡ αἰώνιος ἀλήθεια λέγει, Ματθ. κέ, 31. 32. «Ὅταν δὲ ἔλ-
θῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι Ἄγ-
γελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ· καὶ συναχθή-
σονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη».

Ἡ αἰτία τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ αἰτία τῆς δευτέρας ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ πλήρωσις τῆς ἀ-
δεκάστου τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης, διὰ νὰ ἀποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα
αὐτοῦ, καὶ νὰ ἀπαρτίσῃ τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως· καθότι ἡ
ἀποκτηθεῖσα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐλπίζομένη ὑπὸ τῶν ἀ-
ληθῶν χριστιανῶν εὐδαιμονία δὲν εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ φυλάττεται
εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· «εἵπερ δίκαιον παρὰ Θεῶ
ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις
ἀνεσιν· μετ' ἡμῶν ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ
μετ' Ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ» Β', Θεσσαλονικ. α', 6. 7. Ἡ κρίσις
αὕτη λοιπὸν θέλει ἦναι φοβερά εἰς μόνους τοὺς ἀπίστους· εἰς ἐκείνους δὲ,
ὅσοι μέχρι τέλους ἐπέμειναν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν, χαροποιὰ καὶ πα-
ρηγορητικὴ· ἐκείνοι θέλει τρέμωσιν, ὅταν ἐκχυθῇ ἐπάνω των τὸ πατήριον
τῆς Θεῖας ὀργῆς· οὗτοι θέλει χαίρωσιν, ὅταν ἀπολάβωσι τὴν ἔνδοξον ἀ-
μοιβὴν διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, καὶ ἐνωθῶσι μετ' ὃν Χριστόν. Ἀλλὰ
τίνι τρόπῳ θέλει συμβῆ ἡ φοβὰ καὶ ἀπροσωπόλητος αὕτη κρίσις;
Αὕτη θέλει φανῆ ἐξαίφνης· ἐξαίφνης θέλει κλονισθῆ ἡ γῆ, ὁ Ἥλιος καὶ ἡ
Σελήνη θέλει σκοτισθῶσιν, οἱ ἀστέρες θέλει πέσωσιν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, αἱ
δυνάμεις τῶν οὐρανῶν θέλει σαλευθῶσιν· ἡ σάλπιγξ τῶν Ἀρχαγγέλων
θέλει ἠχησῆ· ὅλοι οἱ νεκροὶ ἐν βότῃ ὀφθαλμοῦ θέλει ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὰ
μνήματα, καὶ θέλει ἀρπαγῶσιν ἐν νεφέλαις, προσμένοντες τὴν Θεῖαν κρί-

σιν. Εἰς ταύτην τὴν φοβερὰν ἀλλοίωσιν τῆς φύσεως θέλει θρηνηῶσαι πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς καὶ θέλει συμβῆ ἑλίψις μεγάλη ὅποια δὲν ἐγένεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου, μῆτε θέλει γενῆ οἱ ἄνθρωποι θέλει ἀποφύγωσιν ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας τῶν ἀπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ, καὶ δὲν θέλει εὐρίσκωσιν εἰς ἄλλο τι σωτηρίαν, παρὰ εἰς τὴν πίστιν τὴν δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην (1). Ὑστερα ἀπὸ τὰ σημεῖα ταῦτα τῆς ἐλευσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ θέλει τεθῆ θρόνος καὶ θέλει ἀνοιχθῶσι βιβλία (2), διὰ τῶν ὁποίων θέλει ἐξυπνοῦν ἡ συνείδησις ἐκάστου· καὶ τότε θέλει ἰδῶσι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν ὡς ἀστραπὴν (ἡ ὅποια ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν), μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. Μετὰ ταῦτα θέλει χωρισθῶσιν οἱ δίκαιοι ἀπὸ τοῦ ἀσεβεῖς, καθὼς ὁ ποιμὴν χωρίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ ἐρίφια· καὶ οἱ μὲν δίκαιοι θέλει σταθῶσιν ἐκ δεξιῶν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἐξ ἐναντιῶν. Εἰς ταύτην τὴν κρίσιν δὲν θέλει ἦναι μῆτε κατήγοροι, μῆτε μάρτυρες, καθὼς μῆτε ἐξέτασις μακρὰ θέλει γενῆ· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Κριτὴς εἶναι καρδιογνώστης, εἰς τὸν ὅποιον δὲν εἶναι τίποτε κρυπτόν. Αὐτὸς θέλει ἰδῆ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ υἱοῦς, τοὺς υἱοὺς τῆς ἀναστάσεως, μετὰ πατρικῶς καὶ φιλοστόργου ὀφθαλμοῦ· θέλει τοὺς ὀνομάσῃ δούλους πιστοὺς, φίλους, πρόβατα ἴδια, καὶ εὐλογημένους· θέλει ἐπαινέσῃ τὴν ἐπιμονὴν αὐτῶν καὶ σταθερότητα εἰς τὴν πίστιν, τὴν πλήρωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, καὶ τὰς εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας ἔδειξαν εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον ἐν τῷ προσώπῳ τῶν πτωχῶν· ἔπειτα θέλει τοὺς μεταθέσῃ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς αἰωνίου χαρᾶς δι' ἀμοιβὴν, καὶ θέλει τοὺς ἀναδείξῃ μετόχους ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν «*Ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη*» (3). Ἐξ ἐναντίας πάλιν θέλει ἰδῆ τοὺς ἀσεβεῖς· μετὰ ὀφθαλμοὺς ὀργῆς· θέλει τοὺς ὀνομάσῃ ἀχάριστά, πεπωρωμένα, καὶ κατηραμένα κτίσματα· θέλει τοὺς ἐλέγξῃ διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ ἰσχυρογνωμοσύνην αὐτῶν, διὰ τὰς βῆρες καὶ τὴν ἀσπλαχνίαν, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν εἰς αὐτὸν ἐν τῷ προσώπῳ τῶν πτωχῶν· καὶ θέλει τοὺς ἐξορίσῃ ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον τοῦ κλαυμοῦ καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, εἰς τὴν κατοικίαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων, διὰ τὰ βρασπιζῶνται αἰωνίως διὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν. Καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ Κριτοῦ θέλει ἐμβῆ εἰς ἔργον εὐθύς· διότι «*Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται (λέγει ὁ Χριστὸς, Ματθ. κδ', 35.), οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι*». Κατωτέρω θέλω λαλήσῃ πλατύτερον περὶ τῆς μακαριότητος τῶν δικαίων, καὶ περὶ τῆς κολάσεως τῶν ἀσεβῶν.

Πότε θέλει ἦναι ἡ Δευτέρα Παρουσία.

Ἄγκαλὰ ἡ ἅγια Γραφὴ δὲν ἠθέλησε νὰ φανερώσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν καιρὸν τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς φοβεραῖς· καὶ τοῦτο, διὰ τὰ ἡμεθα πάντοτε ἔτοιμοι· ἔδωκε μὲ ὄλον τοῦτο εἰς ἡμᾶς σημεῖα φανερά, διὰ τῶν ὁποίων δυναμέθα νὰ γνωρίσωμεν τὴν πλησίαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης.

1) Ἰδε Ματθ. Κεφ. κδ', καὶ κέ, Μάρκ. ιγ'. Λουκ. Κεφ. ιζ', 20—37 καὶ Κεφ. κβ', 8—36. καὶ Α', Θεσσαλον. δ', 15—17. — 2) Δανιήλ, ζ', 9. 10. — 3) Α', Κοριν. β', 9.
(ΚΑΤΥΧΗΣΙΣ ΠΛΑΤΩΝΟΣ.)

Σημεία τῆς ἐγγιζούσης τελευταίας ἡμέρας.

Ἐναντιοτάτῳ εἰς πολλὰ ἄλλα προγνωστικά σημεῖα ἀριθμῆται ἡ ἀγία Γραφή καὶ ταῦτα ὡς πρῶτα καὶ ἀναμφίβολα. Ὅταν ἰδῶμεν μίαν φανεράν καταφρόνησιν τῆς Θρησκείας καὶ μίαν παντελῆ διαφορὰν τῶν ἡθῶν «Μικρὸν πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ θέλει πληθυνθῆ ἡ ἀνομία, καὶ θέλει ψυγῆ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν» (Μαθ. κδ', 12.), ἡ Θρησκεία θέλει καταφρονηθῆ, καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου θέλει ἐξουθενιωθῆ· «Ὅτι, εἰ μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ δὲν θέλει ἔλθῃ.» Β', Θεσσαλον. β', 3. Αὕτη δὲ ἡ ἀποστασία εἶναι, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Παύλου, ἡ ἀπὸ τῆς Πίστews ἀποστασία· «Τὸ δὲ Πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως» Α', Τιμόθεος δ', 1. Περιγράφει δὲ τοὺς ὑστέρους τούτους καιροὺς ὁ Ἀπόστολος τοιούτους, εἰς τοὺς ὁποίους θέλει συμβῆ ἡ ἄκρα διαφορὰ τῶν ἡθῶν καὶ ἡ καταφρόνησις τῆς ἀρετῆς, καὶ θέλει πληθυνθῶσιν αἱ σαρκικαὶ ἐπιθυμίαι· «Τοῦτο δὲ γίνωσκε (λέγει), ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐστήσονται καιροὶ χαλεποὶ· ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, υπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ΑΧΑΡΙΣΤΟΙ, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοί, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τετυρωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι» Β', Τιμοθ. γ', 1—4. Καὶ ἀφ' οὗ τοιούτοτρόπως πληρωθῆ τῆς κακίας τὸ μέτρον, τί ἄλλο μένει πλέον, παρὰ νὰ ἔλθῃ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἐκρίζωσιν; Ὁ πάλαι κατακλυσμός, ἡ καταστροφὴ τῶν Σαδόμεων καὶ τῆς Γομόρρας καὶ ὁ ἐξολοθρευμὸς τῶν Ἀμορραίων (Γενέσ. ιε', 16.) εἶναι φανερά παραδείγματα τούτου τοῦ πράγματος. Ἡμεῖς ὅμως θεωροῦντες τὴν ἀξιόλογον διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, χρεωστοῦμεν, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου, νὰ παρακινῶμεν ἅ Ἀλλήλους εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὰ καλὰ ἔργα· καὶ τοσοῦτω περισσώτερον, ὅσα βλέπομεν τὴν ἡμέραν ἐγγιζούσαν· Ἐβρ. ι', 24. 25.

§. 26. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀφ' οὗ ἀνελήθη εἰς οὐρανούς, ἔστειλεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ εἰς ὄλους τοὺς πιστοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα (α) διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ χάριτος τοῦ ὁποίου σῴζεται ὁ ἄ. ἄνθρωπος (β).

(α) Ἐρρήθη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Σωτὴρ, πρὸ τοῦ νὰ ἀναληθῆ εἰς τοὺς οὐρανούς, ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Ἀποστόλους νὰ πέμψῃ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Τῇ πεντηκοστῇ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, ὡς διηγείται ὁ Εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς. Πράξ. κεφ. β'. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἴτο Θεία· καθότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ λειτουργικὰ πνεύματα, ὁποῖα εἶναι οἱ Ἄγγελοι· ἀλλ' εἶναι Κύριος καὶ Θεός, τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς ἀγίας Τριάδος, τὸ ὁποῖον προσκυνεῖται καὶ λατρεύεται ἀπαρᾶλλάκτως, καθὼς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, καὶ ἐκπορεύεται παρὰ μόνου τοῦ Πατρὸς. Οἱ παπισταί, ἢ ὅσοι συμφωνοῦσι κατὰ τοῦτο μὲ τὴν Ἐκ-

αποϊαν τῆς Ῥώμης, διῶχυρίζονται ἀλόγως, καὶ ἐναντίον εἰς τὸ δόγμα τῆς Παλαιᾶς Ἐκκλησίας, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ἐγὼ περὶ τούτου δὲν θέλω ἐξετάσει περισσώτερον¹⁾ διὰ τὸ νὰ ᾔηται ἀνεπιχίνιστον μυστήριον, καὶ διότι εἶναι περιττὸν τὸ νὰ φιλονεικῶμεν περὶ τούτου, ὅποταν ἡ ἅγια Γραφή ἀναφέρῃ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς μόνον τὸν Πατέρα, καὶ ὄχι εἰς τὸν Υἱόν· «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται» Ἰωάν. ιβ', 26. Τοῦτο ἐβεβαίωσαν καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας· οἱ ὅποιοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ προσθέσωσι τίποτε ἐναντίον εἰς τὴν φανερὰν τῆς ἁγίας Γραφῆς μαρτυρίαν. (Βλέπε εἰς τὸ τέλος Σημ. δ'.)

(6) Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔστειλε τὸ ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν, ἦγουν εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς· καθὼς ἐπροφήτευσεν περὶ τούτου ὁ Προφήτης Ἰωήλ. β', 28. «Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα καὶ ἔκχεω ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα» (1).

Ποῖαι εἶναι τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἱ ἐνέργειαι;

Εἶναι δὲ αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διὰ τῶν ὁποίων ἀπηρτίσθη ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, διάφοροι· αὐτὸ προσκαλεῖ διὰ λόγου εἰς τὴν πίστιν τοὺς πλανωμένους, καὶ προσκολλημένους εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τοὺς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν ἀνθρώπους· δίδει εἰς αὐτοὺς διαφόρους ἀφορμὰς εἰς ἐπιστροφὴν· κινεῖ καὶ μαλακύνει τὴν σκληρὰν καρδίαν αὐτῶν, καὶ ἀνάπτει εἰς αὐτὴν τὸ φῶς τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ· αὐτὸ ἐνεργεῖ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὸν καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν εἰς τὸ βῆπτισμα, καὶ ἀνακαινίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν μετάνοιαν· αὐτὸ τὸν ἐνώνει μετὰ τὸν Χριστὸν διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Ἐυχαριστίας, καὶ διὰ τῆς σταθερᾶς ἐπιμονῆς εἰς τὴν πίστιν· αὐτὸ τὸν βοηθεῖ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, τὸν παρηγορεῖ καὶ τὸν διευθύνει εἰς ὅλους τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς θλίψεις, καὶ τοῦ πληροφορεῖ τὴν καρδίαν περὶ τῆς μεγάλης πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀγάπης τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς.

Ποῖα εἶναι ἡ χάρις.

Αὐταὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀνομάζονται ἐνέργειαι τῆς χάριτος· καὶ ἐπειδὴ εἶναι διάφοροι, λαμβάνει διαφόρους ὀνομασίας καὶ ἡ χάρις. Αὐτὴ ὀνομάζεται προηγουμένη, διεγείρουσα, δικαιοῦσα καὶ συνεργούσα· καθότι διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τῆς χάριτος δίδεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸν πνευματικῶς νεκρὸν, ἡ πνευματικὴ ζωὴ· ὅθεν καὶ ὀνομάζεται εἰς τὸ Σύμβουλον τῆς πίστεως τὸ ἅγιον Πνεῦμα ζωοποιόν· ὡς χορηγὸς τῆς χάριτος ταύτης· εἰς δὲ τὸν Ἠσαΐαν κεφ. ια', 2. «Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας—πνεῦμα φόβου Θεοῦ» (2). Καὶ ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ λαλῆσαι διὰ τῶν Προφητῶν Πνεῦμα· ἐπειδὴ, ὅσα προεκλήρ-

1) Τὸ Ἑβρ. «Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα ἔκχεω τὸ πνεῦμά μου κ.τ.» Ἀριθμεῖται δὲ κεφ. γ', 4.— 2) Τὸ Ἑβρ. «—πνεῦμα γνώσεως καὶ φόβου Κυρίου».

ξαν ἢ ἔγραψαν οἱ Προφῆται, δὲν τὰ ἔγραψαν ἐξ οἰκείας θελήσεως ἢ φαντασίας ἄλλ' ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι, ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι» Β'. Πέτρ. α', 21. Χρῆσται λοιπὸν ὁ χριστιανὸς νὰ πιστεύῃ τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης ὡς λόγια Θεοῦ, καὶ ὡς ἐντελῆ καὶ ἀσφαλτέστατον κανόνα τῆς πίστεως καὶ τῆς θεαρέστου ζωῆς. Τὰ δὲ σημεῖα καὶ οἱ καρποὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅποταν κατοικῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, Ἄγάπη, χαρὰ, εὐρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθουσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια Γαλάτ. ε', 22.

§ 27. Περί τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων, καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκήρυξαν οἱ Ἀπόστολοι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ συνήθροισαν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη μίαν Ἐκκλησίαν.

Ἡ ἀξιοθαύμαστος ἐπίδοσις καὶ προκοπὴ, τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ Ἀποστολικὸν κήρυγμα, φανεροῦν σαφέστατα ὅτι εἶχε συνεργούσαν τὴν Θεῖαν δύναμιν. Οἱ Μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, ἄνθρωποι χωρὶς ὑπόληψιν ἢ δύναμιν, χωρὶς ὄπλα, χωρὶς σοφίαν καὶ ἐγλωττίαν ἀνθρωπίνην, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πίστιν, καθ' ὅλον τὸν κόσμον, ἀνθρώπους περιφανεῖς, ἰσχυροὺς καὶ σοφοὺς, εἰς μίαν πίστιν, ἢ ὁποία ἦτον ἐκ διαμέτρου ἐναντία εἰς τὰς παλαιὰς ὑπολήψεις καὶ δοξὰς τοῦ κόσμου, ἢ ὁποία κατήργησε τὴν συνεπισημένην παρ' αὐτοῖς πάντοτε Θεϊκὴν λατρείαν, ἢ ὁποία δὲν ἐσυμφώνει καθ' οὐδένα τρόπον μετὰ τοὺς φαντασιώδεις καὶ μωροὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἢ ὁποία, μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ θεραπεύῃ τὰ πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας των, ἐκήρυττεν εἰς ἐκείνους, ὅσοι τὴν ἐλάμβανον, ζῶν μετὰ διωγμῶν καὶ θλίψεων (1). Ἦτον κάμμία ἐλπίς νὰ

1) Ἀδύνατόν μοι εἶναι νὰ παρέλθω τὰ ἀξιωματικὰ λόγια τοῦ περιφάνου Βοννετίου σύμφωνα μετὰ ὅσα λέγει ὁ Συγγραφεὺς ἐνταῦθα περὶ τῆς ἐπίδοσεως τοῦ χριστιανισμοῦ «Τίνι τρόπῳ οἱ ἀλιεῖς γίνονται Ἀπόστολοι, καὶ πείθουσι τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι ἔλη ἐκείνη ἢ ἐξωτερικὴ, μεγαλοπρεπὴς, παλαιὰ καὶ σεβάσιμος λατρεία δὲν εἶναι πλέον ἀρεστὴ εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ κατήργηθη εἰς τὸ παντελές; ὅτι ἔλαι ἐκείνη αἱ μυστηριώδεις τελεταὶ δὲν εἶναι πᾶρξ ὀκιά τῶν πραγμάτων, τῶν ὁποίων αὐτοὶ περισσότερο εἶναι αὐτοὺς τὸ σῶμα; ὅτι αἱ παραδόσεις, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι προσκολλημένοι, εἶναι ἐντάλματα ἀνθρώπων ἀναιρετικὰ τοῦ Θεοῦ νόμου; ὅτι ὁ παρ' αὐτῶν καταδικασθεὶς ἀφανὴς ἐκεῖνος ἄνθρωπος, καὶ ἐκπνεύσας ἐπὶ σταυροῦ, εἶναι αὐτὸς ὁ μέγας λυτρωτὴς, προκηρυχθεὶς εἰς αὐτοὺς, τὸν ὁποῖον ἀνέμενον; ὅτι δὲν εἶναι πλέον αὐτοὶ μόνοι τὰ ἀντικείμενα τῶν παραδόσεων ἁγίων τῆς Προνοίας, ἀλλ' ὅτι πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς ἐκλήθησαν εἰς τὸ νὰ συμμετέξωσιν ἀπ' αὐτάς; Τίνι τρόπῳ οἱ ἀλιεῖς πείθουσι τοὺς πολυθεοὺς Ἑθνικούς, ὅτι εἶναι εἰς μόνον Θεόν, καὶ φθάνουσιν εἰς τὸ νὰ καθαρῶσιν τὰς ἐννοίας των, καὶ νὰ τὰς καταστήσωσι πνευματικὰς, ἀποσπῶντές τους ἀπ' ἐκείνην τὴν κερὰν ὕλην εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν προσκολλημένοι, καὶ ἐπιστρέφοντές τους πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα; Τίνι τρόπῳ τοὺς μακρύνουσιν ἀπὸ τὰς ἀπατηλὰς ἡδονὰς τῶν αἰσθησῶν, καὶ καθαρῶσιν ὅλα των τὰ πάθη, καὶ τοὺς καθιστάνουσι σοφοὺς, καὶ πλέον παρὰ σοφοὺς; Τίνι τρόπῳ μάλιστα τὰ πείθουσι νὰ προσκυνήσωσι ἕνα ἄνθρωπον ἡτιμωμένον μετὰ τὸν σταυρικὸν θάνατον, καὶ μεταβάλλουσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς των τὴν μωρίαν τοῦ Σταυροῦ εἰς σοφίαν; Τίνι τρόπῳ οἱ κήρυκες τοῦ ἐσταυρωμένου πείθουσι τοὺς νέους αὐτῶν παθεῖν νὰ ἀρνηθῶσι τὰ κοσμικὰ συμφέροντα, καὶ νὰ ζῶσιν εἰς καταρρένησιν, εἰς ταπεινώσιν καὶ εἰς θείους, νὰ καταφρονῶσι πᾶν εἶδος πόνου καὶ

λάβη εὐτυχῆ ἔκβασιν τοιαύτη ἐπιχείρησις ; Με ὄλον τοῦτο « Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατά ἐστι παρὰ τῷ Θεῷ » Λουκ. ιη', 27. Ὁ ἄδης ἐξωπίσθη με ὄλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀνθρωποσωτήριον ταύτην ἐπιχείρησιν· ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συντρέψῃ τὴν πέτραν, ἥτις εἶναι ὁ Χριστός, καὶ ἐπάνω τῆς ὁποίας ἐθεμελιώθη ἡ πίστις. Ὁ Θεὸς Παῦλος ἐκπληττόμενος τὴν ὑπερβαύμαστον ταύτην προκοπὴν τοῦ Βύαγγελίου λέγει· « Τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνη· καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα καταισχύνη τὰ ἰσχυρά· καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ Θεός καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ· ὅπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ. » (Α', Κορινθ. α', 27.). Ἀφ' οὗ ἐδέχθησαν τὸ Βύαγγέλιον ὄλα τὰ ἔθνη εἰς ὄλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἐκ τῶν πιστευσάντων ἐγεννήθη ἡ ἀγία Κοινότης τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, ἡγοῦν ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία· ἡ ὁποία δὲν εἶναι περιωρισμένη, καθὼς ἡ Ἰουδαϊκὴ, εἰς ἓν μόνον ἔθνος, ἀλλὰ συνίσταται ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα πανταχοῦ τῆς γῆς εὐρισκόμενα ἔθνη καὶ γένη· διὰ τοῦ ὁποίου ἐπληρώθη ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ὅτι ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἔμελλον νὰ εὐλογηθῶσιν ὄλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. Γενέσ. κβ', 18.

§. 28. Αἱ ἰδιότητες τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας.

Αὕτη ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία (α), Ἀγία (β), Καθολικὴ (γ) καὶ Ἀποστολικὴ (δ).

(α) Εἶπωμεν ἀνωτέρω (§. 5. τοῦ παρόντ. Μέρ.), ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ὅτι, ἀγκαλὰ ἔλαβε διαφόρους καταστάσεις, ἡ οὐσία ὅμως τῆς πίστεως ἦτο πάντοτε ἡ αὐτή· καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐν σαρκὶ τοῦ Σωτῆρος ἔλευσιν, διὰ τὸ νὰ συνηθροσθησαν εἰς αὐτὴν διὰ τῆς διδαχῆς τῶν Ἀποστόλων ὄλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, ἐγενεον ἐνδοξοτέρα καὶ λαμπροτέρα. Ἐπομένως εἶναι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τοῦ νῦν μία καὶ ἡ αὐτὴ Ἐκκλησία, καὶ θέλει μείνῃ μέχρι τέλους τοῦ κόσμου ἡ αὐτή.

Διατὶ ὀνομάζεται μία ἡ Ἐκκλησία

Εἶναι μία μόνη Ἐκκλησία· διότι ἦτον πάντοτε μία μόνη πίστις, εἰς μόνος θεμέλιος τῆς πίστεως, μία μόνη κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Χριστός, μία μόνη πρὸς σωτηρίαν ὁδός, εἰς τὴν ὁποίαν ὄλοι ἐλπίζουσιν. Ὁ Θεὸς λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος· « Ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεύμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν· εἰς Κύριος μία πίστις » Ἐφεσ.

τιμωρίας, νὰ ἀνθίστανται εἰς ὄλους τοὺς πειρασμοὺς, καὶ νὰ ἐπιμένωσι μέχρι θανάτου εἰς μίαν διδασκαλίαν, τῆς ὁποίας αἱ ἀμοιβαὶ εἶναι εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ; Τίνι τρόπῳ λοιπὸν οἱ ἀλείεις τῶν ἰχθύων κατεστάθησαν ἀλείεις ἀνθρώπων ; Τίνι τρόπῳ εἰς διάστημα ὀλιγώτερον ἀπὸ πενήτηντα ἔτη ἐνηγαλίσθησαν τὴν νῆαν ταύτην διδασκαλίαν τοσαῦτα διάφορα ἔθνη ; Τίνι τρόπῳ ὁ κόκκος τοῦ σιναπίους ἐγενετο δένδρον μῆγα ; Τίνι τρόπῳ τὸ δένδρον τοῦτο ἐπεσκίασε τοσοῦτους τόπους ; » Bonnet. Recherches Philosophiques sur le Christianisme, Chap 37. ἐκ τοῦ ὁποίου τὰ μετέφρασα ἐλευθέρως.

δ', 4. Χωρίζονται δὲ ἀπὸ τὴν ἐνότητα ταύτην τῆς Ἐκκλησίας, ὅσοι ἢ δὲν δέχονται καθόλου τὸν Θεῖον λόγον, ἢ ἀμίγουσιν μὲ αὐτὸν τὰς ἀλλοκότους αὐτῶν δόξας. Ὅθεν καὶ ἡ κοινότης τοιούτων ἀνθρώπων δὲν εἶναι Ἐκκλησία, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον συνάθροισι κακοδόξων, οἱ ὅποιοι δὲν κυβερνῶνται ὑπὸ πνεύματος Θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐχθρας καὶ τοῦ μίσους. Βλέπομεν εἰς τοὺς παρόντας καιροὺς, μὲ μέγα σκάνδαλον τοῦ Χριστιανισμοῦ, τρεῖς κυρίας Αἵρέσεις* ἤγουν τὴν Αἵρεσιν τῶν Παπιστῶν (1), τῶν Λουθηρανῶν (2), καὶ τῶν Καλβινιστῶν (3). Καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἀντιφέρονται πρὸς ἀλλήλας. Ὁ Παπισμὸς εἶναι πλήρως ἀπὸ ὀλεθριωτάτας δεισιδαιμονίας, καὶ ὑποτάσσεται τυφλῶς, μὲ ἀθέτησιν τοῦ Θεοῦ λόγου, εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ Πάπα. Αὐτοὶ παρεξηγοῦσι τὸ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόγμα ἐναντίον εἰς τὰς φανεράς μαρτυρίας τῆς ἁγίας Γραφῆς* ὑστεροῦσι τοὺς λαϊκοὺς τὸ ποτήριον τῆς Θείας Κοινωνίας, καὶ δὲν συγχωροῦσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἁγίας Γραφῆς (4). Αὐτοὶ πιστεύουσι

1) Γνωσταὶ εἶναι εἰς καθ' ἓνα αἱ διαφοραὶ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἀνεψή πάσα μία ἀπὸ αὐτὰς, καὶ ἡ ἀνωφελὲς συναθροισθεῖσα σύνοδος τῆς Φλωρεντίας, διὰ τὴν θεραπείαν τὴν μεγάλην αὐτὴν πληγὴν τῆς Ἐκκλησίας.— 2) Ὁνομάσθησαν ἀπὸ Μαρτίνου Λουθήρου τοῦ Αἰρεσιάρχου, ὅστις ἦτον Μοναχὸς ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Δογυστινιανῶν, καὶ διδάσκαλος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαίδευσης ἐν Βιττεμβέργῃ, πόλει τῆς Γερμανίας* ἤρξατο τὴν διδασκαλίαν δημοτικῶς τὰς δόξας αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀντιφέρειν κατὰ τῆς Παπιστικῆς Ἐκκλησίας ἐν ἔτει 1517. Κατεδικάσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς αἰρετικὸς ἐν ἔτει 1520. Συνεργὸς τοῦ Λουθήρου ἐστάθη Φίλιππος ὁ Μεγάλω γῶν, ὅστις ἀπεκρίθη πρὸς Ἰωσήφ Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, περὶ τὰς αὐτῶν καὶ τὴν ἐν Ἀδύσση ὁμολογίαν τῶν Λουθηρανῶν* ἐπειδὴ εἶχε στείλῃ ὁ Πατριάρχης ἐν ἔτει 1558. Αἰρητῆριον τὸν Διάκονον εἰς Βιττεμβέργῃν, διὰ τὴν ἐξέτασιν περὶ τῆς νέας ταύτης Αἵρέσεως. Ἰδ. Ἀδόλφ. Λάμπ. Ἐκκλησι. Ἱστορ. Βιβλ. 2. κεφ. 12. Κατὰ τοὺς καιροὺς ταύτους ἤκμαζε καὶ Ἰλδερίκος ὁ Ζβίγγλιος εἰς τὴν Ἑλλουθιαν. Αἱ δόξαι τούτου διέφερον ὀλίγον τι ἀπ' ἐκείνας τοῦ Λουθήρου.— 3) Ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Καλβίνου. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1509. καὶ ἀπέθανεν ἐν ἔτει 1564. Ἐστάθη τοσοῦτο περισημότερος μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ζβίγγλιου, ὥστε νὰ μὴν τὸ ὄνομα τοῦ κοινὸν εἰς ὅλην τὴν Αἵρεσιν. Ἰδὲ τὸν Λάμπιον Ἀπτ. Σημείωσαι ὅτι ἡ δι' ἐπιστολῶν κοινολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν Λουθηρανῶν ἤρξατο πάλιν ἐκ δευτέρου ἐπὶ Ἱερεμίῳ Πατριάρχῳ Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸν ὅποιον ἐστειλαν ἐν ἔτει 1575. τὴν ἐν Ἀδύσση ὁμολογίαν ὁ Ἰάκωβος Ἀνδρέου καὶ Μαρτίνος ὁ Κρούσιος* ἀλλ' ἐτελεύτησεν ἀνωφελῶς καὶ αὐτῆ (ὡς ἡ πρώτη) ἐν ἔτει 1581. Ἀπτ. κεφ. 13. § 19.— 4) Εὐρίσκονταί ὀλίγοι τινὲς καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων, οἱ ὅποιοι ἐξ ἀγνοίας νομίζουσιν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ συγχωρηθῆται ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἁγίας Γραφῆς ἢ κατ' ἰδίαν* ἀλλὰ χωρὶς τῶ Θεοῦ! τοιαύτη ποῖδὲ δὲν ἐστάθη ἡ δόξα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας* ἐξ ἐναντίας οἱ Πατέρες αὐτῆς, ὅσακις ἐνέπεσον ἀφορμῇ, ἐδίδασκαν ὁμογνῶμως, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τῆς Γραφῆς εἶναι μῆσον δραστηρίον, διὰ τὴν ἐκκλήνῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ κακῶν καὶ νὰ ποιῆσῃ τὸ ἀγαθόν. Διὰ τὴν μὴν ἀναφέρειν κατὰ μέρος ἐκάστου τὰς μαρτυρίας, ἱκανόν εἶναι νὰ σημειώσω τὴν ῥῆσιν τοῦ Χρισστούμου τὴν περὶ τούτου. Αὐτὸς ὁ Θεὸς πατὴρ (Ὁμιλ. 6', εἰς τὸν Ματθ.) ἀφ' οὗ κατηγορεῖται ἀμέλειαν τῶν ἀκρατῶν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς, φέρει ταύτην τὴν ἀντίθεσιν τῶν λαϊκῶν. «Οὐκ εἰμὶ τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα ἔχω καὶ παιδία καὶ οἰκίας ἐπιμελούμαι» τὴν ὅποιαν ἀνασκευάζει μὲ τὰ σοφὰ ταῦτα λόγια. «Τούτο γάρ ἐστιν, ὃ πάντα ἐλυμῆντο, ὅτι ἐκείνοις (τοῖς μοναχοῖς) νομίζεται προσήκειν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἁγίων Γραφῶν, πολλῶ πλέον ἐκείνων ἡμεῖς δεόμενοι* τοῖς γὰρ ἐν μέσῳ πολέμων στραφεμένοις, καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τραύματα δεχομένοις, τοῖσι μάλιστα δεῖ φαρμάκων, ὥστε τοῦ μὴ ἀναγινώσκων πολλῶ χειρὸν τὸ καὶ περιττόν εἶναι τὸ πράγμα νομίζειν* ταῦτα γὰρ σατανικὴς μελέτη; τὰ ῥήματα.» Ὁ αὐτὸς πατὴρ ἔχει λόγον ὀλιχληρον ἐπιγραφόμενον «Ὅτι χρήσιμος ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν εἴχομεν τὰς μαρτυρίας τῶν Πατέρων, ἱκανὸς ἦτον ὁ ὁρθὸς λόγος καὶ ἡ ἀδωγεία τῆς Ἀποκαλύψεως νὰ οὐστήσῃ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς»

καθαρτήριοιον πύρ, γέννημα τῆς ἰδίας αὐτῶν φαντασίας (Βλέπε εἰς τὸ τέλος Σημ. 5.) καὶ, ἰδιοποιούμενοι μίαν κυριαρχίαν ἀγνώριστον εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, καταδιώκουσι διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας ὄλους ἐκείνους, ὅσοι δὲν θέλουσι νὰ συμφωνήσωσι με' αὐτούς. Οἱ Λουθηρανοὶ καὶ οἱ Καλβινισταὶ ἐχωρίσθησαν πρὸ χρόνων ὀλίγων ἀπὸ τοὺς Παπιστάς διὰ τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλβίνου² θέλοντες ὁμῶς νὰ ἀπορρίψωσι τὰς Παπιστικὰς δεισιδαιμονίας, ἀπέβαλον ὡσαύτως καὶ τὰς Ἀποστολικὰς παραδόσεις. Αὐτοὶ κοινῶς ἐκράτησαν τὴν δόξαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος (1)³· ἰδίως δὲ οἱ μὲν Λουθηρανοὶ ἀποδίδουσιν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τὴν πανταχοῦ παρουσίαν, ἥτις εἶναι τῆς Θεότητος μόνης ἰδία (2)⁴· οἱ δὲ Καλβινισταὶ ὑποβάλλουσιν τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις εἰς ἓνα βέβαιον καὶ ἀναπόδραστον προορισμόν.

Περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἡμετέρας Γραικορωσικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἀλήθεια δὲ τῆς ἡμετέρας Γραικορωσικῆς Ἐκκλησίας ἐπιστηρίζεται εἰς ἀποδείξεις ἀναμφιβόλους· καθότι ἐκ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων μέχρι τοῦ νῦν αὐτὴ ἐφύλαξε σώαν ὄχι μόνον τὴν ὑπ' αὐτῶν κηρυχθεῖσαν πίστιν, ἀλλὰ προσέτι καὶ τὰς παραδόσεις τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἑλλάς ἐδιδάχθη τὴν Χριστιανικὴν πίστιν ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον· ἐφύλαξε τὴν ὑπ' αὐτοῦ διδασθεῖσαν ἀλήθειαν σώαν εἰς ὄλους τοὺς μετέπειτα αἰῶνας, καὶ ἐξερρίζωσε διὰ οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων ὅλας τὰς ἀπατηλὰς Αἰρέσεις, ὅσαι ἐσποῦδαζον νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς αὐτήν. Μὲ ταύτην τὴν ἀμώμητον καὶ καθαρὰν διδασκαλίαν κηδύκησεν ὁ Θεὸς μετέπειτα νὰ φωτίσῃ καὶ τὴν Ῥωσίαν (3). Μῆτε εἰς τὴν Ἑλλάδα μῆτε εἰς τὴν Ῥωσίαν ἔλαβε ποτὲ κάμμίαν μεταβολὴν αὐτὴ ἢ διδασκαλία, ὅποιαν βλέπομεν νὰ ἔλαβεν ὁ Παπισμὸς εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Λουθήρου· καὶ ἀγκαλὰ εἰς τινὰς ὁμοθητῆσκους ἡμῶν εὐρίσκονται δεισιδαιμονίαι καὶ καταχρήσεις, ἡ Ἐκκλησία ὁμῶς ἡμῶν δὲν ὑπερασπίζει τὰ τοιαῦτα ἄτοπα, ἀλλ' οἰκτεῖρει, ἐλέγχει καὶ διορθώνει τοὺς οὕτω φρονούντας· ἔπειτα μῆτε δύνανται νὰ προσάψωσι μῶμον εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν αἱ μερικαὶ κα-

ἂν ἦναι συγχεωρημένοι εἰς τοὺς λαϊκοὺς τὸ νὰ ἀκροάζωνται τὴν Γραφὴν ἐπ' Ἐκκλησίας διὰ ποίαν αἰτίαν δὲν ἤθελον ἦναι συγχεωρημένον τὸ νὰ τὴν ἀναγινώσκωσι καὶ κατ' οἶκον ἰδίᾳ· Ἴδε καὶ Λουκ. ις', 29. Ἰωάν. ε' 39. Πράξ. ις', 14 Δ'. Τιμῶθ. δ', 13. (Βλέπε εἰς τὸ τέλος Σημ. 5.)

1 Ἦγον δοξάζουσι καὶ οἱ Λουθηροκαλβινισταὶ, καθὼς οἱ Παπισταὶ, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.— 2 Ἐννοεῖ ὁ Συγγραφεὺς τὴν δόξαν τῶν Λουθηρανῶν περὶ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου τῆς Θεῖας Εὐχαριστίας· Αὐτοὶ δοξάζουσιν, ὅτι ἐνοῦνται τὴν τρόπον μυστηριώδεις τὸ ἀληθὲς σῶμα τοῦ Χριστοῦ με' τὸν ἄρτον, καὶ τὸ ἀληθὲς αἷμα με' τὸν οἶνον, τὴν ὅποιαν ἔνωσιν ὀνομάζουσι συνουσίωσιν.— 3 Οἱ Ῥῶσοι, πιστεύσαντες πρῶτον εἰς τὸν Χριστὸν κατὰ τοὺς χρόνους Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος (ὅστις ἐβασιλεύσεν ἐν ἔτει 867.) διὰ τῶν διδασκάλων, τοὺς ὁποίους ἔστειλε πρὸς αὐτοὺς Ἰγνάτιος ὁ Πατριάρχης· Κωνσταντινουπόλεως, ἐπέστρεψαν ἔπειτα πάλιν εἰς τὴν πατριὸν Ὁρθόδοξον, μέχρις οὗ Βλοδομέρος ὁ Δεῦξ αὐτῶν, λαβὼν εἰς γυνάικα ἄνην τὴν ἀδελφὴν Βασιλείου τοῦ Προφρογογενήτου Αυτοκράτορος Ῥωμικίου, κατηχῆθη παρ' αὐτῆς, καὶ ἐβαπτίσθη αὐτὸς ἐν ἔτει 937. (ἀλλ. 990.) καὶ κατὰ μικρὸν ἔπειτα ἔβλεν τὸ ἔθνος. Ἴδε Μοσίμ. Ἐκκλ. ἱστορ. Ἐκατονταετηρ. Θ', Μέρ. 4, κεφ. 8, § 4. καὶ Ἐκατονταετηρ. ἱ Μέρ. 4, κεφ. 4, § 3. καὶ Δεμ. Βασιλ. ἱστορ. Βιβλ. D', κεφ. 4, § 41.

κοδοξίαι τινῶν, οἱ ὅποιοι ἀγνοοῦσι τὴν ἀλήθειαν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν συμπεραίνουμεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ὄχι μόνον ἡ ἀληθής, ἀλλὰ καὶ ἡ μόνη, καὶ ἡ αὐτὴ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Εἶναι ἡ αὐτὴ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἐπειδὴ συμφωνεῖ μετὰ τὴν Γραικικὴν Ἐκκλησίαν ἢ δὲ Γραικικὴ Ἐκκλησία ποτὲ δὲν ἐχωρίσθη ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν ἢ Ἀποστολικὴ δὲ πάλιν Ἐκκλησία ἦτον ἡ αὐτὴ μετὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν Ἐκκλησίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅσον κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς πίστεως· καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης θεμελιούται ἐπάνω εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν ὅποιαν ἀδιστακτως ἐπίστευσαν ὅλοι οἱ πρὸ τοῦ κατακλισμοῦ καὶ μετὰ τὸν κατακλισμὸν ἅγιοι Πατριάρχαι· ἐπομένως ἔχει ἡ ὀρθόδοξος Εὐαγγελικὴ ἡμῶν Ἐκκλησία τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν τοῦ κόσμου, καὶ θέλει μείνῃ (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς) ἡ αὐτὴ μέχρι τέλους τοῦ κόσμου.

Διατί ὀνομάζεται Ἁγία ἡ Ἐκκλησία;

(β) Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζεται Ἁγία Πρῶτον, ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ πιστοὶ ἡγιάσθησαν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· οὕτω γράφει ὁ Παῦλος· «Καὶ ταῦτά τινες ἦτε (ἤγουν εἶχετε τὰς κακίας τῶν ἀκαθάρτων ἐθνικῶν) ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν» (Α΄ Κορινθ. ς΄. 11). Δεύτερον, ἐπειδὴ οἱ ἀληθινοὶ χριστιανοὶ σπουδάζουσι μετὰ τὴν συνέργειαν τῆς Θείας χάριτος νὰ ἀφῆσωσι τὴν ἁμαρτίαν, νὰ νεκρώσωσι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, καὶ νὰ ἐνωθῶσι διὰ τῆς εὐσεβοῦς διαγωγῆς μετὰ τὸν Θεόν, τὸ ἀγιώτατον Ὄρον· ἀἘπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα, ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρονῶς καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι» (Τίτ. β΄, 11. 12). Καὶ ἀγκαλὰ εὐρίσκωνται καὶ τὴν σήμερον ἁμαρτωλοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἶναι ὅμως ἐκεῖνοι μόνον, ὅσοι ὁμολογοῦσι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ λαμβάνουσι τὴν εὐμενῆ συγχώρησιν αὐτῶν διὰ τῆς ἀληθινῆς μετανοίας, ἥτις ἐπιστηρίζεται εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν· οἱ δὲ ἀμετανόητοι καὶ πεπωρωμένοι δὲν εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

Διατί ὀνομάζεται Καθολικὴ;

(γ) Ἡ Ἐκκλησία εἶναι Καθολικὴ, ἤγουν εὐρίσκεται εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Διὰ τούτου ἐννοοῦμεν τὴν Κοινότητα τῶν ἀληθινῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι διεσπαρμένοι εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ πιστοὶ, ὅπου ποτὲ καὶ εἰς ὅποιον αἰῶνα ἤθελον ἦναι, εἶναι μέλη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας· διότι εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ὅποιαν ἐδέχθησαν ὅλοι αὐτοὶ πολεμοῦσιν ὅλοι ὑποκάτω εἰς ἓνα ἀρχηγόν· ἀκολουθοῦσιν ὅλοι τὴν σημαίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἔχουσι τὸν αὐτὸν ὄρον καὶ σκοπὸν, πρὸς τὸν ὅποιον τρέχουσιν. Εἰς ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν, καθὼς λέγει, ὁ Ἀπόστολος, (Γαλάτ. γ΄, 28.) «Οὐκ ἔστι

Ἰουδαίος, οὐδὲ Ἕλληνας οὐκ ἐν δούλος, οὐδὲ ἐλευθεροί· οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλυ πάντες γὰρ (εἰς εἰσὶν) ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει ἡ Χριστιανικὴ ἀπὸ τῆν Ἰουδαϊκὴν Ἐκκλησίαν καθότι ἡ Ἰουδαϊκὴ ἦτον περιορισμένη εἰς ἓν μόνον ἔθνος· ἀπὸ τὸν ὁποῖον περιορισμὸν ἐλευθερώθη ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὅστις λέγει· ἂ Ἐρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱερουσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» (Ἰωάν. δ', 21—23.) ἤγουν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ.

Πόθεν λέγεται Ἀποστολική;

(δ) Ἡ Ἐκκλησία ὠνομάσθη Ἀποστολική, διότι φυλάττει σώαν τὴν ἐγγράφον καὶ τὴν ἄγραφον διὰ στόματος παραδοθεῖσαν διδασχὴν τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἐπομένως τῶν Προφητῶν, μὲ τοὺς ὁποῖους συμφωνοῦσιν οἱ Ἀπόστολοι. Μαρτυρεῖ τοῦτο ὁ Θεὸς Παῦλος, ὅποταν λέγῃ, ὅτι οἱ ἄληθνοὶ χριστιανοὶ εἶναι ἐπωκοδομημένοι ἂ ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐφέσ. β', 20. (1).

§ 29. Περὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς ὑπερέτας τῆς Νέας Διαθήκης ὑποκάτω εἰς μίαν κεφαλὴν, τὸν Χριστόν.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία εὐτακτος καὶ καλῶς ἰθουομένη κοινότης· ἐπομένως πρέπει νὰ ἔχη διοίκησιν· διοίκησιν ὅμως ὄχι φιλαρχικὴν καὶ τυραννικὴν, ἀλλὰ πραεῖαν καὶ πνευματικὴν καθότι πιστεύεται ψυχὰς. Ὅθεν μῆτε προσταγὰς ἔχει, ἀλλὰ διδασχὰς καὶ παραγγελίας· ἐπειδὴ ἀδύνατον εἶναι νὰ πιστεύσῃ ὁ ἄνθρωπος μὲ βίαν.

Ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας συνίσταται ἀπὸ πνευματικῶν ποιμένων καὶ διδασκάλους.

Ἡ διοίκησις ἤγουν κυβέρνησις τῆς Ἐκκλησίας, συνίσταται ἀπὸ πνευματικῶν ποιμένων καὶ διδασκάλους, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος· «Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν, Ἀποστόλους, τοὺς δὲ, Προφῆτας, τοὺς δὲ, Εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ, ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφέσ. δ', 11.)

(1) Συμφωνεῖ μὲ τὸν ἡμετέρον Συγγραφεὰ καὶ Μητροφάνης ὁ Κοιτῆπουλος περὶ τῶν τεσσάρων ἰδιοτήτων τῆς Ἐκκλησίας. (Βλέπε εἰς τὸ τέλος Σημ. ζ'.) «Μίαν μὲν ταύτην ἐκάλεσαν (λέγει) οἱ Πατέρες διὰ τὸ μονοεἰδὲς καὶ ἀπλοῦν τῆς πίστεως· μία πίστις, ἣσιν ὁ Ἀπόστολος, ἐν βάπτισμα. Ἁγίαν δὲ διὰ τὸ ἅγιος εἶναι, ἐξ ὧν συνίσταται, ἁγιασθέντας τῷ παναγίῳ τοῦ Θεοῦ Πνεύματι· Καθολικὴν, διὰ τὴν ἕνωσιν τῶν ἀπανταχοῦ διεσπαρμένων μερικῶν καὶ κατὰ χώραν Ἐκκλησιῶν αἱ πᾶσαι τῷ συνδέσμῳ τοῦ παναγίου Πνεύματος μίαν καὶ καθολικὴν ἀποτελοῦσιν· Ἀποστολικὴν, ὅτι τὴν τῶν Ἀποστόλων διδασκαλίαν κατεχει, καὶ οὐκ ἄλλην τινα γέγονε καὶ ἐκφυλον». Ομολογ. τῆς Ἀνατολ. Ἐκκλησ. κεφ. ζ'.

Κεφαλή τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός.

Ἀπὸ τοὺς ποιμένας ἄλλοι εἶναι πρῶτοι, καθὼς οἱ Ἐπίσκοποι, καὶ ἄλλοι δεύτεροι, καθὼς οἱ Ἱερεῖς. Ἡ κεφαλὴ ὅμως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς διοικήσεως καὶ τῶν ὑπηρετῶν ταύτης εἶναι εἰς καὶ μόνος, ὁ Χριστός· ἐπειδὴ, καθὼς εἶναι ἀρχηγὸς καὶ θεμελιωτὴς τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, οὕτως εἶναι καὶ μόνος αὐτὸς κεφαλὴ καὶ κυβερνήτης αὐτόνομος ταύτης, κυβερνῶν αὐτὴν ἀοράτως μετὰ τὸν λόγον διὰ τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο δὲν δύναται ἡ Ἐκκλησία ν' ἀκολουθήσῃ ἄλλον τινὰ παρ' αὐτὸν, καὶ τὴν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Θείου λόγου, εἰς ὅσα καθ' αὐτὸ ἀφορῶσι τὴν πίστιν, Περὶ τούτου λέγει σαφῶς ὁ Ἀπόστολος, ὅτι «Ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτὸς ἐστὶ σωτὴρ τοῦ σώματος» (Ἐφεσ. ἑ, 23.) καὶ «Οὐδεὶς γὰρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκπέφει καὶ θάλακει αὐτὴν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος τὴν Ἐκκλησίαν» Αὐτ. 29.

Τὰ καθήκοντα τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ χρέος τῶν ποιμένων καὶ διδασκάλων εἶναι ταῦτα. Πρῶτον, νὰ διδάσκωσι τὴν κοινότητα ἐνταῦθα ἀνήκουσι τὴ νὰ διδάσκωσι τὴν ἀλήθειαν, τὸ νὰ ἐλέγχωσι τὰς κακοδοξίας, τὸ νὰ ἐνδυναμώνωσι καὶ νὰ στηρίζωσι εἰς τὸ ἀγαθὸν τοὺς πιστοὺς, καὶ τὸ νὰ διορθῶσι τοὺς ἀπίστους. Δεύτερον, τὸ νὰ ἱεροουργῶσι τὰ μυστήρια, καὶ νὰ ἀναγινώσκουσι τὰς κοινὰς προσευχάς· ἐνταῦθα ἀνήκουσι τὸ Βάπτισμα, ἡ διανομὴ τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἡ ἀκρόασις τῆς Ἐξομολογήσεως, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ποία εἶναι ἡ διακονία τῶν κλειδῶν;

Ἐδῶκε πρὸς τούτοις ὁ Σωτὴρ εἰς τοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, ἤγουν, τὴν διακονίαν τῶν κλειδῶν, ἡ ὁποία ὑρίσεται εἰς τοῦτο, ὅτι νὰ δύναται νὰ ἀπορρίπτωσι, ἤγουν νὰ ἀποκλείωσι, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴν κοινότητα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ κηρύττωσι ὡς Ἐθνικὸν ἕνα χριστιανὸν ἀπίστον, ἢ ἄκρως πεπωρωμένον, καὶ φανερόν ἁμαρτωλόν, ἀφ' οὗ πρῶτον τὸν νοθεύσωσι εἰλικρινῶς· καὶ τοῦτο σημαίνει τὸ δεσμεῖν· ὅταν ὅμως αὐτὸς ἐπιστρέψῃ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, καὶ δεῖξῃ μετάνοιαν ἀληθινήν, νὰ τὸν περιλαμβάνωσι πάλιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ λύειν.

Πότε εἶναι χρεῖα Οἰκουμενικῆς Συνόδου;

Ἡ ἀξιόλογος αὕτη ἐξουσία πρέπει νὰ θεμελιούται εἰς μόνον τὸν Θεῖον λόγον.

Εὐρίσκεται, φέρ' εἰπεῖν, εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν διαστροφές τις, ὁ ὁποῖος σπουδάζει νὰ μολύνῃ τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὸ δηλητήριον φάρμακον τῶν ὀλεθρίων αὐτοῦ δογμάτων· τότε γίνεται Σύνοδος Οἰκουμενικὴ, ἤγουν συναθροίζονται οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς· εἰς ἕνα τόπον· ἐξετάζουσι καὶ ἀνακρίνουσι ἀκριβέστατα τὴν νέαν ταύτην δόξαν· καὶ, ὅταν τὴν εὕρωσι ἀσύμφωνον μετὰ τὸν Θεῖον λόγον, κηρύττουσι εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι ἡ τοιαύτη δόξα ἀντιφέ-

ρεται εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀποκλείουσιν ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν χριστιανῶν τὸν τοιοῦτον κακόδοξον. (Βλέπε εἰς τὸ τέλος Σημ. ἡ.)

Πόσαι εἶναι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ;

Τοιαῦται Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (ἐξῆ ἀπὸ τὴν Σύνοδον τῶν Ἀποστόλων, ἅτις φαίνεται εἰς τὰς Πράξεις ιβ', σ.) συνήρθησαν ἑπτὰ ἤγουν, ἡ πρώτη ἐν Νικαίᾳ (1), ἡ δευτέρα ἐν Κωνσταντινουπόλει (2), ἡ τρίτη ἐν Ἐφέσῳ (3), ἡ τετάρτη ἐν Χαλκιδόνι (4), ἡ πέμπτη ἐν Κωνσταντινουπόλει (5), ἡ ἕκτη ἐν Κωνσταντινουπόλει (6), ἡ ἑβδόμη ἐν Νικαίᾳ (7). Αὐταὶ αἱ Σύνοδοι διωρίσθησαν ἀπὸ εὐσεβεῖς βασιλεῖς· ἐκ τῶν ὁποίων τινές καὶ παρόντες εὐρέθησαν εἰς αὐτάς· καθότι οἱ χριστιανοὶ βασιλεῖς εἶναι οἱ πρῶτοι προνοηταὶ καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ χρεωστοῦσι νὰ φροντίζωσι διὰ τὸ καλὸν τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ διὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Τί ἀπαιτεῖ ἡ Ἐκκλησία παρὰ τῶν ὀρθοδόξων βασιλέων;

Ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν βασιλέων ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία· πρῶτον, τὸ νὰ καταλαμβάνωσι τὸν Θεῖον νόμον (8)· δεύτερον, τὸ νὰ γίνωνται παράδειγμα εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς εἰς τοὺς ἄλλους· τρίτον, τὸ νὰ προσέχωσιν εἰς τὸ νὰ κυβερνᾶται ἡ Ἐκκλησία εὐτάκτως, καὶ νὰ θαρρύνωσι τοὺς πιστοὺς οἰκονόμους καὶ κυβερνήτας· τέταρτον, τὸ νὰ ἐμποδίζωσι τὰ σχίσματα, καὶ νὰ φυλάττωσι τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοὺς διώκτας καὶ τοὺς βλασφημοὺς· πέμπτον, τὸ νὰ ἐξαπλοῦται ἡ Θεία διδασκαλία, καὶ νὰ ἔχωσιν οἱ διδάσκαλοι ταύτης ἱκανὰ τὰ πρὸς ζῶν ἀναγκαῖα· ἕκτον, τὸ νὰ ἐπιστρέψωσι τὰ ἄπιστα ἔθνη εἰς τὴν πίστιν. Ἐντεῦθεν βλέπει πᾶς ἓνας πόσον εἶναι σφιγκτὰ ἡνωμένοι ἡ πολιτικὴ κοινωνία καὶ ἡ Ἐκκλησία· ἐπειδὴ, διὰ νὰ πληρώσῃ ἓνας πολίτης τὰ ἴδια καθήκοντα καὶ νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ τὸ κακὸν, πρέπει νὰ ἔχῃ συνειδήσιν ποίος ἄλλος ὅμως δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν συνειδήσιν, πᾶρξ ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροῦς ; Εἶναι δὲ ἡ πίστις ὠφέλιμος εἰς τὸν βασιλέα μάλιστα· ἐπειδὴ τὸν ὑποτάσσει εἰς τὸν νόμον αὐτῆς, εἰς καιρὸν ὅταν αὐτὸς δὲν ὑπόκηται εἰς ἀνθρωπίνους νόμους, καὶ τὸν συνέχει τοιοῦτοτρόπως εἰς τὰ ὅρια τῆς ἀγίας ἀληθείας, καὶ εὐκολύνει εἰς αὐτὸν τὴν πληρώσιν τῶν καθηκόντων. Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ

1) Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἐν ἔτει 325. ἐκ τριακοσίων δέκα καὶ ἑκτῶ Πατέρων, κατὰ Ἀρείου πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας· ὅστις ἔλεγε κτίστικ τὸν προσαμίαν καὶ συνάγαγον τὸν τοῦ Θεοῦ.— 2) Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἐν ἔτει 384. ἐξ ἑκατὸν πενήκοντα Πατέρων, κατὰ Μακεδονίου τοῦ Πνευματομάχου, Σαβελλίου τοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ Ἀπολλιναρίου Λαδικίας.— 3) Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ ἐν ἔτει 431. ἐκ διακοσίων Πατέρων, κατὰ Νεστορίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ἀνθεπολάτρου· ἐπειδὴ αὐτὸς ἔλεγε ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν.— 4) Ἐπὶ Μαρκιανῶ, ἐν ἔτει 451. ἐκ Πατέρων ἑξακοσίων τριάκοντα, κατὰ Διόσκορου καὶ Εὐτυχίου τῶν Μογοφιστιῶν.— 5) Ἐπὶ Ιουστινιανῶ, ἐν ἔτει 553. ἐκ Πατέρων ἑκατὸν ἑξήκοντα πέντε, κατὰ τῶν δογμάτων Ὀρίγηνου, Εὐαγγερίου, Διδύμου καὶ ἄλλων.— 6) Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πογγαταῦ, ἐν ἔτει 680. ἐκ διακοσίων ὀδοήκοντα ἑνῶς (κατ' ἄλλους ἑκατὸν ἑβδόμηκοντα) Πατέρων, κατὰ Μονοβελήτων.— 7) Ἐπὶ ἐπίστασι τῆς βασιλείας, ἐν ἔτει 787. ἐκ τριακοσίων πενήκοντα σχεδὸν Πατέρων, κατὰ τῶν Πικετομάχων.— 8) Ἰδὲ Δευτερον. ιβ', 48—20,

ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει ἐπὶ τῆς γῆς ἄλλον ἀνώτερον αὐτοῦ, μήτε δύναται τις νὰ τὸν ἀνταμείψῃ διὰ τοὺς κρίτους του, ἢ πίστις μόνη τὸν θαρρύνει, μὲ τὸ νὰ ὑπόσχηται εἰς αὐτὸν τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀσφαλῆστατην, πολύτιμον καὶ μεγίστην ἀμοιβήν.

§ 30. Περὶ Μυστηρίων.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διέταξεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ μυστήρια, ἧγουν, τοιαύτας πνευματικὰς τελετάς, διὰ τῶν ὁποίων δίδει εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν ἀόρατον χάριν τοῦ Θεοῦ ὑποκάτω εἰς ὀρατὰ σημεῖα.

Ὅστις ἐπιστρέφει εἰς τὸν Θεόν, πρέπει νὰ φανερώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ ἐπιστροφὴν διὰ τινος ὀρατοῦ σημείου· καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς, διὰ νὰ μᾶς πληροφορήτῃ περὶ τῆς βεβαίας πληρώσεως τῶν ἐπαγγελιῶν, τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς, ἠθέλησε νὰ τὰ κυρώσῃ διὰ βεβαίων σημείων. Μὴ νομίζωμεν ὅμως, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἐδύνατο χωρὶς αὐτὰ τὰ ὀρατὰ σημεῖα, ἢ νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν ἡμῶν, ἢ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ διὰ τὴν πληρώσιν τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ. Ἄπαγε!

Διατί διετάχθησαν τὰ μυστήρια;

Αὐτὸς δὲν τὰ διέταξεν, εἰμὴ πρὸς στηριγμὸν περισσότερον τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Ἐπειδὴ, διὰ τὸ νὰ ᾗναι ὁ ἄνθρωπος σύνθετος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ διὰ τὸ νὰ ἐντυπῶνται ἰσχυροτέρως εἰς τὴν ψυχὴν, ὅσα πίπτουσιν εἰς τὴν αἴσθησιν, καὶ διὰ τὸ νὰ ᾗναι πρὸς τούτοις ἡ Ἐκκλησία μίᾳ ὀρατῇ κοινότητι ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τοῦτο καὶ ὁ προνοητὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας οὐράνιος Πατὴρ ἠθέλησε νὰ διορίσῃ ὀρατὰς ἱεροτελεστίας, διὰ νὰ μαρτυρῶμεν καὶ νὰ βεβαιῶμεν ἐνώπιον πάντων τὴν πίστιν ἡμῶν μὲ αὐτάς, διὰ νὰ πιστεῦωμεν πλέον ἀδιστακτικῶς τὰς ἐπαγγελίας του, διὰ νὰ ἐνοῦμεθα μετ' ἀλλήλων περισσότερον διὰ τῶν ὀρατῶν τούτων σημείων, καὶ διὰ νὰ διακρίνεται ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην κοινότητα.

Τί ἐστὶ μυστήριον;

Μυστήρια ὀνομάζει ἡ Ἐκκλησία τὰς τελετάς ταύτας· καθότι εἰς αὐτάς μέρος τι βλέπομεν, καὶ μέρος τι πιστεύομεν. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, εἰς τὸ βάπτισμα βλέπομεν νὰ λούεται εἰς τὸ ὕδωρ τὸ σῶμα, καὶ πιστεύομεν, ὅτι ὡσαύτως λούεται καὶ καθαίρεται καὶ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι δὲ ἄλλα τῆς Παλαιᾶς, καὶ ἄλλα τῆς Νέας Διαθήκης μυστήρια.

Τὰ μυστήρια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Τὰ μυστήρια τῆς Παλ. Διαθήκης ἦσαν ἡ *Περιομὴ* καὶ τὸ *Πάσχα*. Ἡ περιομὴ, διαταχθεῖσα ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ τοῦ ἀπογόνου του, ἦτον μίᾳ ἱεροτελεστία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐδέχετο τοὺς περιτεμνομένους εἰς τὴν διαθήκην αὐτοῦ (Γενέσ. ιζ', 10.) καὶ, κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Παύλου (Ῥωμ. β'. 29), ἦτο σημεῖον τῆς ἐσωτερικῆς περιτομῆς τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀρνηθῇ, ὅστις θέ-

λει νά λατρεύῃ τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Ἐντεῦθεν καταλαμ-
βάνομεν, διὰ τί ὅλοι οἱ πιστοὶ ὀνομάζονται τέκνα τοῦ Ἀβραάμ· διότι
χρεωστοῦσι νά φυλάττωσιν ἐπιμόνωσ τὴν πνευματικὴν περιτομὴν, τῆς ὀ-
ποίας τὰ σημεῖα ἔλαβεν ὁ Ἀβραάμ. Ὅποταν ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς ὁ τε-
λειωτῆς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας Ἰησοῦς Χριστός, καὶ μᾶς ἐκαθάρισεν ἀπὸ
ὅλας τὰς ἁμαρτίας, προσενέγκας ἑαυτὸν εἰς θυσίαν· τότε κατηργήθη καὶ
ἡ Ἰουδαϊκὴ περιτομὴ τῆς σαρκός, καὶ ἔπαυσεν ὁ σκιώδης τύπος, ἀφ' οὗ ἐ-
φάνη αὐτὸ τὸ σῶμα, τὸ προεικονισθὲν διὰ τοῦ τύπου. Οὕτω γράφει ὁ Ἀ-
πόστολος πρὸς Κολασσ. β', 11. «Ἐν ᾧ (Χριστῷ) καὶ περιετμήθητε πε-
ριτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός, ἐν τῇ
περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ». Ἀντὶ δὲ τῆς παλαιᾶς περιτομῆς εἶναι σήμερον
εἰς ἡμᾶς τὸ Βάπτισμα. Τὸ δεύτερον μυστήριον τῆς Παλ. Διαθήκης ἦτον
ἡ βρώσις τοῦ πασχαλίου προβάτου, τῆς ὁποίας ἡ διαταγὴ περιγράφεται
κατὰ πλάτος (Ἐξόδ. Κεφ. 16'). Ἡ τελετὴ αὕτη ἐνομοθετήθη εἰς τὸν
καιρὸν τῆς Ἐξόδου τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξ Αἰγύπτου βητικῶς διὰ τοῦτο, διὰ
νά διεγείρῃ τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς μνήμην τῆς εὐεργεσίας, τὴν ὁποίαν ἔ-
δειξεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός, μετὰ τὸ νά τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν σκληρὰν
δουλείαν τῶν Αἰγυπτίων (Ἐξόδ. 16', 27.). Αὕτη ἦτο τύπος σαφῆς τοῦ ἀ-
μώμου καὶ ἀγίου ἀμνοῦ, τοῦ Χριστοῦ, μετὰ τὸν ὁποῖον ἐνούμεθα διὰ τῆς
πίστεως· ὅθεν ἔπαυσεν ὡσαύτως εὐθύς, ἀφ' οὗ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Σωτὴρ
τοῦ κόσμου, διέταξεν ἀντ' αὐτῆς τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν καὶ ἀπέθανεν
ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ.

§. 31. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἔχει ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ ἑπτὰ
μυστήρια· ἡγοῦν τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρίσμα, τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν,
τὴν Ἐξομολόγησιν, τὴν Ἱεροσύνην, τὸν Γάμον, καὶ τὸ Εὐχέλαιον·

Τὰ κύρια καὶ ἐξαιρέτα τῆς Νέας Διαθήκης μυστήρια εἶναι τὸ Βάπτι-
σμα καὶ ἡ Εὐχαριστία. Ἐκ τῶν λοιπῶν τὸ χρίσμα καὶ ἡ Ἐξομολόγησις
λαμβάνονται παρὰ πάντων τῶν χριστιανῶν ὡς μυστήρια· ἡ Ἱεροσύνη ὁμῶς,
ὁ Γάμος καὶ τὸ Εὐχέλαιον δὲν ὑποχρεοῦσιν ὅλους τοὺς χριστιανούς.

§ 32. Περὶ Βαπτίσματος.

Τὸ Βάπτισμα εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον, ὅταν τὸ σῶμα
πλύνεται διὰ τοῦ ὕδατος, λούεται ἡ ψυχὴ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ
αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ μυστήριον τοῦτο διετάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, διὰ τῆς ἐντο-
λῆς, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητάς, αὐτοῦ, ὅταν εἶπε· «Πορευθέν-
τες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.» Μαθ. κη', 19. Γίνεται
δὲ τοῦτο τοιοῦτοτρόπως. Πρῶτον ὁ νέος, ὃς τις ἐπιθυμεῖ τὸ ἅγιον Βάπ-
τισμα, πρέπει νά κατηχηθῇ ἱκανῶς τὴν Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. Δεύ-
τερον, μετὰ τὴν κατήγησιν πρέπει νά ἀρνηθῇ τὸν διάβολον, τὸν κόσμον,
καὶ τὸν ἑαυτὸν του· Ὅς τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυ-

τῆρ ἡμῶν εἶπε σαφῶς, ὅτι τὸ μυστήριον τοῦτο θέλει γίνεσθαι ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ, διὰ τὴν κρίσιν ζῶντας καὶ νεκρούς· ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ δὲν πρέπει νὰ ἱερουργῇ τὸ μυστήριον τοῦτο κατ' ἄλλον τρόπον, πᾶρξ καθὼς τὸ διέταξεν ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ δεσπότης αὐτῆς Ἰησοῦς Χριστός. Αὐτὸς ἔλαβε τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον εἰς τὰς ἁγίας αὐτοῦ χεῖρας, εὐλόγησε, ἤρξατο καὶ εὐχαρίστησε τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα· ἔκλασε τὸν ἄρτον, καὶ τὸν διμερίσεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ πῶσιν ὡσαύτως ὅλοι καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου. Τὸν αὐτὸν τρόπον ἱερουργεῖ τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία. Ἐπειδὴ, εὐθὺς ὅταν συναθροισθῇ ἡ Κοινότης τοῦ Κυρίου εἰς τὸν ναόν, ψάλλονται εἰς δοξολογίαν τοῦ Ὑψίστου οἱ ψαλμοί· ἔπειτα ὁ ἱερεὺς, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τινῶν περικοπῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἄρχεται, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ, νὰ δοξολογῇ καὶ νὰ εὐχαριστῇ τὸν οὐράνιον Πατέρα· νὰ διηγῆται τὰς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐεργεσίας του· ἐξαιρέτως δὲ, ὅτι ἐξαπέστειλεν ἐπὶ γῆς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, καὶ τὸν παρέδωκε δι' ὄλους ἡμᾶς· καὶ εὐχαρίσσει θερμότατα δι' ὅλας αὐτὰς τὰς εὐεργεσίας τὸν Θεὸν ἐξ ὀνόματος ὅλης τῆς Ἐκκλησίας· μετὰ ταῦτα εὐλογεῖ τὰ ἅγια δῶρα, ἐπικαλεῖται τὸ ἅγιον Πνεῦμα, λαμβάνει πρῶτος αὐτὸς τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, ἔπειτα τὴν διαμερίζει εἰς ὄλους καὶ κατὰ τὰ δύο εἶδη (1). Ποίαν λοιπὸν ἀπολογίαν θέλει δῶσθαι ὁ Πάπας, ὁ ὁποῖος, ἐναντίον εἰς τὰ φανερά λόγια τῆς διαταγῆς ταύτης, ὑστερεῖ τοὺς λαϊκοὺς ἀπὸ τοῦ ποτηρίου, μερίζων εἰς αὐτοὺς μόνον τὸν ἄρτον; (2) Ἡ ἁγία Εὐχαριστία προξενεῖ εἰς ἡμᾶς τὴν

1) Ἀκριβέστατα περιγράφει τοῦτο τὸ ἔθος τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας Ἰουστίνος ὁ μάρτυς ἐν τῇ πρὸς Ἀντωνίνον ἀπολογία· «Τῆ τοῦ ἡλίου λεγόμενῃ ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων, ἢ τὰ συγγράμματα τῶν Προφητῶν ἀναγιγνώσκεται μέχρις ἐγχειρεῖται παυσαμένου τοῦ ἀναγιγνώσκοντος, ὁ προσεσῶς διὰ λόγου τὴν νοῦθεσίαν καὶ πρόσκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμησεως ποιεῖται· ἔπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες, καὶ εὐχὰς πέμπομεν καὶ ὡς πρέφθημεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς, ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ· καὶ ὁ προσεσῶς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῇ ἀναπέμπει, καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ, λέγων τὸ ἄμην· καὶ ἡ διὰ δόσεως καὶ ἡ μεταλήψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἐκάστῳ γίνεται, καὶ τοῖς οὐ παρούσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται. Οἱ εὐποροῦντες δὲ καὶ βουλομένοι, κατὰ πραιρεσίαν ἑκάστου τῆν ἑαυτοῦ, ὁ βούλεται διδῶσι, καὶ τὸ συλλεγόμενον κατὰ τῷ πρεσβυτέρῳ ἀποτίθεται. Αὐτὸς ἐπικουρεῖ ὄρφανους τε καὶ χήρας, καὶ τοῖς διὰ νόσον ἢ ἄλλην αἰτίαν λειπομένοις, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς οὔσι, καὶ τοῖς παρεπιδήμοις οὔσι ξένοις, καὶ ἀπλῶς πᾶσι τοῖς ἐν χρείᾳ οὔσι κηδεμῶν γίνεται. Τῆν δὲ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα, ἐπειδὴν πρώτη ἐστὶν ἡμέρα, ἐν ἣ ὁ Θεός, τὸ σκότος καὶ τὴν ὕλην τρέψας, κόσμον ἐποίησε, καὶ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἡμέτερος σωτὴρ, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνίστη. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἰουστίνος. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν ἐντεῦθεν, ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Θεοῦ τούτου πατρὸς ἡ συναξίς τῶν πιστῶν ἐγένετο κατὰ πᾶσαν Κοριακὴν· ὅτι κατὰ πᾶσαν συναξίν ἀνεγίνωσκον ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης· ὅτι μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐδίδασκε τὸν λαόν ὁ Ἐπίσκοπος· ὅτι μετὰ τὴν διδασχὴν ἐγένετο προσευχὴ κοινῇ, ἔπειτα ἡ ἱερουργία τοῦ μυστηρίου, ἐκ τοῦ ὁποίου μεταλαβάνον ὄχι μόνον οἱ παρόντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόντες.

2) Ὅτι πρέπει πάντες ἐξἴσου οἱ πιστοὶ νὰ κοινωνῶσι καὶ κατὰ τὰ δύο εἶδη τοῦ μυστηρίου, γίνεται φανερόν ἀπὸ τὴν διαταγὴν τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου (Α', Κορινθ. ι, 16. 21. καὶ κεφ. ια, 23—26.), ἀπ' αὐτὸν τὸν ἕρκυν λόγον, ὅστις

ἀπόλαυσιν τοῦ Χριστοῦ. Πᾶς ἕνας χριστιανὸς πρέπει νὰ πιστεῖ ἁδιότακτως, ὅτι εἰς τοῦτο τὸ μυστήριον δὲν λαμβάνει ψιλὸν ἄρτον καὶ ψιλὸν οἶνον, ἀλλὰ μεταλαμβάνει, ὑποκάτω εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἁγιασμένου ἄρτου, τὸ ἀληθὲς σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον προσηνήθη δι' ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ κατεκλάσθη ὡς ἄρτος διὰ τῶν διαφορῶν παθημάτων, καὶ ὑποκάτω εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἁγιασμένου οἴνου τὸ ἀληθὲς αἷμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον ἐξεχύθη ἀπὸ τὴν παναγίαν αὐτοῦ πλευράν καὶ μᾶς ἐκαθάρισεν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Διότι ὁ Χριστὸς εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς, ὅταν ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς τὸν ἄρτον, *τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου*, καὶ ὅταν ἔδιδε τὸν οἶνον, *τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου*. Ἐπομένως γίνεται, ὁ μεταλαμβάνων τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, ἐν πνεῦμα μὲ τὸν Χριστὸν, καθὼς αὐτὸς λέγει· «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ.» Ἰωάν. 5', 56.

Διατί διετάχθη ἡ Εὐχαριστία;

Ὁ σκοπὸς τοῦ Σωτῆρος, ὁπότεν διέταξε τοῦτο τὸ μυστήριον, ἦτον (καθὼς μᾶς διδάσκουσιν οἱ Εὐαγγελισταὶ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος) διὰ νὰ ἐνθυμώμεθα ἁδιαλείπτως, εἰς ταύτην τὴν ἱεράν τελετήν, ὅλας αὐτοῦ τὰς εὐεργεσίας, καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς ἡμᾶς, μὲ τὸ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ καὶ νὰ προσενήσῃ εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν αἰώνιον μακαριότητα· «Τοῦτο ποιεῖται εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὅσαίς γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Ἀπὸ δὲ ταύτην τὴν ἀνάμνησιν, ὅταν γίνεται μὲ καθαρὰν πίστιν, γεννῶνται αἱ σωτηριώδεις ὠφέλειαι ἧγουν ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κληρονομήσωμεν τὴν αἰώνιον ζωὴν. Διότι, ὅστις λαμβάνει τὸν Χριστὸν, λαμβάνει συνάμα μὲ αὐτὸν ὅλην τῆς χάριτος τὴν πηγὴν· «Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς;» λέγει ὁ Χριστὸς, Ἰωάν. 5', 53. (βλ. εἰς τὸ τέλος Σημ. 8').

§. 35. Πῶς πρέπει νὰ προετοιμάζεται τις διὰ τὴν μετάληψιν

τῆς Εὐχαριστίας;

Δοκιμαζέτω δὲ ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου

πείθει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ᾖναι οὐδεμία διαφορὰ κατὰ τοῦτο μεταξύ ἱερῶς καὶ λαϊκοῦ (κατὰ τὸ Α'. Κορινθ. 1, 17. Γαλάτ. γ', 28, καὶ Ἐφεσ. δ', 4), καὶ τελευταίον ἀπ' αὐτὴν τὴν πρᾶξιν τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὴ ἐκ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων μέχρι τῆς σήμερον ἔδιδε καὶ δίδει τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐπίσης εἰς τοὺς λαϊκοὺς, καθὼς καὶ εἰς τοὺς κληρικοὺς; καὶ αὐτὴ τῶν Λατίνων ἡ Ἐκκλησία κατὰ μέρος μετέδιδεν ἐπίσης τὴν Εὐχαριστίαν εἰς ὄλους; καὶ κατὰ τὰ δύο εἶδη μέχρι τοῦ χιλιστοῦ διακοσιοστοῦ ἔτους· καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Λινδάνος Πανοπλ. Βιβλ. 6', κεφ. 56. καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν δοτικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται πόσον εἶναι ἀνίσχυρος ἡ αἰτία τῆς καταργήσεως αὐτοῦ τοῦ παλαιοῦ ἔθους, τὴν ὁποίαν προφασίζεται ὁ Λιράνε εἰς τὴν ἐξηγήσιν τοῦ ἐνδεκάτου κεφ. τῆς Α', πρὸς Κορινθ. «Νῦν δὲ (λέγει) δίδεται μόνον ὑποκάτω εἰς ἓν εἶδος ἡ Εὐχαριστία propter periculum effusionis sanguinis, διὰ τὸν κίνδυνον τῆς ἐκχύσεως τοῦ αἵματος.» Ἀλλ' ὡ καλὲ Λιράνε ἂν ἡ Ἐκκλησία σου δὲν ἀφροῖθη αὐτὸν τὸν κίνδυνον χιλίους διακοσίους χρόνους, ἔδειξε μὲ τοῦτο, ὅτι δὲν ἦτον ὁ κίνδυνος τόσο μέγας, ὥστε νὰ καταργήσῃ παλαιὸν ἔθος Ἐκκλησίας.

(ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΠΑΔΩΝΟΣ.)

ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Α', Κορινθ. 11. 28.

Διὰ τὴν μεταλάβητις ἀξίως τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, ἀνάγκη εἶναι νὰ προετοιμασθῆ, καθὼς πρέπει. Ἡ προετοιμασία αὕτη ὑφίσταται, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου, εἰς τὸ νὰ δοκιμάσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ· πρέπει δηλαδὴ νὰ ἐξετάζωμεν, ὅποια εἶναι ἡ διαγωγή ἡμῶν· ὅποια φροντίδα ἔχομεν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, καὶ τίνι τρόπῳ πληροῦμεν τὰ καθήκοντα, τὰ ὅποια ὑπεσχέθημεν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ βαπτισματος. Ἄν εὕρωμεν, ὅτι παρέβημεν εἰς πολλὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ λυπηθῶμεν ἐκ καρδίας, νὰ ὁμολογήσωμεν ἑαυτοὺς ἀξιούς τῆς Θείας ὀργῆς, καὶ νὰ φανερώσωμεν τὴν πληγὴν διὰ τῆς ἐξομολογήσεως εἰς τὸν ἱερέα. Πρέπει δὲ νὰ συλλογισθῶμεν ἐνταῦτῳ καὶ τὴν ἀνεξιχνίαστον εὐσπλαγγίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἁμαρτωλὸν, καὶ νὰ θαρρῶμεν εἰς αὐτὴν, πιστεύοντες ἀδιστακτικῶς, ὅτι ἡ ἀξιωμασία τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ πολῦτιμος αὐτοῦ θάνατος, εἶναι ἱκανὰ εἰς τὸ νὰ μᾶς καθαρῶσιν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, καὶ νὰ μᾶς ἀφήσωσιν ἔξω ἀπὸ τὴν διαθήκην τῆς χάριτος. Τοιαύτην ἐσωτερικὴν γνῶσιν, ἠνωμένην μὲ τὴν φανεράν ὁμολογίαν, ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία, ὅταν μεταλαμβάνωμεν τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, τὴν ὅποιαν κοινωνοῦμεν λέγοντες ταῦτα τὰ λόγια· *Ἄπιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ἄληθώς ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὃν πρώτος εἰμι ἐγώ*. Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐμποδιζῶνται ἀπὸ τὸ μυστήριον τοῦτο οἱ ψευδοχριστιανοί, οἱ φανεροὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀπωλεσμένοι ἁμαρτωλοὶ, καθὼς μᾶς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, ὅταν λέγῃ· *Μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί, μηδὲ δάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων· μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσίν αὐτῶν*. Ματθ. ζ', 6. Ὅταν ὅμως οἱ τοιοῦτοι ἀνόσιοι κατατολμῶσι νὰ μεταλαμβάνωσι τοῦτο τὸ μυστήριον, ἐπισπῶσιν εἰς ἑαυτοὺς διὰ τῆς μεταλήψεως περισσοτέραν ὀργὴν καὶ καταδίκην, ὡς καταφρονηταὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ Κυρίου· *Ὁ γὰρ ἐσθίων ἢ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἐκυτῶ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου*. Α', Κορινθ. ια', 29. Ἄν θεωρήσωμεν τὰς μεγάλας ὠφελείας τῆς μεταλήψεως τῆς Εὐχαριστίας, καὶ τὸ πλῆθος τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι χρεώσται ὁ χριστιανὸς νὰ μεταλαμβάνῃ συνεχῶς τὸ Θεῖον τοῦτο μυστήριον. Οἱ χριστιανοὶ τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας μετελάμβανον τὴν ψυχικὴν ταύτην τροφήν καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα, καὶ δὲν ἐγένετο ποτὲ λειτούργια, χωρὶς νὰ ᾖσαν παρόντες κοινωνοὶ (1). Εἰς

1) Ἰδε Ἰουστίνον τὸν μάρτυρα, τοῦ ὁποίου τὰ λόγια ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω εἰς τὴν τετάρτην σημ. τοῦ 34 §. Αὐτὸς ὁ Θεὸς πατὴρ ἤχημαζεν ἐν ἔτει 140. Κατ' ἄλλους ὁμοίως καιροὺς καὶ τόπους ἐγένετο περισσώτεραις φοραῖς τῆς ἑβδομάδος ἡ Θεία λειτουργία. Ἀπὸ τὴν 118. ἐπιστολὴν τοῦ Ἀγουστίνου πρὸς Ἰανουάριον φαίνεται νὰ ἐγένετο δις τῆς ἑβδομάδος, ἤγουν Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ· τρις δὲ κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον Κύπρου, περὶ πίστ. σελ. 463. καὶ 466. ἤγουν τετράδι, παρασκευῇ καὶ κυριακῇ· τετράκις δὲ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἐπιστ. πρὸς Καισαρ. Πατριχ. «Ἡμεῖς μόντοι γε τέταρτον καὶ ἑκάστην ἑβδομάδα κοινωνοῦμεν· ἐν τῇ Κυριακῇ, ἐν τῇ τετράδι, καὶ ἐν τῇ παρα-

τούς μετέπειτα χρόνους μετελάμβανον τὸλάχιστον κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτάς (1) τὸ εὐσεβές τοῦτο παράδειγμα τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας πρέπει γὰρ μιμώμεθα καὶ ἡμεῖς, διὰ νὰ μὴ φαίνηται, μετὰ τὴν σπάνιον μετάληψιν τοῦ μυστηρίου, ἡ ψυχρότης τῆς ἡμετέρας καρδίας πρὸς τὸν Χριστόν.

§. 36. Περὶ Ἐξομολογήσεως.

Ἡ Ἐξομολόγησις εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον συγχωροῦνται ἀπὸ τὸν Θεόν, διὰ τοῦ ἱερέως, αἱ ἁμαρτίαι εἰς τοὺς πιστοὺς, ὅποταν οὗτοι τὰς ὁμολογήσωσιν εἰλικρινῶς, καὶ πιστεύοντες ἄδιστακτως εἰς τὴν ἀξιωμασίαν τοῦ Χριστοῦ.

Ἄν εἰπῶμεν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἐστὶν ἐν ἡμῖν Ἀ΄, Ἰωάν. 8, 8. Ὅταν λοιπὸν ὁ χριστιανὸς, ἀφ' οὗ καθαρῶς ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, διὰ τοῦ Βαπτίσματος, καὶ ἐμβῇ εἰς τὴν διαθήκην τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, πέσῃ πάλιν εἰς ἁμαρτίαν, δὲν μένει πλέον εἰς αὐτὸν ἄλλο μέσον διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς εὐσπλαγγίας, παρέξ ἢ μετάνοια καὶ ἡ ἐξομολόγησις, ἡ ὁποία εἶναι ἡ θεραπεία τῶν πληγῶν τῆς ψυχῆς.

Πόσα ἀπαιτοῦνται εἰς τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν;

Ἡ ἀληθὴς ὁμωὶ μετάνοια πρέπει εἰς ἀνάγκης νὰ ἔχῃ τὰ ἑπομένα πρῶτον, τὴν ὁμολογίαν τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν· δεῦτερον, τὸ νὰ κατηγορήσῃ ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· τρίτον, τὸ νὰ συλογισθῇ τὴν εὐσπλαγγίαν τοῦ Θεοῦ, ὁποῖος δὲν ἀποβάλλει τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλὸν, ἀλλὰ θέλει τὴν ἐπιστροφὴν καὶ ζωὴν του, καθὼς μᾶς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, μετὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀσώτου ριῦ, καὶ τοῦ πλανηθέντος προβάτου· τέταρτον, νὰ πιστεύῃ ἄδιστακτως, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὅτι ἐπρόξενος διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου τὴν χάριν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσοι ἐλπίζουσι καὶ πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· πέμπτον νὰ λάβῃ βεβαίαν ἀπόφασιν νὰ διορθώσῃ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ νὰ ἀλλάξῃ ζωὴν.

κευῆ, καὶ τῷ σαββάτῳ, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, «ἐὰν ἡ μνήμη Μάρτυρος τιμὸς.» Καὶ ἡ κατὰ σάββατον λειτουργία ἦτον κοινὴ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Ἐκκλησίας τῆς εἰκουμένης, πλην τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ρώμῃ, καθὼς λέγει ὁ Σωκράτης Βιβλ. 5. κεφ. 86, καὶ ὁ Νικηφόρος Βιβλ. 12. κεφ. 34. Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν εὐεισεργεῖται καθ' ἡμέραν. Ἰδε τὸν μέγαν Βασίλειον αὐτ. Κυπριανὸν περὶ τῆς κυριακῆς προσευχ. σελ. 268. Εὐσεβίου Εὐαγ. ἀποδ. βιβλ. 4. κεφ. 40. Ἀμβρόσιον βιβλ. 5. περὶ μυστηρίων. κεφ. 8. Ἀγ. Γουστίνου ἐπιστ. 148. καὶ τὸν Χρυσόστ. ὁμιλ. 47. εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. βίου λέγει· «Τίς ἡμεῖς καθ' ἡμέραν ἡμέραν οὐ προσφέρομεν, προσφέρομεν μὲν, ἀλλ' ἀνάμνησιν ποιούμενοι τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ.»

1) Καὶ νῦν ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια τοῦ νὰ λειτουργῶμεν καθ' ἡμέραν καθ' ἡμέραν, νὰ κοινῶμεν δὲ τετράκις μόνον τοῦ ἔτους. Ὁ Χρυσόστομος λέγει, ὅτι εἰς τὸν καιρὸν αὐτοῦ πολλοὶ μετελάμβανον ἀπὸ τοῦ ἐνιωτοῦ, ἄλλοι δὲ δις, ἄλλοι δὲ πολλάκις. Ὁμιλ. αὐτ. Κατηγορεῖ δὲ ἐκείνους, ὅσοι στοχάζονται χάριτος ἀπαραίτητον τὸ νὰ κοινωνήσωσι κατὰ τοὺς διωρισμένους τοῦτους καιροὺς τοῦ χρόνου, ὅπως ποτὲ καὶ ἂν ἦτον ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς των· «Ἄν ἐπισητῇ ὁ τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς καιρὸς, ἢ ἡ τῶν Ἐπιφανείων ἡμέρα, οἷος ἂν ἡ τις, μετέχει τῶν μυστηρίων.» Ὁμιλ. 3. εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. σελ. 608. καὶ ἄλλαχοῦ λέγει· «Ἀποδέχομαι οὕτε τοὺς ἀπὸ μετέχοντας, οὔτε τοὺς πολλὰς, οὔτε τοὺς ὀλίγους, ἀλλὰ τοὺς μετὰ καθαρῶς συνειδήτους κ.τ.λ.» Ὁμιλ. 122. τὸμ. 5. σελ. 809.

Διατί πρέπει νὰ ἐξομολογώμεθα ἐνώπιον ἱερέως;

Αὐτὰ εἶναι τὰ σημεῖα τῆς ἀληθοῦς ἐξομολογήσεως, ἡ ὅποια πρέπει νὰ γίνεται ἐνώπιον ἱερέως· πρῶτον, διὰ νὰ λάβῃ ὁ ἐξομολογούμενος παρὰ τοῦ ἱερέως πνευματικὴν ὁδηγίαν καὶ συμβουλήν, τίνι τρόπῳ πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ· δεύτερον, διὰ νὰ ἐξαγγείλῃ ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλὸν τὴν ἀφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ἕνα τὸν βεβαιώσῃ ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου περὶ τῆς Θείας εὐσπλαχνίας, καὶ ὅτι ἔχει ἐλπίδα σωτηρίας. Ἡ ἐξομολόγησις τῶν ἁμαρτιῶν δὲν πρέπει νὰ γίνεται μὲ λόγους γενικούς, ἀλλὰ μὲ ἀκριβῆ καὶ διορισμένα σημεῖα τῆς ἁμαρτίας (1), τῆς ὁποίας ἔνοχος εἶναι ὁ ἐξομολογούμενος· διότι αἱ κρυφαὶ καὶ ἀφανεῖς πληγαὶ δὲν θεραπεύονται· καὶ ἑξαιρέτως διότι αἱ ἁμαρτίαι δὲν ἐξομολογούνται εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν, τὸν ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφροῦς· καὶ πρὸς τούτοις δὲν πρέπει νὰ αἰσχυρόμεθα νὰ φανερώσωμεν εἰς ἄνθρωπον ἐκείνην τὴν ἁμαρτίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐφοδίσθημεν νὰ πράξωμεν ἐνώπιον τῶν ἀγιωτάτων ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐξομολόγησις πρέπει νὰ γίνεται, ὡσάκις μᾶς τύπτει ἡ συνειδήσις διὰ κάμμιαν ἁμαρτίαν, ἢ καὶ ὡσάκις προετοιμαζόμεθα εἰς τὴν Θείαν κοινωνίαν. Ἐπειδὴ δὲ, καθὼς εἶπομεν ἀνωτέρω, τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὴν ἐξομολόγησιν συγχωροῦνται παρὰ Θεοῦ εἰς μόνους ἐκεῖνους, ὅσοι πιστεύουσιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀποθανόντα διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· επομένως ἡ ἐξομολόγησις ἐκείνων, ὅσοι δὲν πιστεύουσιν εἰς τὸν Σωτῆρα, δὲν εἶναι ἀληθῆς ἐξομολόγησις.

§. 37. Περὶ Ἱερωσύνης.

Τὸ ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὅποιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθιεροῖ διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διακόνων (2) τὸ ἐκλεχθὲν ἐπιτήθειον μέλος εἰς αὐτὴν τὴν διακονίαν, διὰ νὰ ἱερουργῇ τὰ μυστήρια, καὶ νὰ ποιμαίνῃ τὸ ποιμνιον τοῦ Χριστοῦ.

1) Ὁ σκοπὸς τοῦ πανιερωτάτου ἡμῶν Συγγραφέως δὲν εἶναι, ὅτι πρέπει νὰ ἀνακλύπτωμεν εἰς τὸν ἱερέα ἕλας περιστάσεις τῆς ἁμαρτίας, τὰ πρόσωπα φέρ' εἰπεῖν, μὲ τὰ ὅποια ἔγεινεν ἡ ἁμαρτία, τὸν τρόπον καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ φανερώσωμεν τὸ εἶδος τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ ὄχι νὰ ἀρκώμεθα εἰς λόγους γενικούς· παραδειγματὸς χάριν, ἐν ὁ ἀδελφομικτῆς εἴπῃ ἀπλῶς ἐξομολογούμενος, ὅτι ἡμάρτησα μὲ γυναῖκα, αὐτὸς ἐξηγήσεως τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ μὲ λόγους γενικούς, καὶ ὁ ἱερεὺς, ἐν δὲν τὸν ἐρωτήσῃ περισσώτερον, δὲν θέλει δυναθῆ νὰ τὸν θεραπεύσῃ· διότι, ἀρχαλὰ εἶπαι αἱ παρὰ τὸν νόμον μίξεις εἶναι ἁμαρτίαι, διαφέρει ὅμως πολὺ τὸ νὰ πράξῃ τις τοῦτο ἢ ἰκεῖνο τὸ εἶδος. Ἐντέθεν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἐπιτιμῶν κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ ἁμαρτήματος· καὶ ἡ μὲν πορνεία ἐπιτιμᾶται ἐτη 7, ἡ δὲ μοιχεία 15, ἡ δὲ ἀδελφομικτία 20. Ἴδε τὸν μίγαν Βασιλεῖον περὶ τίτλ. καὶ χρόν. ἁμαρτημάτων. Σύμφωνος μὲ τὸν Συγγραφέα περὶ τούτου εἶναι καὶ Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος, ἑμολογ. τῆς Ἄνατολ. Ἐκκλησίᾳ, κεφ. 40. «Ἐρωτῶσι μὲν (λέγει) οἱ ἀσροαταὶ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἐξομολογήσεως κατ' εἶδος τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὴν τούτων ποιότητα, ἵνα τὸ πρόσφορον φάρμακον ἐπάσῃσι τῶ νοσούντι· ἐπειδὴ καὶ ἱατρὸς οὐκ ἂν θεραπεύσειεν ὅσον δήποτε νόσημα, μὴ κατανησας πρῶτερον τὸ παῖον τοῦ νοσήματος. Οὐ μὴν δὲ καὶ τὰ πρόσωπα, μεθ' ὧν ἡ ἁμαρτία ἐπράχθη, τὸν τε τρόπον καὶ πόσον· περιττὸν γὰρ τοῦτο, καὶ λίαν πονηρὰν ὑπόληψιν τῶ πολυπραγμονοῦντι· καὶ περιεργαζομένῳ προσάπτων».

2) Τὸ ὄνομα τῶν διακόνων ἐνταῦθα λαμβάνει πλατύτερον, καθ' ὅσον σημαίνει καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἐπισκόπους.

Βίπομεν ἀνωτέρω (§. 29.) ὅτι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις εἶναι μία καὶ ἁλῶς ἰθυνομένη Κοινότης, εὐρίσκεται μία ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις. Εἰς ταύτην τὴν πνευματικὴν διοίκησιν ἐκλέγει ἡ Κοινότης, καὶ διὰ τῆς Κοινότητος αὐτοῦ ὁ Κύριος, ἓνα μέλος ἄξιον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἴηαι πρῶτον ἀνεπιλήπτου διαγωγῆς, καὶ δευτέρον διδακτικός (1). Ὁ ποιμὴν τῆς Κοινότητος τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ ἴηαι, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος Α'. Τιμόθ. δ'. 12. «Τύπος τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀνατροπῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ» καὶ Β'. Τιμόθ. δ'. 2. «Νὰ κηρύττῃ τὸν λόγον, νὰ ἐφίσταται εὐκαίρως, ἀκαίρως, νὰ ἐλέγξῃ, νὰ ἐπιτιμῇ, νὰ παρακαλῇ ἐκ πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ.» Μετὰ τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν χειροτονεῖται εἰς ἱερεῖα ἀπὸ τοῦ πρώτου ποιμένου τῆς Ἐκκλησίας, ὁποῖοι εἶναι οἱ Ἐπίσκοποι ἢ εἰς Ἐπίσκοπον ἀπὸ τοῦ λοιποῦ Ἐπισκόπου. Ἡ χειροτονία γίνεται διὰ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῆς ἐπίθεσεως τῶν χειρῶν, ἐνώπιον τῆς Κοινότητος, ἢ ἠποῖα ἐκφωνεῖ τὸ ἄξιον. Ἐλαβε δὲ τὴν ἀρχὴν αὕτη ἢ διὰ τῆς χειροθεσίας καθιέρωσις ἐκ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων, καὶ διέμεινε μέχρι ἡμῶν ἀδιακόπως. Οὕτω λέγει, Πράξ. εἰδ', 23. «Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοῖς τῷ Κυρίῳ.» Περὶ δὲ τῶν καθηκόντων τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας ἐλαλήσαμεν εἰς τοῦτο τὸ μέρος §. 29. Ἐντεῦθεν ἐπεταί πρῶτον, ὅτι ὅσοι δὲν καθιερώθησαν διὰ χειροθεσίας, δὲν δύνανται μήτε μυστήρια νὰ ἱεουργῶσι, μήτε νὰ διδάσκωσιν ἐπ' Ἐκκλησίας· δευτέρον, ὅτι χρεωστῆι ὁ χριστιανὸς νὰ προσφέρῃ τιμὴν καὶ σέβας πρὸς τοὺς ποιμέναις τῆς Ἐκκλησίας, ἐξαιρέτως δὲ πρὸς ἐκείνους, ὅσοι κοπιῶσιν «Ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ» Α', Τιμόθ. ε', 17 «Ἴνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στεναζόντες.» Ἐβρ. εἴ', 17.

§. 38. Περὶ Γάμου.

Ὁ Γάμος εἶναι μυστήριον εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς συνάπτει δύο πρόσωπα εἰς γάμου κοινωνίαν· καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τοῦ εὐλογήσῃ.

Εἰς ταύτην τὴν τελετὴν πρέπει νὰ ἴηαι δύο πρόσωπα, δηλαδὴ ἄρσεν καὶ θῆλυ· τὰ ὁποῖα θέλουσιν, ἐξ ἀγάπης τῆς πρὸς ἀλλήλους, νὰ συζευχθῶσιν εἰς γάμον ἀκάλυτον ἀπὸ τοῦ νόμου. Ἀφ' οὗ τοὺς φέρουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (καὶ τοῦτο, διὰ νὰ γίνεται ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν μαρτύρων ὁ γάμος), τοὺς συνάπτει γαμικῶς ὁ ἱερεὺς, καὶ παρακαλεῖ μετ' ὅλην τὴν Κοινότητα τὸν Θεόν, διὰ νὰ χαρίσῃ εἰς αὐτοὺς ἀγάπην, εἰρήνην, καὶ καρπὸν κοιτίας. Καὶ τοιοῦτοτρόπως γίνεται διὰ τῆς ἱεροπραξίας, ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς τραπέζης, ὁ ἀμοιβαῖος οὗτος δεσμός· βεβακίτερος, καὶ ἄτιμος ὁ γάμος— καὶ ἡ κοίτη ἀμείαντος» Ἐβρ. 13. 4. Διὰ τοῦτο δὲν συγχωρεῖ κατ' οὐδένα τρόπον ὁ Χριστιανικὸς νόμος τὴν πολυγαμίαν, διότι «Ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς ὁ Θεός» Μάρκ. 10. 6. Διδάσκει

1) Α', Τιμόθ. γ', 2.

δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τοὺς γαμικῶς συναπτομένους, λέγων· ἀΐε-
καστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω ὡς ἑαυτόν· ἡ δὲ γυνή, ἵνα
ροβῆται τὸν ἄνδρα· Εφεσ. 5, 33.

§. 39. Περί Εὐχέλαιου.

Τὸ Εὐχέλαιον εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὅποιον ὁ ἱερεὺς ἀλείφει
μὲ ἔλαιον τὸν ἀσθενῆ, καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τὸν θεραπεύσῃ,
καὶ νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ.

Αὕτη ἡ τέλετὴ ἐπιστηρίζεται εἰς τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου·
ἀΐσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας
καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἔλαιῳ ἐν τῷ ὀνόματι
τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα· καὶ ἐγερεῖ αὐ-
τὸν ὁ Κύριος· κὰν ἁμαρτίας ἢ πεπονηκώς, ἀρεθήσεται αὐτὸν· Κερ. 5, 14, 15.

§. 40. Περί Παραδόσεων καὶ συνηθειῶν.

Ἐξω ἀπὸ τὰ προειρημένα μυστήρια, ἔχει πρὸς τούτοις ἡ Ἐκκλη-
σία παραδόσεις τινὰς καὶ συνηθείας αἱ ὅποια φυλάττονται, ἢ διότι
συντελοῦσιν εἰς βελτίωσιν τῶν ἡθῶν, ἢ διὰ τὴν εὐπρέπειαν τῆς Ἐκ-
κλησίας.

Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διετάχθησαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ἢ καὶ τῶν δια-
δόχων αὐτῶν πολλὰ ἔθιμα, καὶ ἐφυλάχθησαν ἀπὸ ἅλην τὴν ἁγίαν ἀρχαι-
ότητα· ἀπὸ τὴν τήρησιν τῶν ὁποίων, ἀγκαλὰ δὲν ἐξήρτηται ἀναγκαιῶς ἡ
σωτηρία ἡμῶν, ἔχουσιν ὅμως ἰκανὰς ὠφελείας· διὰ τὸ ὅποιον χρεωστοῦ-
μεν νὰ τὰ φυλάττωμεν μὲ σέβας. Τοιαῦται παραδόσεις, παραδείγματα χά-
ριν, εἶναι· τὸ νὰ φορῶσιν οἱ ἱερεῖς ἐξαιρετὸν εἶδος σεμνοῦ ἐνδύματος, ὅταν
ἐπιτελῶσι τὴν Θεῖαν λατρείαν· τὸ νὰ ἀνάπτωνται φῶτα ἐν τῷ καιρῷ τῆς
Θεῖας λατρείας, εἰς σημεῖον τῆς διαπύρου πίστεως· τὸ νὰ θυμιῶμεν μὲ λί-
βανον, εἰς σημεῖον τῆς πρὸς Θεὸν ἀναδαινούσης προσευχῆς· τὸ νὰ προσφέρε-
ται ὁ Σταυρὸς, εἰς σημεῖον, ὅτι πιστεύομεν εἰς τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα·
τὸ νὰ ἀγιάζεται τὸ ὕδωρ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ Βαπτίσμα-
τος ἡμῶν· τὸ νὰ στολιζῶνται οἱ Θεοὶ ναοὶ μὲ σεμνὰς εἰκόνας διὰ νὰ μι-
μῶμεθα τὰ πρωτότυπα, βλέποντες αὐτάς· τὸ νὰ ἐορτάζωμεν διαφόρους
ἐορτάς, διὰ νὰ ἐνθυμῶμεθα τὰς πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας, ἢ νὰ μνη-
μονεύωμεν τὴν ζωὴν τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, καὶ νὰ παρακινῶμεθα διὰ τούτου
εἰς περισσότερον ζῆλον τῆς εὐσεβείας. Ταύτας καὶ ἄλλας παραδόσεις φυ-
λάττει ἁγίως ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία· ἀποβάλλει ὅμως τὰς δεισιδαιμονίας,
ἢ γου ἐκείνας τὰς παραδόσεις, ὅσαι, ἢ ἀντιφέρονται εἰς τὴν Θεῖαν Γραφήν,
ἢ εἶναι ἀγνωστοὶ εἰς τὴν ἁγίαν ἀρχαιότητα.

§. 41. Περί ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.

Ὅσοι ἐφύλαξαν τὴν πίστιν ἀμώμητον, καὶ ἐποίησιν τὰ ἀγαθὰ,
θέλει ἀνασταθῶσιν εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· ὅσοι δὲ ἔπραξαν τὰ φαῦλα,
εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.

Ὁμιλήσαμεν μέχρι τοῦδε περὶ πίστεως· πρέπει δὲ νῦν νὰ λαλήσωμεν συντόμως καὶ περὶ τῆς ἐλπίδος. Εἶναι βέβαιον ἀναμφιβόλως (καθὼς ἐρέθη Μέρ. α, §. 12), ὅτι, ὅστις φυλάξῃ μέχρι τέλους ζωῆς τὴν πίστιν ἀμώμητον, δὲν θέλει μείνῃ χωρὶς ἀμοιβῆν· διότι ἡ πίστις ἀναφέρεται, κατὰ τὴν ὀνομασίαν αὐτῆς, εἰς τὸ μέλλον· καὶ αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι τοῦ Θεοῦ ἤθελε ματαιωθῶσι, καὶ ὁ Θεὸς λόγος ἤθελεν ἦτο πλάσμα, ἂν ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς δὲν εἶχε βεβαίαν ἐλπίδα νὰ ἀπολαύσῃ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μετὰ θάνατον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος γυμνάζεται εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς εὐσεβείας, ὄχι μόνον κατὰ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ σῶμα, καὶ βαδίζει τὴν στενὴν ὁδὸν τὴν ἄγουςαν εἰς τὴν ζωὴν· διὰ τοῦτο χωρίζεται μὲν ἀπὸ τὴν ψυχὴν τὸ σῶμα διὰ τοῦ θανάτου, καὶ ὑπάγει εἰς τὴν φθοράν· θέλει ὁμοῦ ἀνασταθῆ εἰς τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, καὶ θέλει πάλιν ἐνωθῆ μὲ τὴν ψυχὴν, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν· Β', Κορινθ' ἐ, 10. τοῦτέστιν, ἡ διὰ νὰ γενῆ τελειῶς εὐδαίμων, ἢ διὰ νὰ κολασθῆ αὐστηρῶς ὅλος ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ κατὰ τὸ σῶμα. Ἡ ἅγια Γραφή μᾶς βεβαίως σαφέστατα περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Οὕτω λέγει ὁ Χριστός, Ἰωάν. ἐ, 25. « Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται· » καὶ στίχ. 29. « Καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως ». Καθὼς ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι ἀρχηγὸς τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως, οὕτω θέλει γενῆ καὶ τελιωτῆς τῆς αὐτῆς· α' Ὅτι, πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· Αὐτ. 28. Δὲν θέλει ὁμοῦ ἀνασταθῶσι μόνον οἱ καλοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ κακοί· οἱ πιστοὶ μετὰ τῶν ἀπίστων· κατὰ τὰ προσηρημένα λόγια τοῦ Χριστοῦ· « Καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως ». Καὶ ἀγκαλιὰ λέγει· ὅτι α' Οὐκ ἀναστήσονται ἀσθεεῖς ἐν κρίσει· Ψαλμ. α, 5. (1), καὶ α' Ὅτι ὁ πιστεύων εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν· Ἰωάν. ἐ, 24. τοῦτο σημαίνει, ὅτι καθὼς οἱ ἀσθεεῖς θέλει μὲν ἀνασταθῶσι, ἀλλ' οὐκ εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν δικαίων δὲν θέλει ἦναι ἀνάστασις κρίσεως. Τίνι τρόπῳ θέλει γενῆ ἡ ἀνάστασις τοῦ ἐφθαρμένου καὶ μεταβληθέντος εἰς χροῦν σώματος, ὁ ἀσθενὴς ἡμῶν νοῦς ἀδυνατεῖ νὰ τὸ καταλάβῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκείνοι οἱ ἐθνικοὶ φιλόσοφοι, ἰσχυρογνώμονες εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν ὑπολήψεις, καὶ, ἢ μὴ συλλογιζόμενοι καθόλου τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ περιγράφοντες τὴν εἰς στενώτατα ὄρια, ἐχλεύαζον τὸν Παῦλον, ὁπότεν οὗτος τοὺς ἐδίδασκε περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν. Ἠράξ. ιζ, 32. Ἄλλ' ἡμεῖς ἔχοντες τῆς Θείας Γραφῆς τὴν ἀλήθειαν ὑπερτέραν ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον λόγον, πιστεύομεν ἀδιτάκτως τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν. Ἡμεῖς χρεωστοῦμεν νὰ τὴν πιστεύωμεν· τὸ δὲ, ποῖα μέσα θέλει μεταχειρισθῆ ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ τε-

1) Ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις σημαίνει ὄχι μόνον τὸ ἀνίστασθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπλῶς ἵστασθαι· ἔθεν προσηρέτερον ἤθελε μεταφρασθῆ τὸ ἠητόν, οὐ στήσονται ἀσθεεῖς ἐν κρίσει.

λέση τὴν ἀνάστασιν, δὲν εἶναι ἔργον ἡμέτερον. Αὐτὸς ἐδυνήθη νὰ παραῖξη ἐκ τοῦ μηδενὸς τὰ σύμπαντα, καὶ πῶς δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ τὰ ἐπανάρξη πάλιν εἰς τὸ πρότερον εἶδος, ἀφ' οὗ μεταβληθῶσιν εἰς ἕτερον; Τοιαύτην ἀπόδειξιν μεταχειρίζεται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διὰ νὰ ἐλέγῃ τὴν ἀφορσύνην ἐκείνων, ὅσοι διατάζουσι περὶ τούτου· « Ἀλλ' ἐρεῖ τις, πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποῖον δὲ σῶματι ἔρχονται; ἄφρον, σὺ δ' σπεῖρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ καὶ δ' σπεῖρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γεννησόμενον σπεῖρει, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν· ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε » Α', Κορινθ. Κερ. ιε', 35—38.

Τίνι τρόπῳ θέλει μεταβληθῶμεν μετὰ τὴν ἀνάστασιν;

Ἡ κοινοὶ ἀνάστασις θέλει συμβῆ ὁμοῦ μὲ τὴν δευτέραν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ, διότι τότε ἂ' Αποστελεῖ τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγο; φωνῆς μεγάλης (οἱ ὅποιοι θέλει κράζωσιν· ἐγείρεσθε οἱ νεκροὶ καὶ ἔρχεσθε εἰς κρίσιν)⁽¹⁾, καὶ ἐπιτινάξωσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν. » Ματθ. κδ', 31. Εἰς τὴν φωνὴν ταύτην τῆς Θεῖας παντοδυναμίας, θέλει ἐγερθῶσιν ὡς ἐξ ὕπνου ὅλοι οἱ νεκροὶ, καὶ θέλει ἀρπαγῶσιν ἂ' Ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, εἰς ἀέρα » Α', Θεσσαλ. δ', 17. καὶ θέλει παρασταθῶσιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Χριστοῦ. Ὅσοι τότε εὐρεθῶσιν ἐτι ζῶντες, δὲν θέλει ἀποθάνωσιν, ἀλλὰ θέλει πάθωσι μίαν ἀπροσδόκητον καὶ θαυμασίαν ἀλλοίωσιν· « Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα » Α', Κορινθ. ιε', 51. Περιγράφει τὴν μυστηριώδη ταύτην ἀλλοίωσιν τὸ Σκεῦος τῆς ἐκλογῆς οὕτω· « Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει· σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν — δεῖ γάρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανάσιον » Α', Κορινθ. ιε', 42—44. 53. Θέλει εἶναι λοιπὸν τὰ σώματα τῶν δικαίων· Πρῶτον, ἀφθαρτα καὶ ἀθάνατα, ἧγουν δὲν θέλει ποτὲ χωρισθῶσι πλέον ἀπὸ τὴν ψυχὴν, μήτε θέλει δοκιμάσωσιν οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν. Δεύτερον, δεδοξασμένα, ἧγουν ἐστολισμένα μὲ ὅλα τὰ χαρίσματα, θέλει ἔχωσι τὴν λαμπρότητα ἐνός ἀμαράντου κάλλους, εἰς μίαν ἐντελῆ ἡλικίαν· « Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ Βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν. » Ματθ. ιγ'. 43. Τρίτον, ἰσχυρά, ἧγουν δὲν θέλει ὑπόκνηται εἰς ἀβύσσιος ἢ πάθῃ· δὲν θέλει δοκιμάζωσι μήτε τῆς νεότητος τὰς ἀσθενείας, μήτε τὰς ἀδυναμίας τοῦ γήρατος, ἀλλὰ θέλει ἵναί πάντοτε εὐρωστα, ὑγιῆ, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν. Τέταρτον, πνευματικά, ἧγουν τοιαῦτα σώματα, ὅτε νὰ μὴν ἔχωσι χρείαν ἀπὸ τροφῆν ἢ ἐνδύματα, ἀπὸ τὸν ὕπνον δι' ἀνάπαυσιν, ἢ ἀπὸ τὸν ἀέρα διὰ ἀναπνοήν, ἢ ἀπὸ τὸ φῶς διὰ νὰ διακρίνωσι

⁽¹⁾ Τὰ αὐτὰ σχεδὸν λόγια ἀποδίδει καὶ ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων εἰς τὸν ἄγγελον, ἐξηγῶν τὸ Α'. Θεσσαλ. δ'. 16. « Ἀρχάγγελος προσφωνεῖ καὶ λέγει τοῖς πάνσι ἐγείρεσθε εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου· ἴδε Κατῆχ. 15. ἀριθ. 21. Τὰ ὅποια ἀγαλὰ δὲν εὐρίσκονται ἁπλῶς εἰς τὴν Γραφήν, συγγέγονται ὅμως ἐκ τοῦ Ματθ. κε', 6. καὶ τῆς Α'. Θεσσαλ. δ'. 17.

τὰ πράγματα¹ ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος θέλει ἴναι εἰς αὐτοὺς φῶς αἰώνιον. Ἡ σαίτου ξ'. 19. (1). Ἠσαΐως δὲν θέλει ἔχουσι χρείαν μήτε ἀπὸ γάμον· «Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐγκαμίζονται· ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι» Ματθ. κβ', 29. Τοσαύτη θέλει ἴναι ἡ δόξα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ! (2)· μετὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ ἀναστάντες θέλει παρασταθῶσιν εἰς τὴν Θεῖαν Κρίσιν (περὶ τῆς ὁποίας ἐλαλήσαμεν εἰς τοῦτο τὸ μέρος § 25)· καὶ μετὰ τὴν κρίσιν, οἱ μὲν δίκαιοι θέλει λάβωσι τὴν πρέπουσαν ἀμοιβὴν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς θέλει κολασθῶσι.

§. 42. Περὶ μακαριότητος τῶν δικαίων, καὶ κολάσεως τῶν ἀσεβῶν.

Μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, οἱ μὲν δίκαιοι θέλει κληρονομήσωσι τὴν αἰώνιον ζωὴν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς θέλει καταδικασθῶσιν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν.

Ἡ αἰώνιος ζωὴ, τὴν ὁποίαν θέλει κληρονομήσωσιν οἱ δίκαιοι, δι' ἀμοιβὴν τῆς σταθερᾶς αὐτῶν πίστεως, ὑφίσταται εἰς τὴν μακαρίαν κατάστασιν μιᾶς ἀτελευτήτου χαρᾶς, ἡ ὁποία θέλει ἴναι ἀληθινὴ, μόνιμος καὶ μεγίστη χαρὰ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θέλει μετέχη καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ θέλησις. Ὁ νοῦς θέλει ἔχη τὸ καθαρῶτατον φῶς· τῆς Θεῖας γνώσεως: «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι· τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» Α'. Κορινθ. ιγ'. 12, καὶ «Ὁψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἔστι» Α'. Ἰωάν. γ', 2.

Εἰς τί ὑφίσταται ἡ μακαριότης τῶν ἐκλεκτῶν;

Ἡ ὑψίστη καὶ μακαριωτάτη Θεότης θέλει φανερωθῆ² τότε μὲ ὅλας αὐτῆς πᾶς ἀπείρους καὶ ἐνδόξους τελειότητας. Εἰς δὲ τὸ φωτεινὸν ἐσόπτρον τῆς Θεῖας σοφίας, θέλει θεωρησώμεν καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα, ἕκαστον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τελειότητα, καθόσον δύναται νὰ τὰ χωρήσῃ ὁ περιορισμένος ἡμῶν νοῦς. Εἰς τὴν θέλησιν θέλει ἴναι μίξις τελεία ἀγιωσύνη, καὶ ἀτάραχος γαλήνη· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ὑπεσχέθη. «Ἴνα παραστήσῃ αὐτὴν ἐαυτῶ ἐνδοξόν, τὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων ἄλλ' ἵνα ἡ ἀγία καὶ ἀμωμος» Ἐφεσ. ε', 27. Ὅθεν θέλει ἐνωθῶσιν οἱ μακάριοι μὲ τὸν Θεόν, διὰ τῶν δύο τούτων ἰσχυρῶν δεσμῶν, τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἴναι ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς, καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ Θεῷ, καὶ νὰ θεωρῶσι, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως ἢ, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, θέλει ἴναι ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι, Α', Κορινθ. ιε', 28. Ἦγουν θέλει γενεῆ εἰς τὸν νοῦν φῶς, εἰς τὴν καρδίαν χαρὰ, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡδονή, εἰς τὰ ὦτα εὐφροσύνη, εἰς τὸ σῶμα κάλλος, τροφή, καὶ στολὴ, τὰ πάντα ἐν πᾶσι· καὶ τότε θέλει πληρωθῆ ἡ προφητεία τοῦ Ἠσαΐου· «Καὶ ἤξουσιν εἰς Σιών μετ' εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάματος αἰωνίου· ἐπὶ κεφαλῆς γὰρ αὐτῶν αἴνεσις, καὶ εὐφροσύνη καταλήφεται αὐτούς· ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός» Κεφ. νά, 11. (3). Ἡ αἰώνιος αὕτη χαρὰ θέλει ἴναι τοσοῦτω μείζων, ὅση θέλει συγκατοι-

1) Ἴδε καὶ Ἀποκάλυψ. κβ', 5.—2) Ἦγουν τὴν ὁποίαν θέλει κάμη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Ματθ. κβ', 31.—3) Τὸ Ἐβρ. καὶ ἤξουσιν εἰς Σιών ἐν φῶτι, καὶ εὐφροσύνη αἰώνιος ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν· χαρὰ καὶ εὐφροσύνη καταλήφεται (αὐτούς), ἀποδρήπουσι (δὲ) λύπη καὶ στεναγμός.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΝΟΜΟΥ.

§. 1. ΠΙΣΤΙΣ χωρίς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν Ἰακώβ. 6'. 20.

Τὸ Ἅγιον σύμβολον περιέχει τὴν διδασκαλίαν τῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἐλπίδος. Μὲ αὐτὰς τὰς δύο ἀρετὰς εἶναι συνδεδεμένη ἡ Ἀγάπη, ἡ ὁποῖα τὰς καθιστάνει ἐνεργοὺς καὶ δραστήριους· καὶ εἶναι ὁ θεμελιὸς τῶν καλῶν ἔργων, καὶ τῆς Θεοσεβοῦς ζωῆς.

Τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν.

Ἄναμφιβολον εἶναι, ὅτι τὰ καλὰ ἔργα εἶναι εἰς τὸν χριστιανὸν ἀπαρετήτως ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν. Ἐπειδὴ πρῶτον μὲν ὁ Θεὸς νόμος ἔστις ὑπόσχεται εἰς μὲν τοὺς ἐναρέτους πρόσκαιρον καὶ αἰώνιον εὐδαιμονίαν, εἰς δὲ τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου ἀπειλεῖ κόλασιν αἰώνιον) ἀπαιτεῖ μίαν ζωὴν σύμφωνον καὶ κατάλληλον μὲ τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ· «Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι· Κύριε, κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· λέγει ὁ Χριστός. Ματθ. ζ', 21. Δεύτερον, ἡ εὐγνωμοσύνη, τὴν ὅποιαν ὀφείλομεν εἰς τὸν ἡμέτερον Λυτρωτὴν, διὰ τὸ νὰ μᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς ἁμαρτίας, μᾶς ὑποχρεώνει εἰς τὸ νὰ πληρώμεν ἀκριβῶς τὰς ἀγίας αὐτοῦ προσταγὰς. Διὰ τοῦτο κατήλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐσαρκώθη, ἔπαθε καὶ ἀπέθανε, διὰ νὰ μᾶς ἐξαγοράσῃ καὶ νὰ μᾶς καθαρῇ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ μᾶς δικαιώσῃ καὶ νὰ μᾶς καταστήσῃ θερμοὺς ὀπαδοῦς τῆς ἀρετῆς, ὑποσχόμενος ἐξαιρέτως νὰ μᾶς βοηθήσῃ διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως καὶ τῶν καλῶν ἔργων. Οὕτω κρίνει ὁ Παῦλος περὶ τοῦτου, ὅταν λέγῃ· «Οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι, ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν» Ῥωμ. 6', 2. Καὶ πάλιν. «Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ» Αὐτ. στίχ. 6. Διὰ τοῦτο, ὅστις τῶν χριστιανῶν δὲν περιπατεῖ εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου, ὑβρίζει τὸν Θεόν, καὶ γίνεται ἔνοχος τῆς παιδείας αὐτοῦ· ἀρνεῖται τὴν πίστιν, καταφρονεῖ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑστερεῖται τὴν αἰώνιον μακαριότητα.

Ἡ πίστις δὲν ἀποκλείει τὰ καλὰ ἔργα.

Καὶ ἀγκαλὰ καθὼς διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. «Οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ,» τοῦτο

ὅμως δὲν ἀποκλείει τὴν γυμνασίαν τῶν καλῶν ἔργων· ἀλλ' ἐξ ἐναντίας καὶ τὴν προστάσσει· Διότι, ἀγκαλιὰ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἐπιστρέφῃ εἰς τὸν Θεόν, καὶ τὸν προβάλλῃ ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς Κριτὴν, εὐρίσκει πόσον ὀλίγον ἀγαθὸν ἐν ἑαυτῷ, ὥστε πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι εἶναι ἔνοχος ὀργῆς· καὶ ἀγκαλιὰ εἰς τοιαύτην ἀνάγκην δὲν ἔχη νὰ καταφύγῃ εἰς ἄλλο, παρά εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα τὴν εἰς τὸν Χριστὸν, ὅστις ἀπέθανε διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἐπροξένησεν εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς· χρεωστὴί μὲ ὅλον τοῦτο, ἀφ' οὗ δικαιοῦθῃ διὰ τῆς πίστεως, καὶ καταστήσῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του δραστηρίους τὰς ἐνεργείας καὶ χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νὰ ἀποδείξῃ ἐξάπαντος τὴν ἰδίαν ἐπιστροφὴν διὰ τῶν καρπῶν τῆς ἀγάπης καὶ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν συνέργειαν τῆς χάριτος εἰς τὴν γυμνασίαν πᾶν καλῶν ἔργων. Ἐπὶ τούτου γράφει σαφέστατα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, Ἔφσ. β'. 8. ὅπου λέγει μὲν, ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἐκ τῆς πίστεως, προστιθεῖσι δὲ, ὅτι καὶ τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ἐπακολούθημα τῆς πίστεως. «Τῇ γὰρ χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως· καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἑμῶν· Θεοῦ τὸ δῶρον· οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μὴ τι κευχήσῃται· αὐτοῦ γὰρ ἐστὶ μὲν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς.»

Πῶς πρέπει νὰ νοῆται τὸ «Κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου»;

Εἶναι πρὸς τούτοις ἀναγκαῖον νὰ γινώσκωμεν τί ἐνοεῖ ὁ Ἀπόστολος μὲ ταῦτα τὰ σοφὰ λόγια. Αὐτὸς λέγει εἰς τὴν πρὸς Ῥωμ. γ', 14. «Οὐ γὰρ ἐστὲ ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν», καὶ αὐτ. ζ', 6. «Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντες, ἐν ᾧ κατεχόμεθα». Δὲν πρέπει νὰ νομίσωμεν, ὅτι ἀποβάλλει ὁ Ἀπόστολος μὲ ταῦτα τὰ λόγια τὸν Θεῖον νόμον. ἄπαγε! αὐτὸς λέγει μόνον πρῶτον, ὅτι, ὅσοι πιστεύουσιν ἀληθῶς, δὲν εἶναι ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος ἀπειλεῖ κατάραν εἰς τὸν ἁμαρτολόν. δεύτερον, ὅτι ὁ χριστιανὸς ἁμαρτάνει μὲν ἐξ ἀσθενείας, ἡ χάρις ὅμως δὲν τὸν παραδίδωσιν εἰς τὴν ἀστηρότητα τοῦ νόμου, ἀλλὰ δέχεται τὴν μετάνοιάν του, καὶ τοῦ συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας.

§. 2. Τί ἐστὶ Νόμος;

Ὁ Θεῖος Νόμος δεῖκνυε εἰς ἡμᾶς τὴν διαφορὰν τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν ἔργων.

Ὁ νόμος εἶναι μία διαταγή, ἡ ὁποία δεῖκνυε εἰς τὸν ἄνθρωπον, τί πρέπει νὰ πράττῃ, καὶ τί νὰ μὴ πράττῃ. Ὅθεν καλὸν ἔργον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συμφωνεῖ μὲ τὸν νόμον· κακὸν δὲ, ὅποιον ἐναντιοῦται εἰς τὸν νόμον. Τὸ καλὸν ἔργον ὀνομάζεται ἀρετὴ, τὸ δὲ κακὸν κακία, ἁμαρτία, ἀσέβεια. Τοιαύτη διαταγή, διορίζουσα τὴν διαφορὰν μεταξύ καλῶν καὶ κακῶν ἔργων, ἔπρεπε νὰ δοθῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ μόνος ὁ Θεὸς εἶναι ἀπ' αἰῶνος ἀναμάρτητος, καὶ μόνος αὐτὸς γινώσκει ποῖον εἶναι ἀληθῶς καλὸν ἢ κακὸν. Πρὸς τούτοις ἐπειδὴ χρεωστὴί ὁ ἄνθρωπος νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ φεύγῃ τὸ κακὸν ἐκ συνειδήσεως, μόνος δὲ ὁ Θεὸς δύναται νὰ ὑποχρέωσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου· διὰ τοῦτο μᾶτε οἱ ἄνθρωποι νόμοι

δύνανται νὰ υποχρεώσῃσι, πάρεξ· καθ' ὅσον εἶναι σύμφωνα με τὸν Θεῖον νόμον, καὶ θεμελιούνται κατὰ τινὰ τρόπον εἰς αὐτόν.

§. 3. Ὁ Θεῖος νόμος εἶναι γεγραμμένος εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου· καὶ ἐμπεριέχεται εἰς τὰς ἐπομένας δέκα Ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν. Ἐξοδ. κεφ. κ', 2—17 (1).

ΕΝΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ.

«Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας· οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροὶ πλὴν ἐμοῦ.»

ΕΝΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

«Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς (2)».

ΕΝΤΟΛΗ ΤΡΙΤΗ.

«Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.»

ΕΝΤΟΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

«Μνίσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιαζέιν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἑργᾶ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου (3)».

ΕΝΤΟΛΗ ΠΕΜΠΤΗ.

«Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοὶ γένηται (4) καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.»

1) Ἴδε καὶ δευτερονόμ. ε, 6—21. ὅπου διαφέρει κατὰ τι ἡ δεκάλογος ἀπὸ τὴν δεκάλογον τῆς Ἐξοδ. κεφ. κ'. Τὸ αἷτιον εἶναι (καθὼς τινες θέλουσιν) ὅτι, ἀφ' οὗ συνετρίφθησαν αἱ πρῶται δύο πλάκες, ἠθέλησεν ὁ Θεὸς ἐξεπίτιδες νὰ μεταβάλλῃ μικρὸν τοῦ νόμου εἰς τὰς δευτέρας, ἢ διὰ περισσοτέραν σαφήνειαν, ἢ διὰ νὰ ἐνθυμῶνται διὰ τοῦτου πάντοτε οἱ Ἰσραηλιταὶ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν ἴδε Ἐξοδ. λδ', 19 καὶ λδ', 1. 4. 28.

2) Ταύτας τὰς δύο πρῶτας ἐντολάς ἐνοῦσιν εἰς μίαν οἱ Παπισταὶ καὶ οἱ Λουθηρανοὶ καὶ διὰ νὰ ἀναπληρώσῃσι τὸν ἀριθμὸν τῶν δέκα, διαίρουσι τὴν δεκάτην εἰς δύο, ποιῶντες ἐναντὶν μὲν τὴν «Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν κτλ.», δεκάτην δὲ τὴν «Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου κτλ.» Ἡ διαίρεσις ἕως αὕτη (τὴν ὅποιαν ἐσφαλμένως ἠκολούθησε καὶ Μητροπόλις ὁ Κριτόπουλος, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀνατολ. Ἐκκλησι. κεφ. 6.) ἐναντιοῦται πρῶτον μὲν εἰς τὸν ἑρθὸν λόγον· ἐπειδὴ, καθὼς ἡ δεκάτη δὲν πρέπει νὰ διαίρηθῃ εἰς δύο, διὰ τὸ νὰ ᾖναι ὑπόθεσις αὐτῆς ἅπασα γενικῶς περὶ ἐπιθυμιῶν, οὕτως ἡ πρώτη καὶ δευτέρα δὲν πρέπει νὰ ἐνωθῶσιν εἰς μίαν, διὰ τὸ νὰ ᾖναι διάφορος ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν, τοῦτέστι τῆς μὲν πρώτης ἡ ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀποστασία, τῆς δὲ δευτέρας ἡ εἰδωλατροπεία, τῆς ὁποίας ἐνοχος εἶναι ὅχι μόνον ὅστις ἠθέλη λατρεύσει τοὺς μὴ θεοὺς, ἀφῆσας τὸν ἀληθῆ Θεόν, ἀλλὰ καὶ ὅστις λατρεύει μὲν τὸν ἀληθῆ Θεόν, δὲν τὸν λατρεύει ἕμως καθὼς πρέπει. Διούτερον, ἐναντιοῦται ἡ διαίρεσις αὕτη εἰς τὴν περὶ τοῦτου γνώμην τῆς ἀρχαιότητος· καθὼς καὶ οἱ παλαιοὶ Ἑβραῖοι μετεχειρίζοντο τὴν διαίρεσιν τοῦ ἡμετέρου Συγγραμῆος (ὡς φαίνεται εἰς τὸν Φίλιωνα βιβλ. Δ', περὶ τῆς δεκαλόγ. καὶ τὸν Ἰωσηππον, βιβλ. γ', Ἰουδαϊκ. Ἀρχαιολογ. κεφ. 8.) καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησι. ἴδε Ἀθανάσιον ἐν τῇ συνόψ. τῆς γραφ. τόμ. β', σελ. 64. καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον ἐν τοῖς στίχοις, καὶ ἄλλους.

3) Τὸ Ἑβρ. Σαββάτου καὶ Σάββατον ἐνικῶς.—4) Εἰς τὸ Ἑβρ. λέγεται τὸ εἶναι εὖ

ΕΝΤΟΛΗ ΕΚΤΗ

«Οὐ φονεύσεις (1)».

ΕΝΤΟΛΗ ΕΒΔΟΜΗ

«Οὐ μοιχεύσεις».

ΕΝΤΟΛΗ ΟΓΔΩΗ

«Οὐ κλέψεις».

ΕΝΤΟΛΗ ΕΝΝΑΤΗ

«Οὐ ψευδομαρτυρῆσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ».

ΕΝΤΟΛΗ ΔΕΚΑΤΗ

«Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν ἀγρόν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὄνου ζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντός κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί» (2).

Τί ἐστὶ φυσικὸς νόμος;

Εἰς ὅλων τῶν ἀνθρώπων τὰς καρδίας εἶναι τετυπωμένους ὁ φυσικὸς νόμος, ἤγουν ἡ φυσικὴ δύναμις τοῦ νὰ διακρίνωσι τὸ καλὸν ἀπὸ τὸ κακόν, ὅσον καὶ ἂν ἦν αἰ τις ἀμαθὴς γνωρίζῃ μὲ ὅλον τοῦτο, ὅτι εἶναι καλὸν τὸ νὰ λατρεύῃ τὸν Θεόν, νὰ τὸν ἀγαπᾷ καὶ νὰ τὸν ἐπικαλῆται εἰς βοήθειαν· ὅτι εἶναι ἐπαινετὸν τὸ νὰ τιμᾷ τοὺς ἰδίους γονεῖς, νὰ ἦναι πρὸς τοὺς εὐργέτας εὐγνώμων, νὰ μὴ βλάπτῃ τὸν πλησίον· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅτι εἶναι κακόν τὸ νὰ βλασφημῇ τὸν Θεόν, καὶ νὰ χακοποιῇ τὸν πλησίον· καὶ οὐδένας ἀμφισβάλῃ διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο· Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρω μὴ ποιήσης, ἤγουν, μὴ πράξῃς πρὸς ἄλλον ὅ,τι δὲν θέλεις νὰ πράξῃ ἄλλος πρὸς σὲ (3).

οἱ γίνονται ἀπὸ τὴν δεκάλογον τῆς Ἐξόδου. Κεφ. ἡ, 12, εὐρίσκεται δὲ εἰς τὴν Δεκάλογον τοῦ Δευτερον. ε, 16. κατὰ τὸ «ἵνα μακροχρόνιος γένῃ»· περὶ τῆς διαφορᾶς ταύτης ἴδε τὴν πρώτην σημείωσιν τοῦ παρόντος §.

1) Οἱ Ἑβδομικ. ἐνῆλλαξαν ἐνταῦθα (Ἐξίδ. κ, 13. 14. 15). τὴν τάξιν, ἀριθμοῦντες ἕκταν τὴν «Οὐ μοιχεύσεις», ἑβδόμην τὴν «Οὐ κλέψεις», καὶ ὄγδωδην τὴν «Οὐ φονεύσεις».

2) Ἐνταῦθα τὸ Ἑβραϊκόν «Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν βοῦν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν ὄνον αὐτοῦ, οὐδὲ πᾶν ὅ,τι ἐστὶ τῷ πλησίον σου». Εἰς δὲ τὴν Δεκάλογον τοῦ Δευτερονομίου Κεφ. ε, 18. «Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ὀρεγήσῃ τῆς οἰκίας τοῦ πλησίον σου, τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ, οὔτε τοῦ παιδὸς αὐτοῦ, οὔτε τῆς παιδίσκης αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὄνου αὐτοῦ, οὔτε παντός, ὅ,τι ἐστὶ τῷ πλησίον σου». Δείκνυται δὲ καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ὅλαι αἱ ἐπιθυμίαι ὀρθῶς ἀνάγονται εἰς μίαν ἐντολήν, τὴν δεκάτην· διότι, ἂν ἦσαν δύο, ἤθελε κριθεῖ ἕνοχος ἀτάξιας ὁ Μωϋσῆς, ὅστις προτίθηται, εἰς μὲν τὴν Ἐξοδον τὴν ἐπιθυμίαν τῆς οἰκίας, εἰς δὲ τὸ Δευτερονόμιον τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γυναίκος.

3) Τρία εἶναι τὰ γενικὰ ἀξιώματα, εἰς τὰ ὅποια ἐπιστηρίζεται ὁ φυσικὸς νόμος, καὶ τὰ ἑποια χρεωστῆται νὰ ἀκολουθῇ, ὅς τις δὲν θέλει νὰ πληρωθῇ ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. 1) Δίδε εἰς τὸν καθ' ἕνα ὅ,τι ἀνήκει εἰς αὐτόν. 2) Σπουδάζε νὰ βελτιωθῇς καθ' ὅσα θέλεις νὰ βελτιωθῆς οἱ ἄλλοι. 3) Προσφέρου πρὸς τοὺς ἄλλους, καθὼς θέλεις νὰ προσφέ-

Τί ἐστὶ συνείδησις; ἰσὺν νόμου ἐστὶν ἡ συνείδησις

Οὗτος ὁ νόμος ὀνομάζεται φυσικὸς καὶ ἐμφυτός· καὶ ἡ κρίσις, τὴν ἑποῖαν κάμνει τις τοῦ ἑαυτοῦ του κατὰ τοῦτον τὸν νόμον, ὀνομάζεται συνείδησις. Ἡ ὁποία, καθὼς εὐφραίνει τὴν ψυχὴν, ὅταν πράττῃ τὸ καλόν, οὕτως ἐξ ἐναντίας τὴν κεντᾶ καὶ τὴν ταρασσεῖ, ὅσάκις ἐπιτελεῖ τὸ κακόν. (1) Καὶ ἡ τοιαυτὴ χαρὰ εἶναι μία φυσικὴ καὶ παντοτεινὴ ἀμοιβὴ τῆς ἀρετῆς, καθὼς ἡ λύπη εἶναι μία κόλασις τῆς κακίας. Περὶ τοῦ νόμου τούτου γράφει ὁ Ἀπόστ. Παῦλος· Ἄ· Όταν γὰρ ἔβην, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶ, οὗτοι, νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμοι· ὅτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμπαρτυροῦσας αὐτῶν τῆς συνείδησεως, καὶ μεταξύ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων, Ρωμ. Β', 14. Ὁ φυσικὸς νόμος καὶ ἡ ἐξηγήσις αὐτοῦ περιέχονται εἰς τὰς δέκα ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν. Γνωστὸν εἶναι ἐκ τῆς ἱεραῆς ἱστορίας, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξελέξατο εἰς λαὸν περιούσιον (2) τὸν Ἰσραὴλ, ἦγον τοὺς Ἰουδαίους ὡς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἐφανέρωσε διὰ τῆς ἐξαιρέτου κυβερνήσεως αὐτῶν, τὴν Θεῖαν αὐτοῦ βουλήν εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος εἶναι τριπλοῦς.

Αὐτὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Ἰσραὴλ διὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ Μωϋσέως νόμον ὅστις ἦτον τριπλοῦς, ἦγον ἱερουργικὸς (3), πολιτικὸς, καὶ ἠθικὸς. Ὁ ἱερουργικὸς νόμος ἀπέβλεπε τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἱεροτελεστίας τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἐκκλησίας· καὶ ἐπειδὴ ἦτον τύπος καὶ χειραγωγία πρὸς τὴν Εὐαγγελικὴν χάριν, ἔπρεπε διὰ τοῦτο νὰ καταργηθῇ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ πολιτικὸς νόμος περιεῖχεν ἐκεῖνας τὰς διαταγὰς, τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ φυλάττῃ ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός· ὅθεν μὴτε ὑποχρέονει, παρὰ μόνον τοὺς Ἰουδαίους. Ὁ ἠθικὸς νόμος περιέχει τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν πλη-

ρωνται εἰ ἄλλοι πρὸς σέ. Τὰ ὅποια προσβάλλονται καὶ οὕτω 1) Εἶτι θέλεις νὰ γίνῃται πρὸς σέ, μὴ πράττῃς οὐ πρὸς τοὺς ἄλλους. 2) Εἶτι θέλεις νὰ πράττωσιν ἄλλοι πρὸς σε αὐτοὺς, πράττε καὶ σὺ πρὸς σεαυτὸν. 3) Εἶτι θέλεις νὰ πράττωσιν ἄλλοι πρὸς σέ, πράττε καὶ σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους. Τὸ πρῶτον ὀνομάζεται ἀξίωμα τοῦ δικαίου, τὸ δεύτερον, ἀξίωμα τοῦ τιμίου, καὶ τὸ τρίτον, ἀξίωμα τοῦ καθήκοντος ἢ πρέποντος.

1) Ἡ συνείδησις εἶναι ἐκείνη τῆς ψυχῆς ἢ ἐνέργεια, διὰ τῆς ὁποίας ἡ ψυχὴ κρίνει, ἂν αἱ πράξεις αὐτῆς ἦναι σύμφωναι μὲ τὸν νόμον ἢ ὄχι. Ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τούτου φαίνεται, ὅτι ἡ συνείδησις εἶναι ἕνας τέλειος συλλογισμὸς τοῦ ὁποίου ἡ μείζων περιέχει τὸν νόμον, ἢ ἐλάσσων τὴν πράξιν, καὶ τὸ συμπέρασμα τὴν ψῆφον ἂν ἢ πράξις ἦναι σύμφωνος μὲ τὸν νόμον ἢ ὄχι. Παραδείγματος χάριν, ἡ συνείδησις ὡς βιβλίον τοῦ νόμου, λέγει· ὁ κλέπτων ἀμαρτάνει· ἰδοὺ ἡ μείζων. Ἡ συνείδησις τοῦ κλέπτου μαρτυρεῖ τὴν ἐλάσσοντα, λέγουσα· ἐγὼ κλέπτω. Καὶ ἡ αὕτη συνείδησις ἐπιφέρει τὴν ψῆφον εἰς τὸ συμπέρασμα· ἀρα ἀμαρτάνω· ἐντεῦθεν καταλαμβάνεται, κατὰ τὴν ὀνομασίαν· ἡ συνείδησις κανὼν τῶν πράξεων, κατήγορος, μάρτυς, καὶ κριτής· τὰ ὅποια αἰνίσταται καὶ τὸ Ἀποστολικὸν ὅητον, Ρωμ. 6, 14.

2) Ἡ λέξις περιούσιος εἴρηται Ἐξέδου ἰθ', 5. καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Παλ. Διαβ. τὴν ὁποίαν προσαρμόζει ὁ Παῦλος εἰς τὸν νέον Ἰσραὴλ, Τίτ. 6', 14. Σημαίνει δὲ (καθὼς λέγει ὁ Θεοφύλακτος) τὸν οἰκίον, οἶον ἐξελεγεμένον, ἐξαιρετον, οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τοὺς λοιπούς· τὸν ὅποιον ὁ Ἀπόστολος Πίτρος Α, 6', 9. λαὸν εἰς περιποίησιν ὀνομάζει— 3) Οὕτω τὸν ὀνομάζει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματ. I. σελ. 354. δέχεται δὲ γὰρ ὀνομασίαν καὶ Θεολογικὴν ἢ Τελετουργικὴν.

σίον, και πρὸς ἐαυτὸν και οὗτος ὁ νόμος εἶναι ἀμετάβλητος και αἰώνιος· καθότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσι νὰ τὸν πληρώσωσιν. Οὗτος ὁ γραπτὸς ἠθικός νόμος εἶναι ἓνα ἐκτυπον, ἦγουν ἀντίγραφον τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἐπειδὴ δὲν περιέχει καμμίαν διαταγὴν, περὶ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι πεπληροφορημένη ἢ συνείδησις ἐκάστου.

Διὰ τί ἐπανεῖρσεν ἐγγράφως τὸν φυσικὸν νόμον ὁ Θεός;

Ἐν ἐρωτῆσῃ τις, πῶθεν παρεκινήθη ὁ Θεὸς εἰς τὸ νὰ φανερώσῃ ἐγγράφως τὸν φυσικὸν νόμον· νομίζω, ὅτι δὲν ἦτον ἄλλο τὸ αἴτιον, πᾶρὲς ἡ ἐλεεινὴ και διεσθαρμένη κατάστασις εἰς τὴν ἠποίαν εἶχε φέρῃ τὸν ἄνθρωπον ἢ ἁμαρτία. Ἰδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐν ὅσῳ δὲν εἶναι πεφωτισμένος διὰ τῆς χάριτος τοῦ εὐαγγελίου, ἔχει μίαν ἀμυδρὰν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ και τῆς ἀρετῆς· ὅτι, κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ κλίσιν πρὸς τὸ κακὸν, ὀνομάζει καλὰ τὰ ἴδια πταίσματα, και πολλάκις δίδωσιν εἰς τὴν ἀρετὴν τὸ ὄνομα τῆς κακίας, και εἰς τὴν κακίαν τὸ ὄνομα τῆς ἀρετῆς· νομίζει, φερ' εἰπεῖν, τὴν φιλοφροσύνην δειλίαν, τὴν εὐσέβειαν θεισδαίμονίαν, και ὀνομάζει μεγαλοψυχίαν, μίαν ἀγαλλιωτον και ἐδιάκριτον τόλμην. Δι' αὐτὰς τὰς αἰτίας πύδῳκσεν ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ ἐγγράφως τὸν νόμον αὐτοῦ, διὰ νὰ βλέπῃ πάντοτε ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἂν εἰς κάτοπρον, τί πρέπει νὰ πράττει, και τί πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ.

§. 4. Ὁλος ὁ νόμος και αἱ ἐντολαὶ θεμελιῶνται εἰς δύο πράγματα, ἦγουν εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν, και εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον.

Ποῖος εἶναι ὁ θεμέλιος τοῦ νόμου;

Ἡ Δεκάλογος τοῦ Μωϋσείως περιέχει τὰς δέκα ἐντολάς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τέσσαρες πρῶται ἀναφέρονται εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, και αἱ λοιπαὶ ἕξ εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον (1). Ταύτην τὴν διαίρεσιν μετεχειρίσθη και αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ὁπόταν, ἀποκρινόμενος εἰς τὴν ἐρώτησιν τῶν Φαρισαίων, δύο ἐντολάς ἐμνημόνευσε, τουτέστι τὴν ἐντολὴν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, και ἐκείνην τῆς πρὸς τὸν πλησίον· «Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος και οἱ Προφῆται κρέμανται». Ματθ. κβ', 38. (2). Και τῶ ὄντι, ὅστις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν και τὸν πλησίον αὐτοῦ, αὐτὸς ἐπλήρωσεν ὅλας τὰς ἐντολάς. Διότι, ὅς τις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας, ἐκεῖνος τὸν λατρεύει ὀρθῶς, δοξολογεῖ τὸ ὄνομα του, και ἐνασχολεῖται πάντοτε εἰς τὸ νὰ δεῖκνῃ σημεῖα τῆς πρὸς τὸ ὕψιστον Ὀν λατρείας. Ὁσαύτως, ὅστις ἀληθῶς ἀγαπᾷ τὸν πλησίον, ἐκεῖνος προσφέρει τὸ ὀφειλόμενον εἰς ἕκαστον σέβας, τὸν βοηθεῖ ἐν ἀνάγκαις, δὲν ὑστερεῖ κἀνένα ἀπὸ τῶ ἐδικόν του, μήτε βλάπτει κἀνένα λόγῳ ἔργῳ, ἢ διανοίᾳ εἰς τὴν ζωὴν

1) Πολλοὶ θέλουσιν, ὅτι αἱ πρῶται τέσσαρες ἐντολαὶ, περιέχουσι τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα, ἦσαν γεγραμμένα εἰς τὴν μίαν πλάκα· και αἱ λοιπαὶ ἕξ, περιέχουσι τὰ πρὸς τὸν πλησίον, εἰς τὴν ἄλλην· ἢ δὲ Φίλων ὁ Ἰουδαίος (εἰδθ. 1. περὶ Δεκαλόγ.) θέτει πέντε ἐντολάς εἰς ἕκαστην πλάκα· εἰς τρόπον ὅστε ἡ μὲν πρώτη τελευτᾷ εἰς τὸ τίμα τὸν πατέρα σου κτλ. ἢ δὲ δευτέρα ἄρχεται ἀπὸ τοῦ, σὺ φογεύσεις.—2) Ἰδε Δευτ. ιβ', 18. και Δευτεροβ. 5', 6.

ἢ εἰς τὴν τιμὴν. Ἡ ἀληθινὴ ἀγάπη δὲν συγχωρεῖ τίποτε, ἀφ' ὧσα βλάπτεται ὁ πλησίον· διὰ τοῦτο ὠνομάσθη πλήρωμα τοῦ νόμου (1), καὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος (2).

Εἰς τί ὑφίσταται ἡ ἐναντιότης μεταξύ τῶν καθηκόντων;

Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ σημειώσωμεν, ὅτι μεταξύ τούτων τῶν δύο μεγάλων καθηκόντων, ἦγουν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ἐνίοτε θεωρεῖται ἐναντιότης· τοιούστιν, ὡσάκις εἶναι ἀδύνατον νὰ φυλάξῃ τις τὴν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, χωρὶς νὰ ἀθετήσῃ τὴν πρὸς τὸν Θεόν. Μὲ ὑποχρεώνει, φέρ' εἰπεῖν, ὁ φυσικὸς νόμος νὰ φυλάττω τὴν ἰδίαν μου ζωὴν· συμβαίνει ὁμως ἐνίοται νὰ μὴ δύναται τις νὰ φυλάξῃ ἀμώμητον τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, χωρὶς νὰ προσφέρῃ τὴν ἰδίαν ζωὴν εἰς θυσίαν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Ἰσαύτως χρεωστῆ πᾶς ἕνας, κατὰ τὸν νόμον τῆς συνειδήσεως, νὰ τιμᾷ τοὺς ἰδίους γονεῖς, νὰ ὑποτάσσεται εἰς τοὺς ἡγεμόνας, νὰ ἀγαπᾷ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ· ἀλλὰ συμβαίνει ἐνίοτε νὰ μὴ δύναται τις νὰ ἐπιμενῇ σταθερὸς καὶ ἀμετακίνητος εἰς τὴν εὐσέβειαν κατ' ἄλλον τρόπον, πᾶρξ' μετὰ τὸ νὰ παρακούσῃ τῶν γονέων καὶ τῶν ἡγεμόνων· μάλιστα, ὡσάκις οἱ μὲν ἡγεμόνες διδουσι προσταγὰς ἐναντίας εἰς τὸν Θεῖον νόμον, οἱ δὲ γονεῖς ζητοῦσι νὰ παρατρέψωσι τὰ ἴδια τέκνα ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, καθὼς συνέβη εἰς τὸν καιρὸν τῶν διωγμῶν. Εἰς τιαύτας περιστάσεις πρέπει νὰ προτιμᾶται ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Χρὸς ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ καταφρονήσῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὰ πλεον πολύτιμα πράγματα τῆς παρουσίας ζωῆς, ὅπῃταν γίνωνται ἐμπόδιον εἰς τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν του. Τοῦτο ἐννοεῖ καὶ ὁ Σωτὴρ, ὅταν λέγῃ· «Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφούς, καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου μαθητὴς εἶναι.» Λουκ. ιδ', 26.

Ποία εἶναι ἡ ἀρνήσις τοῦ φυσικοῦ κόσμου ;

Τοῦτο ἐπλήρωσεν ἀληθῶς ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅστις λέγει· «Ἦγοῦμαι (πάντα) σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω» Φίλιπ. γ', 8. καὶ τοῦτο εἶναι τὸ νὰ ἀρνηθῇ τις τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Τοιαύτη ἐναντιότης δύναται νὰ εὐρεθῇ καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν πλησίον· εἰς τὸ ὅποσον ὄνομα περιέχονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀγκαλὰ κατὰ διαφόρους βαθμούς. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ὁ πατὴρ ἢ ὁ συγγενὴς μου εἶναι πλησιέστερος εἰς ἐμὲ ἀπὸ τὸν ξένον ἢ τὸν ἀγνώριστον, ὁ ὀρθόδοξος ἀπὸ τὸν ἑτερόδοξον, ὁ συμπατριώτης ἀπὸ τὸν ξένον, ὁ εὐεργέτης καὶ φίλος ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀντίπαλον. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, χρὸς ἔχομεν νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ὅλους, καὶ νὰ θέλωμεν τὴν ὠφέλειαν αὐτῶν· ὅταν ὁμως ἦναι ἀδύνατον νὰ τοὺς ἀγαθοποιήσωμεν ὅλους ἐξ ἰσοῦ, πρέπει νὰ προτιμῶμεν τὸν συγγενῆ ἀπὸ τὸν ξένον, τὸν ὀρθόδοξον ἀπὸ τὸν ἕτερον

1) Ῥωμ. ιγ', 9. 10.— 2) Κλασ. γ', 14.

ρόδοξον κ.τ.λ. Προστάσει ταύτην τὴν διάκρισιν καὶ ὁ Ἀπόστολος, δταν λέγη· «Ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως» Γαλάτ. γ', 10. ἤγουν πρὸς τοὺς ὁμοπίστους ἡμῶν, καὶ πάλιν· «Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ; τὴν πίστιν ἤρηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χεῖρων» Α', Τιμόθ. ε', 8. τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται καὶ περὶ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπης. Ἀγγαλὰ αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἦναι ἐκ φύσεως ἰσχυρά, καὶ διδασκώμεθα νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτοὺς, καὶ ὄχι περισσότερον· πρέπει μὲ ὅλον τοῦτο ἡ ἀγάπη τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ἤγουν τῆς σωτηρίας μιᾶς Κοινότητος, νὰ προτιμᾶται ἀπὸ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπην (1).

§. 5 Ἡ πρώτη ἐντολὴ μᾶς διδάσκει, νὰ πιστεύωμεν ἐκ καρδίας, καὶ νὰ ὁμολογῶμεν διὰ στόματος, ὅτι εἶναι εἷς μόνος Θεός· περὶ δὲ τῶν Θεῶν αὐτοῦ ἰδιοτήτων νὰ δεχώμεθα καὶ νὰ πιστεύωμεν ὅσα περὶ τούτων φανερόναι ἡ ἅγια Γραφή.

Ὅτι εἶναι εἷς μόνος Θεός, καὶ ποῖαι εἶναι αἱ Θεαὶ αὐτοῦ ἰδιότητες, ὠμιλήσαμεν εὐθύς ἐν ἀρχῇ τοῦ Α'. Μέρους §. 5. ὅπου ἐδειξαμεν ἐκ τοῦ φυσικοῦ λόγου καὶ ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὅποιαν ἔνοιαν πρέπει νὰ ἔχωμεν τῆς Θείας μεγαλωσύνης. Ἄν πιστεύωμεν οὕτω περὶ Θεοῦ, καὶ διιθύνωμεν κατ' αὐτὸ τὴν ἡμετέραν διαγωγὴν, πληροῦμεν τὴν πρώτην ἐντολήν. Ἐναντίον ταύτης τῆς ἐντολῆς ἁμαρτάνουσι.

1. Οἱ ἄθεοι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἀναπολόγητον καὶ πεπλανημένηναὐτῶν δόξον τολμῶσι νὰ λέγωσιν οὐκ ἔστι Θεός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι καθ' αὐτὴν ἐναργεστάτη, καὶ εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου τετυπωμένη βαθύτατα ἀμφιβάλλουσι δικαίως πολλοί, ἂν εὐρίσκωνται ἄθεοι, τῶν ὁποίων ἡ συνείδησις δὲν εἶναι πεπληροφορημένη τὸ ἐναντίον. Μὲ τοὺς ἀθεοὺς συναριθμοῦνται καὶ ὅσοι ὀνομάζουσι Θεὸν τὸν κόσμον τοῦτον, ἢ τὴν φύσιν τῶν ὄντων.

2. Οἱ Πολύθεοι, ὁποῖοι πολλοὶ ἐστάθησαν μεταξύ τῶν ἐθνικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν πολλοὺς θεοὺς, καὶ ὑπέταξαν εἰς τὴν δεσποτείαν αὐτῶν διά-

1) Πρὸ τῆς ἐξηγήσεως τῶν Ἐντολῶν ἀναγκαῖον μοι φαίνεται νὰ ὑπομνήσω τὸν εὐσεβῆ ἀναγνώστην, ὅτι διὰ νὰ καταλάβῃ τὰς ἐντολάς, πρέπει νὰ ἐντυπωσῇ εἰς τὸν νοῦν του τοὺς τρεῖς ἐπομένους κανόνας. Πρῶτον, δὲν πρέπει νὰ νοῶμεν τὴν Δεκάλογον ἀπλῶς κατὰ τὸ γράμμα, μῆτε νὰ περιορίζωμεν τὴν ἔνοιαν τῶν ἐντολῶν εἰς μόνας τὰς ἐξωτερὰς πράξεις· ἀλλὰ νὰ τὴν ἐκτείνωμεν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐσωτέρας, ἤγουν τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰς ἐπιθυμίας· «Οὗτος ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστίν» Ρωμ. ζ', 14. καὶ πνευματικῶς ἐξηγήθη ἀπὸ αὐτοῦ τὸν Σωτῆρα εἰς τὴν ὑπερβαύμαστον ἐκείνην ὁμιλίαν ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἥτις περιέχεται εἰς τὸ πέμπτον, ἕκτον καὶ ἕβδομον κεφ. τοῦ Ματθαίου. Δεύτερον, ὅποτεν μίαν ἐντολὴν προστάσῃ μίαν ἀρετὴν, ἀπαγορεύει ἐνταυτῷ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς κακίαν· καὶ ὅποτεν ἀπαγορεύει μίαν κακίαν, προστάσῃ ἐνταυτῷ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς ἀρετὴν. Τρίτον, ἐπειδὴ αἱ ἐντολαὶ εἶναι σύντομοι, ὅταν μίαν ἐντολὴν ἀπαγορεύῃ μίαν κακίαν, πρέπει νὰ νοῆται, ὅτι ἀπαγορεύει ἐπίσης καὶ ὅλα τὰ εἶδη, τοὺς βαθμοὺς καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς αὐτῆς κακίας, καὶ ὅσα ἐδοποιοῦσι πρὸς αὐτὴν καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, δταν προστάσῃ μίαν ἀρετὴν, ὅτι προστάσῃ ὅλα τὰ καθήκοντα, ὅσα ἀναφαίρονται εἰς αὐτήν.

φορα κτίσματα. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, κατέστησαν τὸν Δία θεὸν εἰς τὸν οὐρανόν, τὸν Πλούτωνα εἰς τὸν ἄδην, τὸν Βάχχον θεὸν τοῦ οἴνου, καὶ τὴν Ἀφροδίτην τῆς ἡδονῆς· καὶ ἠλλάξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκότος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν· Ῥωμ. Α', 23.

3. Οἱ Ἐπικούρειοι, οἱ ὅποιοι πιστεύουσι μὲν, ὅτι εἶναι ἓνας Θεός, ἀρνούνται ὅμως τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, καὶ δοξάζουσιν, ὅτι ὅλα τὰ πράγματα εἰς τὸν κόσμον συμβαίνουσιν ὄχι ἐκ τῆς Θείας προνοίας καὶ σοφῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τυφλῶν αὐτόματων, ἢ ἀπὸ μίαν ἀναπόδραστον ἀνάγκην, τὴν ὅποیان ὀνομάζουσιν *Εἰμαρμένην*. Εἶναι τινες ἐξ αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ὁμολογοῦσι τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ διὰ λόγων, τὴν ἀρνούνται ὅμως διὰ τῶν ἔργων, τουτέστιν, ὅσοι ζῶσιν, ὧτάν εἰ μὴ ἐπίστευον, ὅτι μετὰ θάνατον θέλει βραβευθῆ ἡ ἀρετὴ καὶ παιδευθῆ ἡ κακία.

4. Οἱ *Μάγοι*, οἱ ὅποιοι ψιθυρίζοντες τινα λόγια, ὑπόσχονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους εὐτυχίαν ἢ νόσον ἰατρείαν· ὅσοι βλάπτουσιν ἄλλους διὰ τῆς ἀνακλήσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ διαβόλου· οἱ χειρομάνται, ἤγουν ὅσοι διΰσχυρίζονται νὰ προβλέπωσι τὸ μέλλον ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων (1) ὅσοι κρεμῶσι χαρτῖα γεγραμμένα εἰς τὸν τράχηλον τῶν ἄλλων, ἢ ἄλλα πράγματα, μὲ τὰ ὅποια φαντάζονται, ὅτι ἀποδιώκουσι τὰς δυστυχίας· ἢ ὅσοι μεταχειρίζονται ἄλλας ἐπινοίας σατανικὰς διὰ νὰ πλανῶσι τοὺς ἀπλουστεροὺς· καθὼς ἐπίσης ἀμαρτάνουσι καὶ ὅσοι προστρέχουσι καὶ ἐλπίζουσιν εἰς τὴν βοήθειαν αὐτῶν (2).

5. Οἱ *Λευδαίμονες*, οἱ ὅποιοι παρατηροῦσιν ἀπὸ τινα πράγματα ἢ πρόσωπα οἰωνισμοὺς καὶ προμηνύματα, ἢ ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὰ κρυπτὴν δύναμιν· συναριθμοῦνται μὲ τούτους οἱ ὄνειροκρίται καὶ ὅσοι πιστεύουσιν εἰς αὐτούς· οἱ ἡμεροκρίται, ἤγουν ὅσοι διακρίνουσι τὰς ἡμέρας καὶ νομίζουσιν ἄλλας εὐτυχεῖς καὶ ἄλλας δυστυχεῖς (3). Ἀπὸ τούτου· δὲ χειρότεροι εἶναι ὅσοι περιορίζουσι τὴν εὐσέβειαν εἰς ἐξωτερικὰ τινα πράγματα·

1) Ἴδε Ἡσαίου ΜΖ', 12—14. καὶ Ἀποκάλυψ. ΚΑ', 8.

2) Ἐνταῦθα ἀνάγονται αἱ νεκρομαντεῖαι, λεκανομαντεῖαι, τὰ φυλακτήρια, τὰ γοητεύματα τῶν κακῶν γραϊδῶν καὶ ὅσαι αἱ σατανικαὶ ἐφευρέσεις, ὅσας μεταχειρίζεται ὁ κοινὸς λαός· καθὼς εἶναι αἱ δεισιδαιμονικαὶ παρατηρήσεις περὶ τὰς λεχίας τῶν γυναικῶν, τὰ περιδέματα καὶ ψιθυρίσματα εἰς ἰατρείαν ἀσθενῶν, τὸ νὰ καπνίζονται μὲ μέρος ἐνδύματος εἰς ἀποτροπὴν βασιανίας, τὸ νὰ πύωσιν εἰς τὸν κόλπον, τὸ νὰ κόπτωσι τοὺς ὄνυχας καὶ μέρος ἐνδύματος καὶ νὰ τὰ θέτωσιν εἰς τόπους, ἔπου προσκυνεῖται κένενας Ἁγίας, ἢ ἐορτῆς τῆς πρώτης τοῦ Μαΐου, αἱ πυρκαϊαὶ καὶ αἱ κληδόνες τῆς εἰκοστῆς τετάρτης τοῦ Ἰουνίου κ.τ.λ., τὰ ὅποια ὅλα, διὰ τὸ νὰ ἴηαι ἐθνικαὶ δεισιδαιμονίαι (Ἴδε Θεόφραστ. περὶ δεισιδαιμον. τὰς κωμῶδ. Ἀριστοφάν. Λουκιαν. Φιλοφουδ. ἢ ἄπιστ. καὶ ἄλλους) ἐναντία εἰς τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ λατρείαν, τὰ ἀποβάλλει ὁ Θεὸς νόμος, Λευίτ. 19', 31. Δευτερονομ. 17', 9—12. 6'. Παραλειπομ. λγ', 6. καὶ ἡ Ἐκκλησία τὰ καθυποβάλλει εἰς βαρῦτά ἐπιτίμια· Ἴδε τὴν 61. 62 καὶ 65. κανόνα τῆς ἐν Τρεῶν Ἰωάννου Συνόδου, τὸν 36. τῆς ἐν Λαοδικείᾳ, τὸν 24. τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ, τὸν 2. 65. καὶ 83. τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, καὶ τὸν 2. τοῦ Νύσσης.

3) Οὕτω, παραδείγματος χάριν, οἱ Καραδοκῆριοι δὲν τολμῶσι νὰ κινήσωσιν ἀπὸ λιμένα τῆ τρίτῃ τῆς ἑβδομάδος ἡμέρα· αἱ γυναῖκες νὰ νήθωσι τῆ παρασκευῇ, μὲ ἔλον ὅπου ἐργάζονται ὅλας τὰς λοιπὰς ἐργασίας. Δὲν εἶναι μικροτέρα καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἐκείνων, ὅσοι ἐξηγοῦσι τὰ ὄνειρα ἢ πιστεύουσιν εἰς αὐτὰ· ὅσοι ἀπὸ φωνὰς ὄνείων ἢ

ἔσοι, φε' εἰπεῖν, προσεύχονται μακρὰς καὶ ὑποκριτικὰς προσευχὰς μόναν διὰ τὰ νομισθῶσιν ἅγιοι' ἤ, ἀγκαλὰ ὄχι καθ' ὑπόκρισιν, προσεύχονται ὁμῶς μετὰ τὸ στόμα, καὶ ὄχι ἐκ τῆς καρδίας, καὶ φαντάζονται ὅτι λατρεύουσι τὸν Θεὸν μετὰ ταύτας προσευχὰς· διὰ τὸ ὅποιον ἐλέγχει ἡ ἅγια Γραφὴ τοὺς Φαρισαίους (1). Ὡσαύτως καὶ ὅσοι προσάπτουσι δὲν ἕξωρω ποίαν ἀγιότητα εἰς ἓνα ἐξαιρετὸν εἶδος ἐνδύματος, ἢ εἰς τὴν κουρὰν τῶν τριχῶν ἢ ὅσοι ποιοῦσι διακρίσιν μεταξὺ παλαιῶν καὶ νέων βιβλίων. Ἐπίσης ὀλεθριοὶ εἶναι καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἐκείνων, ὅσοι ἐλπίζουσι ὑπερφάνως εἰς τὰ ἴδια ἀγαθοεργήματα καθότι ἀγκαλὰ τὰ καλὰ ἔργα ἦναι ἀναγκαῖα, πρέπει μετ' ὅλον τοῦτο, καὶ ὅταν τὰ πράττη ὁ ἄνθρωπος, τὰ ἐλπίζῃ εἰς μόνην τὴν εὐσπλαχνίαν τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ (2). Εἶναι δὲ ἡ δεισιδαιμονία ἐναντία εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, καὶ διὰ τοῦτο προσέτι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐλπίζων εἰς τὸν ἑαυτὸν του, μακρύνεται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν.

6. Οἱ αἰρετικοὶ καὶ κακόδοχοι, οἱ ὅποιοι κίβδηλεύουσι τὴν ἀλήθειαν μετὰ τὰς ὀλεθρίους αὐτῶν δόξας, καὶ ὑβρίζουσι τοιοῦτω τρόπῳ τὴν Θεϊὰν μεγαλειότητα, καὶ πλανῶσι καὶ ἄλλους ἀπὸ τὴν εὐθεϊαν ὁδόν.

7. Ὅσοι ἀποβάλλουσι τὴν ἁγίαν Γραφήν, ἢ ὅσοι, ἀγκαλὰ τὴν δέχονται, τὴν λεπτολογουσιν ὁμῶς καὶ τὴν κρίνουσιν ἀνευ ἀνάγκης, ἤγουν ἐρευνῶσι τὰς κεκρυμμένας αἰτίας καὶ ἀφορμὰς τῆς μυστηριώδους βουλῆς τοῦ Θεοῦ ἢ ὅσοι ἀμφιβάλλουσι εἰς ἄρθρα τινὰ τῆς πίστεως, ἢ χλευάζουσι μερικὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα, καὶ τὰ παρεξηγοῦσιν. Ἄπαντες οὗτοι σμικρύνουσι τρόπον τινὰ καὶ ἀτιμάζουσι τὴν Θεϊὰν μεγαλειότητα.

Ὅσοι ἐλπίζουσι εἰς τὸν ἴδιον πλοῦτον, δύναμιν καὶ φρόνησιν.

8. Ἀμαρτάνουσι πρὸς τοῦτοις εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, ὅσοι ἐλπίζουσιν εἰς τὸν ἴδιον πλοῦτον, φρόνησιν ἢ ἀρχιλοίαν, εἰς τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἢ τὴν ἰδίαν αὐτῶν· δὲν συλλογίζονται καθόλου τὴν παντοδύναμον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζητοῦσι τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἀπὸ ξένης βοήθειαν. Περί τῶν τοιούτων λέγει ὁ Θεὸς Προφήτης Ἱερεμίας, Ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει

κινῶν ὑλαγμοὺς προβλέπουσι δυστυχίας· ὅσοι φοβούνται τὰ φάσματα, ἤγουν τὰ κοινῶς λεγόμενα στοιχεῖα, τοὺς βροκόλακας, τοὺς καλλικανθήρους· ὅσοι φαντάζονται τὰ βλάπτουσι τὴν πανώλειαν εἰς διαφόρους μορφὰς καὶ σχήματα, τὰ ἀκούουσι νυκτερινῶς λιθοβολισμοὺς, ὅταν αὐτὴ ἡ νόσος κυριεύῃ εἰς πόλιν τινὰ, καὶ τοιαύτας ἄλλας πολλὰς ἀθλιότητας τὰς ὁποίας οἱ τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων δεχόμενοι Πνευματικαὶ πατέρες πρέπει νὰ σπουδάζωσιν, ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ ἐκρίθωσιν ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν χριστιανῶν, μὴ τὸ νὰ παριστάνωσιν εἰς αὐτοὺς, ὅτι εἶναι μακρὰν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅσοι φοβούνται τὰ τοιαῦτα. Αὐτὸς εἶναι Θεὸς ζηλωτῆς, καὶ δὲν θέλει νὰ φοβώμεθα ἄλλον παρ' αὐτὸν· μῆτε νὰ ἐλπίζωμεν εἰς ἄλλον παρὰ εἰς αὐτόν. Αὐτὸς μᾶς ἐδίδαξε νὰ μὴ φοβώμεθα ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν, καὶ ὅτι εἶναι καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ἡμῶν πᾶσαι ἠριθμημέναι. Ματθ. ι', 28—31.

(1) Ἴδε Ματθ. ιε', 8. καὶ γα', 14.— (2) Ἴδε Λουκ. ιε', 10. Ἰωάν. ιε', 5. Β', Κορίνθ. γ', 4. 5.

ἐπ' ἄνθρωπον, καὶ σπαρίζει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν· καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποσπῆ ἡ καρδία αὐτοῦ.» Κεφ. ιζ', 5. Εἰς ὀλίγα λόγια, ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην, ὅσοι ἔχουσι δόξας πεπλανημένας καὶ ἐναντίας περὶ Θεοῦ ἢ πιστεύουσι πράγματα, τὰ ὅποια δὲν συμφωνοῦσι μετὰ τὴν τιμὴν τῆς Θείας μεγαλειότητος· ἢ εἶναι προσκολλημένοι εἰς κανένα κτίσμα τόσον πολλὰ, ὥστε εὐαρεστοῦνται καὶ ἐλπίζουσιν εἰς μόνον αὐτό.

Ἡ ἐπίκλησις τῶν Ἁγίων δὲν ἐναντιοῦται εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν.

Διὰ τῆς ἐπίκλησεως τῶν ἀποθανόντων Ἁγίων δὲν παραβαίνομεν τὴν ἐντολὴν ταύτην· καθότι ἡ ἐπίκλησις τῶν Ἁγίων (καθὼς ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ τὴν ἐννοεῖ) διαφέρει πολλὰ ἀπὸ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς ἐπικαλούμεθα τὸν Θεὸν καὶ τὸν ληρωτὴν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ὕψιστον Κύριον καὶ παντοδύναμον τῶν ἀπάντων Δεσπότην· τοὺς Ἁγίους δὲ, ὡς δούλους αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι συγκατοικοῦσι μετὰ αὐτόν, εἰς τὴν αἰδίον ἐκείνην μακαριότητα. Ἡ ἐπίκλησις τοῦ Θεοῦ εἶναι μία βαθυτάτη ὑπόκλισις εἰς τὴν Θείαν αὐτοῦ μεγαλωσύνην, καὶ μία καθολικὴ ἐλπίς εἰς μόνον αὐτόν· ἡ δὲ τῶν Ἁγίων ἐπίκλησις εἶναι μία ἑνωσις τῶν ἡμετέρων προσευχῶν μετὰ τὰς προσευχὰς αὐτῶν. Εἰς πίστειν τούτου ἀρκεῖνὰ εἰπόμεν, ὅτι οἱ Ἁγιοὶ, ἔτι ζῶντες ἐπὶ τῆς γῆς, προσευχήθησαν δι' ἄλλους, καὶ παρεκάλεσαν ἄλλους νὰ προσευχῶσιν δι' αὐτούς, ὡς φαίνεται Ῥωμ. ιε', 30. Β', Κορινθ. α', 11. Φιλιππησ. α', 4. καὶ Βραβ. ιε', 5. Πολλῶ μᾶλλον μετὰ θάνατον, ἤγουν, ὅπῃταν ἦναι πλησιέστεροι εἰς τὸν Θεόν, ἤγουν ἠνωμένοι μετὰ αὐτόν, καὶ ἀπολαύσιν ἀδιαλείπτως τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· πολλῶ μᾶλλον (λέγω) θέλει ἔχουσι μίαν διάπυρον ἐπιθυμίαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πιστῶν, τοὺς ὁποίους γινώσκει ὁ Θεὸς καὶ ὅταν οὕτως ἔχη τὸ πρᾶγμα, τί μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνώσωμεν τὴν ἡμετέραν προσευχὴν, ἤγουν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, μετὰ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ προσευχὴν, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἢ ἄλλου τινὸς Ἁγίου· καὶ εἰς τοῦτο ὑφίσταται ἡ ἐπίκλησις τῶν Ἁγίων. Διὰ τῆς ἐπίκλησεως ταύτης δὲν ἀποβάλλεται ἡ κραταιοτάτη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεσιτεία· διότι αὐτὴ εἶναι ὁ ἐδραῖος καὶ ἀναγκάσιος θεμέλιος καὶ τῆς ἡμετέρας προσευχῆς, καὶ τῆς προσθεσίας τῶν Ἁγίων. Μὴ νομίζομεν ὁμοίως, ὅτι το προσφερόμεν εἰς τοὺς Ἁγίους σέβας δύνάται νὰ μᾶς ὠφελήσῃ τίποτε, ἐν ὅσῳ ἐπιμένομεν εἰς τὴν ἀπιστίαν καὶ ἀμετανοησίαν· κατ' οὐδένα τρόπον! Ἡ μεγίστη τιμὴ, τὴν ὅποιαν δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς Ἁγίους, εἶναι τὸ νὰ σπουδάζωμεν νὰ μιμώμεθα τὴν ζωὴν αὐτῶν, καὶ νὰ ἔχωμεν τὰς ἐλπίδας εἰς μόνον τὸν Θεόν, εἰς τὸν ὅποιον ἤλπισαν καὶ αὐτοί. Ἀναπολόγητοι λοιπὸν καὶ κολάσεως ἄξιοι εἶναι, ὅσοι προσφέρουσιν εἰς τοὺς Ἁγίους τιμὴν ἰσόθεον, ἐλπίζουσιν εἰς αὐτούς σχεδὸν καθὼς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Θεόν· καὶ τευθύνουσι τὰς προσευχὰς αὐτῶν, συνεχέστερον πρὸς τοὺς Ἁγίους παρὰ πρὸς τὸν Θεόν· ὅσοι ἐορτάζουσιν τὰς ἐορτὰς τῶν Ἁγίων μετὰ περισσοτέραν εὐλάβειαν παρὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Κυρίου· τιμῶσι τὰς εἰκόνας αὐτῶν περισφ

σότερον παρά τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος διότι, ὅσον μεγάλοι καὶ ἂν ᾖναι οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, εἶναι μὲ ὅλον τοῦτο δούλοι Θεοῦ, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ ἐπομένως ἡ διαφορὰ μεταξύ Θεοῦ καὶ αὐτῶν εἶναι ἄπειρος. Πρέπει νὰ προσέχη πᾶς ἕνας ἐπιμελῶς, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς ταύτην τὴν πλάνην.

Ἀναγκαῖαι προφυλακαὶ διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν πλάνην.

Εἰς τὸ νὰ ἀποφύγωμεν ὅλα τὰ σφάλματα, ὅσα εἶναι ἐναντία εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν, χρήσιμοι εἶναι αἱ δύο ἐπόμεναι προφυλακαὶ· πρῶτον, νὰ ἀρήσωμεν ὅλας τὰς προλήψεις, ὅσαι κρατοῦσι τὴν ἡμετέραν ψυχὴν, ἢ ἀπὸ τὴν κακὴν συνήθειαν, ἢ ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων, ἢ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἄλεθρίων βιβλίων, ἢ ἀπὸ τὴν φυσικὴν κλίσιν, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ νὰ κρίνωσι τολμηρῶς περὶ πάντων· καὶ νὰ ἀκολουθῶμεν τὸν ὀρθὸν καὶ ὑγιῆ λόγον διὰ τῆς συναναστροφῆς τῶν φρονίμων ἀνθρώπων, καὶ τῆς ἀγανώσεως τῶν ὠφελίμων βιβλίων. Δεύτερον, νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀποκαλύψεως· ἤγουν νὰ μεταχειρίζομεθα τὸν Θεῖον λόγον ὡς κανόνα ὅλων τῶν ἡμετέρων λογισμῶν, καὶ νὰ τὸν ἀκολουθῶμεν ὡς ὁδηγὸν κατὰ πάντα. Τοῦτο εἶναι τὸ ἀσφαλέστερον μέσον· καὶ πλανῶνται ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδὸν, ὅσοι ἢ τὸ ἀποβάλλουσιν, ἢ ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίαν αὐτῶν τολμηρὰν περιέργειαν· ἐπειδὴ καλῶς ποιούμεν (καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος Πέτρος) προσέχοντες τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ· Ὡς; λύχνω φέροντι ἐναύχημῶ τόπων». Β'. Ἐπιστολ. 2, 19.

§. 6. Περί Εἰδωλολατρῶν.

Ἡ δευτέρα Ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν Εἰδωλολατρείαν, καὶ ὅλους τοὺς ἀθεμίτους τρόπους τῆς Θείας λατρείας.

Ἦσαν τὸ πάλαι ὅλα τὰ ἔθνη (καὶ εἶναι σήμερον ἔτι τινὰ, εἰς τοιαύτην πλάνην, ὥστε ἐθεοποίησαν κτίσματα· οἶον, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὰ πῦρ, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ ζῶα τοὺς βόας, τὰς γαλάς, τοὺς κροκοδείλους κτλ. καὶ ἀπὸ τὰ φυτὰ, τὰ σκόροδα καὶ τὰ κρόμμυα, προσφέροντες εἰς αὐτὰ θυσίας καὶ ἄλλας Θείας τιμὰς καὶ κατεσκευάσαν εἰδῶλα εἰς εἶδος ἀνθρώπων καὶ ἄλλων ζῶων, καὶ τὰ ἐπροσχύνθησαν ὡς θεοὺς. Ἀπὸ τὴν αἰσχρὰν ταύτην καὶ βδελυρὰν πλάνην μᾶς ἐλευθέρωσεν ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ. Α'. Πέτρ. δ', 3.

Ποῖοι προσέτι περιέχονται εἰς τὴν κλάσιν τῶν Εἰδωλολατρῶν;

Ὅμοιοι μὲ τοὺς τοιοῦτους Εἰδωλολάτρας εἶναι καὶ ὅσοι δουλεύουσι τὸν Μαρμωναῖν ἢ τὴν κοιλίαν αὐτῶν· ἤγουν, ὅσοι καταγίνονται καθ' ἑκάστην εἰς τὸ νὰ συναθροίῃσιν πλοῦτον ἄπειρον, ἢ τὸ νὰ θεραπεύωσι τὰς σαρκικὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας. Τῶν τοιούτων ὁ Μαρμωναῖς, ἢ ἡ κοιλία εἶναι τὸ εἶδωλον τὸ ὁποῖον λατρεύουσι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἁγία Γραφὴ ὀνομάζει εἰδωλολατρείαν τὴν πλεονεξίαν, Κολασσ. γ', 5. καὶ κατηγορεῖ ἐκεῖνους, ὅσοι λατρεύουσιν ὡς θεὸν τὴν ἰδίαν κοιλίαν. Φιλιππησ. γ', 19.

σότερον παρά τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος διότι, ὅσον μεγάλοι καὶ ἂν ᾖναι οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, εἶναι μὲ ὅλον τοῦτο δούλοι Θεοῦ, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ ἐπομένως ἡ διαφορὰ μεταξύ Θεοῦ καὶ αὐτῶν εἶναι ἄπειρος. Πρέπει νὰ προσέχη πᾶς ἕνας ἐπιμελῶς, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς ταύτην τὴν πλάνην.

Ἄναγκαίαι προφυλακαὶ διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν πλάνην.

Εἰς τὸ νὰ ἀποφύγωμεν ὅλα τὰ σφάλματα, ὅσα εἶναι ἐναντία εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, χρήσιμοι εἶναι αἱ δύο ἐπόμεναι προφυλακαὶ· πρῶτον, νὰ ἀφῆσωμεν ὅλας τὰς προλήψεις, ὅσαι κρατοῦσι τὴν ἡμετέραν ψυχὴν, ἢ ἀπὸ τὴν κακὴν συνήθειαν, ἢ ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων, ἢ ἀπὸ τὴν ἀνάγκωσιν τῶν ἄλευθρίων βιβλίων, ἢ ἀπὸ τὴν φυσικὴν κλίσιν, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ νὰ κρίνωσι τολμηρῶς περὶ πάντων· καὶ νὰ ἀκολουθῶμεν τὸν ὀρθὸν καὶ ὑγιῆ λόγον διὰ τῆς συναναστροφῆς τῶν φρονίμων ἀνθρώπων, καὶ τῆς ἀγανώσεως τῶν ἀφελίμων βιβλίων. Δεύτερον, νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀποκαλύψεως· ἤγουν νὰ μεταχειρίζομεθα τὸν Θεῖον λόγον ὡς κανόνα ὅλων τῶν ἡμετέρων λογισμῶν, καὶ νὰ τὸν ἀκολουθῶμεν ὡς ἄδηγόν κατὰ πάντα. Τοῦτο εἶναι τὸ ἀσφαλέστερον μέσον· καὶ πλανῶνται ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδόν, ὅσοι ἢ τὸ ἀποβάλλουσιν, ἢ ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίαν αὐτῶν τολμηρὰν περιέργειαν· ἐπειδὴ καλῶς ποιούμεν (καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος Πέτρος) προσέχοντες τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ· Ὡς; λύχνω φέροντι ἐναύχηρῶ τόπων». Β'. Ἐπιστολ. 2, 19.

§. 6. Περὶ Εἰδωλολατρῶν.

Ἡ δευτέρη Ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν Εἰδωλολατρείαν, καὶ ὅλους τοὺς ἀθεμίτους τρόπους τῆς Θείας λατρείας.

Ἦσαν τὸ πάλαι ὅλα τὰ ἔθνη (καὶ εἶναι σήμερον ἔτι τινὰ, εἰς τοιαύτην πλάνην, ὥστε ἐθεοποίησαν κτίσματα· οἶον, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὰ πῦρ, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ ζῶα τοὺς βόας, τὰς γαλάς, τοὺς κροκοδείλους κτλ. καὶ ἀπὸ τὰ φυτὰ, τὰ σκόροδα καὶ τὰ κρόμμυα, προσφέροντες εἰς αὐτὰ θυσίας καὶ ἄλλας Θείας τιμὰς καὶ κατεσκεύασαν εἰδῶλα εἰς εἶδος ἀνθρώπων καὶ ἄλλων ζῶων, καὶ τὰ ἐπροσχύνησαν ὡς θεοὺς. Ἀπὸ τὴν αἰσχρὰν ταύτην καὶ βδελυρὰν πλάνην μᾶς ἐλευθέρωσεν ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ. Α'. Πέτρ. δ', 3.

Ποῖοι προσέτι περιέχονται εἰς τὴν κλάσιν τῶν Εἰδωλολατρῶν;

Ὅμοιοι μὲ τοὺς τοιοῦτους Εἰδωλολάτρας εἶναι καὶ ὅσοι δουλεύουσι τὸν Μαρμωνῶν ἢ τὴν κοιλίαν αὐτῶν· ἤγουν, ὅσοι καταγίνονται καθ' ἐκάστην εἰς τὸ νὰ συναθροίξωσι πλοῦτον ἄπειρον, ἢ τὸ νὰ θεραπεύωσι τὰς σαρκικὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας. Τῶν τοιούτων ὁ Μαρμωνᾶς, ἢ ἡ κοιλία εἶναι τὸ εἶδωλον τὸ ὁποῖον λατρεύουσι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἁγία Γραφὴ ὀνομάζει εἰδωλολατρείαν τὴν πλεονεξίαν, Κολασσ. γ', 5. καὶ κατηγορεῖ ἐκείνους, ὅσοι λατρεύουσιν ὡς θεὸν τὴν ἰδίαν κοιλίαν. Φιλιππησ. γ', 19.

Ἀπαγορεύει πρὸς τούτους ἡ ἐντολὴ αὕτη ὅλους τοὺς ἀθεμίτους τρόπους τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ· καθὼς τὸ νὰ νομίζῃ τις ὅτι λατρεύει τὸν Θεὸν διὰ τινων πραγμάτων, εἰς τὰ ὅποια δυσαρρεστείται ὁ Θεός, καὶ τὰ ὅποια δὲν εἶναι διατεταγμένα εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν. Τοιαύτη ἦτον ἡ λατρεία τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι προσέφερον πολυτελεῖς θυσίας εἰς τὸν Θεόν, διῆγον ὁμως ζῶν ἄσεβῆ¹ ὄθεν καὶ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Προφήτου Ἡσαίου, (Κεφ. ἄ, 11.) τὴν προσφερομένην ἀπὸ τοιαύτας χεῖρας σεμίδαλιν ὀνομάζει μκταίαν, τὸ θυμίαμα βδέλυγμα, καὶ τὸ στέαρ τῶν σιτευτῶν ἀκάθαρτον⁽¹⁾. Παραβαίνουσι λοιπὸν τὴν ἐντολὴν ταύτην.

Οἱ καθ' ὑπόκρισιν προσκυνηταί.

1. Ὅσοι προσεύχονται μακρὰς προσευχάς (τὸ ὅποιον καθ' ἑαυτὸ εἶναι καλὸν καὶ ἐπαινετὸν), καὶ νομίζουσιν, ὅτι εἰσακούονται διὰ τὸ νὰ ἦναι αἱ προσευχαὶ των μακραι, μὲ ὄλον ὅπου προσεύχονται χωρὶς κάμμιαν εὐλάβειαν, ἢ διάθεσιν τῆς καρδίας. Ὁβριοὶ μὲ τούτους εἶναι καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὑποκριταί, ὅσοι εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν σπουδάζουσι νὰ φαίνωνται ζηλωταὶ τῆς τιμῆς τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, ζηλωταὶ τῆς πίστεως, ζηλωταὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ὠφελείας τῆς Ἐκκλησίας, ὅσοι εἰς πᾶσαν συναναστροφὴν ἀνθρώπων λαλοῦσι περὶ πνευματικῶν πραγμάτων (τὸ ὅποιον εἶναι ἐπαινετὸν, ὅταν γίνεται κατὰ Θεὸν) ἢ διὰ κενοδοξίαν, ἢ διὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον⁽²⁾, καὶ ἂν δὲν ἦναι αὐτὰ τὰ αἷτια, ὑφίσταται ὁμως ὁ ζῆλος αὐτῶν εἰς ψιλά λόγια, μὲ τὰ ὅποια δὲν συμφωνοῦσι τὰ ἔργα των⁽²⁾.

Οἱ καθ' ὑπόκρισιν νιστευταί.

2. Ὅσοι νηστεύουσιν, ἔγουν ἀπέχουσιν ἀπὸ μερικά βρώματα, καὶ μὲ ὄλον τοῦτο μεθύσκονται, καὶ πράττουσιν ἄλλας ἀσεβείας, μὲ τὰς ὁποίας βεβηλοῦται ἡ ἀληθὴς νηστεία, ἢ ὅποια δὲν στέκει εἰς τὴν ἀποχὴν τῶν βρω-

¹ Τὸ ἔβρ. • Ἦνα τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λίγει Κύριος· Πλήρεις εἰμί δλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέασι σιτευτῶν, καὶ αἵματι μόσχων καὶ ἀρνῶν καὶ τράγων οὐχ ἤδομαι. Ὅταν ἔρχομαι ὀφόμενοι τὸ πρόσωπόν μου, τίς εἰήτησε τούτο ἐκ τῆς χειρὸς ὑμῶν, πατεῖν τὴν αὐλήν μου; Μὴ προσθήσετε προσάγειν ὕδρον (ἢ σεμίδαλιν κατὰ τοὺς ἐβδουμήκοντα) ματαιότητος· θυμίαμα βδέλυγμά μοι ἐστὶ· νομηνίαν καὶ Σάββατον, καὶ τὸ συγκαλεῖν Ἐκκλησίαν οὐκ ἀνέχομαι [ὥσπερ] ἀνομίαν καὶ στένωσιν· Ἡσαίου δ', 44. 43.— 2) Ὅσον ὁ κατὰ Θεὸν ζῆλος εἶναι ἐπαινετὸς καὶ ἀναγκαῖος πρὸς τελειωσιν τῆς ἀρετῆς, τοσοῦτο ὁ καθ' ὑπόκρισιν εἶναι βδελυρὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἀληθινὸς ζηλωτὴς δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν καθ' ὑπόκρισιν, πάρεξ κατὰ τὸ τέλος· ὁ πρῶτος πράττει καὶ διδάσκει τὴν ἀρετὴν διὰ τὸν Θεόν· ὁ δεύτερος τὴν διδάσκει πάντοτε, καὶ τὴν πράττει ἐνίστε, ἀλλὰ δι' ἑαυτὸν, ἔγουν, διὰ νὰ φανῇ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ βδελυρὰ τῆς ὑποκρίσεως νόσος κατέγει σήμερον πολλοὺς χριστιανοὺς. Πολλοὶ (καθὼς λίγει ὁ ἡμέτερος Συγγραφεὺς) εἰς πᾶσαν συναναστροφὴν, κατὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν, μιμούμενοι τοὺς υἱοὺς Σκευᾶ (Ἰδ. Πράξ. ιθ', 43.), γίνονται ἀπίστολοι ἀυτόκλητοι τοῦ Θεοῦ, δὲν λαλοῦσιν εἰμὴ περὶ Θεῶν πραγμάτων, ἐλέγχουσι καὶ θεατριέουσιν τὸν πλησίον πολλάκις διὰ τὰ αὐτὰ ἐλαττώματα, εἰς τὰ ὅποια ὑπόκεινται καὶ αὐτοί, καὶ καταγίνονται εἰς ἄθλιοι εἰς τὸ νὰ εἰκοδωθῶσι τὴν ἴδιαν αὐτῶν ὑπόληψιν καὶ τιμὴν ἐπάνω εἰς τὴν ἀτιμίαν τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ νὰ μεταχειρίζωνται ἀσεβῶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ δούλων, διὰ νὰ πλανῶσι τοὺς ἀπλουστέρους. Πρὸς τοὺς τοιούτους ἀμείξει τὸ ἐν-βὲν πρὸς τοὺς ἐφορμητάς Ἰουδαίους ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος· «Τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι, ὑμεῖς δὲ τίνας ἐστέ;» αὐτ. 15.

μάτων, ἀλλ' εἰς τὴν ἐγκράτειαν τῶν παθῶν (1). Με τούτους συναρμυούνται καὶ ὅσοι εὐπρεπίζουσι τοὺς Θεοὺς ναοὺς, καὶ στολιζοῦσι τὰς εἰκόνας τῶν Ἁγίων· ἔπειτα καταδυναστεύουσι τοὺς ἀθώους οἱ ὅποιοι εἶναι ραδὸς Θεοῦ ζῶντος, καὶ καταλιμπάνουσιν ἀβελθήτους τοὺς ἐν ἀνάγκαις· καὶ νομίζουσιν μὲ ὅλον τοῦτο, ὅτι ἐπλήρωσαν ὅλα τὰ πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαῖα, ὅποταν ἔπρεπε, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ· «Καὶ ταῦτα ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφίεναι.» Μαθ. κγ', 23.

Οἱ Δεισιδαίμονες.

3. Παραβαίνουσι τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ ὅσοι δι' αἰσχροκέρδειαν, ἢ ἀπὸ μίαν μωρὰν φαντασίαν ψυχικῆς σωτηρίας, ἐπινοοῦσι θαύματα καὶ ὄψασιας, ἢ προσάπτουσι εἰς τόποις τινῶς δὲν ἤξερω ποῖαν ἀγιότητα, καὶ πιστεύουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἰσακούει τὴν προσευχὴν προτιμώτερον εἰς ἓνα τόπον, παρὰ εἰς ἄλλον. Εἰς ὀλίγα λόγια, ὅσοι κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ (αὐτ.) περιορίζουσι τὴν εὐσέβειαν εἰς ἐξωτερικὰ πράγματα, καὶ ἀμελοῦσι τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κτίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν. Ὅθεν λέγει περὶ αὐτῶν ἡ οὐράνιος ἀλήθεια· «Τοῖς χεῖλεσί με τιμᾶ (ὁ λαὸς οὗτος), ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέθενται με, διδάσκοντες διδασκαλίαις, ἐντάλματα ἀνθρώπων.» Ματ. ιε, 8. 9. (2).

Ἡ τιμὴ τῶν εἰκόνων δὲν ἐναντιοῦται εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν.

Δὲν εἶναι ἐναντίον ταύτης τῆς ἐντολῆς τὸ νὰ στολιζώμεν μὲ ἀγίας εἰκόνας τοὺς ναοὺς, κατὰ τὴν παλαιὰν Χριστιανικὴν συνήθειαν· ἐπειδὴ πρῶτον μὲν ἡμεῖς ζωγραφούμεν εἰς τὰς εἰκόνας ὄχι τὸν ἀόρατον καὶ ἀμίμητον Θεόν, ἀλλὰ τὸν σωτῆρα Χριστὸν εἰς εἶδος τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος, ἢ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ δούλους. Δεύτερον δὲ αἱ εἰκόνες μῆτε ἱστοροῦνται, μῆτε προτίθενται εἰς τοὺς ναοὺς, διὰ νὰ τὰς λατρεύωμεν· ἀλλὰ εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ δούλων, διὰ νὰ παρακινήσωμεν τὰς καρδίας ἡμῶν εἰς εὐσέβειαν καὶ μίμησιν τῶν καλῶν ἔργων, βλέποντες τὰς εἰκόνας. Τρίτον, ἡ προσκύνησις, τὴν ὅποιαν προσφέρομεν εἰς τὰς εἰκόνας, δὲν ἀναφέρεται εἰς αὐτάς, ἤγουν, εἰς τὸ σανίδιον, τὴν ζωγραφίαν, τὸν πολυτελεῆ γύρον τῆς εἰκόνης, ἢ τὴν πέχνην τοῦ ζωγράφου, ἀλλ' εἰς τὰ πρωτότυπα, τῶν ὁποίων εἶναι εἰκόνες· αὐτάς δὲ τὰς εἰκόνας τιμῶμεν μὲ μόνον τὸν ἀσπασμόν, ἤγουν τὸ φίλημα

1) Ποιοῦτοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ πεπλανημένοι χριστιανοὶ, ὅσοι νομίζουσιν, ὅτι ἡ νηστεία ὑψίσταται κυρίως εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῶν βρωμάτων· καὶ ὅτι ἡ ἀμετροποσία δὲν βλάπτει τὸν ἄνθρωπον, εἰ μόνον ἐγκρατεῦται ἀπὸ κρέας· ὅσοι ἐγκρατεῦσθενοι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς νηστείας ἀπὸ τὸν κοινῶς λεγόμενον καφὲν ἢ τὴν νικοτιανὴν, περιπατοῦσιν ὡς κύνες λυσσῶντες, ὑβρίζοντες διὰ τὸ οὐδὲν τὸν πλησίον, ὀργιζόμενοι διὰ τὸ οὐδὲν κατὰ τοὺς τοχόντες· καὶ, ἀνίσως τίς τοὺς ἐλέγη διὰ τοῦτο, ἀποκρίνονται ἀνευφηρίστος οἱ ἄθλιοι, ὅτι δὲν ἐπιον καφὲν, ἢ δὲν ἐκαπνίσθησαν μὲ τὴν νικοτιανήν.

2) Ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ἠσαίου κθ', 13. ὅπου τὸ Ἑβρ. τὰς χεῖλεσί με τιμᾶ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· καὶ ἐγένετο ὁ φόβος αὐτῶν ὁ πρὸς ἐμὲ, ἐντολὴ ἀνθρώπων σοφῶν.

(1). Οὕτω, φερ' εἶπειν, ὅταν προσκυνῶ τὸν τίμιον Σταυρὸν, προσφέρω μεθ' ὑποταγῆς εἰς τὸν μόνον Σωτῆρα τοῦ κόσμου τὴν καρδίαν μου, τὴν πίστιν, τὴν προσευχὴν, τὴν ἐλπίδα, καὶ αὐτὴν τὴν προσκύνησιν· ἡ δὲ εἰκὼν καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶναι, πάρεξ μία ἐσθητὴ παρόρμησις καὶ παρακίνησις εἰς αὐτό. Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ἤξεύρωμεν, ὅτι, ἀγαθὰ ἡ προσκύνησις τῆς εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς εἰκόνας ἑτέρου τινὸς Ἁγίου φαίνεται ἡ αὐτὴ, διαφέρει ὁμως καταπολλὰ ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην· καθότι ἡ προσκύνησις τῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ ὑφίσταται εἰς μίαν βαθυτάτην ὑπόκλησιν τῆς καρδίας μου ἔμπροσθεν εἰς αὐτὸν ὡς Δεσπότην, καὶ Δημιουργὸν τῶν πάντων· ἡ δὲ προσκύνησις τῶν εἰκόνων τῶν Ἁγίων εἶναι μία φανέρωσις τῆς τιμῆς, τὴν ὁποίαν προσφέρομεν ἀπὸ καρδίας πρὸς τοὺς Ἁγίους, ὡς ἠγαπημένους τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τὸ νὰ ἴναι μεθ' ἡμῶν ἐνὸς σώματος μέλη, κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κοινωνίαν τῆς μίας Ἐκκλησίας.

Πότε εἶναι ἐπίφογος ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων;

Ἡ νόμιμος ὁμως αὕτη καὶ ἁγία προσκύνησις τῶν εἰκόνων μεταβάλλεται εἰς τὸ ἐπίφογον τῆς εἰδωλολατρίας ἀμάρτημα, ὡςάκις ὁ προσκυνητὴς προσκυνεῖ μόνην τὴν εἰκόνα, καὶ ἐλπίζει εἰς αὐτήν· ὡςάκις νομίζει μίαν εἰκόνα ἁγιωτέραν παρὰ τὴν ἄλλην· καὶ ἐλπίζει περισσότερον εἰς τὴν μίαν παρὰ εἰς τὴν ἄλλην· ὡς κἀμνοῦσιν ἐκεῖνοι, ὅσοι φέρουσιν εἰς τὰς Ἐκκλησίας αὐτῶν μίαν εἰκόνα, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτὴν μόνην· ἢ ὅσοι τιμῶσι περισσότερον τὴν εἰκόνα, ἢτις ἔχει γύρον πολυτελεῆ, παρὰ τὴν εἰκόνα, ἢ ὁποῖα δὲν ἔχει, ἢ τὴν παλαιὰν εἰκόνα παρὰ τὴν νέαν· ἢ ὅσοι δὲν θέλουσι νὰ προσευχηθῶσιν εἰς τόπον, ὅπου δὲν βλέπουσιν εἰκόνα. Οἱ τοιοῦτοι καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι ἀμαρτάνουσι μεγάλως, καὶ προπάπτουσι μῶμον εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως (2).

Διὰ νὰ ἀποφύγῃ πᾶς ἕνας τὰς τοιαύτας πλάνας, πρέπει νὰ σημειώσῃ καλῶς τὰ ἐπόμενα. Πρῶτον, ὅτι ἐκεῖνη μόνη ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθὴς λατρεία, ἢτις γίνεται ἐκ καρδίας μετανουούσης καὶ ἀνυποκρίτου· καθότι ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς Θείας λατρείας εἶναι ψιλά σημεῖα

1) «Τὴν εὐσεβείαν συμπερωνήκαμεν, τὴν ἀλήθειαν ἐκφύραμεν, ὥστε κατὰ πάντα ἀποδέσθαι τὰς σεπτάς εἰκόνας—καὶ ταύτας προσκυνεῖν, ἢτοι ἀσπαζέσθαι· ταῦτον γὰρ ἀμφοτέρω» κυνεῖν γὰρ τῆ Ἑλλαδικῇ ἀρχαίᾳ διαλέκτῳ τὸ ἀσπαζέσθαι καὶ τὸ φιλεῖν σημαίνει, καὶ τὸ τῆς πρὸς προθέσεως ἐπιτάσιν τινα δηλεῖ τοῦ πόθου, ὡσπερ φέρω καὶ προσφέρω, κυρῶ καὶ προσκυρῶ, κυνῶ καὶ προσκυνῶ, ὃ ἐμφανίζει τὸν ἀσπαζομὸν καὶ τὴν κατ' ἐπέκτασιν φιλίαν.» Ἴδε τὰ πρακτικὰ τῆς ἐβδόμης εἰκουμένικ. Συνοδ. πράξ. ζ', καὶ Μητροφ. Κριτόπουλ. ὁμολογ. Ανατολικ. Εκκλησ. κεφ. ιε.

2) Ἐβάνησαν καὶ εἰς τοὺς παρόντας καιροὺς πολλοί, οἱ ὅποιοι, ἢ ἀπὸ δεισιδαιμονίαν, ἢ ἀπὸ αἰσχροκέρδειαν ἀνήγειραν τὰ παλαιὰ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης χρησθῆρα, μεταχειριζόμενοι τὰς σεπτάς εἰκόνας εἰς διάφορα ἀνοσιουργήματα· ὅποια εἶναι τὸ νὰ προλέγουσι δι' αὐτῶν τὰ μέλλοντα, τὸ νὰ προσκολλῶσιν εἰς αὐτάς νομίσματα, τὸ νὰ προτιμῶσι (καθὼς λέγει ὁ ἡμέτερος εὐσεβέστατος Συγγραφεὺς) τοῦ αὐτοῦ Ἁγίου τὴν μίαν εἰκόνα παρὰ τὴν ἄλλην, καὶ ἄλλα πᾶμπολλα. Τῶν ὁποίων τὴν διόρθωσιν προσμένουσιν οἱ νουεχεῖς χριστιανοὶ ἀπὸ τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ μεγάλην Ἐκκλησίαν, νῦν μάλιστα, ὅπταν ἐδοκίμα Θεοῦ πηδαλιουχῆται ἀπὸ ἀνδρᾶ ζηλωτῆν τῆς εὐσεβείας, τὸν παναγιωτάτων αὐτῆς Πατριάρχην Κύριον Γεθρηίλ, τοῦ ὁποίου πολλὰ τὰ εἶη.— Βλέπε εἰς τὸ τέλος Σημ. ι.

τῆς ἐσωτερικῆς λατρείας καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εὐλαβείας, χωρὶς τῆς ὁποίας αὐτὰ δὲν ὠφελοῦσι τίποτε. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ εὐαγγέλιον ζητεῖ ἀπὸ τοῦ προσκυνητᾶς τὸ νὰ προσκυνῶσι τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι, ἤγουν ὄχι μόνον ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς, καὶ ἀληθείᾳ (ἤγουν, ἀνυποκρίτως). Ἰωάν. δ', 23. Δεύτερον, πρέπει νὰ προσέχη εἰς μόνον τὸν Θεὸν λόγον, καὶ νὰ ᾔναι βέβαιος, ὅτι εἰς αὐτὸν περιέρχεται ὁ ἀληθὴς κανὼν περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεὸν ὅθεν λέγει καὶ ὁ Χριστὸς περὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὅτι εἰς αὐτὴν περιέρχεται ἡ αἰώνιος ζωή. Ἰωάν. ε', 39.

§. 7. Ἡ τρίτη Ἐντολὴ ἐμποδίζει τὸ νὰ μεταχειρίζομεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ με καταφρόνησιν τῆς δόξης αὐτοῦ (α) καὶ μᾶς διδάσκει τὸν ὀρθὸν τρόπον τῆς Θείας λατρείας (β).

(α) Μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἠνωμένη ἡ ὑψίστη καὶ ἀκoinώνητος αὐτοῦ δόξα, πρὸς τὴν ὁποίαν τὰ κτίσματα πρέπει νὰ προσφέρωσιν ἐν παντὶ καιρῷ τὸ μέγιστον σέβας (1). Ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην.

1. Οἱ Βλάσφημοι, οἱ ὁποῖοι προφέρουσι λόγους ἀσχήμονας καὶ βλασφημους ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ ἐναντίον εἰς κἀνένα γνωστὸν Ἅγιον ἄνδρα ὅσοι, φερ' εἰπεῖν, λέγουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αἰτιος τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν, αὐτὸς δίδει ἐνίοτε τὴν ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ πραχθῇ ἡ ἁμαρτία ὅσοι τὸν ὀνομάζουσιν ἄδικον καὶ ἄσπλαγγον, ἢ διότι δὲν δίδει εἰς αὐτοὺς ὅσα αὐτοὶ νομίζουσι χρεωστούμενα εἰς αὐτοὺς, ἢ διότι τοὺς παιδεύει ὑπὲρ τὸ πρέπον, καθὼς αὐτοὶ φαντάζονται ὅσοι κρῖνουσι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς πεπλανημένας αὐτῶν ὑπολήψεις, καὶ τολμῶσι νὰ λέγωσιν, ὅτι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο δὲν ἔγεινε καλῶς, ἀλλ' ἠδύνατο νὰ γενῆ καλλιώτερον, ἢ ὅσοι φέγουσι τὴν παρούσαν κατάστασιν καὶ φορὰν τῶν πραγμάτων, νομίζοντες ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὸν κόσμον ἀτάξιαί, τὰς ὁποίας παραβλέπει ὁ Θεός· πρὸς τούτοις ὅσοι δὲν ὑποφέρουσι μεθ' ὑπομονῆς τὰς ἀσθενείας καὶ δυστυχίας, ἀλλὰ γογγύζουσιν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν αἰτιῶνται ὡς ἄδικον. Οἱ τοιοῦτοι καὶ ἄλλοι παρόμοιοι καταφρονεῖται τοῦ ἐνδόξου ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἁμαρτάνουσιν ἀπειρώς. Συναριθμοῦνται μετ' αὐτούς καὶ ὅσοι βλασφημῶς ὑβρίζουσι τὸν Θεὸν λόγον, ἤγουν τὴν ἁγίαν Γραφὴν, καὶ τολμῶσι νὰ λέγωσιν, ὅτι αὐτὴ περιέχει μύθους, ἀντιφάσεις ἐναντίας εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον ἢ ὅσοι ὑπερυψοῦσι τὰ συγγράμματα τῶν Ἐθνικῶν, προτιμῶντες αὐτὰ καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἁγίαν Γραφὴν. Οἱ τοιοῦτοι βλάσφημοι ἐπαιδεύοντο εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην μεθ' ἄθανάτον. Λευίτ. κδ'. 16 (2) Ἰσαύτως δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρωνται καὶ τὴν σήμερον μεταξύ τῶν χριστιανῶν (3).

1) Ἴδε Ἰωάν. ιβ', 28. καὶ Φιλίπ. β', 9. 10.— 2) «Ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου θανάτω θανατούσθω» ἠρμήνευσαν οἱ Ἑβδαμήκοντα τὸ δὲ Ἑβρ. λέγει· «Ὁ βλασφημῶν τὸ ὄνομα Κυρίου κ. τ. λ.»— 3) Ἦγουν πρέπει μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοουθεσίαν νὰ ἀποκρίπτονται ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μέλη σεσατημένα, διὰ νὰ μὴ διαδώσῃ τὸν ἴον τῆς ἰδίας κακίας καὶ εἰς τοὺς λοιπούς, Ἴδε Α' Κορινθ. ε', 4—11, καὶ Τίτ. γ', 10.

ΟΙ ΕΠΙΟΡΚΟΙ.

2. Ὅσοι ὁμνύουσι ὄρκους ψευδεῖς, ἢ ὁμνύουσι μὲν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔπειτα δὲν πράττουσι κατὰ τὸν ὄρκον, καὶ περιπαίζουσι τρόπον τινὰ τὸν Θεόν, τὸν ὅποιον ἐπικαλοῦνται μάρτυρα τοῦ ὄρκου· «Καὶ εἰσελεύσεται (τὸ δρέπανον) εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὁμνύοντος τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτόν» λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ζαχαρ. κεφ. 4. (1).

Ὅσοι χωρὶς ἀνάγκην ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

3 Ὅσοι χωρὶς ἀνάγκης, καὶ διὰ παραμικρὰς ὑποθέσεις ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα τὸ ὑπερένδοξον ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ μεταχειρίζονται καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀσχήμονας λόγους καὶ τὰς ἀπρεπεῖς ὀμιλίας· καθὼς ὁπότεν λέγωσι μὰ τὸν Θεόν! ὁ Θεὸς τὸ γινώσκει! μὰ τὸ Πύργγιον! μὰ τὰς Ἐνταλάς! ἢ ἐκφωνοῦσιν ἀναμέσον εἰς τὰς ἀθεμίτους εὐτραπελίας ὦ Θεέ! ὦ τύχη! Μὲ τοὺς τοιοῦτους ἀσεβεῖς συναριθμοῦνται καὶ ὅσοι μεταχειρίζονται εἰς τοὺς ὄρκους τὰ βδελυρὰ τῶν Ἑθνικῶν θεῶν ὀνόματα· οἷον, τοῦ Διὸς, τῆς Ἀφροδίτης (2) καὶ τῶν λοιπῶν, τοὺς ὁποίους κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς Θείας Γραφῆς· δὲν πρέπει νὰ μνημονεύωμεν, παρὰ μὲ καταφρόνησις,

Οἱ ψευδοπροφῆται.

Οἱ ψευδοπροφῆται, ἤθουν, ὅσοι προλέγουσιν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ προφητείας ψευδεῖς, ἢ καυχῶνται, ὅτι ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεὸς τὸ μέλλον, καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ τὸ κηρύξωσιν εἰς τοὺς ἄλλους.

Ὅσοι δέονται τοῦ Θεοῦ δεήσεις ἀπρεπεῖς.

5. Ὅσοι ζητοῦσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ζητήματα ἀπρεπῆ· καθὼς ποιοῦσιν ἐκείνοι, ὅσοι παρακαλοῦσι τὸν Θεὸν νὰ τοὺς ἐκδικήσῃ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, ἢ ἕνας ληστὴς, ὁπότεν παρακαλῆ τὸν Θεόν, νὰ τὸν βοηθῆ εἰς τὰς κλοπὰς καὶ ληστείας αὐτοῦ. Οἱ τοιοῦτοι ποιοῦσι τὸν Θεὸν συνεργὸν τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων.

Ὅσοι δὲν πληροῦσι τὰς πρὸς Θεὸν ὑποσχέσεις.

6. Ὅσοι ὑπόσχονται εἰς τὸν Θεὸν ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας ἔπειτα δὲν πληροῦσι· καθὼς ὅσοι διὰ μιαν εὐεργεσίαν, τὴν ὅποιαν ἔλαβον παρὰ Θεοῦ, ὑπόσχονται νὰ στολίσωσι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἢ νὰ δώσωσιν ἐλεημοσύνην εἰς τροφὴν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων, ἢ νὰ συστήσωσιν σχολεῖα, ἢ καὶ νὰ ἀφήτωσι κάμιαν ἀμαρτίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι δεδομένοι, ἔπειτα ἀθετοῦσι τὴν ἰδίαν ὑπόσχεσιν (3).

1) Τὸ Ἔβρ. «Καὶ εἰσελεύσεται (ἢ ἀρὰ) εἰς τὴν οἶκον τοῦ ὁμνύοντος ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ διανοκτερεύσει ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτόν» Ἰδε καὶ Λευίτ. 19, 12. καὶ Πραϊτὸν μὴ. 1.— 2) Ἡ ἐν Τροῦλλῳ οὐκατομενικῆ Σύνοδος, κανόν. 94. ἀφορίζει ἐκείνους, ὅσοι ὁμνύουσιν Ἑλληνικοὺς ὄρκους.— 3) Ἡ ἀγία Γραφή απαιτεῖ ῥητῶς τὴν πληρωσὴν τῶν ὑποσχέσεων καὶ τῶν ὄρκων. Ἀριθμ. λ', 2. Δευτερονομ. κγ', 22. 24. ἀλλ' ἐπειδὴ γίνονται πελλάκις ὑποσχέσεις καὶ ὄρκαι προπετεῖς πρὸς τὸ

Πότε πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι δὲ συγκεχωρημένον καὶ πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ· πρῶτον, εἰς τὸν καιρὸν τῆς Θείας λατρείας, ἦγον ὅταν δοξολογῶμεν τὸν Θεόν. Δεύτερον, εἰς ἀναγκαίας τινὰς περιστάσεις· οἷον εἰς τὸ κριτήριον, ὅπου κατὰ τὸν λόγον τοῦ Παύλου, γίνεται «Πάσης ἀντιλογίας πέρασ εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος» Ἑβρ. 5', 16 τρίτον, ὅταν κάμμια νόμιμος ἐξουσία ζητῆ παρ' ἡμῶν ὅρκον εἰς πράγματα, τὰ ὅποια δὲν εἶναι ἐναντία τοῦ Θείου νόμου (1). Πρέπει πρὸς τοῦτοις νὰ ἐνθυμώμεθα, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ νόμιμος ὅρκος δὲν πρέπει νὰ γίνεται εἰς κἀνένα κτίσμα (2), ἀλλ' εἰς μόνον τὸν πανταχοῦ παρόντα Θεόν, εἰς τὸν ὅποιον μόνον εἶναι γνωστὰ αἱ βουλαι τῶν καρδιῶν.

(β) Εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὕτη, ὅταν προστάσῃ νὰ προφέρωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ προσῆκον σέβας, καὶ ἐμποδίζῃ τὸ ἐναντίον· εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν διατάσσει καὶ τὸν τρόπον τῆς λατρείας ἐκείνης, τὴν ὅποιαν ὁ ἄνθρωπος χρεώσται πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι μία μαρτυρία τῆς ἐσωτερικῆς υποταγῆς πρὸς αὐτόν· περὶ τῆς ὁποίας ἐλάλησαμεν ὀλίγα τινὰ, Μέρ. α', §. 14. Τὰ οὐκῶδῃ μέρη τῆς Θείας λατρείας εἶναι ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, καὶ ὁ φόβος αὐτοῦ.

Τί εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ;

Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι μία διάπτωσις ἐπιθυμία καὶ κλίσις τῆς ψυχῆς εἰς τὸ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Θεόν, ὡς ἐνᾶ Ὁρ ἀξιώτατον ἀγάπης, ἢ μάλλον εἰπεῖν τὴν ἀγάπην αὐτήν. «Ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου» λέγει ὁ Χριστὸς, Ματθ. κβ', 38.

Ἀποτελέσματα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης.

Ἡ ἔνωσις αὕτη γίνεται διὰ τῆς ἀδιακόπου καὶ καθαρᾶς μνήμης τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς. Ἐντεῦθεν ἔπεται, ὅτι μία ψυχὴ εὐσεβῆς καὶ ζέουσα ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην α), γυμνάζεται πάντοτε εἰς τὸν Θεῖον νόμον, καὶ εὐρίσκει τὴν μόνην αὐτῆς παρηγορίαν εἰς ταύτην τὴν ἀ-

δὶαν βλάβην ἢ τοῦ πλησίον, ὅποιος ἦτον ὁ ὅρκος τοῦ Ἡρώδου (Ματθ. ιδ', 9.) καὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐξήχουν νὰ θανατώσωσι τὸν Ἀπόστολον Παῦλον (Πραξ. λβ', 12.)· εἰς τοιαύτας περιστάσεις πρέπει προτιμότερον νὰ ἀκυροῦται ὁ ἄνομος ὅρκος, παρὰ νὰ πράττεται τὸ κακόν.

1) Ὅχι μόνον διατάσσει τὸν νόμιμον ὅρκον ὁ Θεὸς (Ἐξῆδ. γβ', 14. καὶ Δευτερονομ. 5', 43) ἀλλὰ καὶ τὸν μεταχειρισθῆ αὐτὸς ὁ ἴδιος διὰ περισσότερα βεβαίωσιν τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, Ἑβρ. 5', 13—18. Οἱ αὐτῶς ὡμοσαν ἐνίοτε καὶ οἱ ἅγιοι ἄνδρες τῆς Π. καὶ Ν. Διαθήκης (ἴδε Β', Κορινθ. α', 23. καὶ ἄλλοι). Ἀλλ' ἵσως ἤθελεν ἀντιλέξῃ τις· διατί λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἀπαγορεύει τὸν ὅρκον (Ματθ. 5', 34—37, ἴδε καὶ Ἰακώβ. 5', 12.) Πρὸς τὸν ὅποιον λέγομεν, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Χριστοῦ δὲν ἦτο νὰ ἀπαγορεύῃ τὴν χρῆσιν τῶν νομίμων καὶ ἀναγκαιῶν ὅρκων, ἀλλὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ματαίους καὶ χωρὶς ἀνάγκης γινομένους ὅρκους, καὶ ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ὡμίμων προπετῶς εἰ Ἰουδαῖοι ἐπένωεῖς τὰ κτίσματα, καὶ περὶ τῶν ὁποίων ἐλέγχονται συνεχῶς. Ματθ. αὐτίθ. καὶ κγ', 16—22. καὶ Ἱερμ. 5', 7—2) Ὅποιοι εἶναι ἐκείνοι οἱ ὅρκοι, ὅπου γίνονται εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν κεφαλὴν, εἰς τὰ τέκνα κ. τ. λ. περὶ τῶν ὁποίων ἴδε τὰς ἀνωτέρω μαρτυρίας τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Ἱερμίου.

γιωτάτην ἀσχολίαν β), ὑψοῦται πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν, καὶ πλησιάζει εἰς τὸν Θεόν τῆς χάριτος τοῦ διὰ τῆς θερμῆς προσευχῆς (1) γ), δοξολογεῖ πάντοτε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ κηρύττει τὰς εὐεργετίας αὐτοῦ δ), εὐχαριστεῖ ἐκ καρδίας τὸν Θεόν, δι' ὅλας τὰς χάριτας, ὅσας ἔλαβε παρ' αὐτοῦ, καὶ ἀποδίδει ὅλα τὰ ἀγαθὰ εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν του ε), ἔχει πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Θεόν, καὶ παραδίδει εἰς τὴν πρόνοιάν του ὅλα τὰ συμβαινόντα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς ζ), ὑποτάσσεται ἐπομένως μετὰ χαρᾶς εἰς τὰ προστάγματα τοῦ Ἰψίστου Θεοῦ, καὶ ἐλπίζει μεθ' ὑπομονῆς εἰς αὐτόν ζ), τελευταίον ἀγαπᾷ τὸν πλησίον, ὅσον ἐπιθυμᾷ νὰ ἀγαπᾶται αὐτὸς ἀπὸ τὸν Θεόν· ἂν τις εἴπῃ, ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισεῖ, ψεύστης ἐστίν. Α', Ἰωάν. δ', 20. Ἐναντῖαι εἰς ταύτας τὰς ἀρετὰς εἶναι αἱ ἐπόμεναι κκιαι: α), ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐχθρα, ἡ ὁποία ὑφίσταται εἰς τὴν παράβασιν τῶν ἐντολῶν του β) ἡ πνευματικὴ ὀκνηρία, ἧγουν ἀκηδία ἡ ὁποία εἶναι τὸ νὰ ἀμελῇ τις τὰ καθήκοντα τῆς εὐσεβείας, τούτῃστι τὴν προσευχὴν, τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς Θεοὺς ναοὺς, κ. λ. (2) γ), ἡ πρὸς Θεὸν ἀχαριστία, ἠνωμένα ἐνόησε μετ' τὸν γογγυσμὸν δ), τὸ νὰ ἀμφιβάλλῃ τις διὰ τὴν πληρωσιν τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ· μία ἀκαιρὸς πεισθησὶς εἰς τὸν Θεόν (3), ἡ μία τελεία ἀπόγνωσις.

Τί εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ; Τὸ δεύτερον οὐσιώδες μέρος τῆς Θείας λατρείας εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ὅστις ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ συλλογίζεται καθ' ἐκάστην ὁ ἄνθρωπος τὴν παντοδυναμίαν καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ φυλάττεται ἀπὸ τὸ νὰ πράττῃ, ὅσα εἶναι εἰς ὕβριν καὶ καταφρόνησιν αὐτοῦ (4).

Ἀποτελέσματα τοῦ Θείου φόβου.

Ἀποτελέσματα τοῦ Θείου φόβου εἶναι α), ἡ πνευματικὴ πτωχεία, ἡ ὁποία εἶναι τὸ νὰ ταπεινοῦται τις ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅτι εἶναι πταίστης ἔμπροσθεν εἰς τὸ Θεῖον κριτήριον. Ἐναντιοῦται εἰς ταύτην τὴν πνευματικὴν πτωχείαν ἡ φαρισαϊκὴ ὑπερηφάνεια, ἡ ὁποία

1) Ἑβρ. δ', 16.— 2) Ἰδε Ματθ. κί, 13—27. Ἑβρ. ε', 44. Α'. Πέτρ. ε', 8.

3) ἧγουν τὸ νὰ ἐλπῇ τις εἰς τὴν εὐσπλαχνίαν τοῦ Θεοῦ περισσότερον ἀφ' ὅτι πρόειπε περὶ τοῦ ὁποίου Ἰδε τὸν Ἀπόστολον Παῦλον Ῥωμ. β', 4, 5.— 4) Τίς οὐ φοβηθήσεται σε, Βασιλεῦ τῶν ἐθνῶν, ὅτι σοι [τοῦτο] προσήκει, λέγει ὁ Προφήτης Ἰεραμίας 17, 7. (τὸ ὅποιον ἐδάφιον λείπει εἰς τοὺς ἐβδουμήκοντα, ἐκδός. Μιλλίου, ἐν Ἀποστολοδραμ. 1725), πρέπει ὅμως νὰ προσέχωμεν νὰ μὴν ἦναί τοις τὸν Θεὸν ἡμῶν φόβος δουλικός, ἀλλ' οἰκός. Ὁ δουλικὸς φόβος γεννᾶται ἀπὸ μίαν καρδίαν τρέμουσαν διὰ τὰς δικαίας καὶ ἀφεικτοῦς ποινὰς, τῶν ὁποίων εἰμεθα ἄξιοι διὰ τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας. Ὁ οἰκὸς φόβος ὑφίσταται εἰς τὴν λύπην, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ ἀμαρτωλὸς διὰ τὸ νὰ ἔλαβε τὸν εὐεργετικὸν καὶ φιλόστοργον αὐτοῦ Πατέρα, τὸν Θεόν. Περὶ τοῦ τοιοῦτου φόβου λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Μαλαχίου· «Τίς δοξάσει πατέρα, καὶ δούλες τῶν Κυρίων ἐαυτοῦ· καὶ εἰ Πατὴρ εἰμι ἐγώ, καὶ εἰ Πατὴρ εἰμι ἐγώ, καὶ εἰ Κύριός μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ὁ φόβος μου; κεφ. α', 6. Ἐναντίον δὲ εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὑπερβολικὸς φόβος, ἧγουν τὸ νὰ φοβώμεθα νὰ δυσσεβίσωμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους περισσότερον περὶ εἰς τὸν Θεόν· τὸ ὅπολον ἀπαγορεύει ὁ Χριστὸς Ματθ. 16', 4—9.

εἶναι τὸ νὰ θαρρή τις εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ ἔργα, καὶ νὰ ὑφῴται ὑπὲρ τοὺς ἄλλους: (6), ἢ μετάρσια, ἤγουν ἡ ὁμολογία τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων ἠνωμένη μετὰ τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν εὐσπλαγγίαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὁμολογία αὐτῆ, ὅποταν γίνεται διὰ στόματος, ὀνομάζεται Ἐξομολόγησις. Εἰς ταύτην ἐναντία εἶναι ἡ ἀμετανοήσις, ἤγουν ὁ βαθύς ὕπνος εἰς τὴν ἀμαρτίαν (1). γ'), ἢ νηστεία, ἤγουν ἡ χαλίνωσις τῶν παθῶν ὅταν ὁ ἄνθρωπος τὰ πολεμῆ καὶ τὰ ὑποτάσῃ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Χρήσιμος εἶναι εἰς ταύτην τὴν χαλίνωσιν ἡ ἀποχὴ μερικῶν βρωμάτων, διὰ τῆς ὁποίας δαμαζῶνται αἱ σαρκικαὶ ἐπιθυμίαι, αἱ ὁποῖαι, ἐξαγριούμεναι ἀπὸ τὴν ὑπέμετρον τροφήν, ἀποτελοῦσιν ἀκηδῆς καὶ νόθρον τὸ πνεῦμα (2). Ἐναντία εἰς τὴν χαλινάγωγίαν τῶν παθῶν εἶναι ἡ ἀκολασία, ἤγουν τὸ νὰ διδῆ τις τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὰς ὀρέξεις τοῦ σώματος, ἐκ τῆς ὁποίας γεννῶνται ἡ ἀκρασία, ἡ τρυφή, ἡ γαστριμαργία, καὶ ὅλα τὰ ἀμαρτήματα. Περὶ τοῦτου μᾶς διδάσκει ὁ Σωτὴρ λέγων «Προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς, μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ, καὶ μέθη, καὶ μερίμαις βιωτικαῖς, καὶ ἀφῆνιδις ἐφ' ἡμᾶς ἐπιστῆ ἡ ἡμέρα ἐκείνη» Λουκ. κβ, 34. (3), δ) ἢ ἀργησις τοῦ ἑαυτοῦ, ἤγουν, τὸ νὰ καταφρονῶμεν καὶ νὰ ἀποβάλλωμεν ὅλα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουσι τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ὅσον ἀρεστὰ ἦθελον ἦναι μετὰ ὅλον τοῦτο εἰς ἡμᾶς. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, πρέπει νὰ καταφρονήσωμεν τιμὴν, πλοῦτον, συγγένειαν, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅταν αὐτὰ μᾶς ἐμποδίζωσιν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν πρὸς Θεὸν καθηκόντων (4). Ὡς-

1) Καλὸν εἶναι, ὅσοι κοιμῶνται ἐμείρμενοι εἰς τὴν ἀμαρτίαν, νὰ ἐνθυμηθῶσι τὰ λόγια ταῦτα τοῦ Ἀποστόλου: «Ὅταν γὰρ λέγωσιν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐπίσταται ὀλιθυρῶν, ὥσπερ ἡ ὄδις τῆ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ, καὶ εὐ μὴ ἐκφύγωσιν κ. λ.» Α'. Θεσσαλον. ε. 3—8.

2) Δὲν ἤθελον ἦναι ἀνάγκαστον νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὀλίγα τινὰ περὶ νηστείας, διὰ ταύτας ἀπειροῦς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Ἀπὸ τὰς διωρισμένας νηστείας τῆς Παλαιᾶς Ἐκκλησίας αἱ μὲν ἦσαν ἑβδομαδικαὶ, ὅποια ἦνεν ἡ νηστεία τῆς τατάρτης καὶ τῆς παρασκευῆς κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδα· μίαν δὲ μόνην ἡμέραν, ἡ πρὸ τοῦ Πάσχα. Ἡ ὁποία ὀνομάζετο κοινῶς τεσσαρακοστή· μὴ ὅλον ὅπου ἡ ποσότης τῶν ἡμερῶν ἦτο διάφορος κατὰ διαφόρους τόπους· ἐπειδὴ οἱ μὲν ἐνήστευον μίαν μόνην ἡμέραν, εἰ δὲ δύο, ἄλλοι περισσότερας, ἄλλοι τεσσαράκοντα ὥρας (ἴδ. Εἰρηναῖον παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ Ἐκκλησιαστ. ἱστορ. Βιβλ. ε, κεφ. κς'), ἄλλοι τρεῖς ἑβδομάδας, ἄλλοι 33 καὶ ἄλλοι ἐπὶ τὰ πρὸ τοῦ Πάσχα· καὶ οἱ μὲν ἐγκρατεροῦντο ἀπὸ ὅλα τὰ ἐμφύχα, οἱ δὲ ἔτρωγον ἰχθύας μόνους, ἄλλοι μετὰ τῶν ἰχθύων καὶ τὰ πετεινὰ, διίσχυρίζεμενοι, ὅτι ἦσαν καὶ αὐτὰ ἐκ τῶν ὀδάτων, κατὰ τὸν Μωϋσεῖα· ἄλλοι ἀπέχον ἀπὸ τὰ ὄσι καὶ τὰ ἀκρῆδρα, τινὲς ἔτρωγον ξηρὸν ἄρτον, ἄλλοι μηδὲ τούτων, καὶ ἄλλοι νηστεύοντες μέχρις ἐναντὶς ἔτρωγον διάφορα βρώματα· ἴδε Σωκράτην Ἐκκλ. ἱστορ. Βιβλ. 5, κεφ. 22. Καὶ αὐταὶ μὲν ἦσαν αἱ νηστείαι τῆς ἀρχαίας· Ἐκκλησίας τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος, ἡ μὲν πρὸ τοῦ Πάσχα νηστεία ἐπεκράτησε νὰ ἦναι τεσσαρακονθήμερος κατὰ πᾶσιν· εἰσῆλθον δὲ καὶ ἄλλαι τεσσαρῆς ἡμέραι νηστείας, τούτεστιν ἡ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, ἡ πρὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἡ πρὸ τῆς Μεταμορφώσεως, καὶ ἡ πρὸ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, πλην ἐπικαιμεροὶ καὶ αἱ τεσσαρες, καθὼς λέγει ὁ Βαλασαμῶν, Ἐρωταποκρίσ. 53. Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην ἐνήστευον (καθὼς λέγει ὁ Σωκράτης αὐτοῦ) καὶ κατὰ πᾶν Σάββατον, τὸ ἴδιον ἔπειτα ἀπηγόρευεν ἢ ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμένῃ Σύνοδος, κανὼν. 55. Ἐτι σημειώσαι, ὅτι ἡ νηστεία ἡ μέχρι τῆς ἐναντὶς ὀνομάζετο Στάσις ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἐστηκότων καὶ γρηγορούντων φρουρῶν ὅταν δὲ περτείνετο μέχρις ἑσπέρας, εἰλέγετο εἰδικῶς νηστεία· καὶ ὅταν ἐφυλάττετο μέχρι τῆς ἑσπέρης τὸ πρωτὶ, ἐκαλεῖτο ὑπέσθεσις.— 3) ἴδε καὶ Ῥώμ. 16. 13. Ἐφεσ. ε. 48. Α'. Θεσσαλ. ε, 6.

4) ἴδε Ματθ. θ, 38. 39. 16. 24—26. Ἀκου. 18, 26. 27.

τις τηρήσει ἀκριβῶς ὅσα εἶπομεν ἐνταῦθα περὶ τοῦ Θείου φόβου, δύναται δικαίως νὰ ὀνομασθῆ *Θεοσεβής*.

§. 8. Ἡ τετάρτη Ἐντολὴ μᾶς προστάσσει, νὰ συνερχώμεθα ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτάς, διὰ νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεόν ἤγουν, νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὸν Κτίστην τοιαύτην τιμὴν, ὅποιαν χρεωστέϊ εἰς αὐτὸν τὸ κτίσμα, καὶ νὰ οἰκοδομῶμεν ἑαυτοὺς ἐκ τοῦ Θείου λόγου.

Ἡμεῖς χρεωστοῦμεν νὰ καταγινώμεθα ἀδιακόπως εἰς τὴν λατρίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ διὰ τὰς διαφόρους τῆς παρούσης ζωῆς χρείας, ὁ πολυεύπλαγχνος Θεὸς, συγκαταβαίνων εἰς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ἕξ ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος, διὰ νὰ ἐργαζώμεθα τὰ συγκεχωρημένα ἐπίγεια ἡμῶν ἔργα, καὶ διώρισεν μόνην τὴν ἐβδόμην ἡμέραν εἰς τὸ νὰ τὸν λατρεύωμεν. Ἡ ἐβδόμη αὕτη ἡμέρα ἦτον ἀπ' ἀρχῆς κόσμου τὸ Σάββατον (ἡ ὅποια λέξις σημαίνει *κατάπαυσις*, διότι πρέπει νὰ καταπαύωμεν εἰς αὐτὴν ἀπὸ πᾶσαν ἐργασίαν) καὶ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος μετετέθη παρὰ πάντων τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν Κυριακὴν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ (1). Ἐπειδὴ, καθὼς ἐῶρταζον πάλαι τὸ Σάββατον οἱ Ἰουδαῖοι, διότι κατέπαυσεν ὁ Θεὸς εἰς αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἀπὸ ὅλα τῆς δημιουργίας τὰ ἔργα· οὕτως ἑορτάζουσι δικαίως οἱ χριστιανοὶ τὴν Κυριακὴν, διότι εἰς αὐτὴν τὴν ἡμέραν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατέπαυσεν, ἤγουν ἐτελείωσε τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, ἧτις εἶναι τρόπον τινὰ μία νέα δημιουργία. Διὰ νὰ ἀγιάσωμεν τὴν εὐλογημένην ταύτην ἡμέραν, καὶ νὰ τὴν ἑορτάσωμεν, καθὼς εὐαρεσείται ὁ Θεός, εἶναι ἀναγκαῖον.

Πῶς ἀγιάζεται ἡ ἑορτή;

1. Νὰ καταπαύσωμεν ἀπὸ ὅλας ἡμῶν τὰς ἐργασίας, ὄχι μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ὁ δούλος, καὶ ἡ παιδίτις ἡμῶν· νὰ μακρύνωμεν τὸν ἴδιον ἡμῶν ἀπὸ ὅλας τὰς βιωτικὰς μερίμνας καὶ ματαιὰς ἀσχολίας, καὶ νὰ ἀσχολώμεθα εἰς μόνην τὴν λατρίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ εὐφρανθῶσιν ὅλα, ἕως καὶ αὐτὰ τὰ ἄλογα ζῶα, διὰ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐροτὴ αὕτη πρέπει νὰ φυλάττηται ἀκριβῶς, ἐκτός ἂν δὲν μᾶς ἐμποδίζῃ κάμμία ἀπα-

1) Ἀγκαλὰ ἡ περὶ τοῦ Σαββάτου νομοθεσία, ὡς ἀνήκουσα περισσότερον εἰς τὸν Ἰερουσολιτικὸν νόμον ἔπρεπε νὰ καταργηθῆ παντάπασι μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος (Ἰδ. Κολοσσα. β', 16. 17.), διὰ τὸ νὰ περιέχῃ μὲ ὅλον τοῦτο καὶ ἠθικὸν τι, ὅποιον εἶναι τὸ νὰ ἀφιερῶμεν μίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος εἰς τὴν λατρίαν τοῦ Θεοῦ, μετετέθη παρὰ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας εἰς τὴν Κυριακὴν. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐσχόλαζον τὸ Σάββατον, καὶ ἐσυναζόντο ἐπὶ τὸ αὐτὸ, διὰ νὰ λατρεύωσι τὸν Θεόν (Λευϊτ. κγ', 3.), εἰς ἀνάμνησιν ὄχι μόνον τῆς δημιουργίας (Ἐξέδ. κ', 11.), ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἐξ Αἰγύπτου (Λευτερον. ε', 14. 15.) καὶ ὅστις παρεβαινε τὴν ἐντολὴν τοῦ Σαββάτου ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον. Δριθμ. ιε', 32—36. Οἱ χριστιανοὶ ἐβόλλαν τὴν Κυριακὴν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἐκ τῆς δουλείας τοῦ νοητοῦ Φαραῶ, ἐπ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους, ὡς φαίνεται Πράξ. κ', 7. Δ', Κορινθ. ις', 2. Ἀπικαλ. α', 40.

ραϊτίτης ἀνάγκη· οἶον πυρκαϊά, ἐπιδρομή ἐχθροῦ, ἀσθένεια φίλου, ἢ ἄλλο τι πρᾶγμα ὠφελίμων εἰς τὸ κοινόν, τὸ ὅποιον δὲν δέχεται ἀναβολὴν καιροῦ. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πληροῦντες τὰ πρὸς ἀλλήλους καθήκοντα, δὲν παραβαίνομεν τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐξ ἐναντίας φυλάττομεν τὸν Θεῖον νόμον κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ ἐπομένως δὲν καταφρονεῖται διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο βεβαίωι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, λέγων· «Τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον» Μαρκ. Ἔ', 27. τοῦτέστι δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ παραβλέψῃ τὸν περὶ τοῦ Σαββάτου νόμον, ὡσάκις τὸ ἀπαιτεῖ ἡ Σωτηρία καὶ ἡ ὠφέλεια τοῦ πλησίον.

2. Νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου καὶ νὰ εὐχαριστῶμεν εἰς τὰς δημοσίας συναξεῖς (1) τὸν εὐσπλαγγχον Θεὸν καὶ ἀγαθὸν Προνοπτὴν δι' ὅλας αὐτοῦ τὰ πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας· νὰ γνωρίζωμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τὰ πταίσματα, καὶ νὰ τὰ ἐξομολογώμεθα με ἀληθινὴν εὐλάβειαν, παρακαλοῦντες τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, νὰ μᾶς βοηθήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ νὰ μὴ μᾶς στερήσῃ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ· νὰ μεταλαμβάνωμεν τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν ἀξίως καὶ συνεχῶς· νὰ ἀκούωμεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μετ' εὐλαβείας τὴν προσευχὴν, τὴν ψαλμωδίαν καὶ τὴν διδασχὴν τοῦ Θεοῦ λόγου. Πρέπει δὲ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὄχι μόνον τὰς Κυριακάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἁγίων αὐτοῦ, καὶ νὰ σπουδάζωμεν διὰ τῆς σωτηριώδους ταύτης ἀσχολίας νὰ προκόπτωμεν εἰς τὴν εὐσέβειαν.

Ἄοσοι κατοικοῖσι μακρὰν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ ἐμποδίζονται νὰ ὑπάγωσι εἰς αὐτὴν ἀπὸ κάμμιαν ἀνάγκην, πρέπει τὰς ἑορτὰς, εἰς τὸν τόπον, ὅπου εὐρίσκονται, νὰ προσεύχωνται *αἵροντες χεῖρας ὁσίους* εἰς τὸν οὐρανόν, ἢ νὰ οἰκοδομῶνται μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν εὐσεβῶν βιβλίων. Ἄοσοι δὲν ἤξεύρουσι ὅμως νὰ ἀναγινώσκωσι, πρέπει νὰ ἀκροάζωνται ἄλλους ἀναγινώσκοντας.

4. Εἰς ἕκαστον οἶκον πρέπει νὰ διδάσκωσι οἱ γονεῖς τὰ τέκνα, οἱ κύριοι τοὺς δούλους, οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητάς, οἱ ὑπερκειμενοὶ τοὺς ὑπο-

(ὅπου καὶ Κυριακὴ ῥητῶς ὀνομάζεται) καὶ Ἰγνατίου ἐπιστολ. πρὸς Μαγνησ. καὶ ἐσχόλαζον ἀπὸ πάσαν ἐργασίαν, παρεκτός ἀνίσως κάμμία ἀναγκαῖα περίστασις ἀπήτει τὸ ἐναντίον· ἴδε τὸν 29. κανόν. τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδ. τὸν ὅποιον ἐξηγῶν ὁ Βαλασαμῶν λέγει· «Οἱ πατέρες τὸ μὴ ἐργάζεσθαι κατὰ τὴν Κυριώνυμον οὐκ ἀναγκαστικῶς ἐπέτρεψαν, ἀλλὰ προσέθεντο, εἶγε δύναιντο οἱ πιστοὶ· εἰ γὰρ ἐκ πενίας, ἢ ἄλλης τινὸς ἀνάγκης καὶ κατὰ τὴν Κυριώνυμον ἐργασαιτό τις, εὐ προκριματιοθήσεται.» Οἱ δὲ Παλιτικοὶ νόμοι διώρισαν ἀπαραίτητον τῆς Κυριακῆς τὴν ἄργιαν δι' ἔλους, πλην τῶν γεωργῶν, τοὺς ὁποίους καὶ αὐτοὺς ὑπέταξεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην λέων ὁ Αὐτοκράτωρ μετέπειτα. Καὶ αὕτη μὲν ἦτον ἡ μόνη σχεδὸν τῆς Παλαιᾶς Ἐκκλησίας ἑορτὴ τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος, προσετέθησαν καὶ ἄλλαι διάφοροι ἑορταὶ Δεσποτικαὶ τὲ καὶ Μαρτυρικαὶ· αἱ περισσότεραι (καθὼς λέγει Εὐσεβ. Παμφίλ. περὶ βίου Κωνσταντίνου) ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνστ. ὅστις ἐνομοθέτησε τὸ νὰ ἑορτάζεται καὶ ἡ παρασκευὴ πάσης ἐδδομάδος, ὡς λέγει ὁ αὐτὸς Εὐσεβ. αὐτῶν καὶ Σωζόμενος Βιβλ. 4, κεφ. 8. ἀρχαλὰ ἡ ἑορτὴ τῆς παρασκευῆς συναγεται νὰ ἦται ἀρχαιότερα ἐκ τοῦ Φριγιένους βιβλ. 6, κατὰ Κέλσου. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπειτα Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς διώρισε διὰ νεαρᾶς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑορτῶν ἔλου τοῦ ἔτους· τὰς ὁποίας διαίρει εἰς τὰς «Τελείως ἀπράκτους» καὶ εἰς τὰς «Ἀπὸ μέρους ἀπράκτους»· ἴδε τὴν νεαράν ταύτην παρὰ τὸν Ἀεὺγκλαυφ. Τμ. 4. Σελ. 160.— 1) ἴδε Ἐβρ. 1, 25.

πεμμένους, και ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ· νὰ τοὺς κατηγῶσι τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, και νὰ καταγίνωνται πάντοτε εἰς τὸ νὰ τοὺς ὀδηγῶσιν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ.

5. Πρέπει ἐξαιρέτως τὰς ἐορτάς νὰ βοηθῶμεν τοὺς ἐν ἀνάγκαις ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἡρῶν, ἢ νὰ δίδωμεν ἐλεημοσύνην εἰς διατροφήν τῶν πτωχῶν. Πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τοὺς Ἐκκλησιαστικούς, ὡς ὑπέρβτας τῆς Ἐκκλησίας, τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, διὰ νὰ ἐργάζωνται τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα μετὰ χαρᾶς και μὴ στενάζοντες (1). Ἐξαιτίας γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἐστὶν (2). Πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τὰς χρεῖας, και εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν ἀναγκαίων (3) σκευῶν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς οἰκοδομὴν Νοσοκομείων διὰ τοὺς ἀσθενεῖς και γέροντας, εἰς σύστασιν Σχολείων, εἰς ὑποδοχὴν ξένων, και εἰς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων. Ὅστις πράττει ταῦτα, αὐτὸς ἀγιάζει τὸ Σάββατον τοῦ Κυρίου, και ἀρχεται ἀπὸ τὴν παρούσαν ζωὴν νὰ ἐορτάζῃ τὸ αἰῶνον ἐκεῖνο Σάββατον, ἡγουν αὐτὸς δοκιμάζει ἐκεῖνην τὴν ἀνάπαυσιν, τῆς ὁποίας τὴν τελείαν ἀπόλαυσιν θέλει ἔχομεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν. Ἐβρ. δ', 8. 9.— Ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην.

1. Ὅσοι ἀπὸ μίαν ἀμετρον ἐπιθυμίαν πλοῦτου και τῶν προσκαιρῶν ἀγαθῶν ἐργάζονται τὴν Κυριακὴν, και ἀσχολοῦνται εἰς κοσμικὰ πράγματα. Οἱ τοιοῦτοι δουλεύουσι τὸν Μαρμῶνᾶν και τὴν κοιλίαν αὐτῶν, ὄχι τὸν Θεόν· και μαρτυροῦσι μὲ τοῦτο, ὅτι ἔχουσιν ὀλίγην ἐλπίδα και πίστιν εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Φαντάζονται οἱ ἀνόητοι, ὅτι ὅσα κερδαίνουσιν, εἰς τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν, εἶναι καρποὶ τῶν ἰδίων κόπων και ὄχι τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ (4). Οὕτω συλογίζονται οἱ Ἑθνικοὶ, ἀλλ' ὄχι οἱ ἀληθινοὶ χριστιανοί. Διὰ τοῦτο συγχωρεῖ πολλάκις ὁ Θεὸς τὸ νὰ στερῆται εἰς μίαν στιγμὴν ὁ ἄνθρωπος, ὅσα ἐκέρδιεν εἰς τοιοῦτον τρόπον.

2. Ὅσοι, εἴτε ἀπὸ ψυχρότητα πρὸς τὴν θρησκείαν, εἴτε ἀπὸ ἀκηδίαν, εἴτε ἀπὸ μίαν ἐσφαλμένην δόξαν, ὅτι ἡ Θεοῦ λατρεία εἰς τὰς κοινὰς συνάξεις δὲν ἔχει τὸ περισσώτερον ἀπὸ τὴν γενομένην κατ' οἶκον, δὲν ὑπάγουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· ἀλλὰ δαπανῶσι τὸν πολυτίμιον τοῦτον καιρὸν εἰς τὸ νὰ κάθηνται ἀργοί· ἢ νὰ περιέρχωνται ἐδῶ και ἐκεῖ, ἢ νὰ μεθύσκωνται ἢ εἰς σκανδαλώδη και θεατρικὰ δράματα, ἢ εἰς ἀσχήμονα παιγνίδια, και

1) Ἐβρ. γ', 17.— 2) Λουκ. 1, 7. Α', Κορινθ. 6', 13. 14. Α', Τιμοθ. 5, 17, 18.

3) Ὅχι δηλαδὴ τῶν περιττῶν· ἐπειδὴ τις ὠφέλεια ἀπὸ τῶ νὰ ἔχη μίαν Ἐκκλησίαν τριπλᾶ ἢ τετραπλᾶ διακοπότερα, πλῆθος ἀργυρῶν κωνδελῶν και ἄλλων σκευῶν, και νὰ στερῆται ἀπὸ σπουδαίους ἱερεῖς, ψάλτας, ἀναγνώστας και ἀκροατάς· ἢ νὰ γέμῃ ἀπὸ πτωχῶν και πεινῶντας; Θέλεις χριστιανῆς, νὰ στολισῆς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ; μὴ τὸν ἐπιφορτίζῃς μὲ περιττὰ και ἀναφελλῆ σκευῆ· ἀλλὰ διὰ ἀφ' ὅσα σοὶ εἴδωκαν ὁ Θεὸς εἰς σύστασιν σχολείων και νοσοκομείων, εἰς διατροφήν ὑφαντῶν και χηρῶν· και μὴ φοβοῦ νὰ λείψωσι ποτὲ τὰ ἀναγκαῖα σκευῆ ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας.

4) Δὲν εἶναι τὴν σήμερον ἄλλο κοινότερον ἀπὸ τὸ νὰ ἀκούῃ τις πολλοὺς πλουσίους νὰ κατηγορῶσι τὸν πτωχὸν αὐτῶν ἀδελφὸν μὲ ταῦτα τὰ κληρὰ λόγια· ὅτι τὸν ἀπρόκοπον! ὁ τὸν ἀνάξιον! Συμβαίνουσι, ναί, πολλάκις και πτωχεῖαι εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀμελείας, ἢ και κακίας· ὄχι ὅμως ἠλγώτερον συμβαίνει και τὸ νὰ μὲν τις πτωχὸς διὰ τὸ νὰ μὴ μεταχειρισθῇ τὸ ψεῦδος, τὴν ἐπιουρίαν, και ὅλους τοὺς ἄλλους ἀθεμίτους τρόπους, μὲ τοὺς ὀπίσθους ἀποκταῖαι πολλὰς, ὁ πλούσιος.

ἄλλας τοιαύτας ἀσεβείας (1)· και ἀγκαλὰ ἦναι συγκεχωρημένον τὸ νὰ εὐθυμῆσῃ τις τὴν Κυριακὴν δι' ἀνακούφισιν τῶν σωματικῶν πόνων, πρέπει ὅμως νὰ προσέχῃ νὰ μὴ βλάβῃ διὰ τούτου τὴν ἰδίαν ψυχὴν, νὰ μὴ ζημιώσῃ τὸν πλησίον, καὶ νὰ μὴ δώσῃ σκάνδαλον εἰς κἀνένα (2).

3. Ὅσοι ὑπάγουσι μὲν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὑπάγουσι δὲ ἢ ἀπὸ συνήθειαν μόνην, ἢ διὰ νὰ φυλάξωσι τὸ πρέπον, ἢ καὶ νὰ διατρέψωσι τὸν καιρὸν, καθὼς καὶ ὅσοι εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀκολουθίας, καὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν, δὲν δεικνύουσι κἀνένα σέβας, φλυαροῦσι, γελῶσιν, ἀστεύονται, συλλογίζονται τὰ ἐπίγεια, καταλαλοῦσι τὸν πλησίον, δὲν ἀκούουσι μὲ προσοχὴν τὴν πνευματικὴν διδασκαλίαν, ἢ καὶ τὴν κρίνουσιν κατὰ τὰς ἰδίας ἐνοίας· διότι ἡ διδαχὴ, ὅπως ποτὲ καὶ ἂν ἦναι ἡ φράσις, ἢ τὰ σχήματα τοῦ διδάσκοντος, πρέπει νὰ ἀκούηται μὲ εὐλάβειαν· ἐπειδὴ κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

4. Ὅσοι δὲν ἠξέυρουσι, μήτε θέλουσι νὰ ἠξέυρωσι τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· καὶ δὲν ἀσχολοῦνται εἰς ἀνάγνωσιν εὐσεβῶν βιβλίων, ἀλλ' ἐξεναντίας ἀναγινώσκουσι σκανδαλώδη καὶ ὀλέθρια συγγράμματα, καὶ τελευτῶσιν οὕτως τὴν ἀθλίαν αὐτῶν ζωὴν εἰς μεγάλην ἄγνοιαν τῆς εὐσεβείας.

5. Ἀμαρτάνουσι προσέτι εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν ἐκεῖνοι οἱ ἀσεβεῖς Ποιμένες, ὅσοι δὲν διδάσκουσι τὸ ποιμνιον αὐτῶν, μήτε κηρύττουσιν εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐπ' Ἐκκλησίας, ἢ (ἂν ἦναι ἀγράμματοι) δὲν ἀναγινώσκουσι κἀν ἓνα ἄλλο Ἐκκλησιαστὸν βιβλίον· αὐτοὶ οὐκ εἰσέρ-

1) Ἐμποδίζει τὰ τοιαῦτα κατὰ τὰς ἐορτὰς ἢ ἐν Καρθαγηνῆ Σύνοδος κανὼν. 7. καὶ 61. παρὰ τῷ Λευκλαυίῳ τὸμ. Α'. Σελιδ. 51. καὶ ὁ Αὐτοκρατορ Λέων ὁ Μέγας νόμον ἐξέθηκε κωλύοντα πᾶν μουσικὸν ὄργανον κατὰ τὰς Κυριακάς, ὡς λέγει Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐπιτομῇ σελ. 291. Ἰγνάτιος δὲ ὁ Θεοφύροσ ἐπιστολ. πρὸς Μαγνησ. λέγει· Ἐκαστος ἡμῶν Σαββατικῶν πνευματικῶς, μελέτη νόμου χαιρῶν—οὐκ ἐρχήσει καὶ κριτοῖς νοῦν οὐκ ἔχουσι.— 2) Δὲν εἶναι ἄλλο ἀξιοβρηννητότερον ἀπὸ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἄγι- αῖοι εἰς τὰς ἐορτὰς πολλοὶ χριστιανοὶ τὴν σήμερον. Αἱ θεοτοικαὶ ἐορταὶ δὲν γίνονται πλέον εἰς ἀνάμνησιν τῶν μεγάλων εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς. Ἐπειδὴ προσμένο- μέν τὸ «Χριστὸς γεννᾶται,» ἢ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη,» μὲ μεγάλῃ ἐπιθυμίαν, ἔχι διὰ τὰ δοξάζωμεν τὸν Θεόν, ἀλλὰ διὰ νὰ λαμπροφορέσωμεν, καὶ νὰ περιεργώμεθα ἐξ οἴκου εἰς οἶκον· διὰ νὰ πολυχρονίζωμεν ὁ εἰς τὸν ἕτερον, καὶ νὰ ἐρωτῶμεν, «Πῶς ἔχουσι μὲ εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν βρωμάτων. Ἄν τὸ πασχαλιὸν μᾶς ωφέλησε κ.λ.» Ὅλοι αἱ Κυρια- καὶ τοῦ ἔτους, ἐξαίρετως δὲ πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς δύο, δαπανῶνται εἰς τὸ νὰ λα- τρεύωμεν τὴν κοιλίαν ἡμῶν, καὶ ἔχι τὸν Θεόν. Εἰς αὐτάς (καὶ ἔχι εἰς τὰς ἐργασίμους ἡμέρας) συμπάθει οὐ αἰ ἐρίδες, αἱ φιλονικίαι, οἱ φόνου, καὶ αἱ λοιπαὶ ἀνοσιουργίαι, καρποὶ τῆς Ἀδθηφαγίας καὶ τῆς Μήτης. Εἰς αὐτάς τὰς δύο Κυριακάς τῆς Ἀποκρίω- καὶ τῆς Τυροφάγου, φαίνεται νὰ ἦμεθα ἔλοι ἐνεργούμενοι ἀπὸ τὸ δαιμόνιον τῆς Γαστρι- μαργίας. Δὲν μένει πλέον διαφορά μεταξὺ πλουτοῦ καὶ πτωχεῦ· ἔλοι τρώγουσιν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, καὶ πολλοὶ δαπανῶσιν ὑπὲρ τὴν δύναμιν. Θέλεις, χριστιανὲ, νὰ καταλά- βης τὴν ἀτοπίαν τοιαύτης ἀντιθετοῦ διαγωγῆς; ἔχε πάντοτε κατὰ νοῦν τὸ παράδειγμα τοῦτο. Ἄν ἕνας φονεὺς, διότι ἀπαφάσιος νὰ κάμῃ ἀποχὴν τοῦ φόνου ἀπὸ τῆς αὔριον, ἐφόνευε σήμερον ὅσους ἤθελεν ἀπαντήσῃ, δὲν ἤθελε τὸν κρινεῖν ὄχι μόνον μεθυστά- τον, ἀλλὰ καὶ ἀφρονέτατον; Τοιοῦτος γίνεσθαι καὶ σὺ, χριστιανὲ, ὅταν τρώγῃς σήμε- ρον, ἔσα εὖρησ, διὰ νὰ ἀπέχῃς αὔριον ἀπὸ ἐλα· ἔταν γεμίζῃς σήμερον τὴν κοιλίαν σου ὑπὲρ τὸ μέτρον, διότι δὲν ἔχεις αὔριον τὴν ἄδειαν νὰ φαγῇς κρέας· ἔταν μεθύσκεισαι σή- μερον, διότι δὲν καταλύεις αὔριον οἶνον. ἤξευρε ὅμως, ὅτι ὅστις σχολάζει τὰς ἐορτὰς διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὰ ἴδια πάθη, αὐτὸς δὲν εἶναι ἐορταστής· ἀλλὰ χλευαστὴς τῆς θείας μεγαλωσύνης, καὶ τελημῆρὸς παραβάτης τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

χενταί εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, μήτε ἄλλους ὀδηγοῦσιν εἰς αὐτὴν ⁽¹⁾. Πρὸς τούτοις, ὅσοι ἀναγινώσκουσιν, ἢ ψάλλουσιν ἐπ' Ἐκκλησίας χωρὶς εὐ-
 βλαθείας καὶ προσοχῆς, μετὰ μεγάλην ταχύτητα, καὶ προξενοῦσιν ἐπομένως
 σκάνδαλον ἀντὶ ὠφελείας.

6. Ὅσοι δὲν δίδουσιν ἐκ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων μήτε τὸ ἐλάχιστον
 μέρος εἰς τὰς ἀνάγκαις πνευματικῆς χρείας οἶον, ὅσοι δὲν συνεισφέρουσιν
 εἰς τὴν συναζομένην διὰ τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύνην, καὶ εἰς τὰς ἄλλας
 Ἐκκλησιαστικὰς χρείας, καθὼς ἔτι καὶ εἰς σύστασιν τῶν Νοσοκομείων,
 τῶν Σχολείων, εἰς βοήθειαν τῶν ἐν ἀνάγκαις ὄντων, τῶν προσαιτούντων,
 τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν ἀντὶ δὲ τούτου καταναλισκῶσι τὴν οὐσίαν
 αὐτῶν εἰς ἀνωφελείας καὶ ἀσώτους δαπάνας, εἰς ἡδονὰς καὶ ἀθεμίτους ἀπο-
 λαύσεις, εἰς γελωτοποιούς καὶ βωμολόχους κ. τ. λ. ⁽²⁾. Οἱ τοιοῦτοι πάντες
 δὲν ἀγιάζουσι τὸ Σάββατον ἡγουν τὴν ἑορτὴν, ἀλλὰ τὴν βεβηλοῦσι, καὶ
 ὑστεροῦνται ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἑορτὴν τῆς οὐρανοῦ κατοικίας.

Αἱ προειρημέναί τεσσαρες ἐντολαὶ διδάσκουσι περὶ Θεοῦ καὶ τῆς ὀφει-
 λομένης εἰς τὸν Θεὸν λατρείας· αἱ ἐπόμεναι ἐξ ἀποβλέπουσι τὸν πλησί-
 ον· καὶ ἔχουσι τέλος γενικῶς τὴν εἰρηνικὴν καὶ εὐδαίμονα ζωὴν τῆς Πο-
 λιτικῆς κοινωνίας.

§. 9. Ἡ πέμπτη Ἐντολὴ προστάσσει, νὰ προσφέρωμεν τὴν ὀ-
 φειλομένην τιμὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τοὺς γονεῖς ἡμῶν, καὶ ἑξαιρέ-
 τως (ὑποκάτω εἰς τὸ ὄνομα τῶν γονέων) εἰς τοὺς Ἡγεμόνας, εἰς
 τὴν Πνευματικὴν καὶ Κοσμικὴν ἐξουσίαν, εἰς τοὺς Διδασκάλους,
 εἰς τοὺς εὐεργέτας καὶ Δεσπότας, καθὼς ἔτι καὶ εἰς τοὺς Γέρον-
 τας· καὶ νὰ ἀγαπῶμεν εἰλικρινῶς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη προστάσσει νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἔχει μεγάλην ἔμφρασιν εἰς ὀλίγα λόγια· διότι προστάσσει,

¹⁾ Ἰδε Ματθ. κγ', 43.— ²⁾ Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ ἡ ἄσωτος δαπάνη, ἥτις γίνεται
 εἰς τὸ παιγνίδιον τῶν κύβων, τῶν χαρτίων καὶ τῶν τοιούτων. Ἀν ἤξωρον οἱ χαρτοπαί-
 κται πόσον κακὸν προξενοῦσιν εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὸν πλησίον διὰ τῆς τριταύτης αἰσ-
 χροκερδεῖας, ἤθελε φρίττωσι καὶ εἰς μόνην τὴν θείαν τῶν χαρτίων. Αὐτοὶ βλάπτουσι
 τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος μετὰ τὰς ἀμέτρους ἀγρυπνίας καὶ μετὰ τὰς παραλόγους ὀργάς· ἐ-
 πακοθυήματα ἀναγκαῖα τῶν αἰσχροκερδῶν παιγνιδίων. Αὐτοὶ ἐκνευρίζουσι τὴν ψυχὴν,
 ζοφοῦσι τὸν νοῦν, ἐξορίζουσι τὴν Θεοσέβειαν ἀπὸ τὴν καρδίαν διὰ τῶν ἔρκων, τῶν ἀθε-
 μίτων ἐπικλησίων τοῦ Θεοῦ, τῶν ἁρῶν καὶ βλασφημιῶν. Ἐφ' οὗ ὀλιγορήθη τις τοι-
 ουτοτρόπως τὰ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα· ἐφ' οὗ ὡς ἄλλος Τιτὰν κα-
 ταφρονήσῃ καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, εἶναι πιθανὸν ὅτι θέλει φυλάξῃ τὰ πρὸς τὸν πλη-
 σίον καθήκοντα· Ἡ καθημερινὴ πείρα δεικνύει, ὅτι οἱ τοιοῦτοι φροντίζουσιν ἢ εὐδαμῶς,
 ἢ ὀλίγον διὰ τοὺς εἰσείους, καὶ πολλὰ ὀλιγώτερον διὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους. Αὐτοὶ,
 διὰ τὰ θεραπεύσασαι τὸ ἴδιον πάθος, ὑστεροῦσι τὰ ἴδια τέκνα ἀπὸ τὴν ἀναγκαίαν ἀ-
 νατροφήν, βλάλλουσιν εἰς κίνδυνον ἀτιμίας καὶ γυναικας καὶ θυγατέρας, δαπανῶσι μα-
 ταίως ἐκεῖνα τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἡδύνατο νὰ δαπανήσασαι διὰ τὴν ἴδιαν αὐτῶν ἢ
 τὸν τοῦ πλησίον ὠφελείαν, καὶ καταντῶσι πολλάκις εἰς ἐσχάτην ἔνδειαν σιωπῶ τὸ κα-
 κὸν παράδειγμα, τὸ ὅποιον δίδουσιν εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ μέλιστα εἰς τὰ ἴδια τέκνα.
 Ὁ Ἀριστοτέλης (ἀγκυλὰ στερημένος τοῦ Εὐαγγελικοῦ φωτός) συγκαταρθεῖ τοὺς τοι-
 οῦτους μετὰ τοὺς ληστές· «Ὁ μὲν τι κυβευτῆς (λέγει), καὶ ὁ λωποδύτης καὶ ὁ ληστής,
 τῶν ἀνελευθέρων εἰσιν, αἰσχροκερδεῖς γάρ.» Ἠθικ. Νικομ. Βιβλ. 6.

1. Νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν. Τοῦτο τὸ σέβας εἶναι τὸ νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ νὰ τοὺς σεβώμεθα νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ μὴ ἐπιχειρίζωμεθα κάμμίαν ἀξιόλογον ἐπιχείρησιν χωρὶς τῆς εὐλογίας αὐτῶν· νὰ ὑποφέρωμεν μεθ' ὑπομονῆς τὰ πταίσματα καὶ τὰς ἁμαρτίας τῶν νὰ ὑπερασπίζωμεν, ὅταν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ τὴν τιμὴν αὐτῶν νὰ γνωρίζωμεν εὐχαρίστως μέχρι τέλους ζωῆς τὴν ἀνατροπὴν καὶ τὰς εὐεργεσίας, ὅσας ἐλάβομεν παρ' αὐτῶν, καὶ νὰ δεικνύωμεν ἐμπράκτως τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς, βοηθοῦντες αὐτοὺς τὸ κατὰ δύναμιν, μάλιστα ὅπταν πτωχεύσωσιν ἢ γηράσωσιν. Οἱ γονεῖς πάλιν χρεωστοῦσι νὰ τρέφωσι τὰ ἴδια τέκνα, ἕως οὗ νὰ φθάσωσιν εἰς ἡλικίαν, νὰ προνοῶσι διὰ τὴν ὑγίαν αὐτῶν, νὰ τὰ ἀνατρέφωσιν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ (1), νὰ μὴ δίδωσιν εἰς αὐτὰ σκάνδαλον καὶ κακὸν παραδειγμα νὰ τὰ διδάσκωσιν εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ (2), καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι ἐπιτήδεια, καὶ νὰ σπουδάζωσι νὰ τὰ βάλλωσιν εἰς ἕκεινο τὸ ἐπάγγελμα, τὸ ὅποιον εἶναι πρόσφορον καὶ κατάλληλον εἰς τὴν φρεσὶν αὐτῶν (3). Δὲν πρέπει πρὸς τούτοις νὰ προσφέρωνται μετ' σκληρότητα εἰς τὰ τέκνα, ἀλλὰ νὰ διορθοῦσι τὰ σφάλματά τῶν μετ' τὴν συγκατάθεσιν· καθὼς τὸ προστάσει ὁ ἴδιος Ἀπόστολος, λέγων· «Οἱ πατέρες μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀθυρώσιν» Κολάσ. γ', 21. Πρέπει προσέτι νὰ ἦναι, μέχρι τέλους ζωῆς αὐτῶν, οἱ πρῶτοι καὶ καλλίτεροι σύμβουλοι τῶν ἰδίων τέκνων.

Νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τὰς προσταγὰς τῶν Ἡγεμόνων.

2. Νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς Ἡγεμόνας, ὡς πρῶτους δεσπότας μετὰ Θεόν, καὶ νὰ τοὺς σεβώμεθα, ὑποτασσόμενοι εἰς τὰς θελήσεις, καὶ τελοῦντες τὰς προσταγὰς αὐτῶν μετὰ χαρᾶς καὶ χωρὶς γογγυσμοῦ (4). Πρὸς τούτοις νὰ δίδωμεν τοὺς φόρους ἐθελουσίως (5), καὶ νὰ παρακαλῶμεν τὸν Θεόν διὰ τὴν ὑγίαν καὶ εὐτυχίαν αὐτῶν (6), καὶ νὰ βάλλωμεν εἰς κίνδυνον καὶ

1) Ἴδε Ἐφεσ. ζ', 4. — 2) Δευτερονόμ. ζ', 7. 11. 19. — 3) Οἱ πατέρες σφάλλονται μεγάλως, ὅταν ἀναγκάζωσι τὰ ἴδια τέκνα νὰ ἀναγκασθῶσιν εἰς τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα, εἰς τὸ ὅποιον αὐτοὶ εὐρίσκονται. Ὁ πραγματευτὴς θέλει ὅλα τοῦ τὰ τέκνα πραγματευτᾶς, ὁ τεχνίτης τεχνίτας, καὶ ὁ φιλόσοφος φιλοσόφους· χωρὶς νὰ ἐξέτασῃ, μήτε ὁ πραγματευτὴς, ἂν ὅλα τοῦ τὰ τέκνα ἦναι ἐπίσης ἐπιτήδεια εἰς τὴν ἐμπορίαν, μήτε ὁ τεχνίτης, ἂν ἡ τέχνη ἀρκέσῃ εἰς αὐτὰ, μήτε ὁ φιλόσοφος, ἂν ἡ φιλοσοφία δύναται νὰ τελεωφρήσῃ εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν. Μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτέρας αἰτίας τῆς διαφθορᾶς τῶν ἀνθρώπων εἶναι, ὅτι δὲν εὐρίσκεται πᾶς ἕνας εἰς τὴν στήθην, διὰ τὴν ὅποιαν τὸν ἐκείνην ἐπιτήδειον ἢ πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Ἐνας ἀπρόκοπος τεχνίτης ἤθελεν ἴσως ἦναι ἐντιμὸς πραγματευτὴς, ἢ μέγας φιλόσοφος, ἂν οἱ γονεῖς τοῦ ἐξέταζον τὰς δυνάμεις τοῦ νοῦ τοῦ, πρὶν νὰ τὸν διορίσωσιν εἰς κανένα ἐπάγγελμα. Ἡ συντεμία μιᾶς σφαιρωσεως δὲν μοι συγχωρεῖ νὰ παραστήσω τὰ ἄτοπα καὶ τὰς μεγάλας δυστυχίας, ὅσαι γεννῶνται ἀπὸ τὴν κακὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος· ὅστις ἕως ἡμερῶν νὰ συλλογίζηται, θέλει τὰ καταλάβῃ καὶ χωρὶς ἐγὼ νὰ τὰ ἀπαριθμήσω.

4) Ἴδε Ρωμ. ιγ', 4—6. Τίτ. 1. Α', Πέτρ. β', 13—17. — 5) Ὁχι μόνον μᾶς παρήγγειλεν ὁ Χριστὸς νὰ ἀποδίδωμεν τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ, Ματθ. κβ', 20. ἀλλὰ καὶ ἐβεβαίωσε τὴν ἐντολὴν ταύτην μετ' ὁ ἴδιον παραδειγμα, Δαυὶδ. ιζ', 24—27. Ἴδε καὶ Ρωμ. ιγ', 7.

6) Καθὼς παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος Α', Τιμῶθ. β', 1. 2. Ἴδε καὶ Ἰερρμ. κβ', 7.

τὴν ἰδίαν ἡμῶν ζωὴν, ὅταν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, νὰ ὑπερασπίσωμεν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐναντίον εἰς τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἀποστάτας, καὶ τοὺς προδότας· «Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν· ὥστε ὁ ἀντιπασσόμενος· τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκε» Ρωμ. ιγ'. 1. 2. Τὸ χρέος πάλιν τῶν Ἡγεμόνων εἶναι νὰ προνοῶσι διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ εὐδαιμονίαν τῶν ὑπῆκόων, νὰ ὑπερασπίζωσι τὸ δίκαιον, καὶ νὰ κολάζωσι τοὺς φανεροὺς πταίστας, νὰ μὴ συγχωρῶσιν εἰς τὰς Πνευματικὰς καὶ πολιτικὰς Κυβερνήσεις τὸ νὰ υπερβαίνωσι ποτὲ τὰ ὅρια τοῦ καθήκοντος. Ὁ Ἡγεμὼν χρεωστέϊ νὰ ἀνταμείβῃ τοὺς καλοὺς, καὶ νὰ παιδεύῃ τοὺς κακοὺς, καὶ νὰ φροντίζῃ ὡς πατὴρ διὰ τὸ καλὸν τῶν ἰδίων τέκνων. Πρέπει πρὸς τοῦτοις νὰ διατηρῇ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν, καὶ νὰ ὑπερασπίζῃ τὴν Ἐκκλησίαν ἐναντίον εἰς τοὺς καταφρονητάς καὶ χλευαστάς· νὰ συνεργῇ εἰς τὸν πλατυσμὸν καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, καὶ νὰ ὀδηγῇ διὰ ταύτης τοὺς ὀπκίους πρὸς τὴν εὐσέβειαν· ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ὀνομάζει τοὺς Ὀρθοδόξους Βασιλεῖς *τιθηνοὺς* τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ Προφήτου Ἠσαΐου, Κεφ. μθ', 23.

Νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τοὺς Πνευματικὸς καὶ Κοσμικοὺς κυβερνήτας.

3. Νὰ προσφέρωμεν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Πνευματικὸς καὶ κοσμικοὺς Κυβερνήτας, νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ἀνυποκρίτως καὶ νὰ ὑπερασπίζωμεν τὴν τιμὴν αὐτῶν· νὰ παριστάμεθα ἔμπροσθεν αὐτῶν μὲ σέβας, καὶ, ἂν κατὰ τύχην ἤθελε μᾶς βλάψωσι, νὰ ὑποφέρωμεν μετ' ὑπομονῆς τὴν βλάβην (1). Τὸ χρέος δὲ τῶν Κυβερνητῶν, τῶν μὲν Πνευματικῶν εἶναι, νὰ διδάσκωσι τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ τοὺς ὀδηγῶσιν εἰς τὴν εὐερίαν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς· τῶν δὲ κοσμικῶν, νὰ φυλάττωσι τὸ δίκαιον, καὶ νὰ φροντίζωσι τὸ νὰ ἦναι εὐτακτοὶ καὶ φρόνιμοι οἱ ὑποκείμενοι εἰς αὐτοὺς.

Νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς διδασκάλους καὶ εὐεργέτας.

4. Νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς διδασκάλους καὶ εὐεργέτας, καὶ νὰ ἡμεθα πάντοτε εὐγνώμονες πρὸς αὐτοὺς· ἤγουν νὰ τοὺς βοηθῶμεν ἐν καιρῷ χρείας, καὶ νὰ τοὺς περιποιώμεθα φιλικῶς εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν.

Οἱ δούλοι πρέπει νὰ σέβωνται τοὺς δεσπότης.

5. Χρεωστοῦσιν οἱ δούλοι νὰ φοβῶνται τοὺς ἰδίους δεσπότης, νὰ τοὺς ὑπηρετῶσι πιστῶς· καὶ ἐπιμελῶς, νὰ πείθωνται εἰς τὰς προσταγὰς τῶν χωρὶς γογγυσμοῦ, νὰ ὑποφέρωσι τὰς δυσκολίας καὶ τὰς φαντασιώδεις αὐτῶν γνώμας, νὰ μὴ κλέπτωσι, νὰ φροντίζωσι διὰ τὸ συμφέρον τοῦ δεσπότου ἐπίσης ὡς καὶ διὰ τὸ ἐδικόν των, νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν τιμὴν καὶ τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ δεσπότου εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν (2). Οἱ δεσπότης

1) Ἰδε Α', Θεσσαλ. ε', 12. 13. Ἐβρ. ιγ', 17.— 2) Ἰδε τὰ καθήκοντα τῶν δούλων Ἐφεσ. σ', 3—8. Κολοσ. γ', 22—25. Α', Τιμῶθ. ζ', 1. 2. Τίτ. β', 9. 10. Α', Πέτρ. β', 18. 19.

πάλιν πρέπει νὰ προσφέρωνται πρὸς τοὺς δούλους, ὡς πατέρες, νὰ τοὺς παρακινῶσιν εἰς τὸν φόβον τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὰ χρηστά ἔθη, νὰ μὴ τοὺς ὑστερῶσι τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, νὰ μὴ τοὺς ἐπιφορτίζωσι μὲ κόπους ὑπερβολικούς· νὰ μὴ βαρύνωσι τοὺς γεωργούς με συνεισφοράς καὶ δόσεις ἀνυποφόρους· νὰ ἦναι μέτριοι εἰς τὰς κολάσεις, τὰς ὁποίας δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλωσι δι' ἄλλο τέλος, πᾶρεξ διὰ διδρῶσιν τῶν δούλων· νὰ μὴ τοὺς μεταχειρίζωνται ὄργανα τῆς ἰδίας κακίας, καὶ νὰ ἐνθυμῶνται πάντοτε τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου· «Οἱ κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς.» Κολασ. δ', 1. (1).

Ποῖοι εἶναι οἱ καρποὶ τῆς εὐσπλαγχνίας;

6. Προτάσει ἔτι ἡ ἐντολὴ αὕτη νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον ἤγουν νὰ προσφερώμεθα εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰλικρινῶς, φιλικῶς, θεραπευτικῶς καὶ πρᾶως· νὰ ἤμεθα ἐλευθέριοι καὶ εὐσπλαγχοι. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς εὐσπλαγχνίας εἶναι· τὸ νὰ τρέφῃ τις τοὺς πεινῶντας, νὰ ποτιζῇ τοὺς διψῶντας, νὰ ἐπισκέπτεται τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς, νὰ ὑποδέχεται ἀσμένως τοὺς ξένους, νὰ μὴ προξενῇ κάμειαν βλάβην εἰς τὸν πλησίον, εἰς ἐναντίας δὲ πάντοτε καλόν (2). Τὰ ἀποτελέσματα τῆς εὐσπλαγχνίας, καθόσον ἀποβλέπουσι τὴν ψυχὴν, εἶναι· τὸ νὰ ἀποσύρῃ τις τὸν πλησίον ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἁμαρτίας· νὰ διδάσκῃ τοὺς ἁμαθεῖς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν Θεῖον φόβον, καὶ νὰ τοὺς βοηθῇ μετὰ τὴν καλὴν συμβουλήν (3). Ὅχι μόνον νὰ ὑποφέρῃ μετ' ὑπομονῆς εἰς τὸν ἀδικον ἢ θελεσὶ πράξῃ ἄλλος εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦ τὸ συγχωρῇ, καὶ νὰ παρακαλῇ τὸν Θεὸν διὰ τὴν σωτηρίαν ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν πληρώσειν ταύτης τῆς ἐντολῆς κρέμαται ἡ εἰρήνη, καὶ τὸ καλὸν ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὑπόσχεται ὁ Θεὸς εἰς τοὺς πληρωτάς αὐτῆς μίαν ἐξαιρετικὴν εὐλογίαν (4).

Δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ καλήσωμεν κατὰ μέρος καὶ διὰ τοὺς παραβάτας ταύτης τῆς ἐντολῆς· ἐπειδὴ ὅσοι δὲν πληροῦσι τὰ προειρημένα καθήκοντα, εἶναι παραβάται τῶν αὐτῶν. Εἰς ταύτας δὲ τὰς παραβάσεις περιέχονται αἱ ἐπόμεναι κακίαι· οἶον, ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ἀπειθεία, ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη, ὁ γογγυσμὸς, ἡ ἀπιστία (5), ἡ ἀπροστασία, ἡ προδοσία, ἡ φυλακτιὰ, ἡ κενοδοξία, ἡ φιλαργυρία, ἡ πλεονεξία, ἡ ἀσπλαγχνία, ἡ ἀγροικία, ἡ ὑπερη-

1) Ἴδε καὶ Ἐφεσ. γ', 9. Εἰς τὴν ἐντολήν ταύτην ἀνάγονται καὶ τὰ καθήκοντα τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὰς γυναῖκας, καὶ τῶν γυναικῶν πρὸς τοὺς ἀνδρας. Α', Κορινθ. ζ', 3—5. 12. 13. Ἐφεσ. ε', 22—25. Κολασ. γ', 18. 19. Α', Πέτρ. γ', 1—7..

2) Ματθ. κί, 34—36. — 3) Ματθ. κη, 15. Ρωμ. ιε', 1. 2. Α', Θεσσαλ. ε', 11—14.

4) Ἀγαθὰ αὕτη ἡ εὐλογία· «Ἰνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς κ. τ. λ.» ἀπέβλεπαν ἐξαιρέτως τοὺς Ἰουδαίους· οἵτινες ἐμελλον νὰ κληρονομήσωσι τὴν γῆν Χαναάν. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὅμως τὴν προσαρμύζει εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς· Ἐφεσ. γ', 1—3. Καὶ διότι ἡ γῆ τοῦ Χαναάν ἦτον τύπος τῆς Οὐρανίου κατοικίας, τὴν ὅποιαν κληρονομοῦσιν οἱ τηρεταὶ τῶν Θεῶν ἐντολῶν· καὶ διότι πολλὰκις καὶ εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν ἀνταμείβει ὁ Θεὸς τοὺς φοβουμένους αὐτὸν μετὰ τὴν μακροβιότητα.

5) Ἀπιστίαν ἐνταῦθα λέγει τὸ γὰ ἀπατᾶ τις ἐκείνους ὅσοι ἐμπιστεύονται εἰς αὐτόν.

φάνια, ἢ καταπρόνοις τῶν ἄλλων, ἢ κατὰ κρισις τοῦ πλουσίον, τὸ σκάνδαλον καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

§. 10. Ἡ ἕκτη Ἐντολὴ προστάσσει νὰ μὴ βλάπτωμεν ἀμέσως, ἢ δι' ἄλλου τινὸς τὸν πλησίον, μῆτε νὰ συλλογιζώμεθα νὰ τὸν βλάψωμεν· ἀλλ' ἐξ ἐναντίας νὰ τὸν φυλάττωμεν ἀπὸ πᾶσαν βλάβην.

Ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος συγκροτεῖ μίαν Κοινότητα, τῆς ὁποίας εἰς τὸ νὰ διατηρῆται ἡ εὐδαιμονία, ἀναγκαιότατον εἶναι νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον, ὡς μέλος ἡμέτερον, καὶ συμπολίτην τούτου τοῦ κόσμου· καὶ οὐ μόνον νὰ μὴ τὸν βλάπτωμεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν εὐδαιμονίαν του, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἰδίαν ἡμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς, ὡς ὑψίστος Κυβερνήτης τοῦ κόσμου, καὶ προνοητὴς τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἀνθρώπων, ἐδώκεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐντολὴν ταύτην· εἰς αὐτὴν ἀμαρτάνουσιν οἱ ἐπόμενοι.

Ποιοὶ ἀμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν;

1 Ὅσοι φονεύουσιν ἄνθρωπον εἰς μάχην, τὸν πνίγουσιν, ἢ τὸν σφάζουσι διὰ χεῖρς, ἢ μετ' ὄπλον, ἢ μετ' ἀποληθῆριον φάρμακον· ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον. Συναριθμοῦνται μετὰ ταῦτα ἡ μονομαχία, ἥτις γίνεται μεταξὺ δύο ἀνθρώπων διὰ ὄπλον, ἢ διὰ κονδύλων (1)· ἡ προδοσία, ἡ ἀποστασία, καὶ ὁ ἀδικὸς πόλεμος. Ὡς φονεὶς κατακρίνει ὁ Θεὸς νόμος καὶ ἐκείνους, ὅσοι ἀπεφάσισαν νὰ φονεύσωσι τινὰ· ἀγκαλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ βάλωσιν εἰς ἔργον τὴν ἀπόφασιν, ἢ ἐκωλήθησαν ἀπὸ κανένα ἐμπόδιον. Οἱ κριταὶ ὁμῶς, ὅταν καταδικάζουσι τοὺς πταίστας εἰς θάνατον, καθὼς καὶ ὅσοι, πολεμοῦντες ὑπὲρ τῆς πατρίδος, φονεύουσι τοὺς ἐχθροὺς, δὲν λογίζονται παραβάται τῆς ἐντολῆς ταύτης· διότι αὐτοὶ δουλεύουσι τὸν Θεὸν καὶ τὸ δίκαιον, πληροῦντες τὰ καθήκοντα τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἐπαγγέλματος.

2 Ὅσοι δίδουσι συμβουλὴν ἢ βοήθειαν εἰς τὸ νὰπραχθῆ ὁ φόνος, ἢ νὰπροξενηθῆ κάμμία βλάβη ἢ ζημία εἰς τὸν πλησίον· ἢ γίνονται ἀφορμὴ τοῦ φόνου, μετὰ τὸ νὰ ἐξάπτωσι τὰς διχονοίας, νὰ συκοφαντῶσι τὸν πλησίον, νὰ τὸν καταλαῶσι, καὶ νὰ τὸν φονεύωσι μετὰ τὴν στέρησιν τῆς τιμῆς (2). Πρὸς τοῦτοις, ὅσοι κλέπτουσι καὶ λεηλατοῦσι, καλοῦσιν οἰκίας, ἀναγκάζουσι ἄλλους νὰ οἰνοποτῶσιν ὑπὲρ δύναμιν (3)· διὰ τῶν ὁποίων ἀγκαλὰ δὲν φονεύωσι πάντοτε τὸν πλησίον, τοῦ ἐλαττοῦσιν ὁμῶς τὴν ζωὴν ἢ τὴν δυστυχίζουσιν.

3 Οἱ ἀδικοὶ κριταὶ, οἱ ὅποιοι, ἀπατῶμενοὶ ἀπὸ τὴν φιλοκέρδειαν, ἢ τὴν συγγένειαν, ἢ τὴν κωλακίαν, ἢ παρακινούμενοι ἀπὸ φόβον, ἀπολύουσι τοὺς πταίστας, καὶ καταδικάζουσι τοὺς ἀθώους. Οἱ τοιοῦτοι κριταὶ

1) Κόνδυλοι· εἶναι οἱ κοινῶς λεγόμενοι γρονθισμοί. Ἴδε Ἐξοδ. κβ', 18.

2) Οἱ Πολιτικοὶ νόμοι λέγουσιν, ὅτι «Οὐδὲν διαφέρει τὸ φονεῦσαι, καὶ τὸ παρασχεῖν αἰτίαν φόνου, καὶ τὸ ἐνταῖλασθαι.» Ἴδε τὴν Σύνοψ. Μιχαὴλ τοῦ Ἀτταλειάτ. τίτλ. 74.

3) Καθὼς πράττουσιν, ὅσοι ἀναγκάζουσι τοὺς ἄλλους νὰ μεθύσκωνται μετὰ ταῦτα τὰ βέρβαρα λόγια· «Πίε, ἢ τὸ χύμα ἐπάνω σου.»

εἶναι χειρότεροι καὶ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ φονεῖ· ὅτι προδίδουσι τὸ δίκαιον, τὸ ὅποιον χρεωστοῦσι νὰ ὑπερασπίζωσι. Συναριθμοῦνται μὲ τούτους καὶ ὅσοι, ἔχοντες τὴν δύναμιν καὶ τὸν τρόπον νὰ ἐμποδίσωσι βλάβην ἢ φόνον τινά, δὲν τὸν ἐμποδίζουσι· οἷον, ὅσοι ἡξέουσαι κἀνένα κακὸν σκοπὸν καὶ δὲν τὸν ἀνακαλύπτουσι· κρύπτουσι τοὺς κλέπτας εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν· δὲν ἐμποδίζουσι τὰς φιλονεικίας καὶ μάχας, δυνάμενοι νὰ τὰς ἐμποδίσωσι· δὲν σθενύουσι τὰς πυρκαϊάς, ἢ δὲν βοηθοῦσιν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὰς σθενύουσι· δὲν περηγοροῦσι τοὺς ὀλιγοψύχους (1), καὶ δὲν σπουδάζουσι νὰ τοὺς ἐμποδίσωσιν ἀπὸ τοῦ κακοῦ λογισμοῦ· ἀφίνουσι τοὺς πτωχοὺς νὰ ἀποθνήσκωσιν ἀπὸ πείναν ἢ ἀπὸ κρύου, ὅπταν αὐτοὶ ζῶσιν εἰς ἀφθονίαν, ἢ βλέποντες τὸν πλησίον ἄρρωστον, καὶ δυνάμενοι νὰ τὸν βοηθήσωσι, δὲν τὸν βοηθοῦσι, καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

4. Ἀμαρτάνουσι πρὸς τούτοις εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν, καὶ ὅσοι δεσπόται ἐπιφορτίζουσι τοὺς δούλους μὲ κόπους ὑπερβολικοῦς, ἢ τοὺς καταθλίβουσι μὲ σκληρὰ καὶ ἀπανθρώπους παιδείας, μὲ συνεισφοράς καὶ δόσεις ἀνυποφόρους. Αἱ τοιαῦτα πράξεις διαφέρουσι ὀλίγον ἀπὸ τὸν φόνον.

5. Ἐμποδίζει ἡ ἐντολὴ αὕτη καὶ ὅσα πράγματα δίδουσι ἀφορμὴν εἰς τὸν φόνον, καὶ ὀδηγοῦσιν εἰς αὐτὸν βαθμηδόν, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως· οἷον, ἡ διχόνοια, ἡ φιλονεικία, ἡ μάχη, τὸ φιλέκδικον, ἡ ἔχθρα, τὸ μίσος, ἡ φανερά ὕβρις, τὸ ἀκαμπτὸν καὶ ἡ σκληρότης. Ἐπαινῆ εἰς ἐναντίας τὰς ἐπομένους ἀρετάς· οἷον, τὸ νὰ προσφέρεται τις φιλικῶς καὶ εὐκρινῶς πρὸς τοὺς ἄλλους, τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ μακροθυμίαν, τὴν μεγαλοψυχίαν, τὴν εὐσπλαγγίαν καὶ τὴν πρὸς ἅπαντας εὐνοίαν. Περὶ τούτου παραγγέλλει εἰς ἡμᾶς ἡ ἅγια Γραφή, λέγουσα· ἠ' Ἐνδύσασθε ἑαυτοῦν, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ ἅγιοι καὶ ἡγαπημένοι, σπλάγγνα οἰκτηρῶν, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρὸς τινά ἔχη μορφήν· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἔχαρισσατο ἑμῖν, οὕτω καὶ ὑμεῖς· ἢ κολάσσο· γ', 12. 13.

6. Ἐναντία εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν εἶναι καὶ ἡ αὐτοχειρία, ἣν οὖν τὸ νὰ φονεύσῃ τις αὐτὸς ἑαυτόν. Διότι, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ καὶ ἡ πνοὴ ἡμῶν κρέματα ὄχι ἐξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπομένως μόνος ὁ Θεὸς εἶναι ζωῆς καὶ θανάτου Κυρίου· καὶ καθὼς δὲν ἐδώκαμεν ἡμεῖς τὴν ζωὴν εἰς ἑαυτοῦς, οὕτω μὴτε κἀνένα δίκαιον ἔχομεν νὰ τὴν ἀφαιρέσωμεν. Ὅθεν πρέπει νὰ προσμένωμεν ἕως οὗ νὰ μᾶς προστάξῃ ὁ δοτὴρ τῆς ζωῆς νὰ ἀποθέσωμεν τὸ σῆμα τῆς ζωῆς. Ἡ αὐτοχειρία εἶναι ἕνας θρασὺς σφετερισμὸς τῆς ἐξουσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ προνομήτου, τὸ ὅποιον ἀνήκει εἰς μόνον τὸν Κύριον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου· καὶ ἕνας τοιοῦτος φανερός παρὰ βίας τοῦ Θεοῦ νόμου λαμβάνει τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτὸν κολάσιν. Συναριθμοῦνται μὲ τοὺς αὐτόχειρας, καὶ ὅσοι ἐθελουσίως ἐπιρρίπτονται εἰς κινδύνους ζωῆς· οἷον, ὅπταν τις κολυμβᾷ εἰς τὸ ὕδωρ μὲ φανερόν κίνδυνον.

1) Καθὼς παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος, Α', Θεσσαλ. Β. 14.

νον πνιγμού ἢ ὑπάγει χωρὶς ἀνάγκης εἰς τόπους, ὅπου κυριεύει τὸ θανατικόν, κ.τ.λ. (1).

§ 11. Ἡ ἑβδόμη Ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν μοιχείαν, καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτὴν ὅλας τὰς ἀθεμίτους σαρκικὰς ἐπιθυμίας· καὶ προστάσσει νὰ ζῶμεν ἀγνῶς καὶ σωφρόνως, εἴτε ὑπὸ γάμον, εἴτε ἄγαμοι ὄντες.

Ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον ἄρσεν καὶ θήλυ, καὶ διὰ τὸν πληθυσμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ διὰ νὰ βοηθῆ ὁ εἰς τὸν ἕτερον εἰς καιρὸν χρείας (2). Ἄπειται δὲ ἡ εὐδαιμονία τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ νὰ ἀγαπῶσι καὶ νὰ τιμῶσι ἀλλήλους· νὰ φυλάττωσι τὴν κοίτην αἰμίαντον, καὶ νὰ μὴν ὑβρίζωσι τὸ ἅγιον τοῦ γάμου δικαίωμα. Ἡ τοιαύτη ὑβρις συνεπισύρει μεθ' ἑαυτῆς ὄχι μόνον αἰσχύνην, ὄνειδος, βλάβην, καὶ ταραχὴν τῆς συνειδήσεως· ἀλλὰ καὶ προξενεὶ μεγάλας ἀταξίας καὶ ταραχὰς εἰς τὸν κόσμον· καὶ εἶναι τὸ πλέον ὀλέθριον δηλητήριον φάρμακον τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας.

Ποιοὶ ἀμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν;

Παραβαίνεται ἡ ἀγία ἐντολὴ αὕτη πρῶτον διὰ τῆς μοιχείας, πορνείας, πολυγαμίας, αἰμομιξίας, καὶ διαφόρων ἄλλων τρόπων τῆς ἀσελγείας. Δεύτερον, δι' ὄλων ἐκείνων, ὅσα δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς τὰς σαρκικὰς ἀθεμίτους ἐπιθυμίας, καὶ προξενουσι τὴν αἰσχρὰν ἀμαρτίαν τῆς μοιχείας, καὶ τῆς πορνείας. Τοιαῦτα εἶναι ἡ ἀργία, ἡ γαστρομαργία, ἡ ἄσωτία, ἡ αἰσχρολογία, αἱ ἀπρεπεῖς ἀστειότητες, τὰ ἀναιδῆ τοῦ σώματος κινήματα, αἱ καινοπρεπεῖς καὶ ἀσχημονες ἐπινοαὶ εἰς τὰ ἐνδύματα καὶ τὸν στολισμὸν τοῦ σώματος (3), τὰ σκανδαλώδη θεάματα καὶ δράματα, αἱ ἀπρεπεῖς ὀρχήσεις, τὰ ἀσελγῆ ἄσματα, τὰ ὀλέθρια βιβλία, κ.τ.λ. Πρὸς δὲ τούτοις ἀμαρτία λογίζεται καὶ ἡ ὀβία, ὁπόταν γίνεται μετ' ἐπιθυμίας ἀκολοῦστος, καθὼς λέγει ὁ Χριστὸς· «Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ» Ματθ. ε', 28. (4).

(1) Εἰς τοὺς τόπους τῆς Τουρκίας, διὰ τὸ νὰ συμβαίῃ συνεχῆς τὸ θανατικὸν δὲν εἶναι ἄλλο κινώτερον ἀπὸ τὸ νὰ βλέπῃ τις πολλοὺς ὀψιφικιόδονους, εἰ ὅποιοι χωρὶς συνειδήσειν βάλλουσιν εἰς κίνδυνον ἔχει μόνον τὴν ἰδίαν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνην τοῦ πλησίον. Ἐν τῷ «Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρεφ μὴ ποιήσης» ἦναι φυσικὸς νόμος, τετυπωμένος εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου· ὁ κανὼν, τὸν ὅποιον χρεωστέι νὰ φυλάττῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τοιαύτας δυστυχεῖς περιστάσεις, εἶναι τὸ, ἀφ' οὗ λάβῃ τὴν ἐλαχίστην ὑπόψιν ἀπὸ τῆς θεοθενείας εἰς ἐαυτὸν, ἢ εἰς ἄλλον τινὰ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, μήτε αὐτὸς νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν οἶκον, μήτε εἰς ἄλλον νὰ συγχωρήσῃ νὰ ἐμβῆ εἰς τὸν οἶκον τευ, παρῆξ μὲ τὴν ἀναγκαίαν προφυλακὴν. Ὅστις ἄλλως ἤθελε πράξῃ εἶναι μισοἀδελφός καὶ φονεὸς καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ θέλει ἦναι ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομένῃ πυρὶ καὶ θεῖω, ὅ ἐστι δεύτερος θάνατος. Ἀποκαλύψ. κ', 8. ἰδὲ καὶ Α', Ἰωάν. γ', 15. καὶ Λευίτ. ιθ', 16. 17. Μὲ τοὺς φωνεῖς συναριθμοῦνται, καὶ ὅσοι ἀμελοῦσι τὴν υγιάν τοῦ σώματος, ἢ στεροῦνται καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν διὰ τῆς ἀδπραγίας καὶ τῆς καταρῆσεως τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν, ἢ μιᾶς ὑπερβολικῆς λύπης διὰ κοσμικᾶς δυστυχίας.— (2) Ἰδὲ Γενέσ. α'. 27. 28. β', 18.— (3) Αἱ κοινῶς λεγόμεναι (mode) μῦσαι.— (4) Ἐπαίδευτο ἡ μοιχεία εἰς τὸν Παλαιὸν νόμον μὲ θάνατον, Λευίτ. κ', 10. καθὼς καὶ ἡ αἰμομιξία, καὶ ἡ κτηνοπατία, καὶ ἄλλα τοιαῦτα μιαιρίας, αὐτ. 11—21. Οἱ Ῥωμαῖκοὶ νόμοι τοὺς μὲν αἰμομικίας ἐφόνευον, ὅταν τὸ ἀμάρτημα ἦτον μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων, ἢ μεταξὺ ἀδελφῶν· τοὺς δὲ μοιχοὺς ἐρηνόκοιπον, ἀφ' οὗ πρῶτον τοὺς ἐτυπτον καὶ τοὺς ἐκούρευον· ἰδε σενόφ. Ἀτταλειάτ. Τίτλ. 70.

Διὰ τὴν φύγωμεν αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν, πρέπει νὰ ἔγωμεν πάντοτε κατὰ νοῦν τὰ ἀξιοσημείωτα ταῦτα τοῦ Ἀποστόλου λόγια· «φεύγετε τὴν πορνείαν πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν· ὃ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. Ἡ οὐκ οἴδατε, ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν; ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ». Α΄ Κορινθ. ζ', 18—20. καὶ πάλιν· «Πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεὶ ὁ Θεός;» Ἑβρ. ιγ', 4. (1).

Ἡ ἀγαμία κρείσσων τοῦ γάμου.

Ἀπαιτεῖται λοιπὸν ἡ ἀγιότης τῆς κλήσεως τοῦ χριστιανοῦ τὸ νὰ ζῆ ἀγνῶς καὶ σωφρόνως, εἴτε ἀγάμος εἴτε ὑπὸ γάμον εὐρισκόμενος· ἐπειδὴ προστάσσει ὁ Ἀπόστολος νὰ ᾖναι «Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι» καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Αὐτ. ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος προκρίνει τὴν ἀγαμίαν ἀπὸ τὸν γάμον, λέγων· «Ὁ ἐγκαμιζὼν καλῶς ποιεῖ, ὃ δὲ μὴ ἐγκαμιζὼν κρείσσον ποιεῖ» Α΄ Κορινθ. ζ', 38. Τὴ αὐτὴν βεβαιοῖ καὶ ὁ Χριστὸς, λέγων· «Εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» Ματθ. ιθ', 12.

§. 12. Εἰς τὴν ὀγδόην Ἐντολὴν ἀπαγορεύει ὁ Θεὸς πᾶν εἶδος κλοπῆς καὶ ἀδικίας· καὶ προστάσσει νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν ὠφελίαν τοῦ πλησίον ἐξίσου καθὼς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν, διὰ νὰ διατηρηθῆται ἡ κοινὴ εὐδαιμονία.

Δὲν δύναται νὰ ᾖναι μῆτε ἡσυχος, μῆτε εὐδαιμων ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ; ἂν δὲν ᾖναι πεφυλαγμένη ἀπὸ τὴν κλοπὴν. Κλέπτης εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις σφετερίζεται ἀδίκως τὸ ξένον πρᾶγμα καθ' ὅσον δῆποτε τρόπον.

Ἡ κλοπὴ εἶναι τριπλῆ.

Ἡ κλοπὴ θεωρεῖται τριχῶς· ὡς φανερά, ὡς κρυπτή, καὶ ὡς ἀπατηλή;

Ποία εἶναι ἡ φανερά κλοπὴ;

1. *Φανερά κλοπὴ* λέγεται, ὅταν ἀρπάξῃ τις μετὰ δυναστείας, ἓνα πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνήκει εἰς αὐτόν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ καθ' ὁδὸν λησταί· ὁμοίως καὶ ὅσοι ἄρχοντες ἀρπάζουσι φανερά ἀπὸ τοὺς ὑποκειμένους, ἢ δυνατοὶ ἀπὸ τοὺς ἀδυνάτους τὰ ὑπάρχοντα, οἴκους (2), δούλους (3),

(1) Ἰβὴ καὶ Α΄ Κορινθ. ζ', 9. 15. 16. Ἐφεσ. ε', 11. 12. Ἀπακαλύφ. κ', 8. καὶ Παροιμ. ζ', 24—35. ζ', 5—27. Περὶ δὲ τῶν αἰσχροῦν ἐπιθυμιῶν καὶ λογισμῶν ἴδε Β΄ Κορινθ. ζ', 1, Α΄ Θεσσαλον. δ', 5. Κολασ. γ', 5. Περὶ δὲ τῶν λόγων, Ματθ. ιβ', 36. 37. Ἐφεσ. δ', 29 ὁ 4.

(2) Τοιοῦτοι εἶναι καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἀσυνείδητοι, ὅσοι μετακινουσι τὰ εὐεχέα τῶν ὀσπιτίων, καὶ σφετερίζονται μέρος ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ πλησίον· ἢ καὶ ἀρπάζουσι τὴν ξένην ὕλην διὰ νὰ οἰκοδομήσωσι τὸν ἴδιον οἶκον, τὸ ὁποῖον συμβαίνει μάλιστα μετὰ τὰς πυρκαϊάς.—(3) Δὲν εἶναι ὀλιγώτερον κακόν τὸ νὰ ἐκμαυλίσῃ τις τὸν δούλον ἢ τὴν δούλην τοῦ πλησίον μὲ ὑπόσχων περισσότερο μισθοῦ ἢ ἄλλους ἀθεμίτους τρόπους· μὲ δὲ λον τεύτε πολλοὶ μῆτε τὸ συλλογίζονται ὡς ἁμάρτημα αὐτὸ τὸ ἀσυνείδητον ἔργον.

ἀγροῦς καὶ τὰ τοιαῦτα ἢ τοὺς ἀναγκάζουσι νὰ πωλήσωσι τι ἀκουσίως καὶ παρὰ τιμὴν. Πρὸς τοῦτοις ὅσοι ἀναγκάζουσι τοὺς ἐργάτας νὰ ἐργάζωνται περισσότερον ἀπὸ τὸν συμφωνημένον μισθόν· ὅσοι αἰχμαλωτίζουσι δυναστικῶς ἐλευθέρους ἀνθρώπους (1)· ὅσοι μεταχειρίζονται ξένα πράγματα, οἶον, ἐνδύματα καὶ σκεύη, χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ κυρίου· ὅσοι γεωργοῦσι ξένον ἀγρὸν, καὶ λαμβάνουσι τὰς ἐπικαρπίας· ὅσοι μεταχειρίζονται ἀδίκως, καὶ χωρὶς πληρωμῆς τοὺς ἵππους τοὺς διωρισμένους εἰς τὰς ὁδοὺς πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὁδοιπόρων· ὅσοι δὲν πληρώνουσι τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας εἰς τοὺς ἐργάτας καὶ δούλους (2). Ὅμοιοι μὲ τούτους εἶναι, καὶ ὅσοι ἀσυνειδήτως πωλοῦσι τὸν σίτον εἰς τὸν πλησίον, ἐν καιρῷ λιμοῦ, μὲ τιμὴν ἀνυπόφορον (3) ἢ ἀρπάζουσιν ἀντὶ τῆς πληρωμῆς τὸν οἶκον, τὸν ἀγρὸν, ἢ ἄλλο τι κτῆμα τοῦ πλησίον. Προσέτι καὶ ὅσοι ὑπόσχονται νὰ βοηθήσωσι τὸν πλησίον, εἰς καιρὸν δυστυχίας μεγάλης, μὲ βαρυτάτας συνθήκας, δυνάμενοι νὰ τὸν βοηθήσωσι χωρὶς κόπου· οἶον, ὁπόταν ἦναι χρεῖα νὰ τρέξῃ τις μὲ ἓνα πλοῖάριον εἰς βοήθειαν ἐνὸς πνιγμένου. Συναριθμοῦνται μὲ τούτους καὶ ὅσοι, ἡξέροντες τὴν χρεῖαν τοῦ πλησίον, δὲν τὸν βοηθοῦσι μὲ χρήματα, ἄρτον καὶ ἄλλα, ὅσων ἔχει χρεῖαν, παρέξ ὁπόταν προβάλλῃ εἰς αὐτοὺς ἓνα κέρδος ἀθέμιτον (4)· ἢ ὅσοι δὲν ἀποδίδουσι τὴν πιστευθεῖσαν παρακαταθήκην ἢ ἀδικοῦσι τὸν πλησίον κατ' ἄλλον οἶον δῆποτε τρόπον.

Ποία εἶναι ἡ κρυπτὴ κλοπὴ;

2. *Κρυπτὴ κλοπὴ* λέγεται, ὅταν κλέπτῃ τις τὸ ξένον πρᾶγμα, χωρὶς τὴν θέλησιν καὶ εἰδῆσιν τοῦ κυρίου τοῦ πράγματος. Ταύτης τῆς κλάσεως εἶναι, ὅσοι κλέπτουσιν ἐμβαλόντες εἰς οἴκους, ἐργαστήρια, ἀποθήκας σίτου, μάνδρας (5), ἰχθυοτροφία, κήπους, δρυμοὺς (6), χορτοδοχεῖα, ἀχυρῶνας, κ. τ. λ. (7). Ἡ μεγίστη κλοπὴ εἶναι ἐκείνη, ἥτις γίνεται εἰς αὐτὴν τὴν βασιλείαν· οἶον, ἡ λαθραία διαβίωσις τῶν πραγματειῶν (8) τὸ νὰ κλέψῃ τις τὸν δημόσιον θησαυρόν (9). τὰ ὑπάρχοντα Ἐκκλησίας

1) Ἰδὲ δευτερονομ. κδ', 7.— 2) Δὲτθ. κδ', 14. 15. καὶ λευιτ. ιθ', 11. καὶ Ἰακωβ' ε', 4.— 3) «Οἱ τῇ εὐθηνίᾳ ἐπιβουλεύοντες, διὰ τὸ ἀγοράζειν τὰ φορτία, ἢ ἀποτιθεσθαι, καὶ καιρὸν ἀφορίας ἐκδέχασθαι, πραγματευταὶ μὲν ὄντες εἰργονταὶ τῆς πραγματείας, ἢ ἔξορίζονται· οἱ δὲ εὐτελεῖς εἰς δημόσιον ἔργον καταδικάζονται.» Συναφ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 59.— 4) Τοιοῦτοι εἶναι καὶ ἐκεῖνοι οἱ βαρεῖς καὶ ἀσπλαγχοὶ τοῖς σπῆσι, ὅσοι καταθλίβουσι τὸν πτωχὸν αὐτῶν ἀδελφῶν μὲ τόκους βαρυτάτους. Ἀν οἱ πολιτικοὶ νόμοι συγχωρῶσι τὸν τόκον, τοῦτο πρέπει νὰ νοητῇ διὰ τοὺς πλησίον διὰ τὴν καὶ τοιοῦτους ὥστε νὰ μὴ προξενῶσι βλάβην ἀντ' ὠφελείας εἰς τὸν πλησίον διὰ τὴν ἄλλο σκληρότερον εἶναι ἀπὸ τὸ νὰ πλουτίζεται τις μὲ τὸν ἀφανισμόν τοῦ πλησίον.

5) Οἱ Πολιτικοὶ νόμοι παιδεύουσι τοὺς ἀπελάτας, ἤγουν τοὺς κλέπτοντας ζωᾶ, μὲ τὴν ἐξορίαν ἢ μὲ τὴν ἐκτομὴν τῆς χειρὸς. Συναφ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 62.

6) Κολάζουσι δὲ ὡς ληστὰς καὶ τοὺς κόπτοντας ἀμπέλους ἢ δένδρα. Δὲτθ. τίτλ. 57.— 7) Ὅσοι εἶναι ἐνοχοὶ τῆς κλοπῆς, ἢ ἀναγκάζουσι μετὰ προσοχῆς τὰ ῥητὰ τῆς Θεῆς Γραφῆς. Ζαχαρ. ε', 4. καὶ Α'. Κορινθ. γ', 10.

8) Τὸ κοινῶς λεγόμενον *condrabbando*.— 9) Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ τὸ νὰ μὴ πληρῶνῃ τις εἰς τοὺς ἡγεμόνας τοὺς νομίμους φόρους καὶ τέλη. Ὁ Χριστὸς παραγγέλλει νὰ ἀποδιδῶμεν τὰ Καίσαρος Καίσαρι· καὶ ὁ Ἀπόστολος «Τῶν φόρον, τὸν φόρον τῷ τῷ τέλει, τὸ τέλος» Ματθ. κβ', 20. Ρωμ. ιγ', 7.—

τινός ἢ μοναστηρίου, ἢ ἄλλης Πνευματικῆς διοικήσεως. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὀνομάζεται Ἱεροσυλία (1). Ἐνοχοὶ κλοπῆς εἶναι καὶ ὅσοι, εὐρίσκοντες τὰ ἀπωλεσθέντα καὶ γινώσκοντες τίνος εἶναι, δὲν τὰ δίδουσι (2). ἢ ὅσοι κρύπτουσι καὶ ἰδιοποιουνται τὸ πλανηθὲν κτήνος, ἢ τὸν φυγάδα δούλον. Ἀσπλαγχοὶ δὲ καὶ ἀπάνθρωποι εἶναι, ὅσοι κλέπτουσιν εἰς καιρὸν πυρκαϊᾶς τὰ πράγματα τῶν δυστυχῶν ἐκείνων, ὅσους ἔβλαψεν ἡ πυρκαϊά (3).

Ποία λέγεται ἀπατηλὴ κλοπὴ;

3. Ἀπατηλὴ κλοπὴ λέγεται, ὅταν σφετερίζηται τις τὸ ἀλλότριον μὲ ἀπάτην καὶ δόλον. Αὐτὴ γίνεται κατὰ διαφόρους τρόπους: οἷον, ὅταν πωλῆ τις ἓνα πρᾶγμα ἀκριβέστερον ἀφ' ὅ,τι εἶναι ἀξίον (4). ἀπατᾷ τὸν ἀγοραστὴν εἰς τὸ ζόγιον, ἢ εἰς τὸ μέτρον (5) δίδει φαῦλον πρᾶγμα ἢ κίβδηλον νόμισμα ἀντὶ καλοῦ (6) κόπτει νομίσματα κίβδηλα (7), ἢ ἀπατᾷ τὸ τέλος ἀδικῶν (8). Συναριθμοῦνται μὲ τούτους, καὶ ὅσοι κριταὶ κρίνουνσι πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον· οἱ ὅποιοι λογιζονται κλέπται, εἴτε δικαῖα, εἴτε ἀδικῶς ἤθελεν ἦναι ἡ ἀπόφασίς των. Ὡσαύτως, καὶ ὅσοι δίδουσι τὰ ἀξιώματα εἰς ἀναξίους καὶ ἀνεπιτηδεῖους ἀνθρώπους· ἐπειδὴ τοιοῦτοτρόπως ὑστεροῦσι τοὺς ἀξίους ἀφ' ὅ,τι πρέπει εἰς αὐτοὺς, καὶ ζημιουσι τὸν δημόσιον θησαυρὸν. Ὁμοίαι τούτοις εἶναι καὶ αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ διοικήσεις ἐκεῖναι, ὅσαι δίδουσι τὴν Ἀρχιερατικὴν καὶ Ἱερατικὴν ἀξίαν, καὶ τὰ λοιπὰ Ἐκκλησιαστικὰ ὀφθίμια διὰ χρημάτων, ἢ δώρων τὸ ὅποιον ἀμάρτημα ὀνομάζεται Σιμωνία (9). Κλέπτουσι πρὸς τούτους καὶ ὅσοι, οἰκο-

1) Βεβήτητα κανονίζει τὸν Ἱερόσουλὸν ὁ Γρηγόριος Νύσσης· παρὰ τῷ Ἀρμενοπούλ. Ἐπιτομ. κανον. Ἐπιγρ. 3. Τμήμ. 5.— 2) Ἡ καὶ ἂν τὰ δώσωσιν, ἀπαιτοῦσι, καὶ λαμβάνουσιν εὐφρατα, τὸ ὅποιον ἀπαγορεύουσιν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες. Ἀρμενοπούλ. ἐν τῇ Ἐπιτομ. Ἐπιγρ. 4. Ἴδε καὶ Δευτερον. κβ', 1.— 3) Εἶναι ἓνα ἄλλο εἶδος κλοπῆς τοσοῦτον μιαιώτερον, ὅσον ὁ μὲν κλέπτων δὲν τὸ νομίζει κλοπὴν, ὁ δὲ ἀδικώμενος πάσχει πολλάκις τὰ ἔσχατα κακὰ. Ὁ λόγος μου εἶναι διὰ τὸ ἀσυνείδητον ἔργον τῆς ἀνοήσεως καὶ ἀναγνώσεως τῶν ξένων ἐπιστολῶν ἢ γραμμάτων, τοῦ νὰ μιμηθῆ τις, ἢ νὰ μεταγράψῃ. ἢ νὰ ἐξαλειψῇ τὸ χειρόγραφον ἄλλου, κ. τ. λ. Οἱ Ῥωμαῖκοὶ νόμοι ἐκόλαζον αὐστηρῶς τὰ τοιαῦτα· «Ἡ τοῦ πλαστοῦ καὶ ὡσανεὶ πλαστοῦ τιμωρία περιορισμός ἐστι, καὶ τελεία δήμευσις· κατὰ δὲ δούλων ἔσχάτη τιμωρία· καὶ μετ' ὀλίγα πλαστον ἐστι, τὸ μιμησασθαι τὸ χειρόγραφον ἑτέρου, ἢ διαρῆξαι· ἢ μεταγράψαι δολερῶς, καὶ τὸ ξέσαι». Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 72. Ὅστις διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν παράνομον αὐτοῦ περιεργίαν, καταφρονεῖ τὸν φυσικὸν νόμον «Ὁ σὺ μισεῖς, ἔτερον μὴ ποιήσης» καὶ γίνεται ἔνοχος τοιούτων κολάσεων, αὐτὸς εἶναι ἀπίμος ἀνθρώπος· καὶ ἂν ἤθελεν ἔχῃ τὴν τιμὴν δλου τοῦ κόσμου.— 4) Ἴδε Λευίτ. κβ', 14. καὶ Δ', Θεσσαλ. δ', 6.

5) Αὐτέθ. ἰθ', 35. 36. Σύμφωνοι κατὰ τοῦτο μὲ τὸν θεῖον νόμον εἶναι καὶ οἱ πολιτικοὶ· ἐπειδὴ καλῶσιν αὐστηρῶς τοὺς μεταχειριζομένους σταθμὰ καὶ μέτρα νόθα. Ἴδ. Σύνοψ. Ἀτταλ. τίτλ. 59.— 6) Πολλοὶ ἐξ ἀγνείας κρίνουσιν ἀδιάφορον τὸ νὰ δίδωσι τὰ κίβδηλα, δικαιολογούμενοι, μὲ τὸ, τὰ ἔλαβον καὶ ἐγὼ ἀπὸ ἄλλου. Ἄν ἦναι συγχεωρημένον τὸ νὰ κλέψῃ τις, διότι ἔκλεψαν ἄλλοι τὰ ἰδικὰ του· εἶναι συγχεωρημένον ὡσαύτως καὶ τὸ νὰ δίδῃ τὰ κίβδηλα, διότι τὰ ἔλαβεν αὐτὸς παρ' ἄλλου.

7) Ὁμοίως καὶ ὅσοι τὰ ξέουσι ἢ τὰ περικόπτουσιν. Αὐτοὶ κολάζονται ἀπὸ τοῦς πολιτικῶς νόμους μὲ τὴν ἐκκοπὴν τῶν χειρῶν. Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 72.

8) Οἱ ἀδικοὶ τελῶναι καὶ πράκτορες καταδικάζονται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ διπλοῦ· εἰδὲ ἐπιμένουσι, κεραλικῶς τιμωροῦνται. Αὐτέθ. τίτλ. 52.

9) Οἱ Σιμωνιακοὶ εἶναι (καθὼς λέγει Ταράσιος ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως) ἕμοιοι τῷ Ἰούδα, καὶ χειρότεροι παρὰ τὸν Πνευματομάχον Μακεδόνιον, Ἐπίσκοπον Ταρᾶς. πρὸς Ἀδριαγὸν Πάπ. Ρωμ. παρὰ τῷ Λεῦγλαυφ τὸμ. α. σελ. 190 ἴδε καὶ τὴν Εὐγκολιον

νομοῦντες δημόσια χρήματα, ἀνήκοντα εἰς τὸν θησαυρὸν τῆς Πολιτείας, ἀφαιροῦσι μέρος ἀπὸ τὰς προσόδους ἢ λογαριαζοῦσι περισσότερας ἐξόδους, ἢ ὅ,τι εἶναι δίκαιον ἢ, συναζόντες τοὺς φόρους, παραβλέπουσιν ἐξ ἀμελείας τίποτε. Ὡσαύτως, καὶ ὅσοι σφετερίζονται τὴν ἀλλοτρίαν οὐσίαν με ψευδεῖς καὶ πλαστὰς διαθήκας (1) ἢ, προσποιούμενοι νὰ ἦναι συγγενεῖς τοῦ ἀποθανόντος, λαμβάνουσι τὴν μὴ ἀνήκουσαν κληρονομίαν. Κλέπται πρὸς τούτους λογίζονται καὶ ὅσοι, συμφωνοῦντες νὰ δουλεύωσιν ἐπὶ μισθῷ, δὲν ἐργάζονται πιστῶς, ἀλλὰ διατρίβουσι τὸν καιρὸν τῆς ἐργασίας εἰς ἀργίαν καὶ οἱ προσαίται· οἱ ὅποιοι, ὄντες ὑγιεῖς καὶ δυνατοὶ ὑποκρίνονται ἀσθένειαν, ἢ προσποιῶνται ψευδῶς, ὅτι ἐδυστύχησαν· οἷον, ὅτι ἀπώλεσαν τὰ ὑπάρχοντα εἰς πυρκαϊάν, ἢ τὰ ἐστερήθησαν ἀπὸ ληστὰς (2) ἢ ὅσοι ζητοῦσιν ἐλεημοσύνην διὰ ψευδῆ ὀνόματα· οἷον, διὰ Νοσοκομεῖα, διὰ ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων κ.τ.λ. Πρὸς τούτους, καὶ ὅσοι με ὑπόκρισιν ἀγιότητος, ἢ πλάττοντες ἀσεβῶς λείψανα, καὶ εἰκόνας ἀγίων θαυματουργοῦ, πλανῶσι τὸν ἀπλοῦν λαόν, καὶ συναζοῦσι χρήματα ἢ ὅσοι με κολακείας, καὶ παντοίους τρόπους πανουργίας λαμβάνουσι τίποτε ἀπὸ τὸν πλοσίον. Εἶναι καὶ ἄλλοι διάφοροι τρόποι κλοπῆς, τοὺς ὁποίους δύναται πᾶς ἕνας νὰ συμπεράνη ἀπὸ τὰ μέχρη τοῦδε εἰρημένα.

Ἀναγκαῖον δὲ εἶναι νὰ ἤξεύρωμεν, ὅτι ἡ κλοπὴ δὲν εἶναι τρόπος (νὰ συγχωρηθῆ, ἂν δὲν ἀποδώσῃ τις πρῶτον τὸ ἀλλότριον, ἢ (ὅταν ἡ ἀπόδοσις ἦναι ἀδύνατος) ἂν δὲν ἀναπληρώσῃ τὴν ζημίαν κατ' ἄλλον τρόπον. Ἄν παραδειγμάτων χάριν δὲν δύναται τις νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ κλοπιμαῖον (3), διὰ τὴν ἀκραν αὐτοῦ πτωχείαν καὶ ἔνδειαν εἰς τοιαύτην περίστασιν, δέχεται ὁ Θεὸς τὸ τοιοῦτον τὴν ἄδολον ἐπιθυμίαν τῆς ἀποδόσεως, ἠνωμένην μετὰ τὴν εἰλικρινῆ μετάνοιαν καὶ ὁμολογίαν τῆς ἀμαρτίας. Κατ' ἄλλον τρόπον δὲν συγχωρεῖται τὸ τοιοῦτον ἀμάρτημα· διότι ὅστις δὲν θέλει νὰ ἀποδώσῃ τὸ ἀλλότριον, δεικνύει μετὰ τοῦτο, ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὴς ἡ μετάνοιά του.

ἐπιστολ. Γενναδίου τοῦ Πατριάρχου κατὰ Σιμωνίαν αὐτῷ. Σελ. 187. διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τοσαύτους Ἀποστολικούς καὶ Συναδικούς κανόνας κατ' αὐτῆς, τοὺς ἐπιείκως ζήτησεν αὐτῷ. Σελ. 6, 7, 20, 23. Ὁ δὲ Ἀυτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς ἐνομαθέτησεν ἔπειτα νὰ μὴ λαμβάνωσιν οἱ χειροτονούμενοι περισσότερον παρά νόμιμα χρυσοῦν ἐν παρά Ἀναγνώστου, τρία παρά Διακόνου, καὶ τρία παρά Ἱερέως, αὐτῷ. Σελ. 121.

1) Κολάζουσιν οἱ πολιτικοὶ νόμοι τὸ πλαστὸν μὲ περιορισμὸν καὶ τελείαν δήμευσιν. Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 72.—2) Ἐνταῦθα ἀνάγονται καὶ αἰ μετὰ δόλου χρεωκοποῖται, ἤγουν τὸ νὰ προσποιηθῆ τις δυστυχίαν, διὰ νὰ μὴ πληρώσῃ τοὺς δανειστάς του. Αὕτη εἶναι μία κλοπὴ τοσοῦτω περισσότερον ἐπιφεγος, ὅσον ὁ ἀδικοῦμενος δύναται δυσκολώτερον νὰ τὴν φυλαχθῆ καὶ ὁ τοιοῦτος δόλιος χρεωκόπος ὑπόκειται δικαίως εἰς ἔλην τὴν ἀυστηρότητα τῶν Θεῶν καὶ τῶν Πολιτικῶν νόμων. Κλέπται πρὸς τούτους λογίζονται, καὶ ὅσοι μετακινῶσι τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὰ ὀφφικιά των ἢ τοὺς ἐκβάλλουσιν ἀπὸ τοὺς οἴκους ἢ τὰ ἐργαστήρια, αὐξάναντες τὸ ἐνείκιον ἢ ἀδικοῦσι καθ' οἷον δῆποτε τρόπον τὸν πλοσίον.—3) 1. Ὁ παλαιὸς νόμος διορίζει τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κλεμμένου εἰς τὸ διπλοῦν, τετραπλοῦν, ἢ πενταπλοῦν, κατὰ τὰς περιστάσεις, ἴδε Ἐξοδ. κβ', 1—4. Οἱ Ῥωμαῖκοὶ νόμοι καταδικάζουσιν τὸν κλέπτην εἰς ἀπόδοσιν τοῦ τετραπλοῦ, ἔταν ἡ κλοπὴ ἦναι φανερά (ἴδε Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 56.) καὶ τοῦτο μοι φαίνεται νὰ ἀνίτηται καὶ ὁ Ζακχαῖος, Λουκ. ιβ', 8. Ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπόδοσιν ἀπλῶς τοῦ κλοπιμαίου, ἠνωμένην μετὰ τὴν ἀληθῆ τοῦ κλέπτου μετάνοιαν.

Ποιοὶ ἁμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν;

Διὰ τὴν μὴ πέσωμεν εἰς τὴν αἰσχρὰν ταύτην, καὶ ὀλέθριον τῆς κλοπῆς ἁμαρτίαν, πρέπει νὰ φυλαττώμεθα ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννᾶται ἡ κλοπὴ· Αὐτὰ εἶναι ἡ φιλοκέρδεια, ἢ γουὸν ἢ ἀκόρετος ἐπιθυμία τοῦ νὰ συνάξῃ τις χρήματα καὶ ὑπάρχοντα· καθὼς πρὸς τοῦτοις ἡ ὀκνηρία καὶ ἡ ἀργία. Ὁ φιλοκέρδης δὲν ἀρκεῖται εἰς τίποτε· νομίζει συγκεχωρημένα ὅλα τὰ μέσα· φθάνει μόνον νὰ τοῦ προξενῶσι κέρδος, καὶ αὐξήσῃ τῶν ὑπαρχόντων του. Ὁ δὲ ἀργὸς καὶ ὀκνηρὸς καταπᾶ εἰς πτωχείαν· καὶ ἀναγκάζεται, τέλος πάντων, νὰ ζῆ διὰ τῆς κλοπῆς. Διὰ τοῦτο χρεωστῆται πᾶς ἕνας νὰ ἐργάζεται τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα μετ' ἐπιμελείας, καὶ νὰ πορίζῃ τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα διὰ τῆς ἐργασίας καὶ φιλοπονίας (1). Καλλιώτερον εἶναι νὰ ἔχῃ τις ὀλίγον μὲ τιμὴν, παρὰ πλοῦτον μέγαν μὲ ὄνομα κλέπτου καὶ ἀτίμου ἀνθρώπου. Πρὸς τοῦτοις ἅς ἐλπίζῃ πᾶς ἕνας εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ· ἡ ὁποία, καθὼς λέγει τὸ Εὐαγγέλιον (2), τρέφει καὶ αὐτὰ τὰ εὐτελέστατα πετεινὰ, καὶ στολλίζει τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, τὰ ὁποῖα ταχέως μαραίνονται. Πῶσω μᾶλλον θέλει προνοήσῃ δι' ἡμᾶς, ὁπόταν ἐλπίζωμεν ἀκαταπαύστως εἰς τὴν ἀγαθότητά του, καὶ συλλογίζομεθα συνεχῶς, ὅτι ἡ ἔλλειψις τοῦ τιμίου καὶ εὐσυνειδήτου ἀνθρώπου θέλει ἀναπληρωθῆ εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

§. 13. Ἡ ἐνάτη ἐντολὴ προστάσσει νὰ μὴ ψευδῶμεθα, μήτε νὰ βλάπτωμεν τὸν πλησίον διὰ τῆς γλώσσης.

Ἡ γλῶσσα, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· Ἰάκωβος ὅταν δὲν χαλιναγωγῆται, μήτε κυβερνᾶται ὑπὸ τοῦ λόγου, δύναται νὰ προξενήσῃ μεγάλα κακά. Διὰ τοῦτο, καθὼς λέγει ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος· «Ἐἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ· δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα», κεφ. 3.

Διάφοροι τρόποι καταλαλιᾶς.

Βλάπτει δὲ τὸν πλησίον ἡ κατάλαλος γλῶσσα κατὰ διαφόρους τρόπους·

1. Κατηγοροῦσα ψευδῶς ἐπὶ κριτηρίου, ἢ ἔμπροσθεν ἄλλων ἀνθρώπων, τὸν πλησίον· καὶ βλάπτουσα τοιοῦτοτρόπως αὐτὸν εἰς τὰ ὑπάρχοντα, τὴν τιμὴν, ἢ τὴν ὑγίειαν. Τὸ γένος τῶν τοιούτων ψευδοκατηγόρων καὶ συκοφαντῶν εἶναι γένος διαβολικόν· καθότι ὁ διάβολος εἶναι (κατὰ τὸ ὄνομά του) συκοφάντης· καὶ, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, ψεύστης, καὶ πατὴρ τοῦ ψεύδους. Ἰωάν. ἡ. 44. (3).

(1) «Ὁ κλέπτων, μηκέτι κλεπτέτω· μᾶλλον δὲ κοπιᾶτω, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσίν· ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι» Ἐφεσ. δ'. 28. — 2) Λουκ. ιβ', 24—30.

(3) Ὅστις νομίζει ὅτι τὸ ψεῦδος εἶναι συγκεχωρημένον, ὁσᾶκι γίνεται πρὸς ὠφέλειαν τοῦ πλησίον, ἅς ἀναγνώσῃ τοῦ Ἀποστόλου τὰ λόγια· «Μὴ ποιήσωμεν τὰ κακά ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ» Ρωμ. γ', 8. Ὁ Θεῖος νόμος καταδικάζει τὸν ψευδομάρτυρα εἰς τὴν ταυτοπαθείαν, Δευτερονομ. ιβ'. 16—21, καὶ ἀπαγορεύει τὴν συκοφαντίαν, Ἐξεδ. κγ'. 4. 7. Λευγ. ιβ'. 41. τὴν κατάλαλιαν, Ματθ. ζ', 4—5. Δ', Κορινθ. γ'. 10. Ἰάκωβ. δ', 11. 12. καὶ τὸ ψεῦδος, ψαλμ. ε', 6. 13. 2. Μερουμ. ιβ', 23. Ἐφεσ. δ', 45. Ἀποκαλύψ.

2. Ὡσαύτως, καὶ ὅταν οἱ κριταί, ἢ ἀπὸ προσωπολήψιαν, ἢ διὰ τὸ νὰ μὴν ἐξήτασαν ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα, παροῦσιν ἄδικον κρίσιν κατὰ τινος· διὰ τῆς ὁποίας προξενουσι δυστυχίαν ἢ θάνατον εἰς τὸν πλησίον· καὶ ὑβρίζουσι τὸν Θεόν, τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα φέρουσι ἐπὶ τοῦ κριτηρίου (1).

3. Ἐναντίον εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν εἶναι καὶ ὅλα τὰ χλευαστικά καὶ ὑβριστικά λόγια· οἷον, ὁπότεν περιπαλῆζαι καὶ χλευάζη τις τὸν πλησίον· περιγελᾷ τὰ ἐλαττώματα τοῦ σώματος ἢ τοῦ νοῦς του· τὸν καταφρονῆ με λόγους χλευαστικούς (2), παρεξηγῆ τοῦ λόγους καὶ τὰς πράξεις του, καὶ συναγῆ ἀπὸ αὐτοῦ ὀλέθρια συμπεράσματα (3)· τὸν ἐλέγχει διὰ τὰ πταίσματά του ὄχι μὲ σκοπὸν νὰ τὸν διορθώσῃ ἀτιμάζη τὸ καλὸν αὐτοῦ ὄνομα μὲ φλυαρίας χάριτος (4), ἢ πράττει ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων αὐτοῦ δυσφημεῖται ἢ τιμῆ καὶ τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ πλησίον. Ἡ δυσφημία γίνεται προσέτι καὶ μὲ κρύφιον τρόπον· καθὼς ὁπότεν κρύπτη πανούργως ὁ κατάλαλος τὴν κατὰ κρίσιν ὑποκάτω εἰς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἐπαίνου· ἢ λαλῆ περὶ τοῦ πλησίον ἀλληγορικῶς, καὶ μὲ τρόπον, ὥστε νὰ δώσῃ εἰς ἄλλους ἀφορμὴν νὰ τὸν κατακρίνωσιν· ἢ καὶ σπουδάζη νὰ δώσῃ εἰς ἄλλους ὑποψίαν κατὰ τοῦ πλησίον, ὡς ἂν ἐμπίπτει λόγος περὶ αὐτοῦ, μὲ μόνον τὸ σήκωμα τῶν ὤμων, τὴν κίνησιν τῆς κεφαλῆς, ἢ τὸν γέλωτα. Ὁ τοιοῦτος κατακρίνει τὸν πλησίον αὐτοῦ μὲ μόνην τὴν σιωπὴν· καὶ ἡ τοιαύτη κατακρίσις εἶναι τοσοῦτον ἀδικωτέρα, ὅσον προέρχεται ἀπὸ κακὴν καὶ πανούργον καρδίαν (5).

κά, 8. ὡς ἀντιφερόμενα εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην· ἢ ὅποια χρεωστῆ ὄχι μόνον νὰ μὴ λαλῆ κακῶς κατὰ τὸν πλησίον, ἀλλὰ μῆτε νὰ ὑποπτεύεται, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Α', Κορινθ. ιγ', 5. Κατὰ τοὺς πολιτικούς νόμους, ὁ συκοφάντης κολάζεται μὲ τὴν ἀτιμίαν καὶ ἔξοριαν, ἢ ἐνέχεται εἰς τὴν ταῦτοπάθειαν, Σύνοψ. Ἀπταλειάτ. τίτλ. 54.

1) Ἴδε Λευίτ. ιθ', 15.— 2) Ἀπότ. ιδ' καὶ Ματθ. ε', 22.— 3) Ἦ ἐκ τῆς συκοφαντίας βλάβη εἶναι τοσοῦτον βαρυτέρα ἀπὸ τὴν βλάβην, ἥτις προξενεῖται ἐκ τῆς κλοπῆς, ὅσον ἢ διόρθωσις εἶναι δυσκολωτέρα. Ὁ κλέπτης ὅταν μετανοήσῃ εὐκρινῶς, καὶ ἀποδώσῃ τὸ κλοπιμαῖον, ἐλευθερωθῆ ἀπὸ πᾶσαν ἐνοχλήν. Ὁ συκοφάντης, ἀφ' οὗ μετανοήσῃ διὰ τὸ κακόν, τὸ ὅποιον ἐπροξένησεν εἰς τὸν πλησίον, χρεωστῆ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ψευδῶς ἐκατηγόρησε τὸν πλησίον, ἐνώπιον εἰς ἔλους ἐκείνους, ὅσοι ἤκουσαν τὴν συκοφαντίαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως· καὶ τοῦτο πόσον εἶναι δύσκολον (διὰ νὰ μὴν εἰπῶ ἀδύνατον), εὐκόλως τὸ καταλαμβάνει πᾶς ἕνας. Διὰ τοῦτο ἄπεχε, ὡ συκοφάντα, βετίς ἂν ἦσαι, ἀπὸ τὸ νὰ κλέπτης τὴν τιμὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν ὁποίαν ἴσως δὲν θέλει δυνθῆς ποτὲ νὰ ἀποδώσῃ.— 4) Ὅτως ὀνομάζουσιν οἱ Νομικοὶ τὰς ἐγγράφους καὶ ἀδεσποῦτους κατὰ τινος κατηγορίας, ὅποιας εἶναι αἱ κοινῶς λεγόμεναι rasquinates, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἴδε Σύνοψ. Ἀπταλειάτ. τίτλ. 88. περὶ φλυαρίας χάριτος.— 5) Ἐνταῦθα ἀνάγονται καὶ αἱ ἄμετροι κατηγορίαι, καὶ τὸ ἄλογον μίσος κατὰ τῶν ἑτεροθρήσκων, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν ταλιπιῶρων Ἰουδαίων. Πολλοὶ βδελύττονται ἔλους ἐκείνους, ὅσοι δὲν φρονοῦσι κατ' αὐτούς· ὅταν ἔπρεπε νὰ μιμῶνται τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου τὴν ἐν τῶς βασιλικῆν νοουθεσίαν. Ὁμοθεμεῖν μὲν, μὴ ὁμοδογματεῖν δέ. Εἶναι ὄχι μόνον συγκεχωρημένον, ἀλλὰ καὶ πρέπον τὸ νὰ ἀποστρέφουσι τὰ κακὰ δόγματα τῶν ἄλλων· ἀλλ' εἶναι κακίαι ἐσχάτης τὸ νὰ μισῆ τὸν ἀδελφόν σου, διότι δὲν φρονεῖ, ὡς ὑβρίζῃ ἢ νὰ τύπτῃ ἕνα πτωχόν Ἰουδαίου, διότι ἐσταύρωσαν οἱ πατέρες του τὸν πρῶτον Ἰησοῦν· τὸν ὁποῖον μιμώμενος, ἔπρεπε νὰ λέγῃς· Πάτερ ἄφες αὐτοῖς. Ἠξέρεις, τί κερδαίνει, χριστιανῆ, ἀπ' αὐτὸ τὸ ἄλογον μίσος; βραδύνεις τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὸν ἀναγκάζεις νὰ βλασφημῆ, καὶ γίνεσαι ἐνοχος τῆς ἀπωλείας του. Ἄν ἔχῃς ζῆλον Θεοῦ, ἀνάγκωθι μὲ προσοχὴν ἔλον τὸ ἐνδέκατον κεφ. τῆς πρὸς Ῥωμαίους· καὶ καθὼς ὁ Παῦλος ὀνομάζει τοὺς Ἰουδαίους ἐθροὺς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἀγαπητοὺς δὲ διὰ τὸν πατέρα, αὐτῶ λέγει καὶ σὺ δι' ἔλους τοὺς ἑτεροθρήσκους· ἐχθροὶ κατὰ τὰ δόγματα, ἀγαπητοὶ διὲ δὲ τὸν κοινόν ἡμῶν Θεόν καὶ Πατέρα.

Πῶς δύναται τις νὰ ἀποφύγῃ τὸ ψεῦδος;

Θέλεις νὰ φύγῃς ταύτην τὴν ἁμαρτίαν; ἐνθυμοῦ πάντοτε ταῦτα τὰ λόγια ὃ σὺ μοῖσε, ἐπέβη μὴ ποιήσης καὶ ἄς ᾔσαι βέβαιος, ὅτι ὅσοι βλάπτουσι τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον, μετὰ τὴν ἀχαλίνωτον αὐτῶν γλῶσσαν, ἢ εἶναι συνειθισμένοι νὰ ψευδολογῶσι, θέλει λάβωσι ὅμοιαν τὴν ἀμοιβὴν ἀπὸ τοὺς ἄλλους (1)· καὶ θέλει νομισθῶσιν ἐξ ἅπαντος ἄτιμοι, ἀκατάστατοι καὶ πεφυσικωμένοι. Ὅθεν πρέπει πᾶς ἕνας νὰ ἔχῃ, καθὼς λέγει ὁ Σειράχ (2), τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν καρδίαν, καὶ ὄχι τὴν καρδίαν εἰς τὴν γλῶσσαν, καὶ νὰ παρακαλῇ τὸν Θεὸν μετὰ τοῦ Δαυὶδ· «Θεὸς Κύριε φυλακὴν τῷ στόματί μου καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου» (3). Ὁ ἄνθρωπος χρεωστεῖ νὰ ἀνοίγῃ τὸ στόμα του εἰς ἕμνον καὶ δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, εἰς ἀνυπόστολον ὁμολογίαν τῆς ἀληθείας, εἰς τὸ νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ καλὸν ὄνομα καὶ τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον, ἐναντίον εἰς τὰς συκοφαντίας καὶ ψευδοκατηγορίας τῶν ἄλλων, εἰς τὸ νὰ ἐπαινῇ τὰς ἀρετάς καὶ τὰ προτερήματα τοῦ πλησίον, καὶ εἰς τὸ νὰ τὸν νοθεύῃ καὶ νὰ τὸν σύρῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν φιλικῶς, καὶ μετὰ σκοπὸν διορθώσεως.

§. 14. Ἡ δεκάτη Ἐντολὴ ἐμπεριέχει μίαν ἐντελῆ ἐξήγησιν ὁλῶν τῶν προειρημένων ἐντολῶν, καὶ προστάσσει ὄχι μόνον νὰ μὴ πράττωμεν τὸ κακόν, ἀλλὰ μῆτε νὰ τὸ ἐπιθυμῶμεν κατὰ διάνοιαν.

Φανερά εἶναι ἐκεῖνα τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου· «Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι» Ματθ. ιε, 19. Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἐμποδίζων, εἰς τὴν παρούσαν ἐντολὴν, τὰς ἀθεμίτους καὶ αἰσχροὺς τῆς καρδίας ἐπιθυμίας, ἐμποδίζει τὸ κακόν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀποφράττει (διὰ τὸ εἶπω οὕτω) τὴν πηγὴν τῆς ἀσεβείας. Ὅθεν, ἐπειδὴ εἰς τὴν πέμπτην ἐντολὴν προστάσσει νὰ τιμῶμεν τοὺς ὑπερκειμένους· εἰς τὴν δεκάτην ταύτην θέλει, ὅτι καὶ νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ἀπὸ καρδίας. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἕκτην ἐμποδίζει τὸ νὰ φονεύωμεν, ἢ νὰ κακοποιῶμεν τὸν πλησίον· εἰς τὴν παρούσαν κωλύει καὶ αὐτὴν τὴν θέλησιν τοῦ νὰ τὸν κακοποιήσωμεν, καὶ πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἔχθραν κατ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἑβδόμην προστάσσει τὴν ἐγκράτειαν ἀπὸ τὰς ἀνόμους σαρκικὰς μίξεις· εἰς τὴν παρούσαν ἐμποδίζει καὶ αὐτὰς τὰς ἀθεμίτους ἐπιθυμίας καὶ κλίσεις. Καὶ ἐπειδὴ, τέλος πάντων, εἰς τὴν ὀγδόην καὶ ἐνάτην ἐμποδίζεται τὸ νὰ σφετεριζῆται τις τὸ ἀλλότριον, ἢ νὰ βλάβῃ τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον· εἰς τὴν παρούσαν δὲν συγχωρεῖται μῆτε τὸ νὰ τὸ συλλογισθῇ τις κατὰ διάνοιαν (4).

Τέλος τῆς ἐξηγήσεως τῶν ἐντολῶν.

Εἰς τὰς ἀγίας ταύτας τοῦ Θεοῦ ἐντολάς περιέχονται αἱ αἰώνιοι ἀλήθειαι.

1) Ἴδε Ματθ. ζ', 2.— 2) Οὕτως ἔχει τὸ ῥητὸν τοῦ Σειράχ· «Ἐν στόματι μαρῶν ἢ καρδία αὐτῶν, καρδία (ἰσ. καρδιά) δὲ σφῶν στόμα αὐτῶν» κεφ. κα' 26.— 3) Ψαλ. ρμά, 3. Τὸ ἕβρ. «θ' K. φ, τ, σ, μ. φύλαξον τὴν θύραν τῶν χειλέων μου». — 4) Ἴδε Ρωμ. ζ', 7. 8. Ἰακώβ. ἀ, 14. 15. Ἐντεῦθε ἀνάγεται καὶ ὁ φθόγος Ματθ. κ', 5.

Θεοί, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀκολουθῶμεν ὡς κανόνα τέλειον τῆς Θεαρέ-
στου διαγωγῆς. Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, ὅσοι γυμνάζονται, νύκτα καὶ ἡ-
μέραν, εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου (1)· ὅσοι κρατοῦσι τὴν ἀρετὴν ὡς μέγα
κειμήλιον, χαίρουσιν εἰς αὐτὴν, καὶ εὐρίσκουσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἀμοιβὴν
τῶν καλῶν ἔργων, ἤγουν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ γαλήνην τῆς συνειδήσεως·
μάλιστα δὲ, διότι αὐτὸς ὁ Θεὸς θέλει ἀνταγαπήσῃ μετ' ἀγάπην αἰώνιον ἐ-
κείνους, ὅσοι τὸν ἀγαπῶσι, καὶ θέλει ἐνωθῆ αἰώνιος μετ' αὐτοὺς, καὶ θέλει
χαρῖσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνεκλάλητον μακαριότητα· καθὼς λέγει ὁ Σωτὴρ·
«Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει· καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει
αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν» (2).
Χρεωστῆ μὲ ὅλον τοῦτο πᾶς ἕνας, ὅσον τέλειος καὶ ἂν ᾖ εἰς τὴν πλή-
ρωσιν τῶν Θεῶν ἐντολῶν, καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν, νὰ συλλογίζεται πάντοτε,
ὅτι αὐτὸ εἶναι καρπὸς τῆς συνεργούσης τοῦ Θεοῦ χάριτος, ὅτι ὅλαι ἡμῶν
αἱ ἀρεταὶ εἶναι ἐλλειπειᾶς· καὶ ἐπομένως νὰ μὴ ἐπαίρεται κατ' οὐδένα
τρόπον· ἐξ ἐναντίας νὰ ἔχη πάντοτε κατὰ νοῦν ταῦτα τοῦ Εὐαγγελίου
τὰ λόγια· «Ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε, ὅτι
δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὅτι ὁ ὀφειλομεν ποιῆται, πεποιθήκαμεν» (3). Οὐαὶ
ἴμως εἰς τοὺς καταφρονητὰς τοῦ Θεοῦ θελήματος! οἱ ὅποιοι προτιμῶσι
τὰς ἐπιγείους ἡδονὰς ἀπὸ τὰς πνευματικὰς καὶ Θεῖας· φεύγουσι τὴν ἀρε-
τὴν, καὶ γίνονται, ὡς ἄλογα κτήνη, δοῦλοι χαμερπεῖς τῶν ἰδίων παθῶν.
Ἡ πρόσκαιρος αὐτῶν ζωὴ εἶναι θάνατος περισσότερο παρὰ ζωὴ· καὶ ἡ
δυστυχία των εἶναι τοσοῦτον φρικωδέστερα ὅσον δὲν παύει μετ' ἡμῶν πα-
ροῦσαν ζωὴν, ἀλλὰ θέλει παραδοθῶσιν εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν· εἰς τὴν
ἥτις ὅποῖαν τοὺς ὁ νόμος, τὸν ὅποιον παρέβησαν, θέλει μαρτυρήσῃ κατ' αὐτῶν
καὶ θέλει τοὺς καταδικάσῃ· καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστ. «Ὅσοι ἐν νόμῳ ἡμαρ-
τον, διὰ νόμου κριθήσονται.» Ρωμ. 6', 12.

§. 15. Εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν Θεῶν ἐντολῶν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ
συνεργούσα τοῦ Θεοῦ χάρις (α), ἡ ὁποία ἀποκτᾶται, καθὼς καὶ ὅλα
τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ, διὰ τῆς θερμῆς προσευχῆς. (β).

(α) Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ τὰς Θεῖας ἀληθείας,
μήτε νὰ ἐκλέξῃ τὸ τελειότατον ἀγαθόν, καθὼς ἐδείχθη ἱκανῶς ἀνωτέρω·
ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἀναπληρώσῃ αὐτὴν τὴν ἐλλειψιν ἢ παντοκρατορικὴ
δύναμις τοῦ Θεοῦ, φωτίζουσα τὸν νοῦν του εἰς τὴν κατάληψιν τῆς σωτη-
ριῶδους ἀληθείας, καὶ παρακινούσα τὴν καρδίαν του εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς
ἀληθοῦς εὐδαιμονίας. Τὸ Εὐαγγέλιον ὄχι μόνον μᾶς διδάσκει τὴν ἀνάγ-
κην ταύτην, ἀλλὰ καὶ μᾶς βεβαίωσι, ὅτι ὁ πολυεύσπλαγχνος Θεὸς εἶναι
πάντοτε ἑτοίμος εἰς τὸ νὰ μᾶς βοηθῇ κατ' ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς σω-
τηρίαν ἡμῶν· «Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθαι ποιεῖν οὐδὲν» λέγει ὁ Σωτὴρ· καὶ
«Καθὼς τὸ κλημα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐάν μὴ μείνῃ
ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς ἐάν μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε» Ἰωάν. 15, 4, 5.
Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «Πεποιθήσῃν δὲ τοιαύτην ἔχο-

1) Ψαλμ. 1, 2. — 2) Ἰωάν. 15, 23. — 3) Λουκ. 15, 10.

μεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν, οὐχ' ὅτι ἱκανοὶ ἐσμέν ἐφ' ἑαυτῶν λογισασθαι τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν· ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ» Β', Κορινθ. γ', 4. 5. Ἡ ἀνεξίκακος αὐτῆ καὶ φιλευσπλαγχνος θέλησις τοῦ Θεοῦ μᾶς βοήθει ὄχι μόνον εἰς τὰ πνευματικά, ὅσα μᾶς ὀδηγοῦσιν ἀμέσως εἰς τὴν ὁδὸν τῆς αἰωνιώτητος· ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς λοιπὰς περιστάσεις τῆς παρουσίας ζωῆς. Ὅτι διὰ τὸ νὰ ᾖ ἡμεῖς ὕψιστος δεσπότης τῶν ἀπάντων, καὶ καθορᾷ τὰ πάντα ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς δόξης αὐτοῦ· χορηγεῖ κατὰ τὴν σοφίαν αὐτοῦ θέλησιν εἰς ἕκαστον κτίσμα, ὅσα ἀνήκουσι καὶ εἶναι ἀναγκαῖα εἰς αὐτό. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος· «Πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἀνωθεν ἐστί, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φῶτων» κερ. α' 17. Διὰ νὰ ἡμεῖς λοιπὸν πάντοτε μέτοχοι τῶν δωρημάτων τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς, πρέπει νὰ ὑψοῦμεν πρὸς αὐτὸν τὴν καρδίαν ἡμῶν, καὶ νὰ τὸν παρακαλῶμεν διὰ προσευχῆς θερμότητος. Διότι ἀγκαλιὰ γινώσκῃ ὁ Θεός, καὶ χωρὶς τῆς προσευχῆς, τὴν χρείαν ἡμῶν καὶ μέριμναν, καὶ τί πρέπει νὰ δώσῃ εἰς ἕκαστον· δὲν λαμβάνει ὁμῶς πολλὰκις ὁ ἄνθρωπος τὸ ποθούμενον, ἂν δὲν κερδίσῃ (διὰ νὰ εἴπω οὕτω) τὴν φιλευσργετικὴν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς θέλησιν, διὰ τῆς θερμῆς προσευχῆς, καὶ διὰ τῆς εὐσεβοῦς καὶ εἰλικρινοῦς καρδίας (1).

(6) Ἡ προσευχὴ εἶναι μιὰ ὕψωσις τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεόν μετὰ δεήσεως τῶν, ὅσα συντελοῦσιν εἰς τὴν σωτηρίαν ψυχῆς. Διὰ νὰ ᾖ ἡ προσευχὴ Θεάρεστος καὶ δραστήριος, ἀναγκαῖον εἶναι· 1), Νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνα μόνον, ὅσα διέταξεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον (2). Διότι, καθὼς δὲν δύναται νὰ ἤξεύρῃ, τί εἶναι χρήσιμον εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ εὐδαιμονίαν, ὅστις δὲν ἐφωτίσθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὕτω δὲν ἤξεύρει μήτε τί πρέπει νὰ ζητήσῃ παρὰ Θεοῦ. Τοῦτο βεβαίως ὁ μέγας Ἀπόστολος λέγων· «Τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν· τὸ γὰρ τί προσεζήμεθα καθὸ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερέντυγχανε ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις» Ῥωμ. ἡ, 26. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα μᾶς ἐδίδαξεν εἰς τὴν Γραφήν, ὅτι πρέπει νὰ ζητῶμεν πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην, τούτέστι τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐνωθῶμεν με αὐτόν. Ταύτην τὴν σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς· πρέπει νὰ ζητῶμεν ἀπεριορίστως, πιστεύοντες ἀδιστακτικῶς ὅτι ἡ τοιαύτη προσευχὴ εἶναι εὐάρεστος εἰς τὸν Θεόν· τὰ δὲ λοιπὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ· οἶον, υγιείαν, μακροβιότητητα, πλοῦτον, τιμὴν, καὶ τὰ πρὸς τὴν χρείαν, πρέπει νὰ ζητῶμεν παρὰ Θεοῦ, με τούτον τὸν περιορισμόν· ἂν δὲν ᾖ ἡμεῖς ἐνάρτια εἰς τὸ ἅγιόν του θέλημα, καὶ ἂν γινώσκῃ διὰ τῆς ἀπίστου αὐτοῦ γνώσεως, δεῖ εἶναι ὠφέλιμα εἰς ἡμᾶς. 2), Πρέπει νὰ προέρχεται ἡ προσευχὴ ἀπὸ καρδίας ζεύσεως καὶ εὐλαβοῦς, με ὁμολογίαν ἀνυπόκριτον τῆς ἡμετέρας ἀθλιότητος καὶ δυστυχίας· καθὼς εἶπεν ὁ ἄσπυτος υἱός, ἀφ' οὗ

(1) Τὸ νὰ προσευξώμεθα εἶναι ἐντολὴ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· «Ἐπικάλουσαί με (λέγει) ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελεύμαι σε, καὶ δοξάσεις με» Ψαλμ. γ', 15. καὶ πάλιν· «Δίνετε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε, κρούετε, καὶ ἀνοίγησεται ὑμῖν» κ.τ.λ. Ματθ. 5', 7. — (2) Ἰδε Ματθ. 5', 7—15. 33.

ἦλθεν εἰς ἑαυτὸν· ἀπόσοι μισοῖοι τοῦ πατρὸς μου περισσύνουσιν ἄρτων· ἐγὼ δὲ λιμῶ ἀπόλλυμαι.» Λουκ. ιβ', 17. Διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει, μήτε δύναται νὰ ἔχη τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ· ὅθεν ἔπρεπε νὰ ἀπολεσθῇ, ἂν ὁ οὐράνιος Πατὴρ δὲν ἤνοιγε τὴν εὐσπλαγγον αὐτοῦ χεῖρα. 3), Πρέπει ὅλοι ἡμῶν αἱ προσευχαὶ νὰ θεμελιούνται εἰς τὴν ἀξιωμασίαν τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (1), καὶ πρέπει νὰ πιστεύωμεν ἀδιστακτικῶς, ὅτι μόνος ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθὲν αἷμά του, εἶναι δυνατόν νὰ κινήσῃ τὸν εὐσπλαγγον Θεὸν εἰς τὸ νὰ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς τὰ αἰτήματα, εἰδὲ μὴ, δὲν ἔχει κάμειαν δύναμιν ἢ προσευχὴ ἡμῶν, ὡς ἐκπορευομένη ἀπὸ καρδίαν ἀμικρωλὸν, καὶ χεῖλην ἀκάθαρτα. Σαφέστατα λαλεῖ περὶ τούτου ὁ Σωτὴρ ἁμῶν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃτε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν.» Ἰωάν. ιγ', 23. Τὸ αὐτὸ ἀποδεικνύει ἀναντιρρήτως καὶ ὁ Ἅγιος Παῦλος, λέγων· ἁ Ὅσως τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται;» Ῥωμ. ἡ, 32. (2).

§. 16. Εἰς τὴν ἐπομένην Κυριακὴν προσευχὴν περιέχονται ὅλα, ὅσα πρέπει νὰ ζητῶμεν ἀπὸ τὸν πολυεὐσπλαγγον Θεὸν προσευχόμενοι·

«Πατέρ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,

» Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου·

» Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου·

» Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

» Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον.

» Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν

» τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

» Καὶ μὴ εἰσεδέχῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ·

» Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν!»

Ἄγκαλὰ, ἡ παροῦσα προσευχὴ, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἔχει σαφῆς καθ' ἑαυτήν· δὲν θέλει ὅμως εἶ-

1) Ἴδε Ἰωάν. ιδ', 6. Α', Ἰωάν. ε', 2. Κεφ. 1 — 2) Διὰ τὸ ἦναι Θεάρετος ἢ προσευχὴ, πρέπει ὁ μὲν προσευχόμενος νὰ ἔχη, ἢ τὴν Θεοσεβίαν (Ἰωάν. θ', 31.), β', τὴν ἀγάπην Μάρκ. ιβ', 28. ἢ δὲ προσυχὴ νὰ γίνεται ἀ), μὲ προσυχὴν, ἦγον νὰ μὴ περισπᾶται εἰς ἄλλους λογισμοὺς ὁ προσευχόμενος (Ἰσαΐου κβ', 13.), β'), μὲ θερμότητα, ἦγον νὰ ζητῇ παρά Θεοῦ ἐκ καρδίας ζωῆς, ὅτι ἂν ζητῇ (Ἰακώβ. ε', 16.), γ'), μὲ ταπεινοφροσύνην, ἢ ὁποία πρέπει νὰ ἦναι ὅχι μόνον ἐνδὸν τῆς καρδίας, ἀλλὰ νὰ φαίνεται καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα διὰ τῆς εὐσεβήμονος γάσεως εἰς τὸν καιρὸν τῆς προσυχῆς (Λουκ. ιη', 14—14), δ'), μὲ πεποιθιστὴν, ἦγον πληροφορίαν, ὅτι θέλει εἰσακουσθῆ ἢ προσυχὴ (Ἐβρ. δ', 16. Ἰακώβ. α', 5, 6. Α', Ἰωάν. ε', 14.), 5), καὶ τελευταῖον μὲ ἐπιμονήν, τὴν ὁποίαν διδάσκει ὁ Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ ἀδίκου κριτοῦ, Λουκ. ιη', 1—8. Ἴδε καὶ Κολασσ. δ', 2. Α', Θεσσ. ε', 17. Ὅστις δὲν προσυχεται κατὰ τούτον τὸν τρόπον, μυκτηρίζει τὸν Θεόν· καὶ ἡ προσυχὴ του γίνεται εἰς ἀμαρτίαν.

ναι ἀνωφελῆς μία πλατυτέρα ἐξήγησις τῆς αὐτῆς, περιέχουσα ὅσα δύνανται νὰ ζητῆ ὁ ἄνθρωπος παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἐξήγησις τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,

Παντοδύναμε Θεὲ καὶ Δημιουργε, ὅστις κατ' οὐσίαν μὲν δὲν περιορίζεσαι εἰς κἀνένα τόπον, κατ' ἐξαιρετον δὲ φανέρωσιν τῆς δόξης σου κατοικεῖς εἰς τοὺς οὐρανοὺς, σὺ μᾶς ἀνέδειξας υἱοὺς ἀπὸ ἐχθρῶν σου, κατὰ τὴν ἀφατόν σου εὐσπλαγγνίαν, διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ μονογενοῦς Υἱοῦ σου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ¹⁾ καὶ κράξεις διὰ τοῦ πνεύματός σου ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν Ἀββᾶ ὁ Πατήρ⁽¹⁾ διὰ τῆς ὁποίας κραυγῆς μᾶς βεβαιοίς, ὅτι ταχύτερον ἤθελε λησμονήσωσιν οἱ ἐπίγειοι πατέρες τὰ ἴδια τέκνα, παρὰ σὺ, Πάτερ εὐσπλαγγνε! νὰ ἀποστραφῆς τὴν προσευχὴν ἡμῶν τῶν τέκνων σου, τοὺς ὁποίους υἱοθέτησας, καὶ νὰ μὴ κλινῆς τὰ ἰσά σου εἰς τὰς ἡμετέρας δεήσεις. Αὐτὴ σοῦ ἡ ἀγαθότης μᾶς θάρβυνοι εἰς τὸ νὰ σὲ ἐπικαλώθεμα μὲ πίστιν καὶ ταπεινοφροσύνην.

Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

Δίδαξον ἡμᾶς τὸ νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἀλήθειάν σου. Ἄνοιξον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, διὰ νὰ καταλάβωμεν τὰ θαυμάσια τοῦ νόμου σου⁽²⁾. Εἰρήνευσον τὴν Ἐκκλησίαν σου, ἥτις εἶναι θεμελιωμένη εἰς τὴν ἀλήθειαν· Φώτισον ὅλους τοὺς πλανωμένους, διὰ νὰ ἐπιστρέψωσιν ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς πλάνης εἰς τὴν ποιμνησιν σου, καὶ εἰς σὲ τὸν μόνον Ποιμένα. Ἀπομάκρυνόν μας ἀπὸ ὅλα τὰ κακὰ ἔργα, διὰ τῶν ὁποίων βλασφημεῖται τὸ ἅγιόν σου ὄνομα· καὶ φώτισόν μας νὰ αὐξάνωμεν καθ' ἑκάστην καὶ νὰ προκοπῶμεν εἰς τὴν ἀγάπην σου, καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν· διὰ νὰ βλέπῃ ὁ κόσμος τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα, καὶ νὰ δοξάσῃ σὲ τὸν ἐπουράνιον Θεὸν καὶ Πατέρα⁽³⁾.

Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου⁽⁴⁾.

Σὺ μετήγαγες ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους εἰς τὸ θαυμαστὸν σου φῶς⁽⁵⁾, καὶ πληροφόρησας τὴν καρδίαν ἡμῶν περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διὰ τῆς ἐλπίδος· Ἡμεῖς ὀδηγοῦμεθα ἐπὶ τῆς γῆς ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ τοῦ πνεύματός σου.

¹⁾ Γαλάτ. δ', β. ἰδὲ καὶ Ἰωάνν. α', 12. 13. Ῥωμ. ι', 17. Ἐφεσ. α', β.

²⁾ Ψαλμ. ριθ', 48. — ³⁾ Ματθ. ι', 19. — ⁴⁾ Τέσσαρες εἶναι αἱ βασιλείαι τοῦ Θεοῦ· ἡ πρώτη ὀνομάζεται βασιλεία τῆς φύσεως· κατὰ τὴν ὁποίαν βασιλεύει ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ κτίσματα καὶ πάντοτε ὡς δημιουργὸς καὶ προνοητὴς αὐτῶν. Ψαλμ. ργ', 19. 145. 12. Ἡ δευτέρα λέγεται βασιλεία τοῦ νόμου· κατὰ τὴν ἐποίαν ἐβασίλευεν ἑξαιρέτως ἐπάνω εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Ἡ τρίτη βασιλεία τῆς Χάριτος· ἥτις ἤρξατο μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος· ἔταν οἱ Ἀπίστολοι, λαβόντες τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ θεμελίωσαν τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, Ψαλμ. ρι, 2. Ἡ τετάρτη, βασιλεία τῆς Δόξης· ἥτις θέλει λάβῃ ἀρχὴν, ἔταν ἔλθῃ πάλιν ὁ Σωτὴρ μετὰ δόξης, διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἡ παρούσα αἴτησις τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ἔννοεῖται διὰ τὴν τρίτην καὶ τετάρτην βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ἤγουν τὸν παρακαλούμεν νὰ φανερώσῃ τὸ Εὐαγγέλιόν του εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ μᾶς ἀγιάσῃ ὅλους, καὶ τελευταίον νὰ ἔλθῃ πάλιν (ὁ Χριστὸς), διὰ νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὀλοτελῶς τὸν θάνατον, τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὸν διάβολον, καὶ νὰ μᾶς εἰσάξῃ εἰς τὸν Παράδεισον. — ⁵⁾ Α', Πέτρ. β', 9.

Σὺ δὲ ἐξάλειψον ὅλα τὰ σκάνδαλα, καὶ δεῖξον, ὅτι εἶναι ματαίᾳ πᾶσα κακὴ ἐπιχείρησις καὶ βουλὴ ἐναντίον τοῦ Εὐαγγελίου σου· διὰ τὸ νὰ δυναθῶμεν νὰ τελέσωμεν ἀνεμπόδιστως τὸν δρόμον ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ νὰ μετακιοθῶμεν ἀπὸ τὴν *κοιλίαν τοῦ κλαθυῶνος*, τὸν παρόντα κόσμον, εἰς τὴν μακαρίαν κατοικοίαν τῶν Ἀγίων· ὅπου εἶσαι τὰ πάντα ἐν πᾶσι.

Γενηθῆτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς (1).

Ἐπειδὴ ἡ διεφθαρμένη, καὶ διὰ τῶν ἐπιγειῶν φαινομένων ἀγαθῶν πεπωρωμένη, καὶ εἰς τὸ κακὸν ἐπιρρέπης ἡμῶν καρδίᾳ μᾶς πλανᾷ ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας· διὰ τοῦτο ὑποτάσσομεν τὴν διεφθαρμένην ἡμῶν θέλησιν εἰς τὴν ἀγαθὴν καὶ τελείαν σου θέλησιν (2), διὰ τὸ νὰ ὑπακούωμεν μετὰ χαρᾶς, καὶ χωρὶς γογγυσμοῦ εἰς τὰς προσταγὰς σου· καὶ νὰ πιστεύωμεν ἀδιστακτικῶς, ὅτι σὺ κυβερνᾷς ἐν σοφίᾳ, καὶ διεξάγεις ἐνδοξῶς τὰ πάντα. Ἐνδυνάμωσον τὴν ἀσθενεῖαν ἡμῶν, διὰ τὸ νὰ ἐπιτελῶμεν πιστῶς καὶ μὲ ζῆλον, ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ καθήκοντα, ὅσα διέταξας εἰς ἡμᾶς· καθὼς πληροῦσιν ἐν οὐρανῷ τὴν θέλησίν σου οἱ καθαροὶ καὶ ἅγιοι Ἄγγελοι (3).

Τὸν ἄρτον ἡμῶν τῶν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον (4).

Ἄλλ' ἐπειδὴ εὐρισκόμεθα ἔτι εἰς τὴν παρούσαν ἐπίπονον καὶ μοχθηρὰν ζωὴν, καὶ δὲν ἐξεδύθημεν ἀκόμη τὸ σκῆνωμα τῆς σαρκὸς, τὸ τόσον ἀσθενές καὶ ἀδύνατον, ἐπίβλεψον ἐν εὐμενεῖᾳ τὸ ἀσθενές αὐτὸ μέρος τῆς ἡμέτερας οὐσίας. Δὸς ἡμῖν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον εἰς ταύτην τὴν πρόσκαιρον ζωὴν. Χάριται ἡμῖν εὐκράτους καὶ καρποφόρου καιροῦ. Πλήθυνον τοὺς καρποὺς τῆς γῆς. Εὐλόγησον τοὺς κόπους καὶ τὴν τροφὴν ἡμῶν. Δὸς ἡμῖν ὑγεῖαν σώματος, διὰ τὸ νὰ γνωρίσωμεν ἐκ τούτου, ὅτι σὺ εἶσαι ἡ πηγὴ παντομάταιου, καὶ ὅτι χωρὶς τῆς εὐλογίας σου ματαίᾳ εἶναι ἡ ἐπιμέλεια, μάταιοι οἱ κόποι καὶ αἱ ἐρίμναι ἡμῶν (5).

Καὶ ἄρες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν (6).

Ἐπειδὴ λαμβάνομεν παρὰ σοῦ ἀναριθμήτους εὐεργεσίας, εὐχαριστοῦμεν σε ὡς δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ· ἀλλ' ὄχι κατ' ἀξίαν. Ἡμεῖς παραβαίνομεν καθ' ἑκάστην τὸν σωτηριῶδή σου νόμον, καὶ δὲν ὑποτασσόμεθα εἰς τὸ ἀγχιόν σου θέλημα· ἡμεῖς κακομεταχειρίζομεθα τὰς δωρεάς σου καὶ παροργίζομεν σὲ τὸν ἀγαθὸν ἡμῶν Δημιουργόν· ἡμεῖς εἴμεθα ὀφειλέται σου, καὶ ἀξιοὶ τῆς δικαίας σου ὀργῆς διὰ τὰς παραβάσεις ἡμῶν· ἀλλὰ Κύριε! Μὴ εἰσελθῆς εἰς κρίσιν μετὰ τῶν δούλων σου, ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώ-

1) Πρξ. κ4, 14. — 2) Ρωμ. ιβ', 2. — 3) Ψαλμ. ρμγ', 40. 403. 21.

4) Ὁ Σωτὴρ παραγγέλλει ἐνταῦθα νὰ ζητῶμεν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἢ γρὸν ποσοῦτον μόνον, ὅσος ἀρκεῖ εἰς τροφὴν τῆς σήμερου ἡμέρας· διὰ τὸ μᾶς διδάξῃ καὶ νὰ μὴ μεριμνῶμεν περὶ τῆς αὔριου (Ματθ. ς', 84) καὶ νὰ ἡμεθα ὀλιγοκατεῖ (Δ', Τιμῶ. ς', 8. καὶ Παροιμ. λ', 8.) Καὶ ἀγαλὰ ἡ αἴτησις αὕτη φαίνεται νὰ ἀρμόλῃ περισσότερον εἰς τοὺς πτωχοὺς, χρεωστατοῦσι μὲ ὅλον τοῦτο καὶ οἱ πλουτοῦσι νὰ τὴν λέγουσι· διότι δὲν τοὺς ὀφείλει τίποτε τὰ νὰ ἔχωσι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἂν δὲν ἔχωσι καὶ τὴν ὑγεῖαν τοῦ σώματος, ἥτις εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὸ νὰ τὸν φάγωσιν, ἢ τὴν ἐυμενῆ τοῦ Θεοῦ προφτασίαν, ὅστις δύναται νὰ τοὺς τὸν σερύσῃ, Σειραχ. ε', 1.

5) Ἰδε Ψαλμ. ρκζ', 4, 2. — 6) Καὶ αὕτη ἡ αἴτησις ἀρμόζει ἐπίσης εἰς ἄλλους τοὺς

πιόν σου τὰς ζῶν (1). Συγχώρησον ἡμῖν, κατὰ τὴν ἀφάτον σου εὐσπλαγγίαν, ὅλας ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας, διὰ τὴν ἀπειρον ἀξιομισθίαν, καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ σταυροῦ ἐκχυθὲν αἷμα τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ μονογενοῦς Υἱοῦ σου, τοῦ πολυτίμου ἡμῶν μεσίτου, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ σημεῖον τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν, ἀπεραιώσαμεν σταθερῶς, νὰ ἀφώσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τοὺς ὀφειλέτας ἡμῶν τὰ ὀφειλήματα, καὶ νὰ συγχωρήσωμεν μετὰ χαρᾶς καὶ ἐξ ὅλης ἡμῶν τῆς καρδίας, ὅσας ὕβρεις καὶ βλάβας ἐλάβομεν παρ' ἄλλων, διὰ τὸ ὅποιον δὸς ἡμῖν τὴν βοήθειαν καὶ χάριν σου.

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῶσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ (2).

Ἄφες ἡμῖν ὄχι μόνον τὰς ἀμαρτίας, ὅσας μέχρι τοῦ νῦν ἐπράξαμεν, ἀλλὰ καὶ φύλαξον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ πέσωμεν πάλιν εἰς ἄλλας. Γνωρίζεις τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν, καὶ πόσον εἴμεθα ἐπιρροπεῖς εἰς τὸ κακόν. Βλέπεις τίνι τρόπῳ περιφερόμεθα ἔνθεν κἀκεῖθεν, ἀπὸ τὰ κύματα τῆς δυσυχίας καὶ θλίψεως, εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ παρόντος κόσμου. Ὁ διάβολος, ὁ κόσμος, ἡ σὰρξ ἡμῶν καὶ τὸ αἷμα (3) μᾶς σύρουσιν εἰς τὸ κακόν μετὰ τὴν ἀπάτην καὶ πανουργίαν, μὴ μᾶς ἀφήσῃς, εὐσπλαγγε Θεέ! νὰ συλληφθῶμεν εἰς τὰς παγίδας τῶν, ἢ νὰ κτυπηθῶμεν ἀπὸ τὰ πειραστικά τῶν βέλῃ διὰ νὰ μὴ θριαμβεύωσι καθ' ἡμῶν, ὡς νικηταί. Ἄν ὁμοῦ θέλῃς ἀπὸ πατρικὴν ἀγάπην, καὶ πρὸς διορθωσὶν ἡμετέραν, νὰ μᾶς εἰσενέγκῃς εἰς πειρασμόν, γεννηθῆτω τὸ θέλημά σου· στήριξον ὁμοῦ τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν μετὰ τὴν παντοδυναμίαν σου χεῖρα, διὰ νὰ μὴ ἀποκάμωμεν εἰς τὸν σωτήριον τοῦτον ἀγῶνα. Ἄς φθάσῃ ἡ δύναμις σου εἰς βοήθειαν τῆς ἡμετέρας ἀδυναμίας,

Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων Ἀμήν!

ἀνθρώπου· διότι δὲν εἶναι κἀνάς ἀναμάρτητος, Ἐκκλησ. ζ'. 20. Α'. Ἰωάν. α', 8—10. Ἐς τις ὁμοῦ δὲν συγχωρεῖ εἰς τοὺς ἄλλους τὰ ἀμαρτήματα, ἄς μὴ τολμᾷ νὰ λέγῃ ταύτην τὴν αἴτησιν ἐπειδὴ καταδικάζει αὐτὸς αὐτόν· καθὼς ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δούλος, ἔς τις δὲν ἄλλῃος τὸν σὺνδουλόν του, Ματθ. ια', 27—35. Ἰδε καὶ αὐτ. ς', 14. Δ. Τιμ. β', 8. Ἰακώβ. β', 13.

1) ψαλμ. ρμγ'. 2. — 2) Ἡ λέξις τοῦ πονηροῦ εὐρίσκεται καὶ Ἰωάν. ιζ', 15. Β', Θεσσαλ. γ', 3. καὶ σημαίνει ἢ τὴν ἀμαρτίαν (ὀδστέρας), ἢ τὸν πονηρὸν (ἀρεσινικῶς), ἢ τὸν διάβολον, ὅστις ἔς λίαν ὠρῶμενος περιπατεῖ, ζητῶν, τίνα καταπιῇ Ἀ', Πέτρ. β', 8. Εἶναι δὲ ὁ πειρασμὸς διττός· οἱ μὲν πρὸς δοκιμὴν, οἱ δὲ πρὸς ἀπάτην. Οἱ πρῶτοι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὕτως ἐπείρασεν τὸν Ἀβραάμ, ζητήσας παρ' αὐτοῦ τὸν Ἰσαὰκ εἰς θυσίαν, καὶ οὕτω πειράζει πολλάκις τοὺς πιστοὺς διὰ πολυτρόπων θλίψεων. Ἡμεῖς δεόμενοι νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς τοὺτους, δὲν παρακαλοῦμεν νὰ μὴ σείλῃ παντᾶς πειρασμοὺς εἰς ἡμᾶς, ἐπειδὴ τούτο εἶναι ἀδύνατον ἐν ἑσῶ εὐρισκόμεθα εἰς τοῦτον τὸν κόσμον· ἀλλὰ τὸν ἱκετεύομεν νὰ μὴ ᾔγῃ πειρασμοὶ βαρῦτατοι, καὶ τοιούτοι ὥστε νὰ ὑποκύψωμεν εἰς αὐτούς Ἀ', Κορινθ. ι. 13. Οἱ δευτέρου, ἦγον ἢ πρὸς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν εἶναι ἐκ τοῦ διαβόλου (Ματθ. δ', 1. Β', Κορινθ. β', 11). Τοῦ κόσμου (Παροιμ. α', 10). Καὶ τῆς σαρκὸς (Ἰακώβ α', 14)· τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ νικήσωμεν μετὰ τὴν πίστιν (Ἐφεσ. ς', 16), τὴν θεοσέβειαν (Ἰακώβ. δ', 7.) καὶ τὴν προσευχὴν (Ματθ. κς', 41). παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς αὐτούς. Τούτο δὲ σημαίνει, νὰ μὴ συγχωρήσῃ νὰ ἔλθωμεν εἰς αὐτούς, ἢ ἀφ' οὗ τὸ συγχωρήσῃ, νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃ κἄν νὰ νικήθωμεν ὑπ' αὐτῶν· ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν πειράζει κἀνένα πρὸς ἀπάτην, μήτε κἀνένα παρακιεῖ πρὸς τὸ κακόν. Ἰδε Ἰακώβ. α', 13. — 3) Διγίττεται Ἰωσφ τὸ Ἐφεσ. ς', 12.

Πιστεύομεν, και εἴμεθα βέβαιοι, Πάτερ οὐράνι! ὅτι δὲν θέλει ἀποστραφῆς τὴν προσευχὴν ἡμῶν. Ὡς παντοδύναμος, δύνασαι, και ὡς πανάγαθος, θέλεις νὰ δώσης εἰς ἡμᾶς πᾶν ἀγαθόν. Μᾶς ἐβεβαίωσας εἰς τὸ εὐαγγέλιον (1), ὅτι θέλει λάβωμεν ὅσα ζητήσωμεν παρὰ σου ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀγαπητοῦ σου Υἱοῦ. Σὲ παρακαλοῦμεν δὲ ὡσαύτως, δι' ὅσα ἀγαθὰ δίδεις εἰς ἡμᾶς, νὰ δίδηται ἡ δόξα ὅχι εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομά σου (2) Ἀμήν!

Προσευχὴ ἑθνική.

Κύριε Θεέ μου! εὐχαριστῶ σοι ἐξ ὅλης καρδίας, ὅτι μὲ ἤγειρας ἐκ τοῦ ὕπνου ὑγιῆ και σώων. Σὺ διέλευσας τὸ σκότος τῆς νυκτός, και ἔδωκας πάλιν τὸ ποθοῦμενον φῶς εἰς τὴν παρούσαν ἡμέραν. Παρακαλῶ με πίστιν ὀρθήν, διὰ λυσον τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας και τῶν παθῶν μου και φώτισον τὸν νοῦν, και τὴν θέλησίν μου με τὸ φῶς τῆς παντοκρατορικῆς χάριτός σου. Ἐνίσχυσόν με, Δέσποτα, τὸν δούλόν σου, διὰ νὰ ἀρχίσω προθύμως τὴν ἐργασίαν τῆς κλησεως, εἰς τὴν ὁποίαν με διώρισας και φώτισόν με νὰ ἐξετάζω ἐπιμελῶς και νὰ μανθάνω τὰ κεκρυμμένα μυστήρια τοῦ ἀγίου σου νόμου, και νὰ ἐπικαλοῦμαι καθ' ἐκάστην μετὰ χαρᾶς τὸ ἅγιόν σου ὄνομα. Πάτερ ἡμῶν κ.τ.λ.

Προσευχὴ πρὸ τοῦ ὕπνου:

Παντοδύναμε Θεέ! ἐπειδὴ ἔζησα μέχρι τῆς παρούσης νυκτός διὰ τῆς πανσόρου και παναγάρθου κρονίας σου εὐχαριστῶ σοι δι' ὅσας εὐεργεσίας ἔλαβον σήμερον ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχόν σου χεῖρά, και μετανοῶ ἐξ ὅλης καρδίας, δι' ὅσας τὰς ἀμαρτίας, τὰς ὁποίας ἔπραξα και δέομαί σου νὰ με σκεπάσης εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ὕπνου με τὴν ἀρίαν σου σκιάν, και νὰ μοι δώσης τὴν χάριν νὰ συλλογιζώμαι πάντοτε τὴν αἰώνιον ἐκείνην ἀνάπαυσιν, τὴν ὁποίαν ἠτοίμασας εἰς ἐκείνους, ὅσοι σὲ ἀγαπῶσι, και τῆς ὁποίας ἀξίωσον και ἐμὲ Δέσποτα.

Προσευχὴ πρὸ τῆς βρώσεως.

Οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι (Κύριε), και σὺ δίδως τὴν τροφήν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ. Ἀνοίγεις σὺ τὴν (εὐσπλαγχνον) χεῖρά σου, και ἐμπιπλᾷς πᾶν ζῶον εὐδοκίας (3).

Προσευχὴ μετὰ τὴν βρώσιν.

Εὐχαριστῶ σοι Χριστέ ὁ Θεός μου! ὅτι ἐνέπλησάς με τῶν ἐπιγείων σου ἀγαθῶν μὴ ὑστερήσης με και τῆς ἐπουρανίου σου βασιλείας.

Τ Ε Λ Ο Σ :

1) Ἰωάν. 15, 23. Καὶ ἀλλαγῶ.— 2) ψαλμ. ριέ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Μὴ ἡμῶν, Κύριε, μὴ ἡμῶν, ἀλλ' ἡ τῷ ὀνόματί σου ὁδὸς δέξαν.— 3) ψαλμ. ριέ, 15, 16. Τὸ Γερμανικὸν (συμφῶνος μετὰ τὸ Ἑβραϊκόν) ἔχει πᾶν ζῶον μετὰ εὐδοκίας ἢ ἐν εὐδοκίᾳ.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΘΕΙΣΑ

ΤΗ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΙΚΗ ΥΨΗΛΟΤΗΤΗ

Ἐν ἔτει αΨΞΔ' μηνι Νοεμβρίῳ.

~~ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ~~

Υψηλότατε και Γαληνότατε!

ΜΙΑΝ ἀξίεπαινον κλίσιν και ἐπιθυμίαν πάντοτε ἐκατάλαβα εἰς τὴν Σὴν Αὐτοκρατορικὴν Ὑψηλότητα, νὰ ἤξερῃ τις ἦν ὁ Μελχισεδέκ, διατι ὀνομάζεται χωρὶς πατέρα, χωρὶς μητέρα, χωρὶς γενεαλογίαν και τ.λ. Διὰ νὰ εὐχαριστήσω μίαν τοιαύτην εὐσεβῆ, και ἱπαινετὴν ἐπιθυμίαν, ἐστοχάσθην χρέος μου νὰ προβάλω, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γραφήν, καθαρῶς και ἐν βραχυλογίᾳ, ὅσον τὸ κατὰ δύναμιν, εἰς ταύτην τὴν πραγματείαν ὅ,τι ἀνήκει τῷ Μελχισεδέκ.

Ἡ ἁγία Γραφή μυεῖται περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ὅσον ἐγὼ ἤξεύρω, εἰς τρεῖς μόνον τόπους: πρῶτον εἰς τὴν Γένεσιν κερ. ιδ', 18. δευτέρον εἰς τὸν ψαλμὸν ρθ', 6. και τρίτον εἰς τὴν τοῦ Ἑβραίου: ἐπιστολήν.

Ἡ γένεσις γράφει, πῶς ὅταν ὁ ἔνδοξος Πατριάρχης Ἀβραάμ. ἐπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκόν του, ἀφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς ἐχθρούς: ὁ Μελχισεδέκ (τὸν ὁποῖον ἡ ἁγία Γραφή, εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, ὀνομάζει βασιλεῖα Σαλήμ, και ἱερέα τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰψίστου) προῦπήνησε τὸν Ἀβραάμ με ἄρτους, και οἶνον, τὸν εὐλόγησεν ὡς ἱερεὺς τοῦ Ἰψίστου, παρακαλῶν δι' αὐτὸν τὴν αἰώνιον ἐπίσκεψιν τοῦ Παντοδυνάμου, και εὐχαριστῶν δι' αὐτὸν τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ και τῆς γῆς.

Ὁ Ἀβραάμ τόσον σέβας ἔδειξε πρὸς τὸν Μελχισεδέκ διὰ ταύτην τὴν προῦπάντησιν, ὅπου τοῦ ἐπρόσφερε τὸ δέκατον ἀφ' ὅ,τι ἐκούρευσε ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, και οὕτω ἀναμφιβόλως ἐφάνερωσε πῶς τὸ ἱερατεῖον ὑπῆρχεν εἰς τὸν Μελχισεδέκ. Τοῦτο μόνον μᾶς λέγει ἡ Γένεσις: Δεύτερον ὁ Προφήτης Δαβὶδ ὠμίλησε περὶ αὐτοῦ εἰς ὀλίγα λόγια εἰς τὸν ψαλμὸν ρθ', ὅπου κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Εὐαγγελίου, προμηνύων τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσοῦ, δεικνύει ἔξω ἀπὸ τὸ μέγα ἀξίωμα τοῦ βασιλέως, σημειωμένον ἀπὸ ταῦτα τὰ λόγια «Ράβδον δυνάμεως: ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών, και κατακυρίσει ἐν μέτῳ τῶν ἐχθρῶν σου» πῶς θέλει εἶναι και ἱερεὺς, λέγων, «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.» ἰδοὺ ὁ δευτέρος: τόπος τῆς Γραφῆς ὅπου ὀμιλεῖ διὰ τὸν Μελχισεδέκ, ἀλλὰ διατί; δὲν φαίνεται.

Εἰς τὸν τρίτον τόπον, ὁ Ἅγιος Παῦλος διεξοδικώτερον περιλαμβάνει περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. κεφ. Β', ΣΓ', Ζ', ὅπου εὐρίσκει ἓνα πνεῦμα ἄξιον δι' αὐτὸν, ἔξιον διὰ τὴν οὐράνιον σοφίαν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μελχισεδέκ, ἔξις εἰς τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἱερατείου αὐτοῦ, ἔξις τοῦ Χριστοῦ.

Διὰ τὴν καταλάβωμεν τὸ νόημα τοῦ Ἁγίου Παύλου, καὶ διὰ τὴν νοήσωμεν ἐντελέστερα τὸ ὑποκείμενον τῆς ὑποθέσεώς μας, πρέπει νὰ ἤξυρωμεν, μετὰ τὴν γνώμην ἔγραψεν ὁ Ἅγιος Παῦλος ταύτην τὴν ἐπιστολήν· αὐτὸς ἔγραψε πρὸς Ἰουδαίους, δηλαδὴ πρὸς ἓνα γένος ὅπου ὑπερασπίζετο μετ' ἐνθερμον (ἤλον τὸν νόμον του, οὐχὶ μόνον τὸν ἠθικόν (τὸν ὁποῖον ἡμεῖς δὲν ἀπορρίπτωμεν), ἀλλὰ καὶ τὸν τελετικόν, δηλαδὴ τὰς ἱερὰς τελετάς, τῶν ὁποίων αἱ πρώτισται ἦσαν αἱ προσφοραὶ τῆς θυσίας· διαφόρων ζώων, ὅπου οἱ ἱερεῖς ἐθυσίαζον ἐπὶ τῆς τραπέζης, μετὰ τὴν ἔκχυσιν τοῦ αἵματος, καὶ ἐπρόσφερον τῷ Θεῷ. Οἱ Ἰουδαῖοι ὑπερασπίζοντο μετ' ἰσχυρογνωμίαν τοιαύτας τελετάς, καὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ πιστεύωσι πῶς ἐμελλον μίαν ἡμέραν νὰ τελειώσωσι· λοιπὸν ἀνάγκη ἦτον, νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ὁ Ἅγιος Παῦλος ἀπὸ τοιαύτων πλάνων, καὶ νὰ τοὺς ἀποδείξῃ μετὰ τὴν παλαιὰν Διαθήκην, τὴν ὁποῖαν οἱ Ἰουδαῖοι ἔτι ἀκολουθοῦσαν, πῶς αἱ θυσίαι δὲν ἐχρησίμευον πέραξ εἰς ἓνα καιρόν· καὶ προσέτι πῶς οἱ ἱερεῖς, ὅπου τὰς ἐπρόσφεραν, ἦσαν διὰ καιρόν· καὶ ἐπομένως αἱ λοιπαὶ ὅπου ἐθεμελιούντο εἰς τὸ αὐτὸ ἱερατεῖον ἔπρεπε μετὰ τὸν καιρόν νὰ τελειώσωσιν· ἄς ἰδῶμεν τίνα τρόπον γράφει πρὸς αὐτοὺς.

Ὁ Ἅγιος Παῦλος συμφωνεῖ μετὰ τοὺς Ἰουδαίους, πῶς τὸ ἱερατεῖον ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ πῶς λαβὼν τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τὸν Ἀαρὼν, ὠνομάζετο ἱερατεῖον κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν· συμφωνεῖ ἔτι, πῶς οἱ Ἰουδαῖοι ἔπρεπε νὰ προσφέρωσι θυσίας μετὰ ἔκχυσιν αἵματος, κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Θεοῦ. Ἔτερον ἀρχινᾷ νὰ τοὺς ἀποδείξῃ, πῶς αὐταὶ αἱ θυσίαι δὲν ἐδύναντο ἀφ' ἑαυτοῦ των νὰ ἐξιλεώσωσι τὸν Θεόν, καὶ νὰ ἐξαλείψωσιν ἁμαρτίας, καὶ πῶς ἦσαν διατεταγμέναι διὰ καιρόν, καὶ ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα δικαιολογήματα.

Α'. Πῶς τὸ αἷμα τῶν ζώων, π. γ. ἐνὸς τράγου, ἢ μόσχου, ἰσχύει νὰ ἐξαλείψῃ ἁμαρτίας, ἀντίσταται εἰς τὸ ὀρθὸν λογικόν, διότι μὴ οὐσα ἢ ἁμαρτία ὑλική, δὲν δύναται νὰ ἐξαλειφθῇ ἀπὸ τι ὑγρόν· προσέτι δὲν εἶναι ἄξιον τῆς Θείας μεγαλειότητος, τὸ νὰ βλέπῃ νὰ χύνηται τὸ αἷμα ἐνὸς ζώου, καὶ νὰ μεταβάλληται ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ εἰς εὐσπλαγγίαν· κεφ. 1, 4.

Β'. Τὰ διὰ Θείας ἐμπνεύσεως γεγραμμένα βιβλία, τὰ ὁποῖα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς ἅγια εἶχον φανερώς, προεῖπον πῶς τὸ ἱερατεῖον, καὶ ἐπομένως πᾶσαι αἱ τελεταὶ ἔπρεπε νὰ λάθωσι τέλος· μεταξύ τῶν μαρτυριῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἔλαβεν ὁ Ἀπόστολος διὰ ἀπόδειξιν τὰ λόγια τοῦ Δαυὶδ, «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἶωνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»· ὁμολογοῦσιν οἱ ἴδιοι Ἰουδαῖοι, πῶς ταῦτα τὰ λόγια, καὶ σχεδὸν ὅλος ὁ ψαλμὸς προεικονίζει διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸν Μεσσίαν ὅπου αὐτοὶ ἐπρόσμενον. Αὐτὰ τὰ λόγια ἀποδίδουσι καθαρῶς εἰς τὸν Μεσσίαν τὸ ἱερατεῖον, οὐχὶ κατὰ τὴν τάξιν, οὐχὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Ἀαρὼν, ὅπου τότε εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι,

ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, περὶ τοῦ ὁποίου ὀλίγην ἔνοιαν εἶχον ὅθεν ὁ Ἀπόστολος συμπαιραίνει δικαίως, πῶς δὲν ἦτον ἀναγκαῖον νὰ προεικονισθῇ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὴν στερῶσιν ἐνὸς νέου ἱερατείου κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ἂν τὸ ἱερατεῖον κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν ἔπρεπε μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων νὰ μείνῃ πάντοτε ἰδοὺ τὰ αὐτὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου εἰ μὲν οὖν τελειώσις διὰ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἦν (ἢ τοῦ Ἀαρὼν ὁποῦ εἶναι τὸ αὐτὸ, ὃ γὰρ Ἀαρὼν ἐκ τοῦ Αεὺλ κατήγετο), τίς ἔτι χρεία, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; κερ. ζ', 11.

Μὲ αὐτὰς τὰς μαρτυρίας ἀποδείκνυσι φανερώς ὁ Ἀπόστολος, πῶς ἡ ἱερωσύνη τῶν Ἰουδαίων καὶ αἱ τελεταὶ τῶν θυσιῶν δὲν ἐδύναντο νὰ μείνωσι πάντοτε, ἀλλ' ἔπρεπε κατὰ τὰ λόγια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μὲ τὸν καιρὸν νὰ δώσῃσι τόπον εἰς μίαν ἄλλην ἐκλεκτοτέραν, δηλαδὴ εἰς τὴν ἱερωσύνην κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

Ἰσχυρὸν ἐξηγεῖ ὁ Ἀπόστολος, πῶς τοῦτος ὁ αἰώνιος ἱερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ εἶναι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἡ ὁμοίωσις τῆς ἱερωσύνης τοῦ Μελχισεδέκ ἐπληρώθη κατ' ἀκριβείαν εἰς τὸν Χριστόν.

Βεβαίως τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὲ τὴν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος προσφορὰν του, ὡς ἁμωμος θυσία πρὸς τὸν Θεόν, ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ Σταυροῦ, ἵνα πλῆρη τὴν συνείδησίν μας ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, καὶ νὰ μᾶς δεῖξῃ μίαν ἀληθινὴν λατρείαν πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα.

Καλεῖ αἰώνιον αὐτὴν τὴν ἱερωσύνην.

Α'. Διατί δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δώσῃ τόπον εἰς ἄλλην ἱερωσύνην· διότι δὲν εἶναι διάδοχος ὁμοίος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὴν ἱερωσύνην.

Β'. Διότι διὰ τοιαύτης ἱερωσύνης, ἡ ὑπὲρ ἡμῶν θυσία προσφερομένη ἔχει τοιαύτην ἰσχύν καὶ ἐνέργειαν, ὅπου ὁ οὐράνιος Πατὴρ συγχωρεῖ πάσας τὰς ἁμαρτίας, διὰ τὰς ἀξίας της, ὅταν διὰ πίστεως προσαρμόττωνται· διὰ τοῦτο καθὼς τοιαύτη θυσία δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ προσφερθῇ ἐκ δευτέρου, οὕτω τοιαύτη ἱερωσύνη θέλει μείνῃ αἰώνως.

Γ'. Διότι οἱ ἄλλοι ἱερεῖς, ὡς θνητοὶ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μείνωσιν αἰώνως, καὶ ὁ Χριστὸς, αἰώνως μένων, ἔχει μίαν ἱερωσύνην αἰώνιον κερ. ζ' 24. Τέλος πάντων ἐξήγησεν ὁ Ἀπόστολος, διατί ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦν κατὰ τάξιν καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Μελχισεδέκ καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν. Παραβάλλει τὴν ἱερωσύνην τοῦ Χριστοῦ μὲ ἐκείνην τοῦ Μελχισεδέκ, καὶ οὐχὶ μὲ τὴν τοῦ Ἀαρὼν, κατὰ τὸ ἐπόμενον ὁ Χριστὸς ἱερεὺς, ὁ Μελχισεδέκ ἱερεὺς, ὁ Ἀαρὼν ἱερεὺς, εἰς τοῦτο μόνον εἶναι ὅμοιοι.

Ἀλλ' οὐχὶ μόνον ἱερεὺς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς ὅπου πνευματικῶς βασιλεύει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του, ὁ Μελχισεδέκ ὁμοίως καὶ ἱερεὺς καὶ βασιλεὺς, ὁ δὲ Ἀαρὼν μόνον ἱερεὺς, διότι ἡ βασιλεία ἦτον μόνον εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα, καὶ οὐχὶ τοῦ Αεὺλ.

Ἡ ἱερωσύνη τοῦ Χριστοῦ ὑφίστατο, γὰρ προσφέρει οὐχὶ ζῶα εἰς θυσίας;

καθώς βέβαιον εἶναι πῶς ὁ Μελχισεδέκ δὲν ἐπρόσφερε ποτὲ ὡς ἱερεὺς θυσίας ζώων, ἀλλ' ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἀαρὼν ἀπαιτοῦσεν ἐξ ἀνάγκης τὴν προσφορὰν τῶν ζώων.

Ἡ ἅγια Γραφή θεωρεῖ τὸν Μελχισεδέκ ὡς ἀληθινὸν ἱερέα, ἀγκαλὰ καὶ δὲν ἐκατάγετο ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Λευὶ, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτον ἡ ἱερωσύνη τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, διότι οὐδεὶς ἐδύνατο νὰ εἰσέλθῃ εἰς ταύτην τὴν ἱερωσύνην, ἂν πρῶτον δὲν ἀπέδευγῃ πῶς ἦτον ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευὶ. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἀγκαλὰ ὀνομάζεται ἱερεὺς ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, κατὰ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν, δὲν ἐκατάγετο ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Λευὶ, ἀλλὰ τοῦ Ἰουδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἐπληθίσαιζεν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ἀλλ' ὁ Ἀαρὼν βέβαια ἦτον ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευὶ. Ἰδοὺ πῶς οὔτε εἰς τοῦτο ἦν ὁμοίωσις μετὰ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἀαρὼν.

Ἡ ἅγια Γραφή σιωπᾷ τὴν γενεολογίαν τοῦ Μελχισεδέκ· οὐδὲν βέβαιον περὶ τῶν προγόνων τοῦ ἀγνοοῦμεν τίς ὁ πατήρ, τίς ἡ μήτηρ, τίνας οὖν συγγενεὺς του, ποτὲ ἐγεννήθη, ποτὲ ἀπέθανε, διὰ τοῦτο εὐκόλως πιστεύει τις πῶς δὲν ἔχει πατέρα, μητέρα, οὔτε γενεολογίαν, οὔτε ἀρχὴν τῶν ἡμερῶν του, οὔτε τέλος.

Διατί ὁ Μελχισεδέκ λέγεται χωρὶς πατέρα καὶ τ.λ.

Ὅθεν δὲν πρέπει ὁμοίως νὰ συμπεράνῃ τις πῶς δὲν ἦτον ἄνθρωπος· ἰδοὺ ἀπλῶς ὅ,τι εἶπεν ὁ Ἅγιος Παῦλος περὶ Μελχισεδέκ, καὶ ἡ ἅγια Γραφή δὲν ἀναφέρει τὴν γενεολογίαν του.

Διατί ἡ Γραφή σιωπᾷ τὴν γενεολογίαν τοῦ Μελχισεδέκ.

Δὲν ἀναφέρει ἡ Γραφή τὴν γενεολογίαν διὰ μεγάλα αἷτια, μάλιστα διὰ νὰ παραστήσῃ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ Ἰψίστου ἱερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς, Θεὸς ὢν, δὲν ἔχει γενεολογίαν, διὰ οὔτε ἀρχὴν, οὔτε τέλος, καὶ εἰς τοῦτο ὁ Μελχισεδέκ παρομοιάζει τῷ Χριστῷ. Ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τὸν Ἀαρὼν, τοῦ ὁποίου τὴν γενεολογίαν καθαρῶς ἀναφέρει ἡ Γραφή.

Διατί ὁ Παῦλος καλεῖ τὸν Μελχισεδέκ χωρὶς πατέρα καὶ τ.λ.

Ἐκ τούτων φαίνεται τίνα σκοπὸν εἶχεν ὁ Ἅγιος Παῦλος, ὅταν ἐνόμασε τὸν Μελχισεδέκ, χωρὶς πατέρα, χωρὶς μητέρα καὶ τ.λ. ὁ σκοπὸς του ἦτο νὰ ἀποδείξῃ μετὰ τὴν σιωπὴν τῆς γενεολογίας τοῦ Μελχισεδέκ, πῶς ὑπῆρχε μία ἱερωσύνη, οὐχὶ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευὶ, καὶ πῶς ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι αἰώνιος, ἀγκαλὰ καὶ δὲν ἔχει τινὰ συνάφειαν μετὰ τὴν φυλὴν τοῦ Λευὶ, καὶ οὕτω νὰ ἀποδείξῃ τοῖς Ἰουδαίοις πῶς ὁ Θεὸς διέταξε μίαν ἄλλην ἱερωσύνην, οὐχὶ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευὶ· ἐπομένως τοῦ Ἀαρὼν ἡ ἱερωσύνη, ὅπου ὑπερασπίζονταί οἱ Ἰουδαῖοι, πρέπει νὰ δώσῃ τόπον εἰς τὴν διατεταγμένην παρὰ Θεοῦ.

Ἀκολουθήσις τῆς ὁμοιότητος μεταξὺ Μελχισεδέκ καὶ Χριστοῦ.

Δὲν φαίνεται εἰς κανένα μέρος πῶς ὁ Μελχισεδέκ νὰ ἔλαβε διάδοδον εἰς τὴν ἱερωσύνην· διὰ τοῦτο φαίνεται πῶς ἡ ἱερωσύνη του ἕψιστατο μό-

τον εἰς αὐτὴν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ἔλαβε διάδοχον τῆς ἱερωσύνης; ἀλλ' ὁ Ἀαρὼν ἔλαβεν.

Ἡ Γραφὴ δὲν φανερώνει πᾶρεξ μίαν μόνην ἱερατικὴν πράξιν τοῦ Μελχισεδέκ, δηλαδὴ πῶς εὐλόγησε τὸν Ἀβραάμ ὡς ἱερεὺς, καθὼς ὁ Χριστὸς μίαν μόνην πράξιν ἐποίησεν· δηλαδὴ ἐπέσφερε τὸν ἑαυτὸν του εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ, καὶ διὰ μιᾶς μόνης προσφοράς κατέστησε τελείους ὄσους ἡγίασεν. Ἀλλ' ὁ Ἀαρὼν καὶ οἱ διάδοχοί του ἐχρειάζοντο νὰ προσφέρωσι καθ' ἡμέραν θυσίας, πρῶτον ὑπὲρ ἑαυτῶν, καὶ ὕστερον ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἱερωσύνη τοῦ Μελχισεδέκ ἦτο μίᾳ ἀξία τιμιωτέρα ἀπὸ τοῦ Ἀαρὼν, διότι ὁ Ἀβραάμ ἔλαβεν, οὐχὶ μόνον τὴν εὐλογίαν τοῦ Μελχισεδέκ ὡς ἱερέως, ἀλλὰ τῷ ἔδωκε καὶ τὸ δέκατον τῶν λαφύρων, καὶ οὕτω τοῦ ἐπέσφερε τὴν προσήκουσαν τιμὴν τῇ ἱερωσύνῃ. Ἐπειδὴ ὁ Ἀβραάμ ἦν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προήρχετο καὶ ὁ Λευὶ, ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς τῆς τοῦ Ἀαρὼν ἱερωσύνης, πρέπει λοιπὸν νὰ εἰπῶμεν πῶς ὁ Λευὶ εὐλογήθη ἀπὸ τὸν αὐτὸν Μελχισεδέκ μὲ ὄλους του τοὺς ἀπογόνους ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἀαρὼν, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ προπάππου του Ἀβραάμ, ὅστις εἰς σημεῖον ἱερωσύνης τοῦ ἐπέσφερε τὸ δέκατον οὕτω, ἡ ἱερωσύνη τοῦ Μελχισεδέκ ἦν ὁμοίως διὰ τὴν ὑπεροχὴν της τῇ ἱερωσύνῃ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ὁποίας ἀληθῶς ἡ πράξις ἦν ἀνωτέρα καὶ ἐνεργητικωτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς προσφοράς τῶν θυσιῶν τοῦ Ἀαρὼν.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων καὶ ὁμοίων ἐτέρων μαρτυριῶν (διότι χάριν τῆς βραχυλογίας τὰς ἀποσιωπῶ) συμπεραίνει ὁ Ἅγιος Παῦλος, πῶς ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἀαρὼν πρέπει νὰ τελειωθῇ ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην τὴν αἰώνιον, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐπομένως ὁ τελικὸς νόμος, κρεμάμενος ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἀαρὼν, ἔπρεπε νὰ τελειώσῃ· διότι, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου, ἡ ἱερωσύνη μεταφερομένη, πρέπει εἰς ἀνάγκης καὶ ὁ τελετικὸς νόμος νὰ μεταφερθῇ. κεφ. ζ', 12.

Ἀπὸ ταύτης τὴν βραχεῖαν πραγματείαν δύναται ἡ Αὐτοκρατορικὴ Ὑψηλότης Της, κατὰ τὴν χάριν ὅπου ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, δύναται, λέγω, νὰ ἰδῇ διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ Μελχισεδέκ λέγεται χωρὶς πατέρα, καὶ χωρὶς μητέρα καὶ τ. λ. καὶ ἐνταῦθ' θέλει θαυμάσει εὐλαβῶς τὰ ἀκατανόητα μυστήρια τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐπιθυμῶ ὅμως νὰ ψάλλῃ πάντοτε ἡ Ὑψηλότης Της μετὰ χαρᾶς τοῦτον τὸν στίχον τοῦ Δαυὶδ.

«Ὅτι οὐ φωτιεῖς λόγον μου Κύριε, ὁ Θεὸς φωτιεῖς τὸ σκότος».

Μένω μὲ βαθὺ σέβας

ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗΣ ΥΨΗΛΟΤΗΤΟΣ

Ταπεινὸς καὶ ἐλάχιστος δούλος.

ΠΛΑΤΩΝ.

ΑΠΟΚΡΥΨΙΣ

ΤΗΣ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗΣ ΑΥΤΟΥ ΥΨΗΛΟΤΗΤΟΣ.

Πρὸς τὸν Συγγραφεὴ τῆς παρούσης πραγματείας.

Εὐλαβέστατε Πάτερ!

ΜΕ ἄκραν μου εὐχαρίστησιν ἀνέγνων τὴν ἑμετέραν Πραγματείαν περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, τὴν νομιζῶ ὡς μίαν ἀποδείξιν τῆς εἰλικρινότητος, καὶ ἀπλότητος μετὰ τὴν ὅποιαν μοι ἐξήγησας τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν, εὐρίσκω εἰς αὐτὴν ἐξηγήσεις θεμελιώδεις, ἀξίας ἐνός σπουδαίου ἀνθρώπου, διὰ τῶν ὁποίων ἐκθέτεις τὰς Θείας ἀληθείας· ἡξέωρως πῶς ἔχεις σταθερὰν γνώμην νὰ ἀποδείξῃς τὴν ὁμοίότητα, καὶ συμφωνίαν τῶν δογμάτων, καὶ ἔργων ὅπου ἀναφέρει ἡ ἅγια Γραφή, μετὰ μίαν φυσικὴν κρίσιν, καὶ νὰ τὰ βεβαιώσῃς μετὰ ἀποδείξεις τοῦ ὀρθοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου· τοιοῦτον μέσον εἶναι τῇ ἀληθείᾳ τὸ ἀρμοδιώτερον διὰ νὰ σπαρθῇ μετὰ καρποφορίαν ὁ Θεὸς σπόρος εἰς τὰς καρδίας, καὶ νὰ φυτρώσῃ καὶ νὰ πολλαπλασιασθῇ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ.

Αἱ ἐπιστήμαι αὐξήσαν, καὶ ἔγινον σχεδὸν τέλειαι ἀφ' οὗ ὁ Καρτέσιος, ἐκεῖνος ὁ ἐνθερμὸς ὑπερασπιστὴς τῆς ἀληθείας, ἐλευθερούμενος ἀπὸ τὴν σκλαβίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἤγαγε τοὺς περιέργους νόας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας. Ἐλαμψε τότε ἓνα νέον φῶς, αἱ ἐπιστήμαι ἐφάνησαν μετὰ τὴν σου· τὴν θελεκτικὴν λάμψιν, καὶ ἔσυραν πρὸς τοῦ λόγου τους πλῆθος προσηλύτων, τοὺς ὁποίους εἶχε ξεμακρύνῃ πρότερον τὸ σκότος τὸ διακεχυμένον ἐπάνω εἰς πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ μάθησιν. Εἰς τοῦτον μας τὸν εὐτυχεῖ αἰῶνα, χωρὶς νὰ ἐπαριθμῶ τοὺς ἐπαγγελματικούς σοφοὺς, δὲν εὐρίσκειται σχεδὸν εἰς καλοεκτετραμμένους ὅπου νὰ μὴ σφύεται ἀπὸ τὰ θέλητρα τῶν ἐπιστημῶν, καὶ νὰ μὴ ἀφιερῶν ἓνα μέρος τοῦ καιροῦ του εἰς αὐτάς. Ἐξ' ἀπὸ τὰς χάριτας καὶ ἡδονῆν ὅπου πάντοτε συνοδεύουσι τὰς ἐπιστήμας, προέρχεται καὶ ἓνα ἄλλο ὄφελος, τὸ ὅποιον καὶ ἐμπράκτως ἐδοκίμασαν οἱ παρεληλυθότες αἰῶνες. Ὁ σοφὸς Βασιλεὺς Σολομὼν λέγει « Πλῆθος σοφῶν σωτηρία κόσμου, καὶ βασιλεὺς φρόνιμος εὐστάθεια δῆμου. » κεφ. ς'. 24. καὶ κατωτέρω « Πᾶς ὁ χρυσὸς ἐν ὄψει αὐτῆς (τῆς σοφίας) ψάμμος ὀλίγη, καὶ ὡς πηλὸς λογισθῆσεται ἄργυρος ἐναντίον αὐτῆς· ὁ ὅμως αὐτὸς ἐνοεῖ μετὰ τὸ ὄνομα σοφίας· τὴν γνώσιν ζετυλιγμένην ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινον ἀγχίνον. Δὲν εἶναι κτᾶστασις ὅπου νὰ μὴ φαίνεται τὸ ὄφελος τῶν ἐπιστημῶν. Αὐταὶ φαίρουσι τὸν νοῦν εἰς μίαν κρίσιν ὑγιᾶ, καὶ βαθεῖαν κατασταίνοσι τὰς δυνάμεις τοῦ νοῦς δραστικώτερας· ἐρευνοῦσι τὸ βάθος τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, βλέπουσι τὴν διάθεσιν, τὰ ὄργανα ἐξ ἧν κινεῖται, ἡ ἔνωσις ὅπου εἶναι μετὰξὺ αὐτῶν, καὶ ἡ ἀρχὴ δι' ἧς ἐνεργεῖται.

σιν, ημερώνουσι και διορθώνουσι τὰ ἥθη, και χρησιμεύουσιν εἰς τὴν τελειότητα πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἄν αὐταὶ καταγίνωνται εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως, εὐρίσκουσι φανερώς τὸ μεγαλεῖον τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ. Οἱ οὐρανοὶ δὲν διηγούνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλην τῆς τὴν μεγαλειότητα, παρὰ εἰς τοὺς θεωρητὰς τῆς σταθερᾶς και διαμενούσης τάξεως, τῆς ἀπειρου ἐκτάσεως, και τῆς τακτικῆς κινήσεως. Ὁ αἰὼν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνθούσιν αἱ ἐπιστήμαι, εἶναι αἰὼν φωτός, και αἰὼν ὀποῦ γεννᾷ ἀνθρώπους ἀξίους, ἐν παντὶ εἶδει.

Εἶναι ὁμως ἀληθινόν, πῶς ἡ τῶν ἐπιστημῶν πρόσδοδος δύσκολός ἐστι, και δὲν ἔχει τίποτε χαρίεν ἄλλ' ἢ ὑπομονή, και ἡ προσευχὴ ὀποῦ μεταχειρισθῆ τίνας διὰ τὰ νὰ νικήσῃ τὰς πρώτας δυσκολίας, λαμβάνει ταχέως τὴν ἀναταμιωθῆν τῆς ἀπὸ τὴν ἀκρὰν πληροφορίαν, και ἀπὸ τὸ μέγα κέρδος ὀποῦ εὐρίσκει. Ἐγὼ τὸ ἠξέυρω ἐμπράκτως, και ὁμολογῶ πῶς εἰς τὴν ἀρχὴν ἠσθανόμην ἀντιπάθειαν τίνα πρὸς τὴν σπουδὴν ἄλλ' ἀκούσας τὰς φρονίμους συμβουλάς ὀποῦ περὶ τούτου μοι ἔδωκαν, τὴν ἐνίκησα, και τώρα βλέπω, πῶς δὲν εἶναι πρᾶγμα ὀποῦ νὰ ἰσομετρή τὴν εὐχαρίστησιν, ὀποῦ προξενεῖ ἡ σπουδὴ.

Ὅλον τὸ φῶς, και γνώσις ὀποῦ προσέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην, και οἱ ἀτίμητοι θησαυροὶ ὀποῦ διὰ μέσου αὐτῆς εὐρίσκονται, ἤθελεν ἀπολέσσει μέρος τῆς τιμῆς των, μάλιστα ἤθελε κατανηθώσιν εἰς κτᾶχρησιν, ἂν ὁ Θεὸς νόμος δὲν ἦτον ὁ δεσμός, και βάσις πάσης ἐπιστήμης, και Θεμελίον τῆς κοινότητος. Ὁ Σολομών, περὶ τοῦ ὀποῦ ὀμιλήσα, τόσον ἀξιολομητὸς διὰ τὴν ἀγγινοῖάν του, λέγει· «Ὁ Θεός, και τῆς σοφίας ὀδηγός ἐστι, και τῶν σοφῶν διορθωτής· Ἐν γὰρ χειρὶ αὐτοῦ, και ἡμεῖς, και οἱ λόγοι ἡμῶν, πᾶσα τε φρόνησις και ἐργασιῶν ἐπιστήμη.» Ἐτι ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν σοφίαν Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ, ὅτι «Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἄνω τῶν Οὐρανῶν, ἐστὶν ἡ πηγὴ τῆς ἀληθείας, και ἡ ἀπάγουσα ὀδὸς, αἰώνια ἐντολαί.» Διὰ τοῦτο πᾶς τις ἐξ ἡμῶν πρέπει νὰ λάβῃ τὸν Θεῖον νόμον διὰ πρώτην ἐπιστήμην, ἵνα γνωρίσῃ καλλιώτερον τὸ θέλημα τοῦ πλάσαντος ἡμᾶς, και νὰ γυμνάζεται τὰς Χριστιανικὰς ἀρετὰς· Φαίνονται λοιπὸν αἱ ἐπιστήμαι θεμελιωμένα ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν βάσιν δι' ὅλην τους τὴν ὀραιότητα, διατὶ ἀκριβῶς χρησιμεύουσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν και εὐδαιμονίαν πάντων· και δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σοῦ φανερώσω πόσην χαρὰν δοκιμάζω, ἔχων ἕνα ἀρχιτέκτονα ὡς ἐσὲ, διὰ τὰ νὰ βάλλω τὰ θεμέλια εἰς τὴν καρδίαν μου, και δὲν θέλει λείψω νὰ προσφέρω πάντοτε τὰς δεήσεις πρὸς Θεόν, τὸν δοτῆρα πάντων τῶν ἀγαθῶν, διὰ τὰ νὰ λάβω αὐτὸν τὸν καρπὸν τῶν κῶπων σου. Διδαξόν με Κύριε ὀδὸν σου, και πορεύτομαι κατὰ τὴν ἀλήθειάν σου.

Εἶναι ἐπιθυμητόν, εἰς τὴν ἀνατροφήν τῶν Ῥώσων νὰ μὴν ἀλησμονήσωσι, πόσον ἀναγκαῖον διὰ τὴν εὐτυχή κατάστασιν τῶν μελῶν ὀποῦ συνθέτουσι, τοῦτο τὸ μέγα βασίλειον, ὅτι ἡ σπουδὴ ἡ θεμελιώδης τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως νὰ προηγῆται τῶν ἐπιστημῶν, τοῦτο τὸ μέσον εἶναι τὸ ἰσχυρότερον, νὰ συστήσῃ καλοῦς πολίτας, και ἀξίους υἱοὺς τῆς πατρίδος. Φωτισμένοι ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας δὲν θέλει πέσωσιν εἰς τὰ ἐλαττώματα

τῆς ἀμαθείας, θέλει ἐφεύρωσιν ἀναριθμήτους ὁδοὺς ὅπου φέρουσιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν· στερεωμένοι εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, θέλει ἀποδιώξωσιν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοὺς πᾶσαν πονηρὰν γνώμην, καὶ θέλει ἐνδυναμωθῶσιν ἀπὸ μίαν ἀκλόνητον σταθερότητα.

Ἀπὸ τὸ μέρος σου, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαπλωθῇ ἡ γνώσις τῆς Θρησκείας εἰς τὴν Ῥωσσίαν μὲ τὴν σύνθεσιν τῶν βιβλίων, τῶν ἀνηκόντων εἰς ἐξήγησιν, καὶ στερέωσιν τοῦ Θεοῦ λόγου, καὶ εἶμαι βέβαιος διὰ τὴν ἐπιμέλειάν σου εἰς τοιοῦτον εἶδος ἐργασίας εὐαρέστου πρὸς τὸν Θεόν. Διὰ τὴν δοθῆς περισσώτερον εἰς τὸ ὄφελος τῆς κοινότητος, ἔχεις αἰτίας εἰς πολλὰ μέρη τῆς ἀγίας Γραφῆς, ὅπου ἀναφαίρονται μὲ τόσους ἐπαίνους, ὅσοι ἐκοπίασαν νὰ εὐρωχηρήνωσι τὴν θρησκείαν, καὶ διδασκαλίαν τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας. Ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν, πῶς τοιοῦτοι μεγάλοι ἄνδρες, αἰεὶ εἶναι αἰώνιως, καὶ ἡ δόξα τοὺς δὲν θέλει ποτὲ ἀφανισθῆ. Ὁ Πόσον ἐπαινοῦν ἡ Γραφή δὲν ἀποδίδει πρὸς τὸν ἱερέαν Ὀνίαν διὰ τὸν ἐνθερμόν του ζῆλον εἰς στερέωσιν τοῦ Θεοῦ λόγου; Αὕτη λέγει περὶ αὐτοῦ, πῶς εἶναι, ὅτι ὁ Ἡλίας, ὅπου λάμπει ἐπάνω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς τὸ τόξον εἰς τὸν Οὐρανόν, ὅπου λάμπει ἐπάνω εἰς τὰ γένη τῆς δόξης. »

Ἐσὼ βέβαιος πῶς ὅσον περισσώτερον κοπιᾷς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν, τόσον περισσώτερον αὐξάνει ἡ εὐχαριστήσις μου, καὶ τοῦτο αὐξάνει τὴν καλὴν ὑπόληψιν ὅπου ἔχω περὶ σοῦ.

Τῆ κ'. Νοεμβρίου αψξδ'.

(Ὑπογεγραμμένος) ΠΑΥΛΟΣ.

ΕΠΙΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ

Κ. ΤΥΠΑΛΔΟΥ.

(Σημ. α.) Μία σημείωσις ὡς αὐτὴ δὲν συγχωρεῖ νὰ διαλάβῃ τις πλατύτερον περὶ τῆς Βύαγγελικῆς, Ἀποστολικῆς καὶ Πατρικῆς συνηθείας τῆς γονυκλισίας* πότε δι' αὐτὴν καὶ ἀπὸ ποίους κατηργήθη τὸ κανονικὸν τοῦτο ἔθιμον. Ὅποιος ἀγαπᾷ νὰ μᾶθῃ περιοριότερον τὰ περὶ τοῦτου, ἄς ἀναγνώσῃ τὰ λεγόμενα εἰς τὸν κ', Καν. τῆς α', Συνόδ. καὶ τὰ εἰς τὸν υ', τῆς ς', παρὰ τῷ Πηδαλίῳ* βιβλίῳ ὅσον ἀναγκαῖον διὰ τοὺς Ἐκκλησιαστικούς, ἄλλο τόσον σπάνιον, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου σημειούμεν ὡς ἐν παρόδῳ, ὅτι εὐχῆς ἔργον νὰ ξαναεκοδοθῇ, πλὴν ὄχι ὡς εἶναι, ἀλλὰ καθαρισμένον ἀπὸ τὰς μωρολογίας τοῦ εἰς τὸν τύπον ἐπιστατήσαντος, ὅστις ἐτόλμησε νὰ βάλλῃ χεῖρα ἱερόσυλον εἰς ξένον κόπον, καθὼς παραπονούμενος λέγει τοῦτο καὶ αὐτός, ὁ μακαρὶτης Νικόδημος, ὁ τῆς βίβλου πατὴρ.

(Σημ. β'.) Ἀξιόλογα τὰ περὶ τῶν Κανονικῶν βιβλίων τῆς ἁγίας Γραφῆς εἶναι τὰ σημειούμενα εἰς τὴν ἀνωτέρω (Σημ. α.) μνημονευθεῖσαν βίβλον, Πηδαλίον ἐπιλεγομένην, σελ. 70. σημ. 2. ὅπου καὶ βλ. καὶ τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα ἐρανίσθησαν, ὡς ὑποσημειοῖ ὁ Νικόδημος, ἀπὸ τοῦ ἀνέκδοτον θεολογικὸν τοῦ αἰοιδίμου Εὐγενίου. Εἶθε! νὰ ἀφινέ ποτε καὶ τοῦτο ὡς εὐρίσκετο συντεταγμένον ἀπὸ τὸν κάλαμον τοῦ Εὐγενίου ὁ καλὸς Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, καὶ ὄχι, ἐπειδὴ δὲν τὸ ἐνόει, τοῦλάχιστον οὕτω λέγει ὁ ἴδιος, νὰ τὸ χαλάσῃ, μεταμορφώσας αὐτὸ εἰς τὴν κακοχώνευτον θεολογικὴν Ἐπιτομὴν του. Περὶ τῶν Κανον. βιβλ. τῆς ἁγ. Γραφ. βλ. προσέτι καὶ, Ταμεῖον Ὁρθοδοξίας τοῦ σοφοῦ Καμπανίας Ἐπισκόπου, Κεφ. ξδ'. σελ. 143. (*)

(Σημ. γ'.) Ἄν ἡ ἀναγινωσκομένη τοῦ Δανιὴλ προφητικὴ βίβλος ᾖ καὶ τῶν ὁ. μετάφρασις, ἢ τοῦ Θεοδοωτίωνος, πολλοὶ πολλὰ λέγουσι, λαθόντες τὰς ἀφορμὰς ἀπὸ τὸν θεῖον Ἱερώνυμον. Ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίσῃ ἀκριβῶς τὴν ὑπόθεσιν, ἄς ἀναγνώσῃ τὴν περὶ τοῦτου κριτικὴν σημείωσιν τοῦ σοφοῦ, καὶ Ἰσαποστόλου Ἱεράρχου, Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκου, εἰς τὴν ἀνωνώμως ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μεταφρασθεῖσαν Ἀνασκευὴν τῆς τελευταίου διερμηνευθείσης (κακῶς βέβαια καὶ ἀκριτῶς) Διαθήκης* σημ. 403. σελ. 657.

(Σημ. δ'.) Ὁ Συγγραφεὺς μας διὰ τὸ σύντομον παρατρέχει τὴν περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καινοτομίαν τῶν Λατίνων, ἀλλ' ὁ βουλόμενος νὰ καταλάβῃ τὸ ἄδικον τῶν καινοτόμων παπιστῶν, ἄς λάβῃ ἀνὰ χεῖρας τὸ φιλόσοφον βιβλίον τοῦ ἀθανάτου Ἠλιοῦ Μηνιάτου τοῦ

(*) Τὸ Ταμεῖον Ὁρθοδοξίας ἐξέδωκε καὶ γὰρ τὸ τέταρτον εἰς τὸ Τυπογραφεῖον μου τῷ 1860 ἴμοιον τῷ πρωτεύοντι.

συμπατριώτου μου, Πέτρα Σκανδάλου ἐπιγραφόμενον ἄς ἀναγνώσῃ προσέτι καὶ τὰ παρὰ τοῦ φιλορθοδόξου Ἀδάμ Ζοιρνικαβίου περὶ τῆς ὑποθέσεως γραφόμενα, καὶ ἐκ τούτων θέλει μάθῃ, ὅτι καὶ Εὐαγγέλιον, καὶ Σύνοδοι, καὶ Πατέρες τόσον Ἀνατολικοὶ καθὼς καὶ Δυτικοὶ, κατακρίνουσι τὸ βλάσφημον τῶν νεωτέρων Λατίνων δόγμα. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ σημερινοὶ φρόνιμοι Λατῖνοι ἀμνηχανοῦν εἰς τὸ πρᾶγμα, καὶ μένοντες ἀναπολόγητοι, ἀγανακτοῦν κατὰ τῆς φιλοκαινοτόμου παπικῆς ἐκκλησίας τῶν τόσον ὑπερισχύει ἡ ἀλήθεια! οὔτε ἄλλοι τολμοῦν ἀναισχύντως, ἰσχυρογνωμόνως, καὶ μὲ κακίας ἐπίγνωσιν, νὰ ὑπερασπίζωνται τὸ, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὀλέθριον δόγμα, δόγμα ἀναιρετικὸν τῆς καθαρᾶς καὶ ἀδόλου Χριστιανικῆς θεολογίας, εἰ μὴ οἱ παράσιτοι τῆς ἐν Ῥώμῃ Βαβυλωνικῆς αὐλῆς, ὅποιοι ἐστάθησαν καὶ εἶναι οἱ ἀποστάται ἐκεῖνοι Γραικοὶ Λατινόφρονες, (ἂν Γραικοὶ πρέπει πλέον νὰ ὀνομάζωνται οἱ τοιοῦτοι) τὰ καθάρματα βέβαια τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, οἱ σκληροὶ καὶ ἀπάνθρωποι Δομινικάνοι, οἱ βρωμεροὶ καὶ βορβορώδεις Καπουκκίνοι, οἱ ἀντίθρονοι, ἢ διὰ νὰ εἶπω καλῆτερα, ἄθροιοι τῶ ὄντι Ἰησοῦται κ.τ.λ. κ.τ.λ. Ἀλλ' ἐπιπέσει ὁ πόνος αὐτῶν εἰς κεφαλὴν αὐτῶν! Ἡμεῖς ἐλευθεύοντες τὴν τύφλωσιν τοῦ νοῦς των, παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν τῆς εἰρήνης νὰ νεύσῃ εἰς τὰς καρδίας των τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ οὕτω νὰ γίνῃ μία ποιμνῆ, εἰς ποιμῆν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

(Σημ. 4.) Περὶ ἀναγνώσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ τὴν ὁποίαν ἀντιχριστιανικῶς καὶ σκληρῶς ἐμποδίζουσιν οἱ Ποντιφικιοὶ εἰς τοὺς ὁπαδοὺς των, παρακαλῶ τὸν φιλόθεον ἀναγνώστην νὰ ἀναγνώσῃ ἐπιμελῶς τὴν ὁμιλίαν τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιερέως Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκῃ ἐπιγραφομένην περὶ τῆς ὠφελείας τῆς προσενομένης ἐκ τῆς τῶν Θεῶν Γραφῶν μελέτης. Κυριακοδρ. τῶν ἐπιστολ. τόμ. 6'. σελ. 526. (*) καὶ Ἐγχειρίδ. Νικοδ. σελ. 218. καὶ Ταμ. Ὀρθοδόξ. Κεφ. μῆ. σελ. 109. Ἀντὶ εἰς ταῦτα νὰ προσθέσω καὶ ἐγὼ ὀλίγα τινὰ, παραπέμπω τὸν εὐσεβῆ διδάσκαλον καὶ μαθητὴν νὰ ἀκούσῃ μᾶλλον τί γράφει περὶ τούτου ὁ ζωηρὸς τοῦ Εὐγενίου κάλλεμος εἰς ἐν τῶν ἱστορικῶν, καὶ κριτικῶν του σημειωμάτων σελ. 197. εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Γαλλικοῦ ἀνάγνωτον μετάφρασιν του τοῦ Ἱστορικοῦ καὶ Κριτικοῦ Δοκιμίου περὶ τῶν διχονοιῶν τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Πολωνίας, τυπωθεῖσαν χωρὶς ὄνομα τόπου, ἐν ἔτει 1768: καὶ τῶν ὁπίων καλῆτερα, ἢ περισσώτερα δὲν ἤθελέ τις ἐπιθυμῆσθαι.

(Σημ. 5'.) Ὅτι φλυαρία καὶ μῦθος τὸ Καθαρτήριο πῦρ τῶν παπιστῶν ὁμιλίαν ἐξαιρέστον ἔχει ὁ Θεοτόκης εἰς τὸ Κυριακοδρ. τῶν ἐπιστ. τόμ. 4. σελ. 227. βλ. καὶ Πέτραν Σκανδάλου τοῦ Ἱεροκήρυκος Μηνιάτου βλ. καὶ Στυλιανοῦ Βλασοπούλου Ἰδία della Chiesa Greca ὅστις τέλος πάντων ἀγαπᾷ νὰ γελάσῃ ἄς ἀναγνώσῃ τὰ περὶ τούτου Διηγήματα καὶ αὐτῶν τῶν Λατίνων. Ἡ ἀντίθεος ὑπόκρισις βέβαια δὲν ἡμπορεῖ νὰ εὕρῃ τρόπον καλῆτερον διὰ νὰ γεμίσῃ ἀπὸ χρήματα τὰς χεῖρας τῶν Φρατόρων. Νο-

(*) Τὰ Κυριακοδρόμια Θεοτόκῃ ἐκδίδονται τὸ τέταρτον ἐκ τοῦ Τυπογραφείου μου, ὧν ἡ ἐκδόσις θέλει περατωθῆ κατὰ τὸ 1871. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ.

μίζω ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Σατανᾶς ἐφριξέ δια τὸ ἀγγιχθῆναι τούτων, καὶ δὲν ἤξεύρω τί νὰ εἶπω, νὰ ἐλυπήθη ἢ νὰ ἐχάρη πῶς τὸν ὑπερέβησαν κατὰ τὸ ἐφευρετικὸν τοῦ νοῦς, καὶ κατὰ τὰς μηχανὰς, τὰς ὁποίας ἔμαθαν νὰ στήνουν εἰς τὴν δευσιδαιμονίαν καὶ εἰς τὴν μωρίαν τῶν ἀνοήτων. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς τὸ πληρώσῃ!

(Σημ. ζ'.) Εἰς μάτην πάσχουν οἱ Ποντιφίκοι νὰ ἐφαρμόσουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸν τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἀληθινῆς Ἐκκλησίας. Ὀλίγα γράμματα νὰ ἤξεύρῃ τις διὰ νὰ ἀναγνώσῃ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, βλέπῃ εἰς τὰ πράγματα τοὺς ψεύδουν. Καὶ πῶς, διὰ τὸν Θεόν! ἤμπορεῖ νὰ λέγεται Καθολικὴ ἡ Ἐκκλησία τῶν, ἡ ὁποία ἄλλην πίστιν εἶχεν εἰς τοὺς ἀρχαίους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἄλλην ἔχει τώρα; πῶς μία, κτλ. κτλ. ἐν ᾧ ἤλλαξε τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως; ἐν ᾧ εἶναι σχισμένη ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν Κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας τὸν Χριστόν, καὶ Κεφαλὴν τῆς πισπεύει ἀνθρώπων φαρτὸν, καὶ ὑποκειμένον εἰς ἀμαρτίαν, καὶ τὸν ὁποῖον καταθρασύνεται νὰ ὀνομάζῃ Ἐπίτροπον τοῦ Χριστοῦ, ἀνώτερον πᾶν Συνόδων Vice-Dio in terra κ.λ. κ.λ.; Καὶ εἶναι θαυμαστὸν λοιπὸν, ἐάν, μετὰ τοιαῦτα ἀντιχριστιανικὰ φρονήματα, οἱ Πάπα φαντάζονται Μοναρχίαν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας; ἀφ' οὗ διὰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἤμποροῦν νὰ κάμουν omnia supra jus, et contra jus; ὅτι Papa est omnia et super omnia; ὅτι Papa et Christus faciunt unum concistorium; ὅτι Papa potest mutare quadrata rotundis κ.λ.; ὁποῖος θέλει τώρα ἄς ἐζάγῃ ἐκ τούτου τὴν αἰμοδόρον inquisizione, τὰς indulgencias; τὰ altari privilegiati κ.τ.λ. κ.τ.λ. βλ. καὶ Βλασοπ. Difesa della Chiesa § VIII σελ. 34—36.

(Σημ. η'.) Δὲν ἐπιμένω νὰ θεωρήσω τὰ περὶ Πάπα, εἶναι τόσον γνωστά καὶ γελοῖα τὰ λεγόμενα ἀπὸ τοὺς Παποπαρασίτους, καὶ Παποκόλακας, καὶ Παπολάτραις, περὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ τούτου Τραγελάφου, ὥστε ἤθελε κινήσουν εἰς γέλωτα καὶ αὐτὸν τὸν Δημόκριτον οὐαί εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐάν ἐμελλε νὰ λέγῃ ἀλάνθαστον ἀρχηγὸν καὶ Κεφαλὴν τῆς ἑνα Γρηγόριον ζ'. ἑνα Βονιράτιον η'. ἑνα Ἀλέξανδρον σ'. ἑνα Ἰουλίον β'. κ.τ.λ. Καὶ ποῦ Κωμωδία! χάρις εἰς τὴν ἀληθινὴν Φιλοσοφίαν! βλ. Δοκίμ. τῶν Διχον. τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Πολωνίας; καὶ τὴν ἀνωνώμως ἐκ τοῦ Λατινικοῦ μεταφρασθεῖσαν Ἐπιστολ. τῶν τριῶν Ἐπισκόπων, βιβλιάριον κατὰ πάντα λόγον ἀξιοσύστατον, διὰ τὰ εἰς αὐτὸ ἀνακαλυπτόμενα αἵσχη τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ὁμολογοῦμεν ὄχι μικρὰν τὴν χάριν εἰς τὸν σοφὸν Μεταφραστὴν του. Πάντα νὰ ζῆ!

(Σημ. θ'.) Δὲν ἤξεύρω τί κακὸν ἔκαμε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς καινοτόμους τινὰς χριστιανούς, καὶ τὸ πολεμοῦν τόσον! ἐξ ἐνὸς μέρους καυχῶνται ὅτι ἐπιστηρίζουν τὰ δόγματά των εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ποῖος ποτὲ τῶν Αἰρετικῶν δὲν εἶπε πάντοτε τὸ αὐτό; καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου καταργοῦν τὸ Εὐαγγέλιον στρεβλόνοντες αὐτό, καὶ διερμηνεύοντές το κατὰ τὴν πεπλανημένην τους φαντασίαν, καὶ ὄχι ὡς τὸ ἐκήρυξεν ὁ Χριστός, τὸ παρέδωκεν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρεταὶ γινόμενοι τοῦ Λόγου, τὸ ἐδέχθη

ἡ Ἐκκλησία, καὶ τὸ ἐπεκύρωσεν ἡ σύμπνοια τῆς Ἱερᾶς Ἀρχαιότητος, καὶ τῆς ὁποίας εἰς μάτην οἱ νέοι οὔτοι Ἀπόστολοι κομπάζουν ὅτι εἶναι ἀκριβεῖς ὁπαδοί· Ὁ λόγος μᾶς φέρει εἰς τὸ περὶ Θεῖας εὐχαριστίας κεφάλαιον. Τοῦς σκανδαλίζει ἡ λέξις Μετουσίωσις, τὴν λέγουν νέαν βάρβαρον, ἄγνωστον εἰς τὴν ἀρχαιότητα, καὶ εἰς τοῦς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας· ἔστω· ἀλλὰ διατί δὲν θέγονται καὶ τὴν ἄλλην τὴν ἀρχαίαν, τὴν ὀρθόδοξον, καὶ εἰς τοῦς Πατέρας γνωστήν, ὁποία δηλαδὴ εἶναι ἡ Μεταβολή, Μεταρρύθμισις, Μεταστοιχειώσις; Ναί, λέγουν, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ λέγονται καταχρηστικῶς—βλέπετε λοιπὸν, δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς λέξεως, ἀλλὰ ὁ σκοπὸς τοῦ δόγματος, καὶ τί τάχα, δὲν λαλεῖ φανερά ὁ Χριστὸς, ὅταν λέγη, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμα μου;—Ἄλλ' ἐδῶ, λέγουν, τὸ ἐστὶ λέγεται ἀντὶ τοῦ δηλοῦ, καθὼς φέρει εἰπεῖν καὶ εἰς τὸ· ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων, καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς ἁγίας Γραφῆς, Παλαιᾶς καὶ Νέας.—Ἀλλὰ διατί, πρὸς Θεοῦ! ὦ ἄνθρωποι, δὲν ἀναγινώσκετε τὰ μετὰ ταῦτα λεγόμενα, διὰ νὰ ἰδῆτε, ὅτι ὅπου κατ' Ἑβραϊκὸν ἰδιωτισμὸν τὸ εἰμι ἐκλαμβάνεται ἀντὶ τοῦ δηλοῦ, τότε ὡς τοιοῦτον ἐπεξηγεῖται ἀπὸ ἕκαστον θεόπνευστον Συγγραφεᾶ, πότε μὲν λέγοντα, ταῦτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· πότε δὲ, ὅτι τοῦτο ἐξηγεῖ ὄρασιν, καὶ ἐνύπνιον, καὶ παραβολὴν· πότε, ἅτινα ἐστὶν ἀλληγορούμενα· ἐν ᾧ εἰς τὸ, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου, δὲν φαίνεται, ὅτι ὁ Κύριος νὰ τὸ εἶπεν οὔτε ὡς παροιμίαν, οὔτε ὡς ἀλληγορίαν, οὔτε ὡς παραβολὴν. Ὅχι λοιπὸν πάνποτε τὸ ἐστὶ ἢμπορεῖ νὰ ἐκλαμβάνηται ἀντὶ τοῦ δηλοῦ. Καὶ ποῖος ἢμπορεῖ νὰ ἐκλάβῃ τὸ εἰμι ἀντὶ τοῦ δηλοῦ, σημαίνω, παρασταίνω, εἰς τὴν φράσιν φέρει εἰπεῖν ἐκείνην τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὅπου ὁ ἴδιος Θεὸς λέγει, Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν; ἄπαγε! Καὶ ἔπειτα σὲ ἐρωτῶ, ὦ Καθρίνε, δὲν λέγεις καὶ σὺ μυστήριον τὸ τοιοῦτον;—Ναί—Καὶ ποῖος ὁ ὀρισμὸς τοῦ Μυστήριου;—ἄλλο τὸ βλεπόμενον, καὶ ἄλλο τὸ πιστευόμενον.—Καὶ πῶς λοιπὸν ὕστερον τολμάς, καὶ καταθρασύνεσαι τόσο, ὥστε νὰ ζητῆς εἰς τὰ Μυστήρια πληροφάναν τῶν αἰσθήσεων; παράδοξος Λογικὴ! Ἐγὼ δὲν ἠξέυρω πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω, ἀφ' οὗ διὰ νὰ ἀποδείξῃς τάχα τὸ κακὸν σου φρόνημα, καὶ μὴ δυνάμενος ἀλλέως, οὔτε ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον, οὔτε ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα, καταφεύγεις εἰς φλυκίας, καὶ σκώμματα, καὶ ἀστεϊσμούς· καὶ παίζεις ἐν οὐ παικτοῖς, κωμωδῶν τὰ φρικτὰ, καὶ ὅλως Θεῖα τοῦ Χριστιανισμοῦ Μυστήρια! Ἀμφιβάλλω ἂν ὁ τοιοῦτος ἢμπορῆ νὰ ὀνομάζεται οὔτε καν. . . Ἰλεὼς σοὶ ὁ Θεός! οὕτως σὲ διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον; οὕτως ἡ ὀρθὴ Φιλοσοφία; οὕτως ἡ ἐξ Ἀποκαλύψεως πίστις; καὶ δὲν ἠξέυρεις ὅτι ἡ Ἀποκάλυψις δίδεται εἰς ὅσους ἔχουσιν ὄμματα Πίστεως, διὰ νὰ ἰδοῦν τὸ ἀποκαλυφθὲν μὲ τὸ νὰ τὸ πιστεύσουν, ὄχι κατανοοῦντες καθαρῶς τὸν τρόπον τοῦ τελουμένου, ἀλλ' ὁμολογοῦντες εἰλικρινῶς τὸ τελούμενον; ὁ Ἀπόστολος Παῦλος σοῦ ἐμφράττει τὸ στόμα. ἠξέυρω ὅτι ὁ ἀρνητὴς τοῦ φρικτοῦ Μυστήριου πείθεται εἰς ἐκεῖνο ὅπου βλέπει μὲ τὰ ὄμματα, καὶ αἰσθάνεται μὲ τὴν γλῶσσαν· ἀπειθεὶ δὲ καὶ ἀντιτείνει εἰς ἐκεῖνο ὅπου εἶπεν ἡ αὐτοαλήθεια, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἕως τέ-

λους παρέλαβε, και ἐδίδαξεν ἡ Ἐκκλησία. Βλέπει ἄρτον, νομίζει οἶνον, ἀλλ' ὁ Θεὸς Χρυσόστομος «Μὴ (λέγει) μὴ ἔτι ἄρτος ἐστὶν ἰδῆς, μὴδ' ὅτι οἶνος ἐστὶ νομίσας» οὐ γὰρ κ. τ. λ. (Δόγ. μ.α. περὶ Μεταν.) Φιμώθητι λοιπὸν ταίχε κεκοιμημένε! ἐπειδὴ τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεὸς εἰς ἡμέραν Κρίσεως. Ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία δικαίως, και ὀρθῶς πιστεύουσα διὰ τὸν εἰπόντα «Λάβετε, φάγετε» τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου» και, πῖετε ἐξ αὐτοῦ πάντες» τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου,» τὴν εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὑπερφυσικὴν και μυστηριώδη μεταβολὴν τοῦ ἄρτου και τοῦ οἴνου εἰς σῶμα και αἷμα Χριστοῦ ἀποδοκιμάζει τὰ σοφίσματα τῶν νεωτεριστῶν. Τὸ δὲ πῶς, και τίνι τρόπῳ γίνεται, και εἶναι, δὲν πολυπραγμονεῖ. «Και νῦν ἐρωτᾷς πῶς ὁ ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ, και ὁ οἶνος και τὸ ὕδωρ αἷμα Χριστοῦ; κἀγὼ λέγω σοι, Πνεῦμα ἅγιον ἐπιφοιτᾷ, και ταῦτα ποιεῖ ὑπὲρ λόγον και ἔννοιαν. . . . Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι ὅτι διὰ Πνεύματος ἁγίου.» (Δαμασκ. περὶ ὀρθοδ. Πίστewς Κεφ. ιδ'.)

(Σημ. ι.) Ἀξιανάγνωστα εἶναι τὰ περὶ καταχρήσεως εἰκόνων λεγόμενα ἀπὸ τὸν Φιλόσοφον Ἀρχιερέα Καμπανίας Θεόφιλον εἰς τὴν παρ' αὐτοῦ συγ-
ταχθεῖσαν βίβλον, Ταμ. ὀρθοδοξ. ἐπιγραφομένην, ὅπου και βλ. Και κλαίον-
μεν λοιπὸν τὴν συμφορὰν, και ἐπευχόμεθα τὴν διόρθωσιν ὅπου τυχὸν ἢ ἠ-
θελεν ὑπάρχει τοιαύτη κατάχρησις. Δὲν εἶναι ὅμως ὀλιγώτερον μανιώδεις
νέοι τινὲς εἰκονομάχοι χριστιανοί, και τῶν ὁποίων ἡ ὀρμη ἐξεκαύθη κατὰ
τῶν διατυπωμάτων τοῦ Κυρίου ἡμῶν, και τῆς πανάγου Μητρὸς αὐτοῦ,
και τῶν ἄλλων ἁγίων αὐτοῦ θεραπόντων, και κατὰ τῶν ἱερῶν ἔτι λειψά-
νων, ὅσον ἀκρατῶς και ἀλόγως, τόσον δυσσεβῶς και παρανόμως. Κατ' οὐ-
δὲν εὐλογώτεροι και μετρίωτεροι δὲν ἐφάνησαν οἱ νέοι οὗτοι εἰκονοκλά-
σαι ἀπὸ τοῦς παλαιούς. Δὲν ἤθελαν ποτὲ τολμήσουν τόσην ὕβριν εἰς τὰς
εἰκόνας τῶν ἐπὶ γῆς Βασιλέων και περιφήμων Ἀνδρῶν, ὅσον ἐξύβρισαν εἰς
τὸν χαρακτήρα τοῦ Βασιλέως τῶν πάντων, και τῶν ἐν Οὐρανοῖς Ἡρώων,
χωρὶς νὰ συλλογισθοῦν ποτὲ, τίνος ἡ εἰκὼν και ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη. Ἡ-
ξέυρω ὅτι παρανομάζουσι τὴν ἀσέβειαν ζῆλον, και ζηλοῦσι τάχα ὑπὲρ
τοῦ Θεοῦ, προβάλλοντες ὅτι οἱ τιμῶντες τὰς εἰκόνας προσκυνοῦσι τῇ κτί-
σει παρὰ τὸν κτίσαντα ὅθεν τοὺς λέγουσιν εἰκονολάτραις· μὰ νοοῦσιν ἄρα
τί λέγουσι; Πᾶσα προσκύνησις εἶναι ἡ αὕτη; Πᾶσα τιμὴ εἶναι ἰσοδύναμι-
μος; δὲν εἶναι σέβας εἰς τὴν γῆν ἐπάνω, παρὰ μόνον τὸ τῆς λατρείας;
και ἐλάτρευαν λοιπὸν τὸν λίθον οἱ μαθηταὶ τῆς ἀναστάσεως, ὅταν ἐσέ-
βοντο τὸν τοῦ Κυρίου τάρον; ἐλάτρευον τὸν λιθὸν ὕψασμα οἱ πρῶτοι χρι-
στιανοί, ὅταν ἐτίμων και ἠσπάζοντο τοῦ Ἀποστόλου τὰ Σουδάρια και τὰ
Σιμικίνθια; ἐλάτρευεν ἀνωθεν ἡ Ἐκκλησία τὸ ξύλον, ἢ τὸν σίδηρον, ὅταν
εὐλαβῶς προσκύνει τὴν λόγχην και τὸν Σταυρὸν, και ὄργανα τῶν Σωτη-
ρίων παθῶν; Αὐτὸ τοῦτο πάντοτε ἐγνωρίσθη τῶν κακοφρόνων τὸ ἰδίωμα,
τὸ νὰ διαβάλλωσι τοὺς πιστοὺς μὴ ὁμολογοῦντες ἐκεῖνο ἐλικρινῶς, τὸ ὅ-
τι οἱ οὗτοι φρονοῦσιν, ἀλλὰ προσπλάττοντες αὐτοὺς ψευδῶς και συκοφαν-
τικῶς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον οὔτε στοχάζονται, οὔτε δέχονται. Πλὴν ἡ δια-

ΔΟΚΟΣ

ΕΠΙ ΤΗ ΔΗΜΟΤΕΛΕΙ ΒΟΡΤΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ

ΚΑΤ' ΕΝΤΟΛΗΝ ΤΗΣ ΔΗΜΑΡΧΙΑΣ ΤΗ Γ', ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1868

ΕΚΦΩΝΘΗΣ ΕΝ ΤΩ ΑΘΗΝΗΣΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΩ ΝΑΩ
ΥΠΟ

ΘΕΟΚΛΕΤΟΥ ΒΙΣΜΠΟΥ

ΤΕΩΣ ΜΕΝ

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ,

ΤΑ ΝΥΝ ΔΕ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΝΤΙΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ.

Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, ἡ νικήσασα τὸν κόσμον
ἢ πίστις ἡμῶν (Α', Ἰωάν. ε', 4.)

Τὴν νίκην, πανιερώτατε Δέσποτα ⁽¹⁾, εὐλαβεστάτοι ἱερεῖς, καὶ πάντες οἱ ἐνταῦθα συνελθόντες εὐσεβεῖς Χριστιανοί, τὴν νίκην, τὴν ὁποίην Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ σὺν αὐτῷ ἡ πάνελληνος αὕτη πόλις· παρὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐνικήθη διὰ Παύλου τοῦ οὐρανοβάμονος μεγαλοπρεπῶς πανηγυρίζομεν σήμερον. Σήμερον ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου διὰ Παύλου τοῦ οὐρανοβάμονος, τοῦ ἄλλοτε μὲν σκευὸς διωγμοῦ, νῦν δὲ σκευούς ἐκλογῆς, φανεροῦται ἢ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἢ τελεσθεῖσα διὰ τοῦ σταυροῦ, τοῦ ἄλλοτε μὲν ὄργανου καταδίκης, νῦν δὲ ὄργανου δικαίωσης, καὶ λαμπρὰν αἶρει τὴν νίκην κατὰ τοῦ ἐπὶ δικαιοσύνη καὶ σοφίᾳ περικλυτοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Ἀλλὰ τίς ὁ τοῦ στεφάνου ἀξιώθεις; Ὁ νικήσας ἢ ὁ νικηθεὶς; Ὁ νικηθεὶς, ἀδελφοί. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ παράδοξον. Ἐνικήθη ὁ Παῦλος, ὁ καθ' ὑπερβολὴν διώκτης τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως, καὶ ἠχμαλωτίσθη εἰς αὐτήν· καὶ ὁμως αὐτὸς ἐτιμήθη στεφάνῳ, καὶ σκευὸς ἐκλογῆς καὶ οὐρανοβάμων ἀνδείχθη, καὶ τοῦ μαρτυρικοῦ ἠξιώθη στεφάνου. Ἐνικήθη ὁ τοῖς εἰδώλοις θύων Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ ἠχμαλωτίσθη εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν· καὶ ὁμως αὐ-

(1) Ἐννοεῖται δ' ἐπὶ σπανίᾳ συνέσει καὶ ὀρθοτομίᾳ λόγου διακρινόμενος σεβασμιώτατος ἱεράρχης Ἰθάκης Κύριος Κύριος Γαβριήλ.

τὸς ἐτιμήθη· σκεῦος ἴμιον καὶ οὐρανοφάντωρ ἐπίσκοπος ἀνεδείχθη, καὶ τοῦ μαρτυρικοῦ ἤξιώθη στεφάνου. Ἐνικήθη καὶ ἤχημαλωτίσθη καὶ ἡ κατείδωλος ἡμῶν πόλις εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν· καὶ ὁμοῦ αὐτῇ ἐτιμήθη τῷ στεφάνῳ τῆς πίστεως, καὶ πόλις ἀγία ἀνεδείχθη, καὶ τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας ἐφωτίσθη. Σήμερον ἡ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀληθὴς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφία τὰ διάφορα φιλοσοφήματα τὰ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, τῷ τῶν φιλοσόφων διαιτητηρίῳ, ἀκμάσαντα, ὡς τινα νέρη διὰ τοῦ φωτὸς αὐτῆς διασκεδάξει καὶ φυγαδεύει. Σήμερον ὁ τῶος μὲν ἄγνωστος, ἀληθὴς δὲ τῶν πάντων Θεός, γνωστός γενόμενος ἐκθρονίζει τὸν Ὀλύμπιον Δία, τὸν τῶος πατέρα ἀνδρῶν τε Θεῶν τε λεγόμενον. Σήμερον καὶ ἡ κόρη αὐτοῦ ἡ πολιούχος Ἀθηνᾶ, ἡ τῶος Θεὰ τῆς σοφίης καὶ τῆς φρονήσεως, ὑπὸ τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας καὶ δυνάμεως, τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διὰ τοῦ σταυροῦ ἐκ τῆς πόλεως ἡμῶν φυγαδεύεται, τὰ μεγαλοπρεπέστατα μόνον αὐτῆς ἀνάτορα ἡμῖν καταλιπούσα εἰς αἰῶνια καὶ θαυμαστά μνημεῖα τῆς τε καλλιτεχνίας καὶ τῆς περὶ τοὺς θεοὺς εὐσεβείας τῶν κατοίκων. Σήμερον τὸ οὐράνιον καὶ ἰλαρώτατον φῶς τῆς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ λατρείας διασκεδάξει τὴν ἀμαυροτάτην καὶ παχυλωτάτην ἀχλὺν τῆς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου εἰδωλομανίας. Σήμερον ὁ ἀκάματος ἀμπελουργὸς τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ Χριστοῦ τὴν πόλιν ἡμῶν ἐγκεντρῖζει, καὶ ἀπὸ ἀργιελαίου εἰς καλλιέλαιον μεταβάλλει.

Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν.

Δικαιότατον δὲ καὶ πρεπωδέστατον εἶναι κατὰ τὴν σήμερον ἡμῶν ἐορτὴν περὶ τῆς νίκης ταύτης, τῆς νικήσεως καὶ τὴν πόλιν ἡμῶν καὶ τὸν κόσμον, τῆς πίστεως ἡμῶν, βραχὺς νὰ γείνη ὁ λόγος.

Ἡ πίστις ἡμῶν, τί εἶναι αὕτη, ἀγαπητοί, κατ' οὐσίαν; Βῖναι ἡ πίστις εἰς τὴν ἐξιλίεωσιν καὶ συνδιαλλαγὴν τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ταύτην τὴν πίστιν συγκεφαλαιοὶ ὁ θεὸς τῆς πόλεως ἡμῶν ἀπόστολος εἰς τὰς δύο ταύτας λέξεις ὁ Λόγος ὁ τοῦ Σταυροῦ (Α', Κορινθ. α', 17. 18.), ὅτι δηλ. ὁ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θανὼν Ἰησοῦς αὐτὸς ἦτο ὁ προσδοκώμενος Μεσσίας, Χριστὸς ὁ Σωτήρ. Ἀλλὰ τὴν πίστιν ταύτην ἐπολέμησε καὶ πολεμᾷ ὁ ἀρχωντοῦ κόσμου τούτου διὰ δύο ὄπλων, ἔνθεν μὲν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἔνθεν δὲ τοῦ ἐθνισμοῦ.

Οἱ Ἰουδαῖοι ἀπ' ἐνὸς προσεδόκων μὲν, ὡς καὶ νῦν προσδοκῶσι, τὸν Μεσίαν· ἀλλὰ σαρκικῶς καὶ παχυλῶς καὶ γηίνως φρονούντες, καὶ διὰ τοῦτο ἀποκλίναντες καὶ ἀποστάντες ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ πνευματικῶν περὶ Μεσίου προρρήσεων τῶν προφητῶν, οἵτινες Θεὸν αὐτὸν ὀνομάζουσιν, ἔτρεπον σαρκικῶς καὶ χαμαιρεπεῖς περὶ Μεσίου ἰδέας, μὴ ἀλλοτρίως κατ' ἀρχάς, τὸ παράδοξον! καὶ εἰ; αὐτοὺς αὐτοῦ τοὺς μαθητὰς ἐφρόνουσιν δηλαδή, ὅτι ὁ Μεσσίας θὰ ἦναι ἐπίγειος βασιλεὺς, κραταῖος καὶ ἔνδοξος κατακτητὴς, μέλλων νὰ ἐλευθερώτῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Ῥωμαίων, καὶ νὰ τοὺς καταστήτῃ ἔθνος δεσπόζον τῶν λοιπῶν. Οὕτω δὲ περὶ τοῦ Μεσίου φρονούντες οἱ Ἰουδαῖοι ἔπρεπε βεβιαίως νὰ σκανδαλίζονται, ὅταν ἤκουον, ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ὃν ἐπταύρωσαν, αὐτὸς ἦτο ὁ προσδοκώμε-

νος Μεσσίας. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ πίστις ἡμῶν, ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, ἀπέ-
θαινει εἰς τοὺς Ἰουδαίους σκάνδαλον (Α', Κορινθ. α', 23.).

Τοὺς δὲ ἐθνικοὺς ἀπ' ἑτέρου, τοὺς ὁποίους ἡ ἀγία Γραφή συμπεριλαμ-
βάνει ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἑλληνας, κατέτριψεν ἡ πολυκεφάλος τῆς εἰδωλο-
λατρίας Ἰδρα, καὶ κατεπλυμήρισε ἡ παντελής ἠθικὴ διαφθορά, καὶ
κατεσπάραπτον τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, τὰ πρὸς ἄλληλα ἀν-
τιφάσκοντα ὥστε καὶ περιέπεσον εἰς παντελῆ ἀμφιβολίαν, ἂν ὑπάρχει ἀ-
λήθεια. Παράδειγμα τηλαυγῆς ἔχομεν αὐτὸν τὸν Πιλάτον, ὅστις ἐρωτῶν
τὸν Ἰησοῦν, τί ἐστὶν ἀλήθεια, ἐχλεύαζεν αὐτόν. Ἐντεῦθεν δὲ προήρχετο,
ὅτι εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἡ πίστις ἡμῶν, ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, ἐδεωροῖτο
μωρία. Καὶ ὅμως αὐτὸ τὸ εἰς τοὺς Ἰουδαίους σκάνδαλον, αὐτὴ ἡ εἰς τοὺς
Ἑλληνας μωρία, ἡ πίστις ἡμῶν, ἔπρεπε νὰ νικήσῃ τὸν κόσμον.

Ἄλλὰ διὰ τίνων μέσων ἐμελλεν, ἀγαπητοί, ἡ πίστις ἡμῶν νὰ νικήσῃ
καὶ τὸν Ἰουδαϊσμόν καὶ τὸν ἐθνισμόν; Διὰ τῶν ἀμαθῶν καὶ μωρῶν καὶ
πτωχῶν Ἀποστόλων; Οὗτοι ἐμελλον νὰ αἰχμαλωτίσωσι τὸν κόσμον εἰς
τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ; Οὗτοι ἐμελλον νὰ διαδώσωσι τὸν λόγον τὸν τοῦ
σταυροῦ, τὴν πίστιν ἡμῶν, καὶ δι' αὐτῆς νὰ νικήσωσι τὸν κόσμον; Ἄλλὰ
πρῶτον πάντων ἡ πίστις αὐτὴ πρέπει νὰ πολεμήσῃ καὶ νὰ νικήσῃ τὴν
παχυλοφροσύνην τῶν ἀλλέων καὶ μωρῶν αὐτῶν μαθητῶν (Α', Κορινθ.
α', 17.), οἵτινες, ἐνῶ ἦσαν τοσοῦτον χρόνον μετὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς πί-
στεως, ὅμως οὐκ ἐγνώκαν αὐτόν (Ἰωάν. ιδ', 9.), οἵτινες ἦσαν ἀνόητοι καὶ
θραδεῖς τῇ καρδίᾳ, τοῦ πιστεύειν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται
(Λουκ. κδ', 25.), οἵτινες καὶ αὐτοί, ὡς ὁ λοιπὸς ὄχλος τῶν Ἰουδαίων,
σαρκικῶς ἠλπίζον τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἰσραὴλ (Λουκ. κδ', 21.), καὶ διὰ
τοῦτο ἐπηρεῶν τὸν Χριστόν, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνει τὴν
βασίλειαν τῷ Ἰσραὴλ (Πράξ. α', 1.). Πρέπει πρῶτον πάντων νὰ πολεμήσῃ
καὶ νικήσῃ τὴν δειλίαν τῶν μαθητῶν, οἵτινες πάντες ἐν καιρῷ τοῦ πα-
θους ἀρέντες τὸν Ἀρχηγὸν τῆς πίστεως ἔφυγον (Ματθ. κς', 56.), ἂν καὶ
ἐγίνωσκον, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ
τὰ θαύματα αὐτοῦ ἰδίαις εἶδον ὀφθαλμοῖς. Πρέπει νὰ πολεμήσῃ καὶ νικήσῃ
τὴν ἄρνησιν τοῦ Πέτρου, ὅτις ἂν καὶ ὡμολόγησεν αὐτόν Ἰδὸν τοῦ Θεοῦ
τοῦ ζῶντος, καὶ διὰ τοῦτο ἤκουσε τὸ Μακάριος εἶ Σίμων, Βῆρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ
καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅμως
τρὶς ἠρνήθη αὐτόν. Πρέπει νὰ πολεμήσῃ καὶ νικήσῃ τὸν Φαρισαϊσμόν καὶ
τὴν μαριώδη κατὰ τῶν χριστιανῶν καταδιώξειν τοῦ Παύλου, καὶ ἀπὸ
σκεύους διωγμοῦ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν σκεῦος ἐκλογῆς, εἰς κατανίκησιν
τῶν ἐθνῶν. Καὶ ὅμως; τίς δὲν βλέπει, ἀγαπητοί, τὴν οὐρανόπεμπτον τῆς
πίστεως ἡμῶν νίκην; Οἱ πτωχοὶ αὐτοὶ καὶ μωροὶ καὶ ἀδύνατοι μαθηταί,
ἐνδυσθέντες τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἔρχονται ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων,
ἐν ἀντιπαρταχθῶσι καὶ κατὰ τῶν συναγωγῶν τῶν Ἰουδαίων, καὶ κατὰ
τῶν ἱερῶν τῶν εἰδώλων, καὶ κατὰ τῶν μεγάλα γαυριάντων ἐπὶ ταῖς ὑ-
ψηλαῖς αὐτῶν ἰδέαις φιλοσόφων, καὶ κατ' αὐτῶν τῶν αὐτοκρατῶρων. Δὲν
φοβοῦνται οὔτε λιθοβολισμόν, οὔτε σταύρωσιν, οὔτε οἰονδήποτε θάνατον.

Ὁ Πέτρος 8,000 περίπου ψυχῶν αἰχμαλωτίζει εἰς τὴν πίστιν, καὶ σὺδὸς λως πτοεῖται τὰς ἀπειλὰς τῶν ἀρχιερέων. Οἱ πάντες μετὰ ζήλου καὶ ἐναντίον ὄλων τῶν κινδύνων μεταλαμπαδεύουσι τὸ φῶς τῆς πίστεως εἰς πολλὰ τῆς Ἀσίας μέρη. Διασπείρονται εἰς ὄλον τὸν κόσμον, καὶ κηρύττουσι πανταχοῦ, ὅτι ὁ ἐσταυρωμένος Ἰησοῦς εἶναι ὁ ἀληθὴς Θεός, ὅτι οἱ μὲν ἱερεῖς πρέπει νὰ ἀνατρέψωσι τοὺς ναοὺς καὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν, καὶ νὰ ἀποκηρύξωσιν ὡς ψευδεῖς τοὺς θεοὺς αὐτῶν, οἱ δὲ Καίσαρες νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν θεῶν, καὶ νὰ προσκυνήσωσι τὸν ἐσταυρωμένον. Ὁ Πέτρος, ἀφοῦ ἐπλήρωσε χριστιανῶν πολλὰ τῆς Ἀσίας μέρη, ἔρχεται εἰς τὴν τότε βασιλίδα τῶν πόλεων, τὴν Ῥώμην, τὴν πόλιν τοῦ Νέρωνος. Καὶ ἡ ἀλαζὼν καὶ υπερήφανος αὕτη Βαβυλὼν ἀναγορεύει βασιλέα αὐτῆς τὸν ἐσταυρωμένον Ἰησοῦν. Ὁ Ἰωάννης διασαλπίζει τὸν λόγον τὸν τοῦ σταυροῦ, τὴν πίστιν ἡμῶν, εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ Θωμᾶς εἰς τὰς Ἰνδίας, ὁ Ἄνδρέας εἰς τὴν Θράκην καὶ Ἀχαΐαν, ὁ Βαρθολομαῖος εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ὁ Ματθαῖος εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ὁ Ἰάκωβος εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὁ Ἰούδας εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὁ Σίμων εἰς τὴν Μεσοποταμίαν.

Ὁ δὲ οὐρανοδάμων Παῦλος, ὁ τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἀφοῦ ἤρε πολλὰς τῆς πίστεως νίκας ἐν Συρίᾳ, Ἀντιοχείᾳ, μικρῇ Ἀσίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, κατῆλθε τέλος μετακομίζων τὸ φῶς τῆς πίστεως καὶ εἰς τὴν ἐστὶν πάσης ἀνθρωπίνης σοφίας, εἰς τὸ περίπυστον καὶ ἐκλεέστατον τοῦτο ἄστυ, τὸ εὖχος τῆς Ἑλλάδος, τὸ τῶν φιλοσόφων διαιτητήριον, καὶ τῶν ἐπὶ λόγῳ καὶ τέχνῃ περικλυτῶν γυμναστήριον καὶ παιδευτήριον, τὰς Ἀθήνας.

Ἐθαμβώθη μὲν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκ τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ ἐξαισίου τῆς καλλιτεχνίας, ἀλλὰ παρωζύνητο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατειδώλου τῆς πόλεως καὶ ἐκ τῆς ἐπικειμένης ἐπ' αὐτῆς πυκνῆς καὶ ἀμαυρᾶς τῆς δαιμονίας ἀχλύος. Καὶ τοὺς μὲν φιλοσόφους εὗρε σχολάζοντας ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ τῇ στοᾷ καὶ τοῖς κήποις περὶ ζήτησεις καὶ θεωρίας, καὶ μετὰ ἐπηρεμένης ὀφρῆς ἀναπτύσσοντας τὰ πρὸς ἄλληλα ἀντιφάσκοντα αὐτῶν φιλοσοφήματα· τὴν δὲ θείαν τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφίαν καταπνιγμένην ὑπὸ τῶν ἀφιλοσόφων φιλοσοφημάτων τῶν Ἐπικουρείων καὶ Στωϊκῶν· τὸν δὲ λαὸν ἐπὶ πολυθεΐᾳ διαπρέποντα, καὶ πρὸς τὰ τῶν ψευδῶν θεῶν εὐσεβέστατα διακείμενον· τοὺς δὲ ἐπιδημοῦντας ξένους μετὰ τῶν ἐγγωρίων ἀσμένως διατρίβοντας περὶ τὸ λέγειν καὶ ἀκούειν τι καινότερον· δύο δὲ μόνως φωτοδόλους ἀκτίνας εὗρεν ἐκπεμπομένας, τὴν μὲν μίαν ἐκ τοῦ δικαιοτάτου καὶ σεβαστοῦ καθ' ἅπασαν τὴν ὑψηλίον δικαστηρίου, τοῦ Ἀρείου Πάγου, τὴν δὲ ἐτέραν ἐκ τοῦ θωμοῦ, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, ἀγγώστω Θεῷ. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει εὐρῶν τὴν πόλιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἤρξατο νὰ ἐγείρῃ τὸν κατ' αὐτῆς πόλεμον διὰ τῆς δυνάμεως τῆς πίστεως. Ἐξεχύθησαν κατ' αὐτοῦ, ὡς καιόμενα βέλη, οἱ χλευασμοὶ καὶ οἱ σαρκασμοὶ τῶν φιλοσόφων, ἐφρούαξε κατ' αὐτοῦ ἡ εἰδωλομανία τοῦ ὄχλου καὶ ἡ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων. Καὶ ἄγεται λοιπὸν εἰς κρίσιν ἐνώπιον τῆς Ἀρροπαγίτιδος βουλῆς. Ἀλλ' ὦ τῆς δυνάμεως τῆς πίστεως! Ἐκεῖνος, ὅστις

κατὰ τὴν προσδοκίαν τοῦ ὄχλου ἔπρεπε νὰ ἐπενέγκῃ καταδικαστικὴν κατὰ τοῦ Ἀποστόλου ψῆφον, αὐτὸς οὗτος αἰχμαλωτίζεται καὶ νικάται. Τίς οὗτος; Διονύσιος ὁ τῆς Ἀρεοπαγίτιδος βουλῆς πρόεδρος, ὁ εἰς ἄκρον Ἑλληνικῆς παιδείας ἐλληλαῶς, ὁ τῶν Στωϊκῶν καὶ τῶν Ἐπικουρειῶν καὶ τῶν ἄλλων φιλοσόφων φιλοσοφώτατος, ὁ τῆς Ἀρεοπαγίτιδος βουλῆς ἐξοχώτατος, ὁ οὐχὶ τοσοῦτον ἐκ τῆς ἀξίας αὐτῆς περικλυτὸς κατασταθεὶς, ὅσον αὐτὸς ἐκείνῃν περικλεστέραν καὶ εὐκλεστέραν καταστήσας. Λαμπρὰ δύναιτο ἡ νίκη αὐτῆ τῆς πίστεως. Φῶς θείας καὶ οὐρανιας ἐλλάμψεως περιεχύθη κατ' ἐκείνῃν τὴν ἡμέραν οὐρανόθεν περὶ τὸν πετρώδη τοῦ Ἄρεως λόφον. Ὁ τέως εἰς τὰ θρησκευόμενα τῶν Ἑλλήνων προσηλωμένος, ὁ εἰς τὰ εἰδωλικά σεβάσματα τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς ἐπαγλαϊζόμενος, ἀποφοιτᾷ ἀπὸ τοῦ ζόφου τῆς ἀθείας καὶ προσφοιτᾷ εἰς τὸ φῶς τῆς θεογονίας· ἀναχωρεῖ ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς ματαιότητος, καὶ προσχωρεῖ εἰς τὴν ἀληθῆ μακαριότητα· ἀποτάσσεται εἰς τὸν πρόξενον τοῦ θανάτου Βελιάρ, καὶ συντάσσεται εἰς τὸν αἴτιον καὶ χορηγὸν τῆς ζωῆς, Χριστόν· νεκρώνει διὰ τοῦ βαπτίσματος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνδύεται τὸν νέον. Ἀλλὰ μήπως ἀρκεῖται εἰς ταῦτα; Θέλει καὶ αὐτὸς νὰ αἰχμαλωτίσῃ ἄλλους εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ νικῆν νὰ ἄρῃ κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας. Καὶ προχειρίζεται λοιπὸν ἐπίσκοπος, καὶ ἀναλαμβάνει τὴν πνευματικὴν τῆς πόλεως ἡμῶν ποιμαντορίαν, καὶ σαγήνευει αὐτὴν μικρὸν κατὰ μικρὸν διὰ τῆς σαγήνης τῆς πίστεως, καὶ ἀποθνήσκει τέλος ὑπὲρ Χριστοῦ τὸν ἐπὶ τῆς πυρᾶς θάνατον, καὶ στέφεται τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανόν. Τοιοῦτοτρόπως, ἀγαπητοί, ὁ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ σταυρὸς ἐνεπάγη καὶ εἰς τὸν λόφον τοῦ Ἄρεως. Τοιοῦτοτρόπως ἠπίστις ἡμῶν, ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὴν πόλιν ταύτην ἐνίκησε καὶ τὰ πλείεστα μέρη τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. *Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν.*

Καὶ ἐνίκησε μὲν ἡ πίστις ἡμῶν διὰ τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ αὐτῆς, τοῦ λόγου τοῦ σταυροῦ, ἐξέχεαν. Ἄλλ' ὁ σκοτεινὸς Ἄδης πῦρ κατ' αὐτῆς; ἐκπνέει, καὶ ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου διὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ διωγμοῦ; καὶ φόνους κατὰ τῶν ὁμολογησάντων τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἐτοιμάζει. Τὸ Χριστιανικὸν αἷμα ῥέει ποταμῶν, καὶ καταπλυμμηρεῖ τὰς ἀπεράντους τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας χώρας. Οἱ Νέρωνες καὶ Δομητιανοί, οἱ Σεβῆροι καὶ Μιζημίνοι, οἱ Δέκιοι καὶ Βαλεριανοὶ ἀνιέσθ' καταδρατιάζουσι τοὺς Χριστιανούς; διὰ πάντων τῶν βασανιστικῶν ὀργάνων, ὅσα ἀνθρώπινος νοῦς δύναται νὰ ἐφεύρῃ. Ἀναβλίνει τὸν αὐτοκρατορικὸν τῆς Ῥώμης θρόνον τὸ αἰμοδόρον ἐκεῖνο θηρίον, ὁ Διοκλητιανός; καὶ ἀπίρατιν σταθερὰν συλλαμβάνει ἐντελῶς; νὰ ἐξφρανίσῃ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς; τὸ γλυκύτατον τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου Ἰησοῦ ὄνομα. Ὀπλίζει τὸ αἷμα κατὰ τοῦ αἵματος. Ὁ ἐθνικὸς σύζυγος πρᾶξι δίδει εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀσπλάγγων βασανιστῶν τὴν χριστιανὴν αὐτοῦ γυναῖκα. Ὁ ἐθνικὸς πατήρ ῥίπτει εἰς τὸ πῦρ τὸν χριστιανὸν αὐτοῦ υἱόν. Ἡ ἐθνικὴ μήτηρ πρᾶξι δίδει εἰς τὸν αἰμόρροπον δῆμιον τὸν χριστιανὸν καὶ μονογενῆ αὐτῆς; υἱόν. Ὁ ἀχάριτος; ἐθνικὸς υἱὸς δεσποῦς

ἀπάγει εἰς τὰ βασανιστήρια τοὺς γηραιούς χριστιανούς αὐτοῦ γονεῖς. Πανταχοῦ σταυροί, τροχοί, ἔξ ὅλα τὰ εἶδη τῶν βασανιστηρίων ὀργάνων. Τὸ χριστιανικὸν αἷμα ποταμιδὸν ῥέει πανταχοῦ, ἔξ κατακλύζει ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν γῆν, ἔξ φαίνεται, ὅτι ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ καταπνίγεται πλέον εἰς τὸ αἷμα. Ἀλλ' ὦ τῆς θαυμαστῆς ἔθεις δυνάμεως τῆς πίστεως! Αὕτη ζῆ ἔξ ἀκμάζει ἔξ μεζονας ἐπὶ τῆς γῆς διαστάται λαμβάνει, καὶ ὁ σταυρὸς, τὸ σύμβολον τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης, ἐμπήγνυται πανταχοῦ, καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἀναβιβάζεται, καὶ τὴν Καισαρικὴν χλαμίδα καθαγιάζει, καὶ αὐτὸν τὸν τόπον τῶν αἰμογαρῶν διασκεδάσεων, τὸ κολοσσαῖον τοῦ Φλαβίου ἀμφιθέατρον, ἐνθα στρατιὰ μαρτύρων ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως εὐθύμως τὸν θάνατον ἀνέβλεψαν, ἐν μέσῳ αὐτοῦ ἐγερθεῖς, καθήγνισε, καὶ σήμερον ὑπὸ πάντων δεσμέραι προσκυβεῖται, ὡς τῶν βασιλέων τὸ κραταίωμα καὶ τῶν πιστῶν τὸ στήριγμα.

Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, ἡ νικῆσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς, ὁ ἄσπμος υἱὸς τῆς Μαρίας, ὁ ἐπὶ ζύλου ἀτιμωτικῷ μεταξὺ δύο ληπτῶν ἐκπνεύσας, ἀναγνωρίζεται βασιλεὺς πάσης τῆς κτίσεως καὶ πάντων τῶν αἰῶνων, καὶ ἰδρύει βασιλείαν, ἥτις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφθαρήσεται (Δαν. Ἑ', 44) (1). Οὗτος εἶναι ὁ λίθος ἐκεῖνος, ὃν προείδεν ὁ προφῆτης Δανιὴλ, ὁ λίθος, ὅστις ἄνευ ἀνθρωπίνης χειρὸς ἐξ ὄρους ἀπεσχίσθη, καὶ ὡσεὶ κονιορτὸν ἀπὸ ἄλκωνος θερικοῦ ἐλίπτυνε καὶ ἐλίκμησεν ὅλας τοῦ κόσμου τὰς βασιλείας, καὶ ἐγεννήθη ὄρος μέγα, καὶ ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν (Δαν. Ἑ', 35). Οὗτος εἶναι ὁ παρὰ τοῦ Ἰερεμίου προφητευθεὶς δίκαιος βλαστὸς τοῦ Δαβὶδ ('Ἰερ. κγ', 5—6.), ὅστις θὰ βασιλεύσῃ καὶ θὰ κάμῃ κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ θὰ σώσῃ τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τοῦ ὀποιοῦ τὸ ὄνομα εἶναι ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐσόμενος. ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν, ὅ ἐστι Θεὸς αἰώνιος, ὅστις μέλλει νὰ ἐξαγνήσῃ καὶ δικαιοῦσῃ ἡμᾶς. Οὗτος εἶναι ἡ σημαία, ἣν προανήγειλεν ἡ μεγαλόφρωνος σάλπιγξ τοῦ Ἠσαΐου ('Ἠσ. ια', 12.), ἡ σημαία, τὴν ὀποῖαν θὰ ὑψώσῃ ὁ Κύριος, ὅπως ὑπ' αὐτὴν καταταχθῶσι πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πάντες οἱ διεσπαρμένοι υἱοὶ τῆς συναγωγῆς ἐκ τῶν 4 πτερώγων τῆς γῆς.

(1) Ἀρχιραββίνος τις (ἡ χαζάμπασσης) τῶν Ἱεροσολύμων, Ἀβραὰμ μπαιν Χαβείβ λεγόμενος, περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου 1868, φέρων συστατικὰς ἐπιστολάς παρὰ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων, ἐπέσκηθη τὰς Ἀθήνας, καὶ μετ' ἐμοῦ, πρὸς ἐν συνεσίβησιν παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σύρου καὶ Τήνου, τὰς ἀρχαιότητας τῆς ἀρκατολείας. Ἐμείνεν ἔκθαμβος ἰδὼν αὐτὰ τὰ εἰρηπία τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Περιερχόμενος δὲ τὰ διάφορα ἀγάλματα μοι ἀπέτεινε ἑβραϊστὶ τὰ ἐξῆς ἐδάφια τοῦ 113 ψαλμοῦ. «τὰ εἶδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσουσι· ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐκ ὄψονται· ὠτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούσονται· ῥίνας ἔχουσι, καὶ οὐκ ὀσφραθήσονται· χεῖρας ἔχουσι, καὶ οὐ ψηλαφήσουσι· πόδας ἔχουσι καὶ οὐ περιπατήσουσι», εἰλέγχων τοιοῦτοτρόπως τὴν μαριαν τῶν εἰδωλοκρατῶν Ἑλλήνων. Τότε ἠρώτησα αὐτὸν, διὰ τίνος δυνάμεως ἀπηλλάγησαν οἱ Ἕλληνες τῆς εἰδωλοκρατείας. Ὁ Αρχιραββίνος δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ βολογήσῃ, ἔτι διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Τότε τῷ ἀπήντησα, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ ἰσταυρωμένου πρέπει νὰ ἦναι οὐχὶ ἀνθρωπίνῃ, ἀλλ' ὑπεράνθρωπος, ἀφοῦ δι' αὐτῆς κατορθώθη ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς εἰδωλοκρατείας οὐχὶ μόνον οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ἔθνη, ἀφοῦ αὐτὸς νῦν βασιλεὺς ἔλων τῶν κραταίων καὶ σοφῶν ἐθνῶν, καὶ ἀφοῦ ὀλον ἐξαπλοῦται ἡ βασιλεία αὐτοῦ.

Ὁ Αρχιραββίνος ἔμεινεν ἀναυδός.

Οὗτος εἶναι τὸ κατὰ τὸν αὐτὸν προφήτην ἔμφανές ὄρος τοῦ Κυρίου (Ἦσ. β', 2—4. παράβ. Ἦσ. νά.), ὃ, περ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλά, καὶ ἐροῦσιν, δεῦτε καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευόμεθα ἐν αὐτῇ. Ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. Καὶ κρινεῖ ἀνά μέσον τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐξελέγξει λαὸν πολύν· καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἀροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ λήφεται ἔτι ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ οὗτος εἶναι ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν προφητευθεὶς Σωτὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους (1). Οὗτος εἶναι Ἰνα καὶ τῶν προγόνων ἡμῶν μνησθῶμεν, ὁ δίκαιος τῆς τελειοτάτης ἀγιότητος, ὁ εἰς θάνατον ἐπαγόμενος, ὃν προσθήσθη Πλάτων, ὁ θεὸς τῆς πόλεως ἡμῶν φιλόσοφος (Πλάτ. Πολιτ. Β'. σελ. 361.).

Τί κατῴρωσεν, ἀγαπητοί, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης, ὅς τις πάντα λίθον ἐκίνησεν, ἵνα καταστρέψῃ τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἀναστήσῃ τὴν εἰδωλολατρείαν; Τί κατῴρωσεν; ὅ,τι κατῴρωσε καὶ Ἀντίοχος ὁ ἐπιφανής, ὅστις ἐσπούδασε διὰ πυρός καὶ μαχαίρας νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ τῶν Ἱερουσαλῦμων τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἔδρυσεν τὸ ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Αὐτὸς ὁ Ἰουλιανὸς ἀποθνῆσκων ὠμολόγησεν ἐπὶ τέλους τὴν καθ' ἑαυτοῦ νίκην τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. «*Νερίκηκας, εἶπε, Γαλιλαῖς*». Τί κατῴρωσεν ὁ τοῦ ἸΗ', αἰῶνος ὑλισμὸς καὶ μονοθεϊσμὸς τῆς Γαλλίας, ὁ εἰς παντελεῖ ἀπιστίαν καὶ ἀθείαν τὸν λαὸν ὠθήσας; Δὲν ἐπράχθησαν τὰ αἰσχίστα καὶ ἀνοσιώτατα; Δὲν ἀπηνήθη καὶ ἠθέτησε τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ ἀπεκήρυξεν αὐτὴν ὡς μῦθον τὸ τρομερὸν συμβατήριον; Δὲν ἐπανηγυρίσθη ἐπὶ τέλους δημοτελῶς ἐν Παρισίοις ἡ λατρεία τῆς φύσεως καὶ τοῦ λογικοῦ διὰ τελετῆς, καθ' ἣν διαδόχτος πόρνη ἡμίγυμος ἐκομίσθη ἐφ' ἀμάξης εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Θεομήτορος, καὶ ἐπέτεθη ἐπὶ τοῦ πρόφην χριστιανικοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑμνήθη καὶ ἐθυμιάσθη ὡς θεὰ τοῦ λογικοῦ καὶ σύμβολον λατρευτικὸν τῆς φύσεως; Τί ἔγειναν πάντα ταῦτα, τὰ ἐκ τῆς ἀπιστίας καὶ ἀθείας παραφρονήματα; Πομφόλυγες ἦσαν καὶ διεβράγγησαν, ὄναρ ἦσαν καὶ παρήλθον, ἰστός ἀράχνης καὶ διελύθησαν, νέφος ἦσαν καὶ διεσκεδάσθησαν· ἡ δὲ εὐγενὴς Γαλλία πάλιν ὑπέκυψεν ὑπὸ τὸν ἐλαφρὸν ζυγὸν τοῦ Κυρίου, καὶ κατέδειξε, πόσον ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ, ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, πολεμουμένη νικᾷ. *Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, ἡ νικησασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν.*

Καὶ διατί; διότι ἡ πίστις ἡμῶν, ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, εἶναι Θεοῦ

(1) Περὶ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως αὐτοῦ γέγραπται ἐν Γενέσ. μθ', 10. καὶ Δανιὴλ θ', 24 κκθ': περὶ τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως αὐτοῦ ἐν Ἦσ. ζ', 14 καὶ 15· περὶ τῆς γενεᾶς αὐτοῦ ἐν Ἦσ. θ', 2—7· περὶ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἐν Μιχαίου ε', 2· περὶ τοῦ Προδρόμου ἐν Μαλαχ. γ', 1· περὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ ἐν Ἦσ. λβ', 3—7· περὶ τῆς ἐνδύσεως εἰσόδου αὐτοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ ἐν Ζαχαρ. θ', 9· περὶ τοῦ πύθους αὐτοῦ ἐν Ἠσαίου γγ', 3. κκθ': καὶ ἐν Ψαλμῶ κα' περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐν Ψαλμῶ ιε', 40. καὶ Ωσέ, ιγ', 14.

❀ ❀ ❀ και Θεοῦ δύναμις. Εἶναι Θεοῦ σοφία· διότι ἐντεῦθεν διδασκόμεθα τὴν ἄπειρον πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὅστις τοσοῦτον ἡμᾶς, καὶ ἐχθροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασιν, ἠγάπησεν, ὥστε τὸν μονογενῆ Αὐτοῦ υἱὸν ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς Αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. Εἶναι Θεοῦ σοφία· διότι ἐντεῦθεν διδασκόμεθα τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἥτις εὗρε μέσον νὰ συνδιαλλάξῃ πρὸς ἀλλήλας τὴν ἄπειρον Αὐτοῦ ἀγάπην καὶ τὴν ἄπειρον Αὐτοῦ δικαιοσύνην. Εἶναι Θεοῦ σοφία· διότι ἐνταῦθα καθορώμεν τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ ταπεινώσιν, ὅστις κατεδέχθη καὶ δούλου μορφήν νὰ λάβῃ, καὶ σταυρικὸν θάνατον νὰ ὑποστῇ. Εἶναι Θεοῦ σοφία· διότι ἐντεῦθεν μαυθάνομεν τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ ἀνεγκλιότητα, ὅστις ἐνανθρωπήσας καὶ σταυρωθεὶς, συγχωρεῖ ὅμως τοῖς σταυρωταῖς αὐτοῦ, λέγων. «Πάτερ ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδας τί ποιοῦσι». Ναί, εἰς τοὺς ἀληθῶς πιστεύοντας ἢ πίστις, ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, εἶναι Θεοῦ σοφία· μόνον δὲ εἰς τὴν ὑπερηράνειαν, τὸν φθόνον, τὴν πρὸς τὰ γήινα ῥοπὴν, καὶ τὴν κουφόνοιαν, μόνον εἰς ταῦτα εἶναι μωρία. Ἄλλ' εἰς ἡμᾶς τοὺς νικηθέντας παρὰ τῆς πίστεως εἶναι καὶ Θεοῦ δύναμις. Διότι τὸ παραδειγμα τοῦ ἐσταυρωμένου θερμαίνει τὴν καρδίαν ἡμῶν, αὐξάνει καὶ ζωογονεῖ ἐν αὐτῇ τὴν ἀγάπην, τὴν ταπεινώσιν, τὴν ὑπομονήν, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ θεῖον θέλημα, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀρετὴν. Εἶναι Θεοῦ δύναμις· διότι ἡ ἐκ τοῦ ἐσταυρωμένου πηγάζουσα χάρις ἐνδυναμοῖ καὶ ἐνισχύει τὴν ἀσθενῆ ἡμῶν θέλησιν εἰς τὴν πράξιν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἄς ἀντιστρατεύωνται, ἀγαπητοί, κατὰ τῆς πίστεως ἡμῶν, τοῦ Λόγου τοῦ σταυροῦ, καὶ ὁ Ὑλισμός, καὶ ὁ Πανθεϊσμός, καὶ ὁ Μονοθεϊσμός, καὶ ὁ Ὀρθολογισμός. Ἄς σκανδαλίζωνται οἱ ὀπαδοὶ αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῷ προπατορικῷ ἁμαρτήματι, καὶ ἐπὶ τῇ θεότητι τοῦ ἐσταυρωμένου, καὶ ἐπὶ τῇ λυτρώσει τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ τοῦ σταυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου. Τὰ σκάνδαλα καὶ οἱ αἵματηροὶ διωγμοὶ οὐδέποτε θὰ ἐκλείψωσι, πρὶν ἢ, κατὰ τὸν τῆς πόλεως ἡμῶν Ἀπόστολον, τοῦ πληρώματος τῶν ἐθνῶν εἰσελθόντος, παρέλθῃ ἡ πώρωσις τοῦ Ἰσραὴλ (Ρωμ. ιά, 25.), καὶ πρὶν ἢ, κατὰ τὸν μύστην τῶν ἀπορρήτων, τὸν ὑψιπέτην τῆς θεολογίας ἀετόν, ὁ σπορεύς τῶν σκανδάλων τούτων βληθῇ εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός καὶ τοῦ θεοῦ (Ἀποκαλ. κ', 10.). Τότε ἡ πίστις ἡμῶν ὅ' ἀποτελειώσῃ τὴν κατὰ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἄρχοντος αὐτοῦ νίκην. Τότε ἅπαντες θὰ προσκυνήσωσι τὸν ἐσταυρωμένον, ὡς βασιλέα αἰώνιον, ὡς τὸν ἄγνωστον, ὃν ἔγνωμεν Θεόν, τὸν ὄντα εὐλογητὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. Τότε σύμπαντες θὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, ἡ νικῆσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν.

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐν τῇ πόλει ἡμῶν ταῦτη ὡς ἄγνωστος Θεὸς μέχρι τινὸς λατρευόμενος, εἶτα δὲ διὰ τοῦ τῆς ἐκλογῆς Σου σκεύους γνωστὸς ἡμῖν γενόμενος καὶ δι' αὐτοῦ νικῆσας καὶ θριαμβεύσας ἡμᾶς εἰς τὴν πίστιν Σου, εὐχαριστοῦμέν Σοι, ὅτι νυδίκησας νὰ δείξῃς καὶ ἐφ' ἡμῶν τὸ κράτος Σου. Καθικετεύομεν δέ Σε ἐκτενωῶς, μέχρι συντελείας τῶν αἰῶνων ἀκράδαντον διαφύλαττε ἐν τῇ πόλει ταῦτη τὸ τρόπαιον τῆς νίκης Σου καὶ ἐς αἰὲν κυματίζουσαν τὴν σημαίαν Σου. Ἐπι-

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ:

Περὶ τῆς φυσικῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἥτις ὑμᾶς ὀδηγεῖ πρὸς τὴν

Εὐαγγελικὴν Πίστιν.

	Σελ.
Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνθρωπίνου γνώσεως.	1 1
Περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ.	2—3 —
Περὶ οὐσίας Θεοῦ.	4 2
Περὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ.	5 3
Περὶ δημιουργίας	6 6
Περὶ πλάσεως ἀνθρώπου καὶ περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα	7 8
Περὶ προνοίας	8—9 10
Περὶ τῆς Θείας λατρείας	10—12 10
Περὶ μελλούσης ζωῆς	13 15
Περὶ διαφθορᾶς τοῦ ἀνθρώπου	14—15 16
Περὶ τῆς Θείας ὀργῆς κατὰ τοῦ ἀνθρώπου	16 19
Περὶ τοῦ χρέους, τὸ ὁποῖον ἔχει ὁ ἀνθρώπος πρὸς τὸν Θεόν	
Ζητήση μέσον καταλλαγῆς	47 19
Περὶ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν	
Ζητήση μέσον ἀδυναμίας	18 20

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς Πίστεως.

Περὶ Ἀποκαλύψεως	1 23
Περὶ τῆς ἀγίας Γραφῆς	2 24
Περὶ τῆς καθ' αὐτὸ ὕλης τῆς ἀγίας Γραφῆς	3 27
Περὶ Ἐκκλησίας	4 32
Περὶ τῶν τριῶν περιόδων τῆς Ἐκκλησίας	5 34
Περὶ τῶν διαφόρων δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας	6 34
Περὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως	7—8 38
Περὶ Πίστεως ἀρθρ. Α'.	9 39
Περὶ Τριάδος	10 42
Περὶ δημιουργίας	11 43
Περὶ προνοίας	12—14 44
Περὶ παραβάσεως τῶν προπατόρων	15 47
Περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος, καὶ ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν	
Ζητήση μέσον ἀδυναμίας	16—18 49

		σελ.
Περὶ τῆς ἑνανθρωπήσε. τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ Ἄρθρ. Β' Γ',	19—20	51
Περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ.	21	56
Περὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ Ἄρθρ. Δ' ;	22—23	57
Περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ.		
Ἄρθρον Ε', ΣΤ',	24	61
Περὶ τῆς δευτέρας ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ Ἄρθρ. Ζ'.	25	62
Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος Ἄρθρ. Η' .	26	64
Περὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων, καὶ περὶ Ἐκ- κλησίας Ἄρθρον Θ'.	27	66
Περὶ ἰδιοτήτων τῆς ἀληθινῆς Ἐκκλησίας . . .	28	67
Περὶ κυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας.	29	71
Περὶ μυστηρίων	30—31	74
Περὶ βαπτίσματος 1. Ἄρθρον 1	32	75
Περὶ χρίσματος 2.	33	76
Περὶ εὐχαριστίας 3.	34—35	77
Περὶ ἐξομολογῆσε. 4.	36	81
Περὶ ἱερωσύνης 5.	37	82
Περὶ γάμου 6.	38	83
Περὶ εὐγελαίου 7.	39	84
Περὶ παραδόσεων τῆς Ἐκκλησίας.	40	»
Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἄρθρ. ΙΑ', ...	41	»
Περὶ μελλούσης ζωῆς Ἄρθρ. ΙΒ', ...	42	87

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

Περὶ τοῦ Θεοῦ Νόμου.

Περὶ τῶν καλῶν ἔργων	1	89
Περὶ τοῦ Θεοῦ νόμου	2	90
Περὶ τῶν δέκα ἐντολῶν	3—4	91
Ἐντολὴ Α', — Γ', ...	5—14	96
Περὶ προσευχῆς	15	127
Περὶ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς	16	129
Πραγματεία περὶ τοῦ Μελχισεδέκ προσφωνηθεῖσα τῇ Και- σαρικῇ αὐτοῦ ὑψηλότιτι		134
Ἀπόκρισις τῆς Αὐτοκρατ. Αὐτοῦ ὑψηλότητος πρὸς τὸν Συγγραφέα τῆς παρούσης πραγματείας.		139
Ἐπισημειώσεις Κ. Τυπάλδου		142
Λόγος Θεοκλήτου Βίμπου.		148

Τοῖς ἐντευξομένοις.

Βούσιον σκοπόν προθέμενος τὴν διὰ τῶν πιστηρίων μου διάδοσιν τῶν ἀναγκασιτέρων καὶ χρησιμωτέρων εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ ἰδιαιτέραν ἀνάγνωσιν παντός φιλευσεβοῦς Χριστιανοῦ βιβλίου, καὶ θεωρῶν ὅτι ἡ **ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΠΛΑΤΩΝΟΣ** τούτων ἐν τυγχάνουσα, μᾶλλον τοσοῦτε ἐκείνων ὑπερφέρουσα, ὅση σπουδαιότερον ἀντικείμενον ἔχουσα τὴν *Χριστιανικὴν Θεολογίαν* καὶ ἀνδρῶν περικλειῶν ἀξιοθαυμάστων ἔργον οὕσα περιῆλθεν εἰς σπάνιν τὰ μάλιστα προσκόπτουσα τὴν διδασκαλίαν, ἔγγων ἵνα ἐπιχειρήσω τὴν ἀνατύπωσιν αὐτῆς.

Ἄλλ' ἐπιθυμῶν ἵνα καταστήσω τὸ βιβλίον πληρέστερον καὶ τοῖς χρωμένοις λυσιτελέστερον προσέθηκα ἐν μὲν τῷ τέλει θεολογικὰς τινὰς ἐπισημειώσεις τοῦ ἐν Ἱεράρχαις πολυμαθοῦς Κ. Τυπάλδου, ἃς ἔλαβον ἐκ τινος τῶν προεκδιδομένων κατηγήσεων, πρὸς δὲ καὶ ἓνα λόγον ἐκκλησιαστικόν, μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτον, τοῦ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Ἀρχιεπισκόπου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Μαντινείας καὶ Κυνουρίας, Κυρίου Θεοκλήτου Βίμπου.

Τοιοῦτον ἐξελθὼν ἐκ τῶν πιστηρίων μου τὸ βιβλίον τοῦτο παραδίδωμι εἰς χεῖρας τῆς τε σπουδαζούσης νεολαίας καὶ παντός τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, διατρέφων χρηστὴν ἐλπίδα ὅτι νυκτός καὶ ἡμέρας κατὰ τὸν Προφητᾶνακτα, θέλετε ἐμμελετᾶ ἐν αὐτῇ, ἵνα ἀποβῆτε δέξασθαι ἀειθαλῆ καὶ καλλίκαρπα εὐωδιάζοντα τὴν Ἁγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν. ἢ ἢ ἐφυτεύθητε.

Καὶ τοιῶδὲ ἀειεὶ προσεθῆκαι πῦξησαν τὸ μέγεθος αὐτοῦ κατὰ πολὺ, ὁμῶς διὰ τὸ τοῖς πᾶσιν εὐπόριστον καὶ εὐκων ὠρίσθαι ἢ αὐτῇ τιμῇ οἷα καὶ τῶν ἄλλων ἐκδοτῶν ἦτοι δραχ. 2,50.

Ὁ ἐκδότης

ΙΩΑΝΝΗΣ Ε. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

Ἡ ἐκτύπωσις τῶν Κυριακοδρεμίων Θεοτόκη, ἤρξατο πρὸ πολλοῦ καὶ προχωρεῖ.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΥΠ' ΕΜΟΥ ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ.

1	Ταμίον Ὁρθοδοξίας.	8	Περὶ τοῦ Θείου Νόμου τῶν 10 ἐντολῶν.
2	Ἱερὰ Ἱστορία Γ. Γενναδίου.	9	Σύνοψις τῆς ἱερᾶς Ἱστορίας ὑπὸ Δ. Κοραῆ.
3	Κατήχησις Δ. Ν. Δαρβάρειος. Ἱερατικὴ Συλλογὴ ἤτοι φυλλάδα τῆς Λειτουργίας ὑπὸ Π. Παππαζαφειρο- ύλου Σχολάρχου.	10	Σύνοψις τῆς ἱερᾶς Κατηχήσεως Κοραῆ.
4	Ἐπιτάφιος Θεῶνος καὶ ἡ ἀκολου- θία τοῦ Πάσχα.	11	Ἀπάνθισμα τῆς Παλ. καὶ Νέας Ἀ- γίας Γραφῆς.
5	Περὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου.	12	Ἀκολουθία τοῦ Νέου Παύλου.
6	Ἄρθρα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.	13	Ὁδηγίαι τινὲς περὶ ἱερωσύνης.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

Ι. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ

ΠΑΤΕΡΝΟΣ

**ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΟΣΧΑΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΔΑΚΚΑΛΙΑ**

ΗΤΟΙ

ΕΥΝΟΥΣΙΑ

ΤΗΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

Α. ΚΟΡΑΗ

ΕΚΔΟΣΙΣ

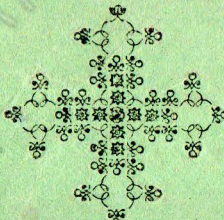
ΙΩΑΝΝΟΥ Ε. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ.

Πρὸς χρῆσιν τῶν ἀπανταχοῦ Σχολείων καὶ Γυμνασίων.

Κατ' ἐγκρίσιν

ΤΗΣ ΙΕΡΑΕ ΕΥΝΟΔΟΥ

Καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως
Ἑπουργίου.

ΕΝ ΤΡΙΠΟΛΕΙ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ Ε. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ.

1870

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΙΩ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ.